Oleg Serebrian

CÂNTECUL MĂRII

ROMAN

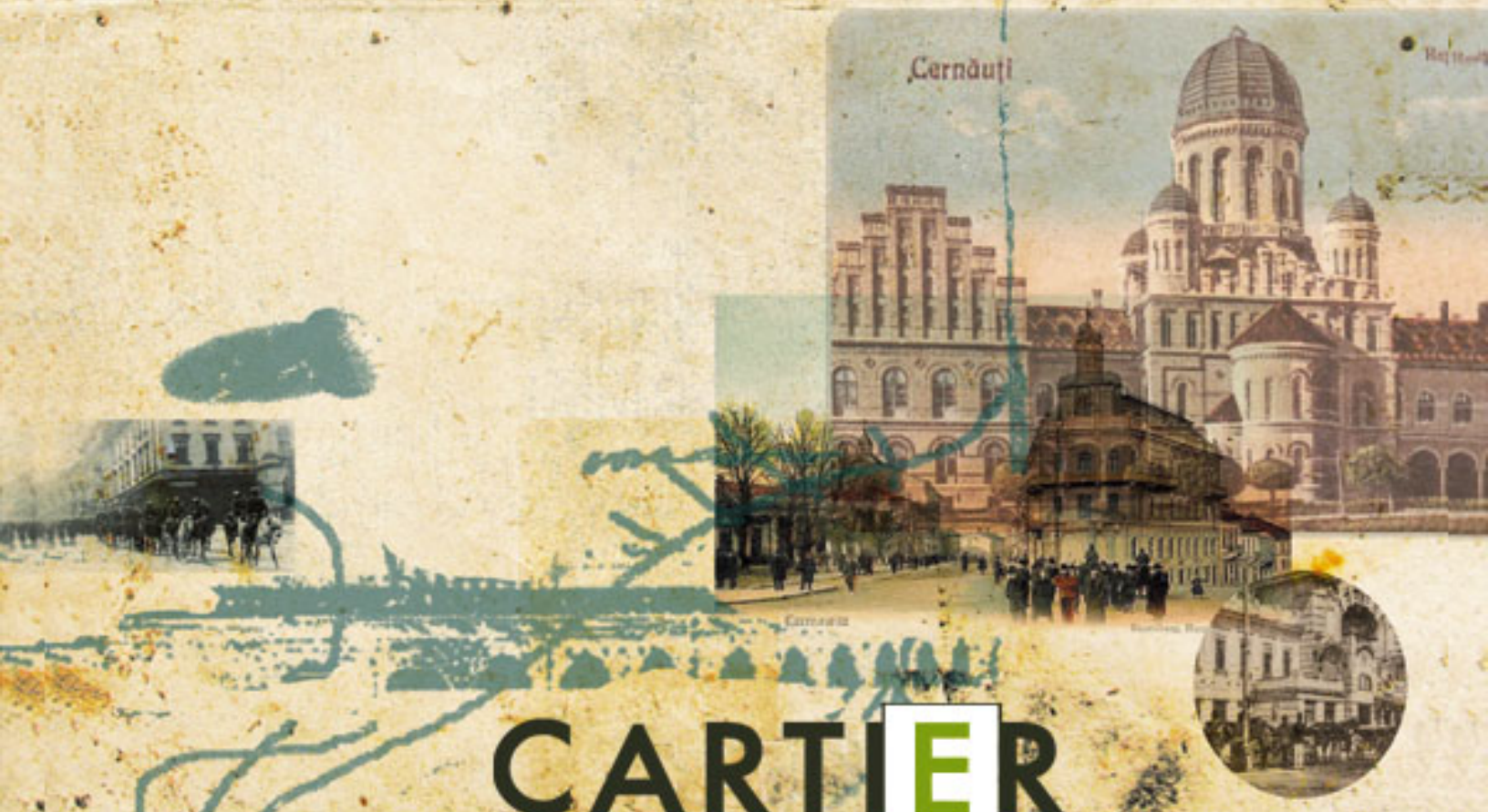

CARTIER
book

Oleg SEREBRIAN (n. 1969) a studiat istoria şi dreptul la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”din Chişinău şi relaţiile internaţionale la Institutul European de Înalte Studii Internaţionale din Nisa. A urmat apoi studii de specializare la Universitatea Edinburgh şi la Şcoala Naţională de Administraţie din Paris. În 1998 şi-a susţinut doctoratul în ştiinţe politice. Începând cu 1998 a fost profesor invitat la diverse centre universitare din SUA şi Europa, fiind ales membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului European de Înalte Studii Internaţionale din Nisa (2001). Din 2010 este Preşedintele Congresului Uniunii Latine, organizaţie culturală internaţională ce reuneşte ţările de expresie romanică. În 2011 a fost ales vicepreşedinte al Comisiei UNESCO pentru ştiinţe sociale şi umanitare.

Este autor al volumelor *Geopolitica spaţiului pontic* (Editura Dacia, 1998, ed. a II-a revăzută și actualizată, Editura Cartier, 2006), *Politosfera* (Editura Cartier, 2001), *Politică și geopolitică* (Editura Cartier, 2004), *Dicţionar de geopolitică* (Editura Polirom, 2006), *Despre geopolitică* (Editura Cartier, 2009), precum și al mai multor studii în domeniul geopoliticii și al geografiei politice, publicate în România, Rusia, Ucraina, Polonia, Belgia, Franţa, Germania și Marea Britanie.

Oleg Serebrian

CÂNTECUL MĂRII

ROMAN

Rotonda
CARTIER
book

CARTIER
Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.
Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md
Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.
Tel/fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md
Cartier Roman LLC, Fort Lauderdale, SUA. E-mail: usa@cartier.md
Suport juridic: Casa de Avocatură *EuroLegal*
www.cartier.md

Cărțile Cartier pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.
Cartier eBooks pot fi procurate pe iBookstore.

LIBRĂRIILE CARTIER
Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md
Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md
Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ
CODEX 2000, Str. Toamnei , nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România
Tel/fax: (021) 210 80 51
E-mail: romania@cartier.md
www.cartier.md
Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face ramburs, la primirea coletului.

Colecția Rotonda este coordonată de Em. Galaicu-Păun
Editor: Gheorghe Erizanu
Lectori: Em. Galaicu-Păun, Dorin Onofrei
Coperta seriei: Vitalie Coroban
Coperta: Vitalie Coroban
Design/tehnoredactare: Georgeta Fusa, Valentin Vârtosu jr.
Prepress: Editura Cartier

Oleg Serebrian
CÂNTECUL MĂRII
Ediția a II, ebook, ianuarie 2012

© 2012, 2011, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.
Cărțile Cartier sînt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Serebrian, Oleg
Cântecul mării: Roman / Oleg Serebrian; cop.: Vitalie Coroban. – Ch.: Cartier, 2012. Ed. a 2-a – 390, [1]p. -(Colecția „Cartier ebook”).
E-book.
ISBN 978-9975-79-728-3
821.135.1(478)-31
S 48

Dedic această carte sutelor de mii de bucovineni și basarabeni care au trecut prin calvarul exodului din anii 1940 și, în mod special, amintirii bunicului meu, Petru, fost secretar al primăriei din Hădărăuţi, Guvernământul Bucovinei, refugiat în Banat, și străbunicilor mei, Alexandra și Dumitru, deportaţi în Siberia.

I

Deși februarie era pe sfârșite, încă era frig, iar noaptea se lăsa chiar un ger cumplit, umed și pătrunzător. Era genul acela de frig lipicios care însoţește numaidecât vreo nenorocire. Și, pentru că doar frigul nu era suficient, i se alătură și întunericul. O beznă angoasantă stăpânea orașul. De frica eventualelor bombardamente nocturne, după sărbătorile de iarnă, străzile și pieţele Cernăuţilor au fost lipsite cu desăvârșire de iluminare. Singurele surse pasagere de lumină rămaseră puţinele mașini care alunecau pe caldarâmul poleit cu gheaţă al drumurilor pustii, decupând din beznă fâșii de oraș, care apoi se pierdeau înghiţite de o întunecime și mai cruntă.

Era spre șapte seara când mașina profesorului Cazimir Iosif, un „wanderer” bleumarin, opri brusc în mijlocul străzii Iancu Flondor, numită altădată Herrengasse. Silueta zveltă a unei femei se desprinse iute de automobil și dispăru după ușa masivă a unui impozant imobil *Art Nouveau.*

Marta Skawronski urcă pe dibuite scările, care acum câteva zile au rămas fără ultimul bec electric. Era la etajul doi sau trei? Întinse mâna să pipăie ușa. Dacă va fi capitonată e la trei, dacă va fi una din lemn… Pluto, câinele avocatului Flenchea, îi lătră vesel din apartamentul cu pricina, indicându-i că avea de urcat un etaj mai sus.

„La cineva a dat laptele-n foc”, își zise ea căutând soneria de la apartamentul 12. Își apropie urechea de încheieturile ușii și ascultă cu respiraţia întretăiată. Recunoscu pașii soţului. Ba chiar mai mult: putea spune că așa sunau pașii lui Filip atunci când era supărat.

„Perla a plecat și a trebuit să încălzească laptele pentru Iuliana”, se gândi ea, nemaiavând dubii că sursa mirosului dulce-amărui e chiar apartamentul Skawronski.

Ușa se deschise aproape înainte ca Marta să fi apăsat pe sonerie. Lumina roz uleioasă din antreu, emanată de un bec ascuns după un

dezgustător abajur din stofă purpurie, rămas moștenire de la foștii proprietari, se prelinse ezitant pe palier.

De câte ori își zisese că va schimba abajurul ăsta cu ceva mai potrivit!

– La o oră ca asta… Pe o vreme ca asta, lumea obișnuiește să stea acasă, draga mea, articulă protoiereul Filip Skawron-ski cu o supărare prost reprimată, ţintuind sever cu ochii săi plumburii cizmele soţiei.

Nu avea un aer prea vesel. Ar fi vrut parcă să mai spună ceva înainte de a răsuci cu o mișcare bruscă cheia, dar se răzgândi.

Marta făcu un gest vag, strecurându-se în antreul vast cu pereţii îmbracaţi în velur cafeniu. Cu siguranță, cel care a decis decorul acestui apartament avuse gusturi foarte discutabile. Fără să răspundă ceva, își atârnă mantoul de nurcă argintie în dulapul din lemn de nuc și se privi îndelung în oglinda de pe perete, masându-și obrajii aprinși din cauza gerului sau poate a emoţiilor.

Ce bizar! Vremea și întunericul de afară o aruncaseră în acea stare onirică… La un moment dat, era ca și cum s-ar fi trezit la poarta unei lumi ireale, așa ca-n visele ei din copilărie. Dacă n-ar fi fost profesorul Iosif cu trancăneala lui neostenită despre dreptele graniţe…

– Pe o vreme ca asta, unii nici nu obișnuiesc să trăiască, zise deodată ea, fară a se asigura barem dacă protoiereul mai era prin preajmă.

Nu, în părul ei des, lucitor, de un castaniu uimitor de pur, încă nu era niciun fir alb. Cineva ar fi spus că era firesc să fie așa la cei doar 23 de ani pe care-i avea. Ar fi zis asta numai dacă n-ar fi știut că ultimii patru ani…

– Iuliana? Ce face? se interesă ea, dezlipindu-se de lângă oglinda ovală în ramă aurie, dar tot atunci privirea îi căzu pe mocasinii mătăhăloși ai bonei fetiţei. Frau Rubinski mai e aici!?

– Te așteaptă, mornăi abia deslușit din bucătărie protoiereul. Are de făcut un drum cam lung pe jos.

– Ar fi putut pleca, scăpă Marta, îndreptându-se spre odaia fiicei. Și, la o adică, poate să doarmă aici.

Filip n-a zis nimic, continuând să trebăluiască ceva la bucătărie. Niște farfurii se ciocniră, scoţând un clinchet ce-i trăda cu prisosinţă starea de spirit. Apoi pocni energic ușa unui dulăpior. Era supărat. De ce? Pentru că ea s-a reţinut la Amanda Iosif?

Ea ţine mult la Amanda. E cea mai bună prietenă a ei. Nu e prea inteligentă!? Câţi ticăloși sunt inteligenţi. Bunăoară, Nicu Hodobenchea, croitorul de la parter, nu e deloc prost. Nu e un intelectual, bineînţeles, dar e un tip inteligent. Și spurcat.

Poate Filip e nemulţumit că, din vina ei, Perla riscă să încălce noile restricţii de circulaţie? Mai are douăzeci de minute la dispoziţie și, dacă s-ar grăbi, ar putea ajunge acasă. Dacă s-ar grăbi tare, desigur.

– A adormit adineaori, se auzi dintr-un ungher al dormitorului Iulianei. Am culcat-o la o oră după cină. A mâncat…, mitralie în șoaptă Perla Rubinski.

Deși n-o vedea deslușit, Marta știa că, în vreme ce-i spunea asta, Perla clipise de câteva ori din ochiul stâng. Avea un tic nervos.

– Am făcut un terci de orez. A mai rămas… Da, și… Am scăpat laptele în foc. Se simte tare?

– Îmi place mirosul de lapte ars.

Perla o fixă apreciativ cu ochii ei bulbucaţi. Cel din stânga săltă nedumerit. Întotdeauna o găsise pe Marta cam stranie.

– Domnul n-a vrut să mănânce nimic. Nu vă este foame? Atunci, plec, zise ea grăbită, punându-și din mers șalul pe cap.

Zăbovi puţin, privind spre ușa camerei Iulianei ca și cum ar fi avut de spus mai multe, după care dădu din mână, de parcă alungă vreun gând:

– Plec, zise ea hotărât. Mai vorbim mâine.

Despre ce-ar avea de vorbit mâine Marta Skawronski cu bona fiicei sale? N-au avut ce-și comunica în mod deosebit nimic vreme de aproape trei ani decât niște banalităţi, vreun schimb de fraze generale, care se repetau în aceeași ordine zi de zi: „bună dimineaţa, Frau Rubinski”, „pot să vă rog, Frau Rubinski”, „n-ar fi rău, Frau Rubinski”, „sunteţi draguţă, Frau Rubinski”, „la revedere, Frau Rubinski”. Relaţiile celor două femei erau marcate de o corectitudine politicoasă, afișată fără oboseală de ambele părţi, dar nicidecum de prea multă căldură. Era între ele și o sesizabilă diferenţă de vârstă, apoi una și mai importantă, de statut social.

– Aţi putea rămâne aici peste noapte, Frau Rubinski, zise Marta fără prea multă consistenţă în voce. E cam târziu și e foarte întuneric și lunecos afară.

– O, nu. Mama nu se simte chiar bine, tata va fi la depou toată noaptea, și Greta nu se descurcă singură. Vă mulţumesc, nu, nu! Mă duc, zise ea după o scurtă șovăire. Și nici nu i-am prevenit că s-ar putea să rămân la dumneavoastră peste noapte. Sunteţi drăguţă… Doi-trei kilometri nu-i mare lucru, se îmbărbătă ea, îmbrăcându-și paltonul, care fusese în vremuri imemorabile și nou, și bej.

Pentru o clipă, atunci când Perla deschise ușa, Marta înclină să mai insiste ca dânsa să rămână. Nu din pricina vreunui impuls umanitar, pentru că și-ar fi făcut griji de restricţiile de circulaţie pe care aceasta era sortită să le încalce, ori pentru că drumurile, din cauza poleiului, erau prielnice numai patinatorilor experimentaţi, nu și unor doamne de aproape patruzeci de ani, încălţate în mocasini atât de largi că-ţi cădeau din picioare chiar dacă purtai trei perechi de ciorapi. Pur și simplu, simţi în spate prezenţa lui Filip, care tocmai se mutase în bibliotecă. În ultimele luni era deseori nervos și mohorât. Ea se obișnuise cu asta și nici n-o mai interesa chiar tare, dar în seara asta îl găsea cumva surescitat. Era ceva neobișnuit în neliniștea ce venea dinspre el.

– Am primit o scrisoare de la Vlad, spuse din bibliotecă protoiereul pe un ton prefăcut indiferent, imediat ce plecă Perla.

Voia să pară calm, dar era evident că nu-și putea stăpâni emoţiile. Marta stătu o clipă descumpănită, apoi intră în biblioteca iluminată vag de o lampă de birou. Filip stătea la masa de lucru, cu mâinile adunate după ceafă și privirea ancorată în tavan. Avea o manieră de a vorbi privind în pod cu care Marta nu se mai obișnuise în cei patru ani și jumate de căsnicie. Era ca și cum se adresa nu ei, ci unui interlocutor nevăzut, ascuns prin pliseurile hilarelor abajururi roșii ce împodobeau invariabil toate încăperile apartamentului.

– Da?!

Se așeză într-un fotoliu, privindu-și iscoditor soţul, care continua să scruteze tavanul cu o mină neclară.

Îl cunoștea foarte puţin pe cumnatul ei. Îl văzuse de două sau trei ori în primul ei an de căsătorie, apoi…

– Și… S-a întâmplat ceva?

El părea să n-o audă.

Trecuseră aproape patru ani până când, în după-amiaza acelei duminici de 27 februarie 1944, protoiereul Filip Skawronski primi o scrisoare de la frate-său. Nu avu de la el nicio veste din iunie 1940 și iată că, întors de la slujba de Lăsatul Secului, găsi în cutia poștală acel răvaș. De vreo două ore se tot căznea să înţeleagă cum de s-a pomenit scrisoarea în cutia poștală într-o zi de duminică. O fi fost vreo încurcătură? Să fi fost distribuită iniţial, din greșeală, vreunui vecin, care apoi a pus-o în locul potrivit? Sau, poate, era vreun nou semn de la Siguranţă? Și-n plus, scrisoarea a ajuns! Cum de-a ajuns? Să însemne asta că regimul simte că se apropie sfârșitul și a devenit mai indulgent cu oponenţii săi din aripa prooccidentală, încercând să clădească poduri pentru o înţelegere cu anglo-americanii? Sau poate că-i altceva? O capcană? Vor să vadă cum va reacţiona el, protoiereul Filip Skawronski, la acest răvaș.

Vlad era cu șase ani mai mic decât Filip și, deși semănau mult la chip, nu se potriveau deloc ca temperament sau caracter. Era un melancolic manierat, cam versatil, un tip sensibil și orgolios. De mic era foarte pasionat de matematici și, după ce, în treizeci și nouă, absolvise cu eminenţă liceul la Cernăuţi, obţinu o bursă la Universitatea din Zürich. Fiind acolo, și-a manifestat public atitudinea critică faţă de regimul lui Antonescu și apropierea României de Axă, iar în iunie patruzeci și unu a semnat, împreună cu alţi câţiva studenţi români, un manifest împotriva intrării României în războiul contra URSS. Stabilise legături strânse cu refugiaţii politici din România, mai ales cu cei din cercurile evreiești. Acesta fu motivul pentru care, în august patruzeci și unu, Filip și taică-său se pomeniră invitaţi la biroul Siguranţei din Cernăuţi. Au fost nevoiţi să spună ambii că dezaprobă categoric gestul lui Vlad și să confirme faptul că nu sunt de mai multă vreme în legătură cu el. Ce va spune acum? Nu avea nicio îndoială că la Siguranţă au citit scrisoarea. Toată corsepondenţa cu cei din afară, mai ales din ţările neutre, era verificată cu meticulozitate.

– Ce scrie? se interesă din nou Marta.

– Spune că trebuie să plecăm cât mai repede de aici, zise obosit și parcă ușor iritat Filip, coborându-și mâinile de după cap și privirea din tavan. Cât se mai poate vinde ceva – casă, mobile, și să mergem la Constantinopol. Zice că ne poate organiza de acolo plecarea spre Paraguay ori Argentina. Unul din clienţii săi are afaceri cu germanii de acolo. Ne asigură că în Misiones[1] ori Paraguay putem cumpăra la un preţ extrem de avantajos câteva mii de hectare de pământ și pune pe picioare o fermă. El crede că, în câteva luni, aici vor intra sovieticii și, în curând, preţurile vor începe să scadă la tot și la toate. Lumea va fugi în masă, cât mai departe de front.

– Au început deja. Doamna Filigger tocmai mi-a spus că avocatul Serbiceanu a și vândut casa și pleacă la Brașov. Și doctorul

Demircean a dat anunţ că-și vinde casa. Zice că la un preţ destul de modest. Înţeleg că se pregătește să plece mai întâi pe nu știu ce insulă în Turcia. Soră-sa e măritată acolo cu un preot armean.

Filip se lăsă pe speteaza jilţului. Îl interesa prea puţin ce face acest doctor imbecil sau o canalie ca avocatul Serbiceanu. Îi pierise brusc orice chef de discuţie și-l irita dispoziţia aparent bună a soţiei. Unde mai pui că știrile ei veneau pe filiera acestei nesuferite Filigger, alături de care, după cum se poate deduce, Marta și-a mai petrecut o zi.

– Cred că toate astea-s din panică, zise el nu prea convingător. Sunt câteva sute bune de kilometri până la front și rușii ăștia nu se mișcă chiar în regim de alergare. Mai este și Nistrul, și trecerea lui nu va fi un voiaj de plăcere pentru ei. Apoi vine și vara și nu m-aș mira ca nemţii să treacă din nou în ofensivă.

Făcu o pauză, analizându-și soţia cu o privire fugitivă, dar nu apucă să citească nimic pe chipul ei mat.

– Îţi aduci aminte cum s-a întâmplat în patruzeci și doi? Nu zicea acum doi ani profesorul Mardare că a hotărât să plece în Spania, pentru că frontul de est cade? Că prietenul lui de la ambasada Italiei i-ar fi zis că anglo-americanii iată-iată îi vor ataca pe francezi în Africa și că Axa a pierdut deja războiul?

– În privința francezilor a avut dreptate, remarcă Marta, și pe urmă nu uita că în vara anului trecut ofensiva germană în est n-a prea reușit, iar viteza cu care se retrag acum nu se compară cu cea din iarna lui patruzeci și doi.

Filip tăcea. Așa era. Anul trecut n-a fost deloc unul fericit pentru Axă, dar într-un război ca ăsta câte nu se întâmplă. Un an mai bine, altul mai rău…

– Și… ce zici?

– Despre ce? A-a… Te referi la scrisoare…

Protoiereul tuși sec, întinzând mașinal mâna după ceașca cu ceai în care nu mai era nimic. N-avea un răspuns. El însuși era în

frământări. Se gândea mai curând la neplăcerile pe care putea să i le prilejuiască scrisoarea asta. Era convins că mâine va fi invitat ori la Siguranţă, ori la Înaltpreasfinţit. „Îţi fac o cafea turcească?”, va întreba cu vocea lui molatecă mitropolitul. Da, va începe de departe. E om delicat. Delicat sau timid? Mai curând a devenit delicat din cauza timidităţii înnăscute. „Uite, Filip…”. Da, îi va zice Filip, nu „părinte protoiereu” sau „Sfinţia Ta”. Și, dacă mitropolitul este foarte prietenos și se simte cumva vinovat, înseamnă că… Înseamnă că e rău. Că Siguranţa i-a cerut să discute cu un cadru problematic ca el. Așa a fost și atunci, în vara lui patruzeci și unu. Și tot din cauza lui Vlad. „Te sfătuiesc să te dezici de el. Știu, e greu. E necreștinește chiar. Dar ai soţie, copil… Părinţi.” Așa i-a zis atunci, frământând emoţionat în mâini imensa-i cruce din argint aurit. Bineînţeles, mai întâi l-a tratat cu cafea turcească, făcută chiar de el, l-a întrebat tot felul de fleacuri.

„Vlad… Ia auzi, își face griji, se gândi protoiereul, schiţând fără ca să-și dea seama un zâmbet dispreţuitor. Atunci când a semnat cu ovreiașii ăia porcăria aceea de declaraţie nu s-a gândit la noi, ci doar la «bunul lui nume». Ah, ce-și mai dorea probabil să-i apară acest «bun nume» în vreo gazetă! În orice gazetă și-n orice context. Ăsta era Vlăduţ, fratele lui mai mic și marea dragoste a lui maică-sa. E supărat pe el!? Și da, și nu. Dacă n-ar fi trimis scrisoarea asta, ar fi fost tot atât de revoltător.”

– Nu mi-ai răspuns, insistă Marta.

Filip puse ceașca pe consola de alături, aruncându-și din nou privirea plictisită în pod. Era un tip introvertit prin excelenţă, o fire închisă, care nu-și trăda niciodată sentimentele, dar, în ultima vreme, protoiereul era vizibil neliniștit și necăjit de ceva.

– Cum? spuse el după un răgaz de câteva secunde, clipind rar din ochii săi plumburii. Cu Vlad? Păi…

Strânse din umeri, apoi își îndreptă brusc spatele și zise cu calmul unuia care fie a luat o hotărâre, fie vrea să pună capăt

discuţiei:

– Zic să mergem mâine la părinţi.

Era nu atât o decizie, cât o pauză ce-i permitea să amâne răspunsul în căutarea căruia era, probabil, nu de azi. Auzise și el că multă lume din societatea bucovineană se pregătește grabnic de plecare după eșecul nemţilor lângă Korsun-Șevcenkovski. I-a spus-o cu îngrijorare chiar alaltăieri dimineaţa și Înaltpreasfinţitul. Dar nu-și imagina cum să plece și nici nu știa unde se putea duce. Mai trecuse prin încercarea asta în iunie patruzeci. Își amintea cu groază de acele zile de zbucium cumplit. Au fost și ei, ca și toţi ceilalţi, luaţi prin surprindere de ultimatumul sovietic și de decizia de evacuare a nordului Bucovinei. Marta era însărcinată, în luna a opta. Din pricina emoţiilor, în dimineaţa zilei de 28 iunie fu cuprinsă de chinurile nașterii. Asta a pus capăt meditaţiilor asupra evacuării. Iuliana, fiica lor, s-a născut pe la amiază – nici tu supusă română, nici tu cetaţeană sovietică. În oraș circulau zvonuri contradictorii. Se auzise că pichetele românești de la Ghica Vodă și Răpujineţ, la vechiul hotar cu Polonia, ar fi fost predate sovieticilor și că din clipă în clipă aceștia ar putea intra în oraș. Alţii afirmau cu tărie că la Hotin s-ar da lupte. Civili, militari, administraţie – toţi erau descumpăniţi. Orașul era paralizat. Nicio instituţie medicală nu mai era deschisă, iar farmaciile au devenit, alături de magazine și instituţii de stat, obiectul unor jafuri violente. În acel haos de nedescris nașterea a primit-o doctorul Șveţ, un prieten de familie, care însă n-avea nicio treabă cu ginecologia.

Iar ceea ce a urmat a fost un veritabil coșmar. În prima lună de stăpânire sovietică, Marta s-a zbătut între viaţă și moarte. Fetiţa era extrem de slabă, și ea, iar Filip aștepta la orice oră să le bată cineva la ușă. Auzea în fiece zi istorii cutremurătoare despre unii cunoscuţi, care, ca și ei, s-au decis să rămână sau n-au apucat să plece, dar, până la urmă, totul trecu cu bine. Nu s-au legat de ei. Poate și din cauza că Filip s-a declarat ucrainean. Taică-său era huţul. Necazuri

ar fi putut apărea doar din pricina Martei, care era pe trei sferturi nemţoaică. Nici sfertul de sânge românesc adus de bunică-sa, baroneasa Ecaterina Waldburg, care descindea dintr-o cunoscută familie de români bucovineni, nu era un alibi politic prea bun: fratele bătrânei baronese a fost unul dintre făuritorii Unirii din noiembrie 1918[2] . Dar ruptura dintre Marta și familia ei, care nu acceptase căsătoria cu Filip, o făcea și pe ea mai puţin vulnerabilă. Firește, fu nevoit să facă mici compromisuri cu propria-i conștiinţă. Și nu doar să se dezică de originea românească. Nici nu considera asta drept o crimă. La urma urmei, taică-său era, într-adevăr, ucrainean, iar el știa să vorbească ucrainește tot așa de bine ca și românește. Își reproșa, poate, doar faptul că semnase atunci, în august, chiar în postul Sfintei Marii, hârtia aia la Direcţia regională a NKVD[3] . Se simţea foarte umilit când, în fiecare lună, o tipesă obraznică și proastă de acolo îl convoca ca pe un te miri cine să-l descoase și să-i dea noi „însărcinări”. Mă rog, n-a spus el cine știe ce și – Doamne ferește! – n-a făcut nimănui niciun necaz, iar dacă a și vorbit de rău pe cineva, atunci poate doar pe unii dintre cei care au plecat în iunie, odată cu retragerea administraţiei românești. Dar lor, oricum, NKVD -ul nu le mai putea face nimic.

– Mai vorbim acolo, zise el, intonaţia lui lăsând să se înţeleagă că „ora de dezbateri” s-a terminat. Mama se va bucura mult să audă că Vlad ne-a scris.

Apoi tăcu subit și-și plimbă privirea obosită peste rafturile cu cărţi. Marta simţi că e timpul să se retragă.

– Suntem deja în post, zise ea, roșind puţin.

Filip dădu afirmativ din cap, răspunzând involuntar cu un zâmbet abia deslușit.

Ea nu i-a văzut ochii, dar știa că acel zâmbet trebuia să fi fost însoţit de o devastatoare privire ironică. După patru ani de dragoste ca-n romanele pentru adolescenţi, relaţiile conjugale ale cuplului Skawronski se răciră brusc și inexplicabil, fără niciun temei

plauzibil. Nu, părintele protoiereu nu-și găsise o altă femeie. Și nici ea nu avea pe nimeni. Ambii știau acest lucru, deși uneori își făceau unul altuia aluzii dureroase. Iar de câteva luni cei doi soţi găseau, când unul, când altul, pretexte pentru a dormi separat: Postul Crăciunului, migrenele Martei, o gripă acută la Filip, o gripă acută a Iulianei.

– Noapte bună.

– Bună, răspunse nu prea deslușit protoiereul, apoi adăugă, ridicându-se hotărât din jilţ și îndreptându-se spre unul din dulapurile cu cărţi: Eu o să mai stau oricum.Vreau să termin odată de citit cărţulia asta. O tot chinui de pe la Bobotează.

Suna a scuză. Era rândul Martei sa schiţeze un zâmbet zeflemitor: „El are de încheiat o lectură!”.

De cum Marta închise după ea ușa dormitorului Iulianei, Filip răsuflă ușurat. Nu pentru că ar fi așteptat acest moment spre a-l citi în liniște pe Șestov.

Vlad, se gândi el, întinzându-se pe canapea. Efectiv, nu avea niciun chef să citească. Puse cartea pe podea fără s-o deschidă măcar.

Sunt patru ani de când nu l-a văzut pe Vlad. Se întâmplase de Paști, în primăvara lui patruzeci, acasă la părinţi, la cantonul forestier din Crasna. Erau acolo ambii săi fraţi: Vlad, care venise într-o scurtă vacanţă, și Tudor, mezinul. Pentru ultima oară, toţi trei fraţii au fost împreună. Marta era însărcinată. Vlad se arăta foarte amabil cu ea. I se adresa doar în germană. Încerca s-o impresioneze, vorbind cu preţiozităţi și forme complicate ale verbelor. Ce artist izmenit mai e și Vlad ăsta! Tudor, fratele cel mai mic, se simţea în mod vizibil incomod. Nu-și ridica ochii din pământ și roșea tot timpul, iar la masă aproape că nu mâncase din pricina că-și tot ascundea mâinile muncite.

Tudor… Filip se înduioșă. Ţinea foarte mult la băiatul ăsta. Fizic era cel mai nereușit dintre toţi trei și nici cu prea multă inteligenţă

nu l-a înzestrat Dumnezeu. Așa se întâmplă uneori cu cei de la urmă. Dar era un băiat cuminte, muncitor și bun la inimă. A fost înrolat în armata sovietică cu doar o zi înainte de începerea războiului. Era într-o sâmbătă. Taică-său dăduse la canton o petrecere de zile mari. Da, taică-său ţine și el mult la Tudor. Iată că-s doi ani și opt luni de când n-aveau nicio veste despre el. Desigur, nici n-ar fi avut cum s-o aibă, că doar e de cealaltă parte a baricadei. Și așa, șeful poliţiei municipale i-a dat de câteva ori de înţeles ce pată mare pe reputaţia lui e faptul că unul dintre fraţi „s-a vândut cercurilor sioniste și antinaţionale din Vest, iar altul luptă în armata inamică pe frontul de Est”. I-a mai adiat că și-n poliţie, și-n mitropolie, unii își pun întrebări și-n legătură cu decizia luată de el în iunie patruzeci, de a rămâne la Cernăuţi. Din motivele astea ar fi putut avea probleme. Salvarea a fost numele Martei, mai bine zis, al tatălui și al fratelui ei, ofiţer în Wehrmacht. Cu astfel de rude puteai pune mai greu la îndoială „loialitatea faţă de cauză”.

Filip trase adânc aer în piept și ridică, fără exces de vioiciune, cartea de pe podea. Așadar, *Leon Chestov, Sur les confins de la vie: l’apothéose du déracinement…* [4]

II

Au luat un mic dejun sumar, fiecare în camera lui. Nu obișnuiau să mănânce împreună nici altădată. Filip se trezea întotdeauna foarte devreme, un obicei pe care și l-a format încă de copil. Marta, dimpotrivă, lua deseori micul dejun atunci când lumea începea a se gândi la prânz. Seara, pe la cinci, mâncau adesea împreună, atât doar că Filip își lua cina, iar Marta prânzul.

Deciseră s-o lase pe Iuliana acasă, în grija Perlei, deși Filip era pornit s-o ia la părinţi: „Mama n-a văzut-o de mult. Și aerul de munte i-o face bine”. Dar bona se împotrivi cu o revoltă fățișă:

– Pe așa un drum! Pe așa o vreme! Ce *hembel* [5] ! Nici să nu vă gândiţi, exclamă ea scandalizată. Copilul abia a ieșit din boală…

Drumul era, într-adevăr, anevoios: unde nu amintea un patinoar, era leit ca o pârtie de schi. Deciseră însă să meargă, oricum, cu mașina. Adică Filip hotărâse așa. Marta era conștientă că acest mijloc modern de locomoţie n-are șanse prea mari să ajungă la destinaţie. Era suficient să-și amintească de experienţa de aseară a bietului profesor Iosif ori să arunce o privire prin geam: afară fulguia încet, iar grosimea norilor sugera că se puteau aștepta la o ninsoare pe cinste. Ar fi preferat să-l roage pe diaconul Camil să-i ducă cu sania, dar nici măcar n-a încercat să aducă vorba despre această variantă.

– Cu mașina! N-are decât, zise ea strambând a lehamite din năsucul ușor cârn atunci când Perla a anunţat-o cu indignare despre „decizia domnului”.

Știa că în astfel de situaţii era inutil să facă apel la raţiune. Poate că nici protoiereul nu era convins că mașina ar fi fost cea mai bună soluţie pe așa o vreme, dar se încapăţână să urce la volan. Nu pentru că voia să ajungă mai repede, ci ca să mai pună la încercare nervii soţiei. Ea ar fi putut refuza lesne această deplasare, mai ales

că n-avea nicio plăcere să-l revadă pe mojicul ăla de socru-său, dar era avidă de o ieșire în afara orașului. N-a mai fost la munte de la Bobotează, iar cantonul forestier al lui Arhip Skawronski era situat într-un loc unde Carpaţii nu mai sunt niște coline împădurite, ci munţi veritabili. Îi plăcea acolo mai cu seamă în timpul sărbătorilor de iarnă și în lunile mai și octombrie. Îi amintea de copilărie. Una dintre cele două moșii pe care le deţinuse familia ei până în treizeci și nouă era nu chiar departe de canton. Tatăl ei, baronul Max Randa, fost colonel al armatei imperiale, era un gospodar excelent, un om cu un deosebit simţ practic, din care găseai mai greu în rândurile vechii aristocraţii austriece. Micul domeniu de la poalele Carpaţilor, pe care îl cumpărase de la familia Mănescu, la fel ca și moșia din lunca Nistrului, moștenirea soţiei sale, copil unic al baronului Waldburg, a avut sub îngrijirea lui o dezvoltare frumoasă, ajungând să se numere printre cele mai performante domenii agricole din Bucovina interbelică. Încă înainte de Primul Război Mondial, el înţelesese importanţa petrolului și băgase banii disponibili în acţiunile întreprinderilor petroliere din Galiţia, pe care, la sugestia lui Alex, fratele mai mare al Martei, le vânduse la începutul lui treizeci și nouă. Știa el, Alex, ce știa.

Marta își amintea cu durere de acel nefast 1939, când familia lor părăsi Cernăuţii, stabilindu-se la Königsberg[6] . Era la sfârșitul lui februarie, imediat după funeraliile bătrânei baronese Waldburg. Marta ţinuse foarte tare la ea, mai mult chiar decât la părinţi. Moartea bunicii, apoi vânzarea celor două domenii și a vilei Randa din Cernăuţi i-au pricinuit tinerei visătoare de 18 ani un puternic șoc emoţional. Căzu într-o depresie periculoasă. Nu acceptă să plece din Cernăuţi în ruptul capului. De-ar fi știut Max Randa care era motivul real pentru care fiică-sa ţinea morţiș să rămână în Bucovina…

Părinţii au consimțit s-o lase la Cernăuţi pentru alte câteva luni, până la absolvirea liceului. Părea un compromis raţional, ca, de

altfel, tot ce făcea baronul Randa. Rămase în custodia Vandei Wolczinski, o vară dreaptă de-a baronesei Augusta, mama Martei.

Conform proiectelor baronului Randa, după absolvirea liceului, Marta urma să vină la Königsberg și să intre la Albertina[7] , numai că, imediat după ce obţinu diploma, ceru permisiunea părinţilor să urmeze facultatea la Cernăuţi. Taică-său nici n-a vrut să audă de așa ceva. Cel care interveni în favoarea ei a fost Alex, care, în acel moment, era unul dintre cei mai promiţători cercetători la Centrul de Investigaţii din Peneemünde.

Chiar dacă era cu 15 ani mai în vârstă, Alex era pentru ea și frate, și prieten, și confident. Lui îi incredinţă încă la balul de revelion din treizeci și nouă, pe care-l dădea Vanda Wolczinski și soţul ei, Albert Mikuli, intenţia de a se căsători cu Filip. Acesta tocmai își susţinuse doctoratul în teologie și primise un post de lector la Universitatea Regele Carol din Cernăuţi. Alex n-a zis nimic. Probabil, nici nu luase în serios intenţiile Martei. Le considerase, mai curând, epopei trecătoare de tânără domnișoară. Poate că nici nu avea nimic împotriva potenţialului cumnat, pe care-l știa doar din auzite, de la Ana Mikuli.

Filip provenea dintr-o familie modestă. Taică-său era pădurar la un canton din sudul judeţului Storojineţ. Era un tip „bine-crescut” și inteligent, dar era puţin probabil ca părinţii Martei să-l fi acceptat vreodată ca ginere. E drept că, după căderea Imperiului, moravurile s-au „democratizat de o manieră incredibilă”, cum zicea bătrâna baroneasă Waldburg.

Marta îl cunoscuse pe Filip la o recepţie oferită de contele Seretzki, o rudă mai îndepărtată de-a baronesei Augusta. Filip era invitat acolo graţie directorului său de teză, unul dintre cei mai respectaţi teologi din România. Se vedea de la o poștă că era jenat de prezenţa atâtor figuri din înalta societate cernăuţeană. Purta un costum nou, de calitate, procurat fără îndoială tocmai pentru acea ocazie. Se simţea în el incomod, ca orișicare dintre noi atunci când

purtăm pentru prima dată o haină și considerăm că toată lumea e tentată să-i aprecieze valoarea și calităţile. Nu cunoștea pe nimeni și era evident că nu știa cum să se comporte. Marta îl urmări amuzată vreo jumătate de oră, facând haz de el cu prietena ei, Ana Mikuli. Le observase și el. Își dădu seama că era obiectul atenţiei și, fără îndoială, al glumelor celor două dudui, de aceea se simţi și mai prost. Găsi o soluţie ingenioasă pentru a ieși din situaţie – cuteză să se apropie de cele două liceene și s-o invite pe Marta la dans. Baronul Randa, căruia Filip i-a fost prezentat în treacăt de profesorul său, îi dădu nepăsator un răspuns pozitiv. La urma urmei, nu vedea nimic rău în faptul că fiică-sa va dansa un tangou cu acest „tânăr și promiţător doctorand în teologie”.

Spre uimirea Martei, Filip dansa foarte bine, în timp ce ea nu era prea bună la tangouri. Bunică-sa, crescută după cele mai stricte reţete vieneze, considera tangoul un dans burghez, un intrus în saloanelele de bun-gust, un agent al „căderii morale”. Implicit, domnul Pankiewicz, profesorul de dans al Martei, fu rugat să aibă grijă mai cu seamă de valsuri și poloneze, care ieșiseră, de altminteri, în totalitate din uz, și să evite cu grijă toate „inovaţiile decadente” în materie de coregrafie.

În timpul dansului nu schimbaseră o vorbă. Bineînţeles, ea îl învăluia în priviri pe cât de discrete, pe atât de copleșitoare pe șatenul cu gesturi sacadate. Era de statură mijlocie, ceva mai înalt decât dânsa. Avea tenul uniform, curat și sănătos. Purta barbă. O barbă arămie, tunsă scurt, de la care adia a apă de colonie. Sub costumul de stofă bună, luat, fără îndoială, de la magazinul lui Hlebnikean, mâinile ei deslușeau negreșit corpul robust al unui băiat de la ţară. Nu era un bărbat spectaculos, din ăia care invadează visele adolescentelor, dar avea în el ceva foarte atrăgător, ceva care putea lesne, în anumite circumstanţe, să pară respingător. De unde avu ea senzaţia aceasta de ambivalenţă?

Spre sfârșitul dansului, îl întrebă cum se cheamă acest tangou, pe care parcă l-ar mai fi auzit o dată ca prin vis. Mai exact, câteva luni mai devreme, vara, pe vaporul ce mergea de la Trieste la Zara.[8] Multă vreme crezuse că melodia asta e produsul imaginaţiei ei, dar iată că nu…

– *Cântecul mării*, punctă satisfăcut Filip. Dacă nu greșesc, e scris de José Lucchesi, un argentinian de origine italiană, judecând după nume. Iar eu mă numesc Filip, zise el emoţionat, după ce-o uimi pe Marta cu cunoștinţele sale muzicale, și sunt doctorand în teologie.

În realitate, nu era deloc un meloman. Din pură întâmplare, primise în dar de la colegi, la ultima lui zi de naștere, un disc, o producţie a firmei berlineze „Electrola”, pe care erau două tangouri interpretate de orchestra unui oarecare José Lucchesi. De ce s-o fi gândit ei să-i facă acest cadou? Dansa, într-adevăr, excelent și valsuri, și tangouri, și foxtroturi, dar nu era genul de muzică pe care-l asculta. Punea acel disc doar atunci când avea oaspeţi, întrucât cele două melodii plăceau invariabil tuturor invitaţilor.

O conduse pe Marta la loc și-i mulţumi cu o ușoară plecăciune, zicând într-o germană impecabilă: „Am fost profund onorat, domnișoară Randa”. Ea surâse cumva straniu, absentă, de parcă nu i-ar fi zâmbit lui, ca și cum n-ar fi zâmbit în genere cuiva, ci sieși, sau, poate, trecutului, ori viitorului, și zise încet:

– Cântecul mării deci…

Se întâlniseră mai apoi în biblioteca universităţii, după care urmaseră scrisori și întâlniri secrete, despre care știa doar prietena ei cea mai apropiată, Ana Mikuli. În septembrie treizeci și nouă, Marta fu admisă la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Cernăuţi, iar peste puţin timp, familia Randa afla consternată despre decizia ei de a se căsători cu Filip. N-au putut însă schimba nimic.

Le trimise părinţilor o lungă scrisoare în care explica pasul făcut și le cerea acordul pentru căsătorie, dar lăsa să se înţeleagă că, oricum, decizia era luată. Primi un răspuns dur din partea lui taică-

său, care îi comunica că modul în care a procedat nu e demn nici de ultima cocotă ușuratică și că gestul ei a compromis relaţia lor, probabil, pentru totdeauna. Singurii membri ai familiei prezenţi la modesta lor cununie au fost frate-său Alex și Ana Mikuli, care-i venea vară de-a doua.

Vanda Wolczinski, mama Anei, se simţea vinovată de cele întâmplate; or, baroneasa Augusta o lăsase pe Marta în grija ei. Era foarte supărată pe nepoată-sa, iar când aceasta refuză cu îndărătnicie să-și revadă, ori măcar să-și amâne decizia, o informă prin intermediul unui bileţel adus de camerista ei că nu poate accepta ca „acel preot” să locuiască în casa ei și că, „în noile circumstanţe”, dânsa, de asemenea, trebuie să-i părăsească casa „în timp util”.

Timp de nouă luni, Marta și Filip au locuit nu departe de universitate, într-o cameră pe care o luau în chirie. În toată perioada asta, Vanda Wolczinski nu comunicase cu Marta și, chiar dacă nu i-a interzis expres Anei să se întâlnească cu ea, era clar că nu încuraja perpetuarea acestei legături. Odată, Marta și Filip s-au ciocnit cu Vanda Wolczinski și cu soţul ei în vestibulul Teatrului Naţional. Marta lăsă privirea în pământ și-i salută, dar ei trecură pe alături, ignorând-o în mod făţiș.

Marta suferea cumplit. Era foarte legată de familie. Ţinea foarte mult la maică-sa, la „tanti Vanda”, la cei doi fraţi. În plus, era deprinsă cu un alt mod de viaţă. O apucau uneori regretele și se îneca în hohote de plâns. Făcea asta atunci când nu era acasă Filip, desigur. Altminteri, simula întotdeauna vioiciune și bună dispoziţie. Mergea la ore, învăţa să gătească și să spele, să trăiască cu mijloace modeste. Nu prea aveau bani. Marta avea destul de multe bijuterii de preţ și o imensă limuzină, pe care i-a lăsat-o maică-sa, dar Filip refuza categoric să vândă ceva din lucrurile ei.

Duminica își permitea să iasă cu Ana la vreo cafenea. Ana era întotdeauna cea care plătea. Marta era extrem de stânjenită de

situaţia asta jenantă. Era umilitor, dar accepta. Ana și doctorul Șveţ, care o mai vizita, erau tot ce-i rămăsese din trecut. Ana era și singura punte de legătură cu familia. Mai erau Alex și Fabian, fraţii ei, dar dânșii erau departe, în Germania. Fabian a dezaprobat pasul ei și nu i-a răspuns multă vreme la scrisori. Abia când trecuseră trei luni de la cununia ei cu Filip, primi de la el o scurtă felicitare de Crăciun.

Vanda Wolczinski se ivi absolut pe neașteptate în pragul modestei lor locuinţe în după-amiaza acelei blestemate zile de 28 iunie 1940. Se refugia la Suceava. Își călcă pe inimă și veni să vadă ce face Marta. Știa că trebuia să nască în curând. Voia s-o convingă de necesitatea plecării. Când veni, Marta era inconștientă. Îl găsi pe Filip extrem de abătut și pe doctorul Șveţ, care stătea neputincios lângă patul ei. Alături se auzea scâncetul slab al unui copil. Vanda crezu că Marta a murit, dar doctorul Șveţ i-a spus cu glasul stins că e încă vie. Dar acel „încă” nu suna prea încurajator. Se aruncă spre patul Martei, dar Filip o opri rece, barându-i calea cu mâna. I-a zis că e mai bine să plece.

– Voi sunteţi responsabili de asta.

În acel moment, dânsul a și luat decizia iremediabilă de a rămâne la Cernăuţi. Asta era garanţia că Marta e a lui. Era victoria lui deplină asupra trecutului ei și asupra acestor făpturi arogante numite „familia”. Prin septembrie, când Marta își revenise deja, Alex îi trimise o scrisoare în care o convingea să vină în Germania. N-ar fi fost nicio problemă să plece. Sovieticii nu s-ar fi opus plecării lor, mai ales într-un moment în care relaţiile Moscovei cu Berlinul erau destul de bune, iar nemţii bucovineni, ca și cei baltici ori basarabeni, erau chiar „organizaţi” să se „repatrieze” în Reich. Dar Filip îi tăinuise acea scrisoare.

Familia Randa primi, șocată, vestea că fiica lor a rămas în URSS . „O Randa devine cetăţeană sovietică! Acum fiica mea va fi tovarășa preoteasă”, exclamă îndurerată baroneasa Augusta.

Apoi a urmat un an de tăcere. N-au știut nimic unii despre alţii. Alex i-a mai trimis o carte poștală de Crăciun, dar Filip se îngriji ca nici ea să nu ajungă la destinatară.

În iunie patruzeci și unu, după revenirea administraţiei românești în oraș, Marta cuteză să le trimită părinţilor o scrisoare, descriind amănunţit tot ce li se întâmplase timp de un an. Le cerea încă o dată iertare și înţelegere pentru pasul făcut. A pus în plic și fotografia Iulianei, care tocmai își sărbătorise prima aniversare. Ce mare i-a fost bucuria când, peste vreo patru săptămâni, primi un răvaș de la Alex, apoi și de la maică-sa, care-i comunica că scrie fără știrea baronului Randa, că îi vine foarte greu s-o înţeleagă și s-o ierte și că Fabian e locotenent și-și face datoria faţă de Reich în Norvegia.

Sustrasă realităţii de aceste amintiri, Marta nu acorda nicio atenţie drumului și nici sudălmilor lui Filip, care fu nevoit de câteva ori să iasă din mașină și să pună mâna pe lopată. Ea n-a catadicsit să coboare nici chiar atunci când într-un sat automobilul derapase într-un șanţ. A stat imperturbabilă pe bancheta din spate, în timp ce dânsul împingea mașina cu niște săteni care-i veniseră în ajutor. Să zici că macar un mușchi i s-a clintit pe faţă atunci când el, îmbujorat și transpirat, gâfâind din greu, reveni la volan! N-a făcut niciun minim efort, nu că să-l compatimească, ci măcar să-l observe. Asta îl iritase și mai rău. În replică, dădu la maxim sunetul radioului. Știa bine că Marta e sensibilă la sunete puternice, care puteau să-i declanșeze niște dureri debilitante, dar poate că numai așa putea s-o determine să aterizeze în realitate.

Era, probabil, un adevărat calvar acel zgomot. Într-un moment, ea realiză că nici măcar nu era o frecvenţă bine aleasă. Prin șuieratul acela obositor se putea deslușI ba vocea unui crainic care vorbea ungurește, ba un program de muzică patriotică românească. Numai că ea a fost conștientă de asta doar preţ de câteva secunde. Nici zgomotul n-o mai afecta, cum n-o deranja nici drumul, nici

indispoziţia excesiv etalată a soţului. Era departe, în trecut, într-atât de absorbită de tot ce-a fost altădată, încât pierdu orice legatură cu prezentul. Și de ce-și aminti de toate astea? Din cauza comportamentului lui Filip, care distona așa de vădit cu felul de a fi al doctorandului curtenitor de altădată?

„Să nu crezi niciodată bărbaţii excesiv de curtenitori. Și Diavolul a fost un tip galant, atunci când a servit-o mai întâi pe Eva cu un măr din grădina Edenului”, îi spunea de-atâtea ori bătrâna baroneasă Ecaterina.

Începutul jucăuș al unei lacrimi se ivi în colţul ochilor ei de îndată ce-și reaminti de bunică-sa. Înaltă, subţire, cu o privire penetrantă și niţel melancolică, era întruchiparea lumii vechi, o lume ce dispăruse inconturnabil odată cu sfârșitul Imperiului. Garderobele ei sobre miroseau întotdeauna a scorţișoară și, din pricina asta, în imaginaţia Martei tot trecutul mirosea a scorţișoară. Murise subit, chiar în ajunul plecării familiei singurei sale fiice în Germania. S-a stins răpusă de un ictus apoplectic în dormitorul ei din castelul Waldburg, pe patul de cireș de lângă geamul ce dădea spre aleea cu castani, având icoana de argint a Sfintei Varvara la căpătâi. Marta o iubise ca și pe Alex cu o dragoste de-a dreptul egocidă.

Acum câteva zile se împliniseră cinci ani de când baroneasa Ecaterina trecuse în lumea celor drepţi, iar în octombrie a fost un an de la sinuciderea lui Alex. Marta scoase involuntar un geamăt de durere. Nici chiar trecerea vremii nu putea domoli suferinţa pustiitoare cauzată de dispariţia fratelui. Lipsa lui era omniprezentă.

„Din nimic să nu faci niciodată totul, pentru că, dacă dispare, rămâi cu nimic.” Asta era scris pe fotografia ce i-o trimisese în ziua când și-a curmat viaţa. Altceva n-a spus. Nimănui. Era de prisos.

Între timp, mașina protoiereului intra în curtea unei biserici din Storojineţ. Făcuse tocmai trei ore pe drum! Era aproape de amiază.

Ea n-a întrebat ce au de gând să facă acolo. Voia să-l lase pe Filip să-i vorbească primul. S-a plictisit să tot fie ea cea care cedează. Și, oricum, intuia ce avea să se întâmple mai departe: Filip va lăsa mașina la preotul de acolo, un fost coleg de-al lui de facultate, și-l va ruga să le pună la dispoziţie sania bisericii. Supoziţie care avea să se confirme peste câteva minute, dar mai întâi, așa cum se cuvine, domnul și doamna Skawronski au fost invitaţi să ia prânzul în casa acelui prelat. Un prânz de post, firește, dar, oricum, extrem de binevenit. Între timp și lui Filip i-a mai trecut supărarea și nu-și mai trata consoarta cu acele căutături răutăcioase.

Și de ce-ar fi supărat pe ea?! Nu dânsa i-a sugerat să ia mașina, nu dânsa l-a îndemnat să meargă la părinţi, nici măcar nu ea a fost cea care să fi zis: „Merg și eu cu tine”. El i-a propus.

„Ce Dumnezeu o fi cu el!”, exclamă în sinea ei Marta. Acum era rândul ei să-l scruteze pe neobservate cu o privire profund indignată.

Drumul de la Storojineţ până la canton, deși tot atât de lung, nu le-a luat nici două ore, deși au mers aproape alene. Filip îl tot îndemna pe vizitiu să-i dea zor, că-i apucă noaptea. Când intrase pe drumul forestier ce ducea la canton, chiar înnoptase, deși nu era întuneric: ninsoarea a încetat, norii se risipiră și pădurea era învăluită de lumina galben-albăstruie a lunii.

Pe-aici a nins copios. Omătul ajungea până la genunchii cailor. Vizitiul împrumutat de la preotul din Storojineţ trăncănea neîncetat ba despre stricăciunile făcute iarna asta de lupi, ba despre partizanii ruși care s-ar fi iscat prin pădurile de aici.

„De ce oare noaptea, mai ales iarna, oamenii sunt dispuși să-și spună istorii înfricoșătoare?”, se gândi Marta, prinzând uneori frânturi din povestirile lui.

Filip tăcea ursuz. Era clar că-i e lehamite de flecăreala omului.

Dar iată că acolo sus, în lumina lunii, se proiectează clar conturul cantonului lui Skawronski, o casă masivă din cărămidă roșie, zidită încă pe vremea austriecilor. Martei casa asta îi amintea de o gară din provincie, deși îi plăcea. Era, oricum, poate cel mai frumos canton forestier din toată Bucovina.

Venirea lor neașteptată îi prilejui o mare bucurie Marfinei, mama lui Filip. Dânsa tocmai terminase treburile la bucătărie și se așezase să toarcă atunci când lătratul câinilor îi dădu de veste că are musafiri. Era româncă, dintr-o familie de ţărani din Crasna. Nu era frumoasă și nici nu părea să fi fost vreodată, dar era o femeie inimoasă și pricepută într-ale casei, deși de o hărnicie bine dozată. Marta o simpatiza, lucru deloc valabil și pentru socru-său, Arhip. În momentul când sania lor intrase în curtea cantonului, el tocmai se întinsese pe patul de lângă sobă, în dormitorul de la etaj.

„Întinsul” era o etapă intermediară între cină și somn, o pregătire pentru culcatul propriu-zis. În tradiţia, casei acest „întins” al pădurarului era de o colosală importanţă. Se pare că anume atunci, în timp ce se scobea printre dinţi sau își scărpina ciupul stufos, pădurarul făcea bilanţul zilei care s-a scurs și trecea în revistă lucrurile care trebuiau făcute a doua zi. C-o fi fost așa, că n-o fi fost, greu de zis, dar, oricum, nimeni nu îndrăznea să perturbeze liniștea lui Arhip Skawronski în această sacră ora. Nici chiar sosirea lui Filip nu-i dădu curaj Marfinei să urce la etaj și să-și deranjeze soţul.

„Va auzi zarva și va coborî singur dacă va găsi de cuviinţă”, își zise ea. Iar cu voce tare:

– Obosit, sărmanul taică-tu. Ehe, la ţară e de lucru întotdeauna. Greutăţi. O fi adormit deja. Hi, zâmbi dânsa vinovat, ceea ce ar fi vrut sa însemne: „Știi tu, Filip, mamă, ce vreau să zic”.

Arhip coborî, într-adevăr, peste câteva minute. Nu era foarte vesel și nu părea deloc fericit și nici surprins să-și vadă fiul și mai ales nora, pe care chiar n-o avea la inimă. Se lăsă sărutat pe ambii

obraji de Filip și lansă un abia perceptibil mătăhăit din cap în direcţia Martei.

„Nurorile oamenilor pupă mâna taţilor-socri, iar asta o fi așteptând să-i ling eu laba”, se gândi pădurarul.

Era un huţul tipic. Blond, uscăţiv, ursuz, de statură medie, ca și Filip, care moștenise multe dintre trăsăturile lui taică-său, inclusiv ochii plumburii și nasul ascuţit, bine proporţionat. Nu încăpe indoiala că-n tinereţe fusese protagonistul imaginaţiei multor dudui din sat. Arăta bine și acum, în orice caz, părea mai tânăr decât soţie-sa, măcar și pentru faptul că-n parul des, auriu, abia de i se strecuraseră câteva fire argintii. Altminteri, era ca și Filip tipul de bărbat despre care puteai spune cu greu ce vârstă are. Ar fi putut avea și 45, dar și 65 de ani. Era un om dur și închis. Pe Marta o uimea modul categoric în care vorbea cu cei din jur și obedienţa cu care aceștia i se subordonau. Filip, deși nu-i plăcea să depene amintiri, îi recunoscu odată că Arhip a fost un tată extrem de sever.

După ce se instalase, Marfina îi invită pe toţi la ceai în mica sufragerie de la parter. „La ceai” era un fel de a spune, pentru că, în realitate, li s-a propus un amestec din măceșe, romaniţă, flori de tei și tot felul de alte ierburi culese, selectate și gătite după reţete inventate de mătușa Chilina, care era un fel de femeie în casă în canton.

– Am pus pe foc. Peste vreo oră sa vedeţi ce cald va fi. În camera lui Filip întotdeauna a fost cel mai cald, zise ea privindu-și cu drag odrasla.

Au fost aduse și delicioasele prăjiturele de post cu mure zaharisite, pregătite de pădurăriţă.

– Eh, să fi știut că veniţi! Da ma găteam cum trebuie. Tii, nici prin gând să-mi treacă. Acum fierb niște cartofi și o să vă fac și o salată de varză murată, că mai avem.

Marta adora bucatele gătite de soacră-sa, mai ales, pe cele făcute la cuptor. Nici în cele mai scumpe și sofisticate restaurante din

Cernăuţi nu mâncase așa bunătăţi – minunate plăcinte cu brânză de vaci, mărar și ceapă verde, bobi cu carne de gâscă, ciuperci garnisite cu brânză de vaci și usturoi. Iar superba ei zeamă de raţă sălbatică cu praz, pe care obișnuia s-o gătească într-o oală de lut, tot la cuptor, ar fi făcut cinste chiar și bucătarului de la Hofburg.[9]

– Anul ăsta n-am prea avut zahăr, continua agitată Marfina, și n-am putut face chiar multe dulceţuri. Avem doar așa, pentru ocazii mai speciale. Nu vrei puţină ţuică din pomușoare de pădure înainte de cină, Filip? Din asta am făcut chiar multă anul ăsta. Mătușa Chilina, sărmana, a avut grijă să adunăm suficiente provizii. A ţinut una și bună că o s-avem parte de-un an greu, că nu vede ea niciun semn bun. Am un cerdac plin cu ciuperci și fructe uscate, făcu pădurăriţa plesnind din mâini a mare poznă. Și-am zis, mătușă dragă, o să strângem proviant pentru toţi șoarecii din pădure. Nu vreţi să vă dau la Cernăuţi niște ciuperci uscate și alune?

– Am primit o scrisoare de la Vlad, zise Filip fără să răspundă la toate ofertele maică-sii, pe care se pare că nici nu o prea ascultase.

Arhip, care stătuse până acum ca o stană de piatră, ridică puţin sprâncenele, ca și cum ar fi vrut să zică: „Deci asta-i!”. Știa el că n-au venit ei așa, de flori de cuc, prin nămeţii ăștia de la Cernăuţi.

– Vlad?! Ţi-a scris Vlad?! exclamă după o pauză de uimire maică-sa, cu faţa luminată de bucurie. Când? Păi, de ce n-ai spus!? Cum ai putut să vii, să stai și să flecărim atâta și să nu-mi spui nimic? Zi-mi chiar acum ce face? Cum e? Ce-ţi scrie?…

– Stai, dragă, lasă-l să vorbească, i-o tăie sec pădurarul.

Femeia amuţi. Se uită vinovată înspre soţ, ducându-și automat mâna la gură.

– De fapt, nimic deosebit, zise Filip, scărpinându-și fruntea. Scrie că s-a aranajat bine, că lucrează la nu știu ce companie. Adică, știţi, se laudă. Ca de obicei, făcu el, schiţând un zâmbet și privind-o ușor dojenitor pe maică-sa, care ţinea foarte mult la Vlad. Zice c-a absolvit facultatea cu distincție și tot felul de povești din astea…

– Ce băiat! Ce cuminte, deștept și omenos a fost dintotdeauna, îngână încetișor Marfina, căutând cu teamă spre Arhip. Și nu întreabă de noi? Ce te-ntreabă? cuteză ea să mai iscodească, privindu-i cu ochii înlăcrimaţi pe Marta și Filip.

– Lasă-l să le spună pe toate pe rând, interveni sever Arhip. În ochii pădurarului se putea citi clar că ăsta era ultimul avertisment.

Din cei trei feciori, Vlad i-a plăcut întotdeauna pădurarului cel mai puţin. „E cam leneș băiatul ăsta, zicea el mereu, n-o să iasa nimic din el.” Iar când Vlad a semnat acea declaraţie și Arhip fu invitat la Siguranţă, biata Marfina avu parte nu doar de sudălmi, ci și de câteva palme grele, ceea ce se întâmpla extrem de rar. Arhip considera că Marfina ar fi fost de vină pentru ce s-a întâmplat, că dânsa era cea care l-ar fi crescut ca pe o muiere. „De mic umbla hojma cu minciuni și flecăreli”, zicea mânios Arhip când își amintea de el.

– În fond, ne convinge că lucrurile-s clare, că a avut dreptate atunci, în patruzeci și unu, că nemţii vor da de bucluc, și noi împreună cu ei, și că acum trebuie să ne gândim să plecăm cât mai grabnic din România. Zice să nu ne facem iluzii. Venirea rușilor de acum patru ani și ceea ce se va întâmpla acum sunt lucruri diferite. Chipurile, acum vor intra într-o ţară care a luptat contra lor și vor acţiona crunt de tot și ne așteaptă cu siguranţă soarta nemţilor de pe Volga, care au înfundat Siberia în condiţii apocaliptice…

Se opri brusc, urmărind întrebător mișcările nervoase ale degetelor pădurarului, apoi continuă cu o șovăire abia simţită în glas:

– Ne propune să mergem în Turcia și, de acolo, să găsim o cale să ajungem în Argentina ori Paraguay. Zice s-o facem mai repede, pentru că s-ar putea ca, drept urmare a evoluţiilor de pe front, turcii să-și schimbe atitudinea faţă de Axă și să nu mai putem în scurt timp avea acces încolo. Mai scrie că el ne poate ajuta, prin intermediul unor parteneri, să ajungem fără probleme de la

Constantinopol în America Latină și să ne instalăm fie în Paraguay, fie în Argentina. Ca români, zice că n-am avea probleme cu intrarea în una din cele două ţări și că, bucovineni fiind, am putea lesne să ne integrăm în vreo colonie germană de acolo.

– Ce pot face eu la anii mei în Argentina?! izbucni nedumerit și mânios taică-său. Să fiu pădurar în junglă?

Filip tuși, forţându-și vocea apăsată de emoţii:

– Jungle în Argentina nu-s, dar pământuri libere am putea găsi.

Deși era barbat în toată firea, păstra, ca și Marfina, un fel de frică animalică faţă de taică-său.

– Vlad zice că, dacă vindem grabnic averea și plecăm, am mai putea lua niște bani. În orice caz, suficienţi pentru a cumpăra acolo vreo trei mii de hectare și a ridica o fermă de toată frumuseţea, continuă el după o scurtă pauză.

În timp ce Filip discuta cu părinţii, Marta își sorbea abătută ceaiul. Nu pentru că n-ar fi interesat-o viitorul. În realitate, numai la asta se gândea, și nu de acum, ci imediat după înfrângerea nemţilor la Kursk. Până vara trecută mai crezuse că lucrurile pot lua o altă întorsatură, că războiul se va încheia cumva, că părţile vor obosi, dându-și seama că încercarea de sugrumare a adversarului e un efort prea costisitor. Nu mai credea deja în victoria Axei după Stalingrad, dar spera că se va ajunge la un armistiţiu, la o înţelegere.

Filip tăcu. Tăceau și Arhip cu Marfina, deși dânsa părea să fie preocupată mai puţin de eventuala plecare. Se gândea fără îndoială la feciorii ei, la Vlad, la Tudor, despre care nu știa nimic de aproape trei ani.

Marta se simţi de prisos. Invocă oboseala și, fără a mai aștepta cartofii promiși de soacră-sa, se ridică în camera ce le-a fost oferită – fosta odaie a lui Filip, o încăpere mică, singura fereastră a căreia dădea spre inima munţilor.

Focul se mai auzea trosnind în sobă, dar camera se încălzise deja. Mirosea a lemn de brad și a cahle înfierbântate. Nu aprinse

lampa, pentru că luna lumina atât de tare încât, dacă te așezai lângă geam, ai fi putut citi. Își lipi fața de sticlă și stătu așa nemișcată, privind pierdută în zare, spre crestele negre ale munților.

Era îndrăgostită de munții Bucovinei. În copilărie veneau des prin părțile astea. Ceva mai la nord, în valea Ceremușului, se afla fosta moșie a lui taică-său, cu un elegant conac în stil romanitic. Ei îl numeau „Schlosschen”,[10] pentru a-l deosebi de marele „Schloss”[11] Waldburg, unde stătea bunică-sa, baroneasa Ecaterina. Și din iatacul acelui conac se zăreau crestele Carpaților. Când era mică, îi plăcea să se ridice acolo. Mai ales iarna, după ce apunea soarele și apăreau primele stele. Urca pe un scaun, își aduna piciorușele sub ea și-și lipea strâns năsucul cârn de geam, privind la cer. Aștepta să vadă cum se nasc stelele. N-a reușit niciodată să prindă acest moment. Maică-sa și, mai ales, bunică-sa o probozeau aspru pentru această ocupație, nu pentru că ar fi avut ceva împotriva răsăritului stelelor ori a asfințitului de soare, dar considerau că nasul ei o luase și-așa suficient de mult în dreapta. În respectivul iatac era împodobit și pomul de Crăciun. Era o tradiție ca acest eveniment solemn, în care se vedea implicată toată familia, să se producă în seara din ajunul zilei de Sfântul Nicolae. Fereastra era lăsată înadins deschisă peste noapte, ca Moșul să nu întâmpine dificultăți de circulație, iar a doua zi dimineața toată lumea, mici și mari, urca fremătând de emoție copilărească în iatac ca să-și descopere darurile. Procedura se repeta cu intensitate sporită de Crăciun, apoi la Anul Nou. Atunci, flăcăii din sat veneau îmbrăcați în ciudate costume multicolore cu malanca. Ce frumos mai cântau! Maică-sa le dădea bani și colaci, iar ei își scoteau șepcile brumării de pe cap și-i pupau mâna. Venea, apoi, Boboteaza, cu ultimele colinde ale copiilor. Urcau rumeni și sfioși până sus ca să vadă minunăția aceea de pom de Crăciun și să primească „pomana stăpânilor”. Își trăgeau cu putere năsucurile roșii, umezite de ger, tropăind cu neîndemânare pe scările în spirală ce duceau în iatac. Era marele eveniment al vieții lor! A doua zi, de

Sfântul Ion, servitorii dezbrăcau bradul. Nu, dânsa nu asista niciodată la acest trist ceremonial cu conotaţii aproape funerare. Tot atunci, familia Randa pleca la Cernăuţi, iar bătrâna baroneasă Waldburg o lua spre moșia ei de pe malul Nistrului. Desigur, împodobeau câte un pom de Crăciun și-n vila de la Cernăuţi, și-n castelul Waldburg, dar conacul de la poalele Carpaţilor devenise un fel de reședinţă neoficială pentru sărbătorile de iarnă.

Era frumos acolo și vara, mai ales la început de iunie. În jurul acelui conac, era un încântător parc peisajer, în care creșteau o mulţime de bujori. Maică-sa, baroneasa Augusta, adora bujorii și-și făcuse un hobby din colecţionarea lor. Își pusese în gând sa aibă de toate felurile câte erau pe lume. Veneau numaidecât acolo în perioada lor de înflorire, când baroneasa Augusta își sărbătorea ziua de naștere. În felul ăsta, invitaţii puteau admira inegalabilul ei „pionarium” și aprecia noile achiziţii.

– E cea mai completă colecţie de bujori din Europa și, poate, chiar din lume, menţiona în fiece an cu acea ocazie baronul Randa, privindu-și cu tandreţe soţia.

Deseori, plecau și într-o mică staţiune de la izvoarele Siretului – Lăpușna, sau cum îi spuneau ei în familie, în vechea manieră austriacă, Bad Lopuszna. „Bad”[12] era un fel de a zice, pentru că staţiunea era destul de modestă, deși avea un minunat restaurant cu terasă, un hotel suficient de confortabil și chiar băi de apă minerală. Maică-sa adora locul acela, zicând că era singurul din jurul Cernăuţilor care rămăsese ca în copilăria ei, pe vremea Imperiului. În zecile de minivacanţe petrecute acolo cutreierase toate cărările, știa toate poienile și toate izvoarele din împrejurimi. Odată, când crescuse mai mare și i se permisese să călărească alături de maică-sa și de Vanda Wolczinski, au urcat până pe vârful muntelui Măgura, la peste 1000 de metri altitudine. Era o priveliște de neuitat.

„Ce-o fi acuma în *Schlosschen* ?”, se gândi Marta, privind la vârfurile luminate de lună ale Tomnaticului. Prin ce locuri o fi fiind

răsfirate oasele flăcăilor care-i doriseră cândva „mulţi ani frumoși” lângă bradul din iatac? O lacrimă fierbinte i se prelinse pe obraz. Înghiţi în sec și sfredeli cu necaz geamul cu năsucul ei cârn. Îi plăcea amestecul din frigul care pătrundea printre încheieturile ferestrelor și căldura care venea din cameră. Sticla era rece și, odată cu frigul de afară, ajungea și un miros plăcut de zăpadă. Adora mirosul ăsta! Era convinsă că zăpada miroase. Știa asta de când era mică.

De jos se mai auzeau vocile lui Filip și a Marfinei.

„Amintirile… Prea multe pentru azi. Trebuie să mă culc. Sunt chiar obosită.”

Adormi repede și adânc, cum nu dormise de mult. Nici nu simţi când a intrat Filip.

Se trezi când afară era plină zi. Filip mai dormea. Îl privi cu dragoste. Îl mai iubea, chiar dacă o făcea să sufere și, deseori, era crud ca un copil cu ea. De ce? Poate că avea și ea partea ei de vină? De câte ori și-a zis să nu-l mai umilească cu aluziile ei sofisticate ce fac indirect trimitere la originea lui simplă? Să nu-l mai ia peste picior ori de câte ori îi surprinde lecturile, sau atunci când exprimă păreri pe vreo temă în care ea îl consideră a priori un neiniţiat desăvârșit: „O-o-o! Despre asta unde-ai auzit, scumpule? În pădurea de la Crasna, bănuiesc? Să nu destăinui și altora aceste valoroase inepţii.”

Nu-și putea explica de ce făcea toate astea. Culmea e că lucrurile stăteau așa și înainte de căsătorie, dar atunci el trecea cu ușurinţă peste aceste ieșiri ale ei. Nu i se păreau deloc insultătoare. Dar de la o vreme…

E vina ei. E prea mândră și nu-și calcă niciodată pe orgoliu. Chiar și acum. Ce-ar fi să dea ascultare inimii, să-i pună încet mâna pe pieptul dezgolit, să-l mângâie, să-l cuprindă…

Nu. Desigur, ea nu va face asta, pentru că încă e supărată. Și nici măcar n-ar fi vrut ca el să-i surpindă aceste priviri…

– Bună dimineaţa, dragă.

– Oh, tresări ea, nu știam că te-ai trezit.

„Pare să fie în duși buni”, se gândi Marta, tratându-l cu un zâmbet ceva mai cald.

După ceaiul de dimineaţă, îl convise pe Filip să facă o plimbare cu sania până într-un cătun montan situat la câţiva kilometri de canton. Protoiereul se învoi. Nu avu nimic împotriva unei escapade pe o vreme așa de frumoasă, chiar dacă programase să ajungă la Cernăuţi mai devreme.

Deși, în ultima dimineaţă a iernii lui 1944, Carpaţii Bucovinei erau inundaţi de lumina soarelui, afară era un ger tăios și uscat. Zăpada abundentă deforma conturul munţilor, lăsând impresia că gheburile lor se topeau în cer, iar arborii de pe costișe parcă pluteau în lumina orbitoare a nămeţilor. Sania luneca încet. Drumul forestier ce lega cantonul de acel cătun era acoperit de troiene înalte. Era clar că pe-acolo nu trecuse de multă vreme nimeni. Dar ei nu se grăbeau nicăieri și, deși nu-și vorbeau, tăcerea nu era pustie. Erau atâtea imagini în jur că nu mai găseai loc și pentru sunete.

Falcăul, așa îi spunea micii așezari pierdute în adâncul Carpaţilor Bucovinei, avea doar vreo câteva case. Era așezat într-un loc de vis, total rupt de lume, la o depărtare considerabilă de orice altă așezare omenească. Au făcut un scurt popas la niște bătrâni care lucraseră cândva la cantonul lui Arhip, unde băură un ceai de plante și se mai încălziră puţin.

Lunga plimbare prin pădure le făcu bine amândurora. Ce mult le-ar fi plăcut să rămâna acolo măcar câteva zile! Pentru prima dată în ultimele luni s-au simţit bine împreună.

– Uneori mă gândesc că fericirea își are sălașul anume în casele astea modeste din lemn, pierdute în neprihănirea sălbăticiei. Trăiește aici de veacuri, nerecunoscută de nimeni. Se hrănește cu pâine și lapte proaspăt, doarme încălzindu-se de la inimile celor

dragi. N-o știe nimeni, pentru că noi o căutăm toată viaţa pe la adrese greșite. Poate tocmai asta vrea să ne spună legenda alungării din Eden…, zise visătoare Marta după ce-și luară rămas-bun de la gazde.

Filip zâmbi cu condescendență:

– Parcă, într-o vreme, fericirea locuia pe malul mării.

Ea îl privi ușor vexată, apoi râse vesel:

– S-a evacuat și ea.

Părea fericită. Altădată i-ar fi dat vreo replică ucigătoare și nu și-ar mai fi vorbit toată ziua.

Ajunseră la canton pe la ora prânzului, obosiţi și flămânzi, dar plini de voie bună, cum nu li se mai întâmplase de multă vreme. Și doar guralivul vizitiu de la Storojineţ îi privi posac, zicându-le cu dojană:

– Parcă ziceaţi că ne-nturnăm dis-de-dimineaţă?

– Mergem, mergem chiar acum, zise vesel Filip, bătându-l prietenește pe umăr. Dar întâi trebuie să mâncam ceva, nu?

Omul n-avu nimic împotrivă. Au mâncat repede și cu poftă bucatele pregătite de Marfina, care le servi o adevărată masă de sărbătoare. Arhip nu era de faţă. Veni mai târziu, abia când Marfina aduse samovarul și dulceţurile. Se așeză în capul mesei, fără a scoate un cuvânt, și-și aţinti privirea încruntată în pământ.

Liniște. Doar focul din vatră și clinchetul discret al tacâmurilor cutezau a se face auzite în atmosfera tensionată, produsă de prezenţa pădurarului.

– Ei bine, făcu el într-un târziu, ridicându-și privirea spre samovar, ce-i spui lui Vlad?

– Dumneata, tată, ce crezi?

– Eu rămân aici, zise apăsat Arhip. Mie n-are nimeni ce-mi căuta pricină. Nu m-am legat cu partide, mi-am văzut de treabă. Sunt un om simplu, am muncit toată viaţa. Mai am un fiu, Filip. Nu uita că Tudor e pe front, la ruși. Unde să tragă după ce se termină

războiul? Că doar n-o fi război fără sfârșit? Și ce i se va întâmpla dacă ne ducem noi de-aici? Voi, dacă vreţi să plecaţi, n-aveţi decât.

Și din nou liniște.

– Câte le mai avem a trage, Doamne, se tângui abia auzit Marfina. Păcatele noastre, conchise ea smiorcăind.

Tic-tac, îngâna negrăbit pendulul pe perete.

– E timpul, zise Filip ridicându-se de la masă.

– Da, e timpul sa plecăm, se învoi îngândurată Marta.

III

Au ajuns la Storojineţ pe la chindii și, întrucât nu mai ningea și vremea era bună, Filip era convins că ar putea fi la Cernăuţi până la amurg. Fură neplăcut surprinși să găsească îndoliată casa preotului la care lăsaseră mașina. Parintele aflase în acea dimineaţă despre moartea fratelui său pe frontul din Transnistria. Filip încercă stângaci să-l consoleze, deși în situaţii din astea se simţea întotdeauna depășit. Schimbă câteva vorbe cu soţia acestuia, care părea mai puţin afectată de cele întâmplate și o ţinea una și bună că trebuie să plece de aici cât mai repede la Bacău, la părinţii ei.

Au părăsit Storojineţul indispuși. Adevăru-i că Filip nici nu se simţea chiar bine. După prânz fu cuprins de o moleșeală neclară. Tusea i se înteţi. Erau deja vreo trei luni de când îi apăruse tusea asta seacă. Doctorul Șveţ i-a zis să nu-și facă griji, că ar fi doar o laringită datorată efortului vocal făcut în sala prost încălzită a bisericii, dar… Protoiereul redeveni mohorât.

„Ia auzi! Vrea să plece la Bacău! se indigna el. Care-o fi deosebirea între rușii ajunși la Cernăuţi și cei care-or ajunge la Bacău? Încă nu se știe unde-or poposi mai repede.”

Marta îl cercetă cu coada ochiului, căutând să ghicească pricina noului declin emoţional al protoiereului. Să fi fost doar tragedia din familia colegului său? Strâmbă nedumerită din năsucul cârn: „Oare chiar trebuie să mă frământe asta? Dacă va dori, îmi va spune. Dacă nu… Numai să nu adoarmă la volan, pentru că de-abia mai clipește din ochi.”

Ezită o clipă dacă să-l întrebe sau nu de e totul bine, dar renunţă.

Era o după-amiază frumoasă și drumul era incomparabil mai bun decât în ziua precedentă. Fusese, probabil, curăţat pentru a facilita circulaţia camioanelor militare care se deplasau spre și

dinspre Cernăuţi, dar imediat ce intrară în pădurea Broscăuţilor, după nici jumătate de oră de drum, Filip opri brusc mașina.

– Drăcie…, înjură părintele protoiereu așa ca-n Postul Mare.

Marta, care moţăia pe bancheta din spate, tresări, privindu-și întrebător soţul, dar în aceeași clipă își dădu seama de ce se întâmpla: orașul era bombardat.

În ultimele săptămâni, avioanele sovietice ajungeau doar sub paza nopţii, dar, cu cât frontul se apropia mai tare, cu atât rușii se simţeau mai în voie în cer. Apărarea antiaeriană nu mai făcea faţă și iată că, după avioanele de recunoaștere, au apărut și bombardierele. Și încă în plină zi!

Filip deschise geamul și porni radioul. Un val de aer proaspăt și rece pătrunse în interiorul mașinii. Bubuiturile se auzeau deslușit, ca și mugetul tânguios și neputincios al sirenelor. La un post de radio german, Lale Andersen cânta cu melancolie Lili Marlen. Cântecul ăsta îi amintea Martei de fratele ei, Fabian, care era acum pe frontul de Est. Ce-i drept, îi plăcea mai mult versiunea inimitabilă a Marlenei Dietrich.

– Sper că Iuliana cu Perla au reușit să coboare la timp în adăpost.

Filip strânse apatic din umeri: „Despre ce adapost îmi vorbește?! În orașul ăsta nici măcar nu există adăposturi. Ceea ce numește ea adăpost e doar subsolul casei, adică o pivniţă.”

– Cred că da, strecură el.

Coborî din mașină. Nu avea chef de discuţii, iar Marta îl irita cu… privirile astea pline de subînţelesuri, cu oftaturile astea interminabile. Luă un bulgăre de zăpadă și-l aruncă în coroana împovărată de omăt a unui brad. Două ramuri se clătinară domol și-și scuturară graţios învelișul puhav, care se destrămă în văzduh în mii de firicele sclipitoare.

„Înserează, se gândi Marta, uitându-se la cărările jucăușe de lumină roșietică ce se strecurau peste nămeţii din pădure. Mda…,

constată ea, urmărindu-și cu un zâmbet sarcastic soţul, care se plimba agale în faţa mașinii, se pare că societatea mea nu e cel mai dorit lucru de Sfinţia Sa. Ba, iată-l că revine, cu ochii pironiţi în pământ…”

Filip intră în mașină fără să privească în direcţia ei.

– S-a terminat, zise el peste câteva clipe, pornind motorul mașinii.

Era un superb „Horch 853”, care-i aparţinuse baronesei Augusta. Dânsa adora mașinile puternice și era printre puţinele doamne din Cernăuţi care se așeza uneori la volan. După ce a plecat în Prusia, mașina rămase la dispoziţia Martei. Automobilul, câteva tablouri și bijuteriile personale erau singura „zestre” cu care s-a ales Marta după „divorţul” produs între ea și familie. În ultima zi a evacuării din iunie patruzeci, Filip dădu doctorului Bolintineanu toate bijuteriile Martei, care era mai mult moartă decât vie, contra apartamentului de pe Iancu Flondor. Doctorul Șveţ, care mediase afacerea, le făcu rost, printr-o mare minune, chiar și de un notar, care autentifică documentele cu o dată anterioară. Bietul domn Bolintineanu considera că a făcut o afacere, căci, dacă te gândești putea să nu se aleagă cu nimic. A fost o salvare și pentru tânăra familie Skawronski, pentru că, altminteri, le-ar fi fost imposibil să se pricopsească cu un apartament așa de spaţios în plin centru al Cernăuților.

Între timp, Lale Andersen fu înlocuită de cronica știrilor din care se putea deduce că peste tot pe frontul de Est „se dau lupte grele”. Era lăudat eroismul ostașilor germani care-și sacrifică vieţile pentru apărarea Europei de invazia barbarilor bolșevici. Filip închise radioul și-și șterse nervos fruntea transpirată.

Au mers într-o tăcere sepulcrală tot restul drumului. La intrarea în oraș au fost opriţi și verificaţi de patrule militare, doi subofiţeri slabi, vlăguiţi și înghеţaţi, care, constatând că în interiorul impunătoarei limuzine nu e decât un fel de popă, cutezară să întrebe

dacă nu pot fi serviţi cu ţigări. Nu, protoiereul nu fuma. Din discuţia cu ei aflară că a fost bombardată zona gării și cea a aerodromului, dar centrul orașului n-a avut de suferit. Oricum, tramvaiele nu circulau, iar pe străzi nu întâlneai decât militari și mici grupuri de civili, probabil, vecini de cartier, care simţeau ardent nevoia de a face un schimb de păreri despre cele întâmplate.

Perla i-a întâmpinat cu un aer exaltat. Își făcuse griji. Desigur, au coborât în adăpost. Domnul avocat Flenchea le-a ajutat. Nu văzuse un bombardament așa de crâncen nici în patruzeci și unu. Bine că nu durase prea mult, deși un domn respectabil, care era în același adăpost cu ei, spunea că, de acum încolo, să ne așteptăm la și mai și. Mai zise că frontul se apropie vertiginos de noi, continuă ea, privind-o iscoditor pe Marta.

Din dormitorul Iulianei se auzeau exclamaţiile de bucurie ale copilului, care-i povestea lui taică-său versiunea ei, mult prea diferită, a celor petrecute la amiază.

– N-a dormit azi deloc și a mâncat prost. Iar noaptea a fost agitată… Ştiţi… Demult voiam să vă spun că…

Marta se opri locului privind-o întrebător. Perla se fâstâci vădit sub povara uimirii din ochii stăpânei. Își frecă nervos degetele, apoi continuă mai puţin decisă, căutând cu grijă formulările:

– E un copil… E o vârstă dificilă…

Se opri. Pe faţa ei se putea citi lesne concluzia: „La o adică, nu-i treaba mea să vă dau sfaturi. Ştiţi dumneavoastră și singuri ce și cum trebuie să faceţi.”

– Și?

– Lumea își cam face bagajele. Mai vând ce pot și pleacă.

Spuse asta repede, aplecându-se spre mocasinii imenși, rămași moștenire de la răposatul ei soţ. Dar asta oare intenţionase ea să zică?

– Da, cât pe ce să uit, își aminti ea tocmai când era gata să iasă. Dimineaţa a fost doamna Wolczinski. Nu știa că aţi plecat la

bătrânul domn Skawronski. S-a interesat când vă reîntoarceţi. A zis că s-ar putea să revină mai târziu. Acuma, după bombardament, nu știu dacă va reveni cu adevărat.

Filip, care tocmai intrase în vestibul cu Iuliana în braţe, se încruntă la auzul știrii abia enunţate. Suporta greu prezenţa doamnei Wolczinski, care era pentru el un permanent *memento* al respingerii lui de către familia soţiei. La rândul ei, Vanda Wolczinski îl trata cu răceală și dădea întotdeauna de înţeles că a venit la ei doar pentru a o vedea pe „baroneasa Marta”.

„Da, cred că *Hochwohlgeborene Freifrau* [13] vă așteaptă”, îi raspundea el maliţios.

De regulă, vizitele ei însemnau, în mod automat, o trimitere la plimbare pentru Filip, însă, în seara aceea, protoiereul trebuia oricum să meargă până la biserică. Deși se simţea cam prost. Transpira, era irascibil și parcă lipsit de vlagă.

„Sunt extenuat, se gândi el. Nu e nimic mai epuizant și mai împovărător decât sarcina de a lua decizii cruciale. O adorm pe Iuliana și merg la biserică. Fac o plimbare, mai iau o gură de aer, iar între timp și cucoanele vor profita de absenţa mea.”

Vanda Wolczinski veni peste un sfert de oră după plecarea lui Filip. Era însoţită, după cum se putea ușor presupune, de Iolanta Filigger, o fostă actriţă, cu care doamna Wolczinski, în lipsa unei societăţi mai alese, legase o prietenie strânsă.

Iolanta Filigger și Vanda Wolczinski erau reprezentantele a două lumi total diferite și, cu vreo zece ani în urmă, ar fi fost curios să constaţi o relaţie de prietenie între aceste două femei.

Doamna Filigger, o septuagenară scundă, cu trăsături plăcute și inteligente ale feţei, era o fostă actriţă a Teatrului Naţional din Cernăuţi. Venise în Bucovina din Banat, încă în perioada Imperiului. Vorbea excelent, în egală masură, și româna, și germana. Provenea, după toate probabilităţile, dintr-o familie mixtă. Marta știa că doamna Filigger avuse o soră la Timișoara, care murise acum un an.

Mai știa că avea undeva doi nepoţi de la acea soră. Însăși doamna Filigger n-a fost niciodată căsătorită. Se dedicase integral scenei. A fost o actriţă de succes. În perioada dintre cele două războaie avu roluri chiar și în câteva filme turnate la un studiou din Germania. Poseda o memorie de-a dreptul uimitoare. Cunoștea pe dinafară sute de poezii în română, germană și franceză, dar și lucrări de proporţii, cum ar fi *Hyperion* al lui Hölderlin. În plus era și o pianistă de-a dreptul ireproșabilă.

Vanda Wolczinski era cu vreo douăzeci de ani mai tânără decât doamna Filigger și avea interese și preocupări total diferite. Îi venea verișoară baronesei Augusta și acum era singura rudă pe care-o mai avea Marta la Cernăuţi. Nici doamna Wolczinski nu mai avea pe nimeni în Bucovina, de aceea, în ultimii ani, relaţiile dintre ele evoluaseră într-o legătură de tip mamă-fiică și aproape că nu era zi ca Marta să n-o vadă sau, cel puţin, să n-o sune pe mătușă-sa.

Filip reveni acasă târziu, în speranţa că nu va da ochii cu musafira anunţată de Perla. Fu tare dezamăgit să constate că Vanda Wolczinski mai era acolo și că, în plus, venise însoţită de bătrâna Filigger. Ah! ce-l irita bătrâna Filigger, mai exact privirea ei! De ce Dumnezeu s-o fi uitând așa de fiecare dată la el? Ori de câte ori îl vedea, îl examina mirată cu ochii ei mari, albaștri și puţin bulbucaţi, de parcă ar fi avut în faţă un exemplar reînviat de neandertalian.

Era o oră cam târzie și de aceea nu-și făcea nicio iluzie în privinţa faptului că Marta le-a poftit pe cele două musafire vesperale să rămână la ei peste noapte. Acesta a și fost primul lucru pe care dânsa i l-a anunţat cu tandreţe prefăcută.

Filip n-a zis nimic. La urma urmei, era casa ei și cel mai mult se temea să audă într-o zi această tăioasă constatare.

Își lăsă pardesiul și intră în dormitorul Iulianei, care încă dormea. Se așeză pe pat, lângă ea, și puse mâna pe fruntea caldă și umedă a copilului.

„Doarme cam mult totuși. Ce spunea Perla? Că n-a dormit deloc zilele astea?”

Îi ascultă un pic fosăitul calduţ și-i acoperi mai bine piciorușele cu plapuma, privind-o cu un zâmbet afectuos.

– Fac și pentru tine un ceai? îl întrebă Marta.

– Da, te rog, strecură Filip, îndreptându-se spre bibliotecă.

Le salută pe cele două prietene ale soţiei cu o ușoară plecăciune, însoţită de niște sunete nedeslușite, apoi se așeză în jilţul de la masa de scris, ridicând de jos ultimul număr al *Bucovinei.* Îl răsfoise deja la biserică și-l găsi cât se poate de neinteresant, dar avea nevoie de el pentru a-și ocupa cu ceva privirea.

Bătrâna Filigger își potrivi ochelarii în speranţa că poate-n seara asta va găsi răspuns la întrebarea ce-o frământa de-atâta vreme: „Ce-o fi găsit fiica baronului Max Randa în băietanul ăsta?”.

În fond, toată lumea se simţea cam prost, dar toţi trebuiau să joace rolul stabilit de regulile de comportament în societate. „Pisiceală nemţească”, cum ar fi numit Arhip-pădurarul aceste norme de etichetă.

Vanda tuși stingherită, adunându-și curajul pentru a lansa o banalitate potrivită pentru astfel de situaţii, dar Filip îi veni în întâmpinare:

– Se pare că rușii avansează cu o viteză nemaiauzită până acum, zise el uitându-se împrăștiat prin revistă.

Iolanta Filigger scoase o exclamaţie scurtă, care trebuia primită ca un semn de uimire politicoasă faţă de această „noutate”.

– A fost o mare greșeală trecerea trupelor românești peste Nistru, zise doamna Wolczinski, fixând-o cu privirea pe bătrâna Filigger, care nu înţelegea de ce această aserţiune, care poate că era și adevărată, era îndreptată spre ea.

– Credeţi că asta schimbă ceva, stimată doamnă? întrebă cu o iritare prost camuflată Filip. Ori zicem că a fost o greșeală trecerea trupelor românești peste Prut, ori nu zicem nimic, continuă el,

fluturând nervos *Bucovina.* Jumătăţile de măsură aici nu merg. Nemţii nu ne-ar fi permis să recucerim pe seama succeselor lor militare provinciile răsăritene, iar sovieticii nu ne-ar fi iertat oricum. Că ne-am fi oprit pe Nistru, sau pe Volga, ar fi fost totuna. Armatele române ar fi intrat, și-ntr-un caz și-n altul, pe teritoriul pe care Moscova îl consideră al ei.

– Atunci poate că a fost o mare greșeală trecerea trupelor românești peste Prut, zise nepăsătoare doamna Wolczinski.

– Marea greșeală a fost modul rușinos în care ne-am retras de pe Nistru în iunie patruzeci. Ce s-o mai facem acuma pe eroii, aruncă Filip, dând drumul *Bucovinei* pe podea și așezându-se mai comod în jilţ.

Era clar că-i e sortit să suporte toată seara prezenţa cucoanelor, așa că nu avea încotro – va purta și el o discuţie mondenă cu aceste individe seci și arogante, puse acum pe jar de schimbările de pe front. Deși era aproape în egală măsură vizat de evoluţiile proaste de pe frontul de Est, simţea totuși o anumită satisfacţie răutăcioasă pentru faptul că unor personaje gen Vanda Wolczinski le tremura acum fundul și le fugea terenul de sub picioare. Ceea ce nu voia să-și recunoască e că undeva, în adâncul sufletului, simţea o anumită stare de jubilare văzând și frământările Martei. Lumea ei se năruia, probabil, pentru totdeauna. Nu va mai avea nicio cale de retragere. Va fi a lui, în totalitate a lui. Nu-l va mai trata cu condescendenţă, nu se va mai gândi tot timpul, atunci când se va apropia de ea, că e născută baroneasă Randa, iar el e un fiu de ţăran.

– Dacă ne gândim bine, toată istoria nu e decât o suită fericită de grave erori, domnule Skawronski, constată Vanda, luându-și ceșcuţa cu ceai de pe talgerul tocmai adus de Marta.

Filip tăcea în căutarea unei replici.

Doamna Filigger profită de această pauză, scoase un oftat scurt și-i zise aproape rugător Martei, care asista impasibilă la discuţie:

– Cântaţi-ne ceva la pian dacă vă stă în putere. Ceva așa, mai puţin trist. Cum se zice acum, „pentru ridicarea stării de spirit”.

Marta îi zâmbi înţelegător:

– *Aeroplanul?*[14]

Iolanta Filligger dădu afirmativ din cap, împreunându-și palmele sub bărbie.

– *Aeroplanul…,* murmură ea, ca și cum ar fi vrut să zică: „e minunat, dar nu neapărat și potrivit. Eu poate că m-aș fi gândit la altceva”.

Marta cânta întotdeauna cu multă plăcere valsul ăsta, care avea în el și ceva ludic, și ceva nostalgic. Îl îndrăgise din copilărie. Deși ura lecţiile de pian cu Frau Rubinski, *Aeroplanul* l-a învățat cu ușurinţă, pentru că-i plăcea doctorului Șveţ, la care ţinea mult. L-a învăţat pentru aniversarea lui. Câţi ani să fi avut ea atunci? Vreo șapte-opt? A fost primul ei concert public, dacă se poate spune așa. Avea o rochiţă de culoare mov-deschis și venise acasă la doctor cu un frumos buchet de irișii violeţi. Dânsul plesni din mâini, bucuros ca un copil. Puse florile într-o vază din ceramică de Iznic, pe o masuţă de lângă pian. Ea cânta din memorie, aruncându-și privirea, din când în când, spre vaza cu flori. Ea le alesese. Maică-sa nu voia să audă de așa cadou.

– Domnișoarele nu dăruiesc domnilor flori, draga mea. Altminteri, domnii primesc flori o singură dată – când sunt înmormântaţi.

Cine a inventat aceste reguli? Ea dorea să-i dea flori, pentru că l-a surprins de câteva ori pe doctorul Șveţ admirând irișii din grădina castelului Waldburg. I-a zis că-i plac mai ales aceștia violeţi, pentru că sunt ca și ochii ei.

Vanda Wolczinski se ridică discret din fotoliu și se apropie de geam. Ochii îi jucau în lacrimi și n-ar fi vrut ca Filip să vadă asta. *Aeroplanul* îi amintea și ei de alte vremuri, de atâţia oameni dragi

care nu mai erau, de clipele când a fost fericită, de o altă, cu totul altă Vanda Wolczinski.

Marta simţi că nu făcuse alegerea corectă, de aceea, fără să mai ceară aprobare pentru conţinutul repertoriului, trecu imediat la ceva mai neutru, la *Asturias* de Albeniz, una din puţinele bucăţi din muzica clasică care îi plăceau lui Filip. Pe când era la facultate, el încercase, fără prea mare succes, să înveţe să cânte la chitară. Până la urmă, singura piesă pe care apucase s-o înveţe ca lumea era *Asturias.* Reușise pentru că-i plăcea sau i-a plăcut pentru că-i reușise, nu mai conta.

Auditoriul Martei Skawronski își mai reveni. Filip aprecie, și el, alegerea făcută. Nu, nu din considerente estetice. Pur și simplu, primi gestul ca pe un mesaj, ca pe o încercare de a-l îmbuna.

„Ar trebui să fiu și eu mai puţin crispat. Nu mă costă nimic. Deși chiar nu mă simt bine. Mai stau puţin cu ele și mă retrag. Voi fi un sfert de oră foarte drăguţ, ca să nu le dau niciun prilej să creadă că-s… Apoi îmi voi cere iertare și voi merge la culcare.”

– Mai pun un ceai? întrebă Marta după ce Filip și Iolanta Filigger își potoliră aplauzele.

– Mă ocup eu, zise într-un neașteptat acces de bunăvoinţă Filip.

Marta îl privi cu tandreţe. El îi simţi privirea și roși puţin, grăbindu-se să dispară în bucătărie. Nu-l mai privise de câteva luni așa. A fost un moment când accesele de dragoste ale soţiei îl iritau. Apoi însă a început să se neliniștească, vazând-o că-și schimbă atitudinea, că parcă se răcește faţă de el.

Iolanta Filigger și Vanda Wolczinski făcură și ele un schimb de priviri pline de subînţelesuri.

Și Marta era cam obosită, dar n-ar fi vrut să dea asta pe faţă, ca să nu le incomodeze pe cele două prietene. La urma urmei, ea le-a poftit să rămână la ei peste noapte. Dânsele erau gata să plece. Și chiar s-a bucurat sincer de faptul că au venit, că au venit anume în seara asta.

– Sunteţi cam abătută, îi zise bătrâna Filigger Martei, care rămăsese neclintită în faţa pianului. S-a întâmplat ceva?

– Nu. Nimic, răspunse ea tresărind.

Schiţă un zâmbet vinovat:

– Adică, poate puţin obosită, o migrenă ușoară, dar nu, nu… M-am luat cu gândurile.

– Să vă masez puţin la tâmple?

Marta dădu afirmativ din cap. Îi plăcea să se lase în voia mâinilor bătrânei Filigger. Acum un an, fiind la o cafenea în oraș, Marta avu un teribil acces de migrenă. Atunci Vanda Wolczinski i-a zis că mâinile bătrânei Filigger îţi iau durerea. Marta râse. Nu crezu, firește, dar se învoi. Ciudat, dar, peste vreun sfert de oră, durerea chiar i-a trecut. Venea ceva cu-adevărat liniștitor de la atingerea degetelor ei vlăguite și moi. Uneori avea senzaţia că de la mâinile ei aducea a ceară și busuioc. Cu certitudine nu miroseau așa, ci a vreun parfum, dar…

– Acest Homer e grec? Cine e? întrebă Iolanta Filigger fixând cu privirea tabloul ce atârna deasupra pianului.

Marta se uită întrucâtva surprinsă la amurgul roz din acel peisaj marin. Era unul dintre tablourile ei „din trecut”. Îl cumpărase cu mulţi ani în urmă pe cheiul portului din Nisa. I-a înfrumuseţat timp de zece ani camera în vila Randa. Apoi, când s-a mutat la Vanda Wolczinski, l-a luat în noul ei dormitor, ca să aibă cu ea măcar o părticică din casa lor înstrăinată, din copilăria ei deja trecută. Când a fost alungată din Vila Glicinia, a venit cu el subsuoară în odaia închiriată de Filip. Și l-a pus deasupra patului. În anul când veniseră sovieticii și era așa de singură, a privit de-atâtea ori cu ochii înlăcrimaţi la valurile astea verzi-portocalii. Auzea, da, chiar auzea, muzica mării, care parcă, uneori, venea din trecut, alteori, din viitor.

– Un american, Winslow Homer. E o lucrare timpurie. A fost un pasionat de mare. Am aflat asta abia peste ani. L-am procurat când

am fost cu mama la Mentona. Eram un copil și n-aveam habar cine-o fi el. Cred că nici cel care-l vindea nu știa valoarea lui adevărată. Părea să fi fost un marinar de mult pensionat. Se prea poate că l-a cumpărat din America, pe vremea când numele lui Homer nu spunea nimănui nimic. Ne ceruse un preţ derizoriu, așa că mama îmi satisfăcuse cu îngăduinţă capriciul.

Vanda Wolczinski surâse melancolic. Au fost atunci împreună: ea cu fiică-sa Ana și baroneasa Augusta cu Marta.

– Uite că-s deja șaisprezece ani…, constată ea.

Marta închise ochii. Acolo, la Mentona, a văzut pentru prima dată marea. Și-acum parcă avea în făţă acel apus tulburător de soare. Roz-albastrul cerului se contopea imperceptibil cu întinderea nemărginită, albastru-verzuie, a mării palpitânde. Exact ca-n tabloul lui Winslow Homer. Și valurile… Valurile alea impregnate de lumina agonizantă a apusului parcă veneau să o cuprindă, să o salute. Avea senzaţia că marea o așteptase, că parcă s-ar fi trezit când i-a simţit apropierea.

– E un pictor foarte bun, afirmă ea categoric, de parcă cineva i-ar fi contestat calităţile.

Între timp, Filip veni cu ceaiul, purtând-o pe umeri pe Iuliana triumfătoare și binedispusă. Aduse pe talger și dulceaţă de coacăză roșie. Pe faţa celor două musafire se putea citi o sinceră uimire.

Doamna Filigger îi mulţumi cu o ușoară aplecare a capului și luă cu delicateţe ceașca de ceai, urmărindu-l mirată, prin ochelari, pe protoiereu.

– A dormit cam mult, zise Filip, coborându-și fiica de pe umeri. Acum vom avea până târziu chef de joacă și discuţii. Nu-i așa?

Fetiţa zâmbi, aruncând priviri rușinate către cele două musafire, apoi își ascunse faţa la pieptul lui Filip.

Femeile urmăreau în tăcere, vădit înduioșate, mișcările și grimasele copilului, care, se vedea clar, avea o predilecţie categorică pentru taică-său.

– Ei, cred că sunteţi obligată, Frau Marta, să ne mai cântaţi ceva. Migrena v-a lăsat, nu? făcu binedispusă Iolanta Filigger.

Marta dădu afirmativ din cap. Da, durerea îi trecuse. Din cauza mâinilor Iolantei Filigger sau a ceaiului lui Filip?

Se aplecă asupra pianului și, fără a sta pe gânduri, lansă cu multă fermitate primele acorduri ale unui tangou. Era *Cântecul mării…*

Poate cea mai surprinsă de alegerea făcută era chiar ea. Să fi fost de vină Winslow Homer? Și-a amintit de maică-sa? Sau, mai curând, de seara când acea tânără de 17 ani, în ochii gri-violeţi ai căreia era imprimată o neclară tristeţe genetică, întrezări printre acordurile acestei melodii tabloul amar al viitorului…

Cânta cu multa pasiune, cum n-o făcuse de mult. Chiar și Filip, care nu era o fire sentimentală, simţi cum îl trecu un fior și uită pentru o clipă și de oboseală, și de probleme…

„Plânge sau mi se pare?”, se întrebă el, urmărind concentrat jocul omoplaţilor ei ce se profilau sub șalul de Angora.

Așa e. Plângea. Ce putea face el? Ce-ar fi trebuit să facă? Curios lucru. Protoiereul Filip Skawronski știa să aline cu o vorbă sau cu o mângâiere durerea a sute de enoriași, dar bărbatul Filip Skawronski n-a fost niciodată capabil să-și consoleze propria soţie. Și ce rău îi părea că nu știe să dea frâu liber sentimentelor, că nu-i poate vorbi, că nu poate „cădea în sinceritățţi”!

„Suferă mai tare decât acum patru ani. Ar vrea să plecăm? Desigur. N-a pus niciodată întrebarea asta, dar așteaptă să-i dau un răspuns. Și dacă nu i-l dau? Se va decide să plece de una singură? Ar fi interesant să văd cum o va face. Îmi va explica ceva? Ce-mi va spune? Îmi va zice că și-a sacrificat deja tinereţea, familia, viitorul, dar că nu-și poate permite luxul de a risca destinul Iulianei? Așa e. Va juca până la capăt rolul altruistei nefericite. Mie-mi va reveni un alt rol-cheie, cel de potlogar egoist. Cred că mă urăște. Și oare n-o merit?!”

– Foarte frumos tangoul ăsta. Ce mult îi plăcea și Augustei, zise doamna Wolczinski.

– Da, se învoi oftând bătrâna Filigger. Numai nu știu dacă era chiar potrivit pentru ridicarea stării nostre de spirit.

– Pentru ridicarea stării de spirit putem pune radioul, interveni Filip, afișând un zâmbet forţat. Fără îndoială, dăm peste vreun program de muzică patriotică.

Propunerea se dorea a fi o glumă. Protoiereul se simţea tot mai rău și ar fi vrut să se retragă deja, dar ultimul acord din discuţie trebuia să fie ceva mai spiritual, după care să poţi spune nestingherit: „Mi-ar plăcea mult să mai stau cu dumneavoastră, dragile mele doamne, dar sunt cam obosit. Efectiv, a fost un drum cam greu etc…”.

Și apoi ciripit:

„Noapte bună-ă-ă! Ne revedem mâine!”

Asta se spune când ești deja în picioare, pornit fiind, și se servește cu o ușoară înclinare a capului sau cu un fluturat de mână și neapărat cu un zâmbet lat și fericit, generat de speranţa revederii, desigur.

Din păcate, n-a mers. Nimeni n-a apreciat umorul părintelui protoiereu, așa că se văzu nevoit să formuleze din mers un alt discurs de încheiere.

– Ce să ne mai plângem… Ce și cum ne e scris de la Domnul. Trebuie să trecem și prin asta. Și noi, și ţara, și neamul. Sunt consecinţele greșelilor și păcatelor noastre.

Marta făcu o mișcare nemulţumită din năsucul ei cârn. Nu-i plăceau „căderile lirice” ale soţului, tocmai de asta considera că acuma-i momentul potrivit să meargă la baie și să-și spele faţa plânsă.

Pentru Marta, Filip și „temele înalte” erau lucruri incompatibile și orice încercare de a le combina îi producea un disconfort insuportabil. De asta și venea foarte rar la predicile lui. Până la

urmă, semioficial, rolul de „primă doamnă” a parohiei și-l asumase Gafiţa, nevasta diaconului. Nu în zadar, în rândurile enoriașilor circulau zvonuri precum că soţia Sfinţiei Sale ar fi o criptocatolică și că acea convertire la ortodoxie dinaintea cununiei cu părintele protoiereu n-ar fi fost decât o convenţie.

Nu începea vorbă, protoiereul era un om cărturar. Citea mult, chiar dacă memoriza mai puţin. „Așa se întâmplă cu cei care se forţează să-l citească pe Fichte fără să-l fi citit la timp pe Swift”, îi zicea Marta, care considera că Filip își alege cărţile pentru a impresiona, nu pentru că l-ar fi interesat cu adevărat. Ea chiar era pasionată de filosofie, dar nu credea că e neapărat ca el să-i calchieze preferinţele.

Cu religia era mai complicat. Spre deosebire de unii prelaţi, Filip chiar era evlavios. Asta se putea spune și despre Marta, ce-i drept, într-un fel anume: relaţia ei cu Dumnezeu era nu atât emoţională, cât raţională. Ea voia nu doar să știe despre Dumnezeu, ci să-L și înţeleagă. În Evul Mediu așa ceva ar fi fost catalogat numaidecât ca erezie. E adevărat că nici acum Biserica oficială nu încuraja atare porniri.

Dar, în pofida numeroaselor speculaţii și rumori legate de credinţa soţiei, Filip era un preot apreciat și foarte iubit de enoriași. Ţinea mult la el și mitropolitul, care și-a zis nu o dată, urmărindu-l pe sub genele sale lungi: „Ce păcat că nu va putea ajunge niciodată arhiereu”.

– Nu e vina Domnului în ceea ce se-ntâmplă, interveni timid în discuţie Iolanta Filigger. E doar a oamenilor. Dumnezeu le iartă pe toate. Noi, oamenii, suntem neiertători.

În ultimii ani, dânsa era un oaspete frecvent al casei, dar se pare că era pentru prima dată când întreţinea o discuţie adevărată cu Filip. Simţea că n-o place, dar nu putea să-și dea seama de ce. La drept vorbind, i se părea un exemplar curios acest tânăr Skawronski.

– Aveţi dreptate, se învoi protoiereul. Oamenii sunt cei avizi de răzbunare, nu Cel de Sus.

Spunând asta, se ridică din jilţ împreună cu Iuliana, care părea total absorbită de jocul luminii pe crucea de la gâtul protoiereului. Le zâmbi scurt celor două doamne în semn de despărţire, apoi, ajuns în dreptul ușii, își întoarse privirea spre ele, aruncându-le pe un ton neașteptat:

– Și întotdeauna răzbunarea e mai cruntă decât crima. Pentru că crima se naște din calcul, iar răzbunarea din pasiune.

IV

A dormit foarte prost, deși atunci când merse la culcare parcă-i era somn. Pe la trei dimineaţa chiar se ridică și luă puţin coniac, în speranţa că asta ar putea atenua excitarea generată de surmenaj. Apoi fu chinuită de coșmaruri.

S-a visat în castelul Waldburg, mai bine zis, în grădina lui. Era noapte, nu și întuneric. Și ce curios! Lumina nu venea de nicăieri! Niciun felinar nu era aprins, nu era lună, nu erau stele și cerul era întunecat. Așa e, cerul era negru, dar, cu toate astea, în gradină puteai deslușI clar toate lucrurile, care se profilau cumva de la sine în întunericul nopţii. Era o liniște desăvârșită. De nicăieri nu venea niciun sunet, nu adia nicio boare de vânt, nu se clintea nicio frunzuliţă ori vreun firicel de iarbă. Și dacă nu era nimeni, n-ar fi trebuit să-i fie frică! Dar îi era. De cine se temea atât de tare? Sau DE CE ? Era ceva sinistru în locul acela. Chiar așa. În locul acela la care ţinea atât de mult!

Bunică-sa!? Ce era cu ea? Dar nu, în geamurile castelului nu se vedea nimeni. Erau negre ca și cerul. Nu părea să fie nimeni după ele. Ba chiar știa că acolo nu era nimeni.

Venise la bunica pentru că numai dânsa ar fi putut-o salva. Salva de la CE ? Oricum, bătrâna nu era nicăieri, iar ea se temea s-o caute înăuntru. Se temea cel mai mult de ASTA ! Simţea că s-ar fi întâmplat ceva ireparabil dacă ar fi intrat. Era ceva legat de bunică-sa. Bineînţeles! În zadar a venit s-o caute, pentru că ea a murit!

A murit?!

Simţi un spasm sfâșietor în gât, apoi în zona inimii. Nu era un spasm de durere, ci de suferinţă. Era stăpânita de o suferinţă arzătoare, de o disperare cumplită. Ar fi vrut să strige, să plângă, să fugă din locul acela pe care-l iubea atât de mult și care acum era atât de înfricoșător. Dar nu putea. Amuţise, înţepenise și ea ca tot ce era în jur…

Se trezi transpirată. Inima-i bătea ca o zăludă. Se uită la ceas. Șase dimineaţa. Iuliana dormea ghemuită lângă ea, fosăind încetișor. Din salon se auzea sforăitul Vandei Wolczinski. Nu e decât un coșmar. Dar atât de apăsător! Și atât de real!

Se culcă din nou, dar nu mai putu adormi. Visul ăsta… L-a auzit noaptea pe Filip tușind iarăși, tot mai violent. Nu arăta deloc bine aseară. Era palid. Dar a fost drăguţ, adică mai drăguţ ca de obicei. Biata Filigger se cam teme de el, dar aseară i-au tras amândoi o dezbatere filosofică… Dânsa, în schimb, a fost de toată lauda! Ce Dumnezeu a apucat-o?

„Devin isterică, constată neliniștită Marta. Și încă mă mai întreb ce e cu Filip! La toanele mele, mă mir cum de mai rezistă sărmanul. De ce-ar fi trebuit să plec atunci demonstrativ la baie? Nu-mi plăcea discuţia lor? Aș fi putut schimba delicat tema. Oh, și lacrimile alea! Și intonaţia aia de actriţă provincială când vorbeam despre Winslow Homer! Cred că eram ridicolă. Ce rușine! În mod manifest, devin isterică.”

Filip n-a venit la micul dejun. S-a arătat doar în ușa sufrageriei, le-a salutat pe cele trei doamne și a zis că nu se simte prea bine. Se și vedea.

– Mă tem că am căpătat o nouă gripă, se scuză el. Sper să fie doar o simplă răceală. Am rugat-o pe Perla să meargă după doctorul Șveţ.

Imediat ce plecară Vanda Wolczinski și bătrâna Filigger, Marta intră la el în cameră. Îi aduse un ceai din flori de tei cu miere de albini. Se așeză pe marginea patului, lângă el, și-l privi îngrijorată. Tusea asta seacă nu-i plăcea. El sta întins, cu ochii închiși, dar nu dormea. Îi puse mâna pe frunte. Avea febră.

„Nu vrea să vorbească. Din pricina că se simte rău sau e din nou supărat? Supărat pentru aseară? E foarte supăracios! Și eu sunt, dar mie-mi trece foarte repede. Sunt iertătoare. Ce spunea el aseară despre iertare?”

Regreta că nu se poate stăpâni. Știa că-l ofensează prin comportamentul ei, dar filosofările lui îi repugnau. Avea o aversiune inexplicabilă faţă de orice implicare a lui Filip în discuţii „pe teme înalte”. În situaţii din astea se simţea de parcă ar fi fost trădată, jignită. Era ca și cum Filip al ei, cel de dragul căruia făcuse un pas fatal atunci, în treizeci și nouă, devenea altul decât cel din visele ei. Iar visele domnișoarei baronese Marta Randa nu erau populate de cavalerii infatuaţi din „lumea bună”, cu „fineţurile” lor ipocrite, cu discuţiile lor false și inabile despre rostul vieţii, istorie sau arte. Tocmai de asta îl detesta pe „protoiereul Filip Skawronski” tot atât de mult pe cât îl iubea pe „bărbatul Filip Skawronski”. Îl iubea pentru forţa care emana de la el, pentru hotărârea trădată până și de felul lui de-a merge, pentru privirea lui rece, iscoditoare, uneori chiar insolentă, chiar și pentru incăpăţânarea asta imatură, care îi trezea concomitent și un sentiment de necaz. Nu, dânsa n-a putut niciodată înţelege ce l-a determinat pe Filip să devină preot. I se părea meseria cea mai puţin potrivită cu felul lui de-a fi, de-a gândi, de-a vorbi. În fine, nu cadra deloc cu fizicul lui.

Veni Perla cu Grigore Șveţ. Ea le ieși grăbită în întâmpinare. Îl salută scurt pe doctor, invitându-l cu privirea în odaia lui Filip.

– Și-i-i… Dumneavoastră sunteţi bine? se interesă Grigore Șveţ, cercetând-o cu o umbră de anxietate în ochi.

Marta dădu afirmativ din cap, chiar dacă…

Doctorul ieși de la Filip după o jumătate de oră. Privi confuz la Marta, care-l aștepta în bibliotecă.

– Un ceai?

El consimţi cu un gest nehotărât și-și frecă neputincios mâinile, urmând-o cu mersul său săltăreţ în sufragerie.

– Da-a-a… E-e-e… Da… O pneumonie… Cred, vedeţi… S-ar putea… Ce nereușit…

– Da. E cam nereușit. În vremuri ca astea, spuse Marta, așezându-se pe un scaun și invitându-l pe doctor să-i urmeze

exemplul. Va trebui să-i aplicăm un tratament la domiciliu, nu-i așa?

– O-o-o, fără îndoială că… Da, la domiciliu… Dar… O-o-o… Știţi… Hm, e așa de greu acum cu totul… Cu totul, adăugă el tânguit.

– Noi vom plăti tot ce trebuie și cum trebuie. Îmi dau bine seama de circumstanţe, zise Marta cu un surâs abătut. Ceai de tei sau ceai negru?

– O-o-o, da? Negru. Oh… Hm, dar nu m-aţi înţeles corect, dragă doamnă, făcu rugător doctorul. Nu e vorba de bani… Nu-u-u. Nu la asta mă gândeam, zise el privind-o vinovat cu ochii lui injectaţi. Nici nu sunt sigur că facem rost acum de toate câte ne-ar trebui. Penicilină nici nu mai știu cum găsim. A-a-a… Ar trebui mai întâi o radiografie. Asta o aranjez. Mda-a-a… Ar trebui neapărat ca Iuliana să evite absolut orice contact cu el, dragă doamnă, zise el apăsat și repede, ca și cum ar fi vrut să se scuture de ceva.

– Așa deci, făcu Marta, săltându-și genele. Suspectaţi că e tuberculoză, conchise ea, dându-i ceaiul fără să-l privească.

– O-o-o… N-nu… Adică, da. Știţi, nu am niciun motiv. Adică am… Desigur. Doamna mea, exclamă el implorând-o din privire, e, practic, o epidemie acum. Lumea, știţi, o duce greu. Sărmanii oameni caută ultima scăpare la biserică. Unde s-o mai caute?! Nu-i așa, draga mea doamnă? Sunt sigur că Filip intră în contact zilnic cu cel puţin câţiva suferinzi. Ce să-i faci, riscurile meseriei, conchise el cu o mină amărâtă, aruncând spre Marta priviri ocolite de căţel vinovat.

Grigore Șveţ era unul dintre medicii la care apela pe vremuri baroneasa Augusta. Era, într-adevăr, un doctor foarte bun. Făcuse studii la Viena și, deși era ucrainean după tată și român după mamă, era un filogerman fără pereche. Avocatul Flenchea zicea despre el că ar suferi de o „nevroză germană”. În rest, era un om de o rară modestie și cumsecădenie. Un tip corect și retras cum rar găseai în breasla lui. Prefera societatea doamnelor bătrâne sau a copiilor și se

simţea vădit incomodat atât în companii pur masculine, cât și în prezenţa unor femei mai tinere. În schimb, copiii și doamnele în vârstă îl adorau. Toate prietenele baronesei spuneau despre el că ar fi o „bomboană”. Faţă de Marta nu suferea de acele complexe pe care le avea în raport cu alte femei. Ori din cauza că îmbătrânea, ori pentru că o cunoștea de pe când era o fetiţă mică de tot. Erau prieteni încă de atunci. Și prieteni adevăraţi. Cel puţin așa credea Marta când era o puștoaică: că doctorul ar fi fost cel mai bun prieten al ei. Deși nu era pediatru, Grigore Șveţ făcea adevărate minuni în tratamentul copiilor. Lucru știut, copiii se tem de medici, dar doctorul Șveţ era o formidabilă abatere de la această regulă. Micuţa Marta simula îmbolnăviri numai pentru a-l invita pe doctorul Șveţ și a auzi tot felul de istorii năstrușnice pe care acesta le inventa pe loc. Îi expedia poruncitor din camera ei pe toţi cei care erau de prisos ca să rămână cu doctorul în „intimitate”. Apoi se așeza mai comod în pătuc, își strângea pumnișorii sub bărbie și porneau discuţiile. De îndată ce se închidea ușa, doctorul „cădea în mintea copiilor”. Își freca voios mâinile și devenea ca prin minune alt om – coerent, agitat, hotărât și foarte luminos. Da, da. Luminos. Ochii săi buni licăreau vesel, iar faţa îi lumina
de-a dreptul, molipsindu-te de vioiciune. Nici nu mai conta ce spunea – conta cum spunea. Cu câtă însufleţire și limpezime depăna el povești irezistibile despre maimuţa lui, Clara, care ducea o viaţă de vis. Marta crezuse multă vreme că doctorul chiar avea o maimuţă, atât de viu și de real prezenta dânsul lucrurile. Și asta în pofida faptului că a dus-o de nas vreo șapte ani buni cu aceste istorii, tot promiţându-i că data viitoare va veni în vizită la ea însoţit de Clara. Întotdeauna însă se iveau tot felul de scuze mai mult decât acceptabile și întâlnirea Martei cu Clara se amâna. Fu foarte dezamagită să înţeleagă, pe la vreo 12 ani, că maimuţa nu exista și că toate istoriile erau un produs al ciudatei fantezii a doctorului Șveţ. Dar, oricum, poveștile despre maimuţa Clara și

despre nemaiauzitele relaţii ale doctorului cu tot felul de vrăjitori și pitici, despre aventurile extraordinare în care, chipurile, nimereau el și prietenii lui i-au rămas puternic imprimate în memorie. Cât de mult visa atunci să devină într-o zi și ea parte a echipei doctorului Șveţ! Era visul de aur al copilăriei ei.

Când crescu mai mare, Marta continuă să apeleze la bătrânul doctor Șveţ. Bătrânul e un fel de a spune. Nu avea decât vreo 50-55 de ani, deși Marta avea impresia că el arătase tot timpul exact la fel de nereușit ca acum. Unde mai pui că avea gusturi de-a dreptul uluitoare în materie de vestimentaţie, mai ales în ceea ce ţinea de gama cromatică. Aveai senzaţia că toate hainele pe care le are sunt variaţiuni tot mai dezamăgitoare ale uneia și aceleiași teme neinspirate. Toate cămășile lui erau portocalii sau derivate din portocaliu. Nu văzuse la el decât costume de nuanţe maronii și cravate care îmbinau, cât se poate de nearmonios, cafeniul cu oranjul sau galbenul. Pentru cine-l vedea prima dată, felul lui de a se îmbrăca poate că nu trezea nedumerire, dar cine-i analiza garderoba mai multă vreme nu putea să nu surâda cel puţin.

Odată, încă pe când era la liceu, Marta îl întrebase mai în glumă de ce-i place așa de mult această nefericită alianţă dintre brun și portocaliu. Doctorul fu foarte stânjenit și nu putu scoate decât câteva sunete onomatopeice, apoi întrebă cu veselie prefăcută dacă această combinaţie nu-i sta bine. Nu-i sta bine, într-adevăr, dar Martei îi păru rău că pusese această întrebare și încercă să-l convingă că, dimpotrivă, i se potrivea. Peste câteva zile, doctorul Șveţ le făcu o vizită îmbracat într-un costum gri în carouri și o cămașă roz. Martei i se păru că o arătare mai bizară nici că ar fi putut exista, iar uimirea baronesei Augusta și a cameristei sale fu atât de sinceră și de grăitoare, încât doctorul Șveţ, fără ca cineva să-i mai spună vreun cuvânt, își recăpătase ferma convingere că cea mai reușită asortare de culori, creată anume pentru un pistruiat cu părul roșu aprins ca el, e brunul cu portocaliul.

Marta își aduse aminte cu nostalgie de toate astea. Doctorul purta și acum un sacou cafeniu cu carouri bej și pantaloni maro. Nelipsitul fular de mătase de o culoare tranzitorie între kaki și portocaliu îi atârna neglijent pe umeri, confundându-se cu părul rar, lung și mătăsos. Ochii săi buni și triști ca de ogar o priveau întrebător-rugător de după ochelari.

– Vă mai servesc cu ceva?

– O-o-o… N-u-u… Nu știu… Poate mai bine plec?

Marta tresări, aruncând o privire neliniștită spre doctor.

– Nu, nu! Adică, evident, zise ea niţel stânjenită de propria reacţie, dacă nu aveţi alte obligaţiuni. Lui Filip i-ar face plăcere să mai zăboviţi. Apoi adăugă roșind: Și mie, desigur.

Simţea în ultimele zile nevoia acută de a fi cu cineva care să-i fie aproape sufletește, dar aproape nu doar de ea cea din prezent, dar și de ea cea din trecut. Voia să fie împreună cu cineva care să simtă și să înţeleagă ceea ce trăiește ea atunci când spune „Alex” sau „Schlosschen”, când își amintește de Mentona ori de aniversările bunicii, când privește un tablou de Winslow Homer sau… Nu mai contează. Vanda Wolczinski și doctorul Șveţ erau singurii dintre cei rămași la Cernăuţi cărora unele și aceleași cuvinte puteau să le trezească asociaţii asemănătoare cu ale ei. Unele și aceleași melodii, mirosuri, locuri le puteau genera instantaneu sentimente înrudite, inima le bătea în același ritm, sufletul le era la fel de tulburat. Irișii violeţi… De câte ori îi vedea undeva împreună cu doctorul Șveţ, de atâtea ori surâdeau nostalgic. Surâdeau, nu-și surâdeau, dar ambii știau că celălalt a făcut același lucru și că-n memoria fiecaruia au reînviat aceleași secvenţe: o fetiţă îmbrăcată într-o rochie roz-violetă, un pian, o vază din ceramică de Iznik, ani care-au trecut, oameni care nu mai sunt, *Aeroplanul*… Cât de mult ai nevoie uneori de astfel de oameni, cu care te simţi înrudit prin tăcere, alături de care nu doar cuvintele, dar chiar și gesturile sunt de prisos. Și, de fapt, nu cuvintele sunt cele care contează pentru a ne înţelege. De

asta oamenii au și inventat muzica, ca să-și poată spune ceea ce cuvintele sunt inapte să destăinuie. De aceea o și trăgea aseară atât de mult spre pian. Avea de spus atâtea lucruri pentru care nu există cuvinte potrivite!

– A-a-a… Micuţa mea se simte bine? scăpă involuntar doctorul Șveţ, dar imediat își acoperi gura cu mâna, cerând cu privirea iertare pentru această ieșire.

Martei i se umeziră ochii. „Micuţa mea” era apelativul cu care doctorul nu i se mai adresase de ani buni. Când împlinise 15 ani, Grigore Șveţ o invitase într-o parte, în foișorul de sub bătrânii castani din parcul castelului Waldburg. Acolo, într-o găleată, o aștepta un splendid buchet din cincisprezece crini albi.

– A-a-a… Sunt micile mele cadouri, zise el, arătând cu capul spre acele flori și scoţând din buzunar un sipeţel din piele maronie.

Era un ceas de mâna. Ceasul pe care-l purta și acum. Cu patru ani în urmă dăduse în schimbul apartamentului de pe Iancu Flondor toate bijuteriile pe care le mai avea. N-a putut să se despartă doar de două lucruri – de acel ceas și de crucea pe care i-a dat-o bătrâna baroneasă Ecaterina la botez. Marta privi încântată la cadou și-l puse chiar atunci pe mână. Brăţara era cam largă, dar nu-i nimic, va mai crește. Era frumos. Și petricelele violete care indică orele, ce șăgalnic licăreau în razele soarelui de sfârșit de august!

– E alexandrit. E violet ca ochii… dumneavoastră…, adăugă el, oarecum jenat.

„Dumneavoastră!?” Ea îl îmbrăţișă cu putere, așa cum o făcea întotdeauna, și-l sărută afectuos pe ambii obraji. Purta o rochie lungă, albă. Părul bogat, un pic ondulat, de un castaniu incredibil de pur, îi atârna peste spatele ușor dezgolit. Era o domnișoară. O încântătoare domnișoară. Zveltă, cu pielea de un alb-roz uimitor, cu un corp extraordinar de bine croit, cu ochi expresivi de un nemaiîntâlnit gri-violet. Avea o privire limpede, inteligentă și

pătrunzătoare, poate prea pătrunzătoare, prea matură pentru cei cincisprezece ani pe care-i împlinea.

– Da, constată el, surâzându-i, sunteţi deja o domnișoară…

Marta îl privi uimită și chicoti vesel: „Ce e cu acest *Hochlichkeitform* ”.[15] Credea că „doctorul se alintă”, așa cum o făcea de obicei.

– A-a-a…, murmură el mâhnit. De azi înainte, domnișoară, n-o să vă mai pot zice „micuţa mea”. Și-i-i… nu cred că ne mai putem juca așa… ca mai înainte. Da-a-a, făcu el meditativ, uitându-se la ceasul de pe mâna ei. Timpul, domnișoara mea, timpul. Toate au un sfârșit.

Apoi, vazând descumpănirea din ochii copilei, adăugă pe un ton voit vesel: „Dar orice sfârșit înseamnă și un început. Vă așteaptă un alt fel de viaţă. Sunt sigur că v-a fi una interesantă și plină.”

Aceste nevinovate fraze și această trecere neașteptată la „dumneavoastră” a „celui mai bun prieten” au fost atunci pentru Marta un adevărat șoc. Îl privi nedumerită, cu ochii larg deschiși. Nu-i venea să creada. Pentru ea era o zi de sărbătoare: aniversarea ei. O așteptase atâta! Părinţii i-au promis că va veni multă lume și că va fi ceva deosebit, nu ca alte dăţi. „Vom da un bal”, îi zicea baroneasa Augusta. „Un bal adevărat”, adăuga bătrâna baroneasă Ecaterina.

După ce-și reveni peste câteva clipe, îl cuprinse strâns din nou, așa, ca pentru ultima oară, și izbucni în hohote de plâns. Cum de nu și-a dat seama?! Cum de n-a înţeles că acel „bal” însemna despărţirea ei de copilărie, iar această traumatizantă schimbare a doctorului Șveţ era primul semn al acelei vieţi noi despre care-i vorbea dânsul?! Doctorul a încercat s-o calmeze, s-o mângâie, să o asigure că totul va fi bine, dar, oricum, din acea zi nu s-au mai jucat cum obișnuiau cândva și nici nu i-a mai zis niciodată „micuţa mea”. Știa că ţine la dânsa foarte mult și-n sinea ei și-ar fi dorit ca toată

viaţa ea și doctorul Șveţ să se poata juca împreună în odaia din castelul Waldburg. Dar timpul…

Și iată că acum căzu la pieptul doctorului exact ca atunci, ca un copil, cuprinzându-l strâns. Femeia matură plângea neajutorată pe umărul lui așa cum plângea puștoaica de acum opt ani. În hohote, intens. Un plâns cum numai firile sincere îl pot avea. El stătu o clipă încurcat, apoi își strecură ca altădată mâna în părul ei des, o netezi și-i zise încet: „Plângi, micuţa mea, plângi”.

V

După chindii, Marta ieși în oraș, lasându-l pe Filip în compania doctorului Șveţ, care reveni să vadă ce-i face pacientul și să-i comunice că a aranjat undeva să-i facă a doua zi o radiografie toracică.

Era prima zi de primăvară și ea își dăduse un rendez-vous pentru a consemna evenimentul cu Vanda Wolczinski, Amanda Iosif și Iolanta Filigger la cafeneaua lui Alin Fiodorel, unul din puţinele localuri deschise în acea seară într-un oraș care, pe vremuri, era renumit pentru mulţimea stabilimentelor de acest gen. Lume era foarte puţină, majoritatea meselor cafenelei suprasolicitate în serile de altădată fiind acum libere. Domnul Fiodorel, o făptură pe cât de caraghioasă, pe atât de simpatică, o întâmpină, ca întotdeauna, pe „madam baroneasa” cu plecăciuni politicoase și sărutări de mâini. Era o clientă fidelă. Acest vechi așezământ în stil vienez se afla chiar lângă Societatea Filarmonică, sau *Musikverein,* [16] cum i se zicea cândva, și era unul dintre localurile preferate ale Martei încă din copilărie. Aici venea deseori cu maică-sa înainte de concertele de la *Musikverein* . Da, da, avuseseră și Cernăuţii, după moda Vienei, un *Musikverein,* a cărui sală, deși era departe de somptuozitatea imperială a celei vieneze, îi găzduise cu demnitate și pe Enrico Caruso, și pe Fiodor Șaleapin. Dar, uneori, veneau aici numai pentru șerbeturile și *plombières* -ul pregătite de Alin Fiodorel. Maică-sa zicea că acel *plombières* cu fructe exotice ar fi concurat cu succes cu cel din marile localuri din Paris sau Viena.

Vanda Wolczinski și Amanda Iosif erau deja acolo, iar peste câteva minute apăru și Iolanta Filigger. Nu veni singură, ci, spre surprinderea doamnei Wolczinski, însoţită de un ciudat personaj al societăţii cernăuţene, Eucaprinia, care cândva fusese o cunoscută cântareaţă de cabaret.

– Eucaprinia sta singură, zise parcă cerându-le scuze bătrâna Filigger. Am trecut pe la ea s-o văd și… mi-a zis că n-a mai ieșit nicăieri de la Crăciun. Haide cu mine la cafeneaua lui Fiodorel, i-am zis. Nu-i așa? Hm… Permiteţi-mi să v-o prezint pe o foarte veche prietenă de-a mea, doamna Eucaprinia Samborska… Da… Cântăreaţă. Fostă cântăreaţă… Da. Doamna Vanda Wolczinski, doamna Amanda Iosif și doamna Marta Skawronski… Da…, făcu ea derutată de reacţia vădit negativă a doamnei Wolczinski.

– O, desigur, dragă doamnă, sunteţi bine-venită, exclamă Marta, încercând să diminueze astfel efectul jenant al privirilor decimante ale Vandei Wolczinski.

– Ia loc, Eucaprinia, zise stânjenită Iolanta Filigger, dându-i mai aproape un scaun.

Eucaprinia înclină ușor capul spre fiecare dintre cele prezente și zise cu o voce uimitor de catifelată:

– Profund onorată să vă cunosc, doamnele mele.

Marta auzise multe lucruri despre ea, dar nu avusese niciodată ocazia s-o cunoască. Au trăit toată viaţa lor în acest oraș, știau una de cealaltă, dar veneau din lumi paralele, separate de zidul greu penetrabil al convenţiilor. Acum, războiul le-a șters pe toate. Ea, născută baroneasă Randa, și această fostă cântăreaţă de cabaret, îmbracată în veșminte demodate, de la care aducea simţitor a levănţică, stăteau faţă în faţă în aceeași cafenea și așteptau ambele să bea cu aceeași satisfacţie o licoare brună, puţin îndulcită, cu miros amăgitor de cafea.

– Da, n-am mai ieșit de la Ajun, zise ea cu un surâs blajin.

Marta o urmărea cu o curiozitate necamuflată. Se zicea că această fostă cântareaţă a renumitului restaurant din hotelul *Schwarzer Adler* [17] fusese cândva o mare frumuseţe. Avea un trecut tenebros și intrigant, ceea ce dădea, ca întotdeauna, temei diferitor supoziţii și speculaţii. Gurile rele susţineau că fusese amanta principelui Hohenlohe, guvernatorul Ducatului Bucovinei.[18] Unii

credeau că-i de origine evreiască, dar mai curând era o metisă, pentru că în patruzeci și unu n-a fost dusă în ghetou. Odată doamna Filigger i-a spus că Eucaprinia ar fi venit la Cernăuţi acum vreo șaptezeci de ani de undeva din Regatul Galiţiei.[19] Se pare că avea pe-atunci doar optsprezece ani și fugise de acasă cu un tânăr ofiţer din Istria,[20] cu care a fost ori logodită, ori chiar căsătorită în taină. Dar, după ceva timp, individul o abandonase și așa a ajuns să fie cântăreaţă în restaurant. Acum, locuia într-o mică vilă în apropiere de mitropolie, singuru-i venit fiind cel obţinut din camerele pe care le dădea în chirie unor studenţi.

– Eucaprinia. Poate fi așa un nume? se interesă Marta. E un pseudonim, nu?

– Dacă așa mă numesc, înseamnă că există, îi replică binevoitor bătrâna cu timbrul ei mângâios. Da, tânără doamnă, e cum ziceţi. E un pseudonim care mi-a devenit singurul nume. A fost odată o fată care purtase și-un alt nume, dar ea… A murit de mult… Și pentru mine, și pentru ceilalţi…

Vanda Wolczinski făcu un schimb de priviri ironice cu Amanda Iosif. Prin tot comportamentul ei, lăsa să se înţeleagă că trecutul Eucapriniei n-o interesa deloc și mai ales că nu-i făcea nicio plăcere să se afle în compania acesteia.

„Ca să vezi unde ajungem, se indigna dânsa în sinea ei, îmi petrec serile prin cafenele în compania unei ex-cocote!”

Bătrâna Filigger se simţea vinovată și nici nu risca să privească în direcţia doamnei Wolczinski. Își scoase emoţionată nelipsita bombonieră, în care-și ţinea dropsurile mentolate, și porni să ronţăie încetișor ca un mic rozător.

– Așadar, doamnele mele, cafeaua, anunţă cu un zâmbet lat Alin Fiodorel, aducând cinci ceșcuţe aburinde. E chiar cafea. Ultimele rezerve, ca să zic așa.

– O-o-o! Exclamară pe cinci voci doamnele. Și ce bine miroase! constată bucuroasă ca un copil bătrâna Filigger, care uită imediat de

privirile acuzatoare ale doamnei Wolczinski.

– E un cadou din partea casei. Cu ocazia sosirii primăverii, adăugă el, rezemându-se de scaunul de la o masă vecină.

Nu-și permitea să stea așezat faţă de o atât de distinsă companie. Urmărea satisfăcut bucuria celor cinci femei, care, între timp, rămăseseră singurele cliente ale localului. Obișnuia dintotdeauna să se apropie personal de fiecare măsuţă, să schimbe o vorbă cu fiecare mușteriu, să-i facă complimente unei doamne, să schimbe o glumă cu un domn, să amuze cu grimasele lui incredibile un copil.

– Am decis să plecăm, spuse el cu necaz. Mi-e teamă să nu păţim ca-n patruzeci. Am fugit la Suceava cu ce-am apucat. Bine că peste un an mi s-a restituit proprietatea, dar… Uite că din nou trebuie să pornim în pribegie și…

Se opri. Nu cutează să-și termine fraza. Nici nu era nevoie, fiecare știa că tăcerea lui Alin Fiodorel se tălmăcea prin cuvintele: „mi-e teamă că pentru totdeauna”.

– O, plecaţi deci și dumneavoastră, exclamă aprobator Amanda. Și eu l-am convins pe profesorul Iosif că n-are rost să mai așteptăm minuni.

– Și încotro vă duceţi? întrebă Marta.

– Lângă Buzău. La Sărata Monteoru. Cumnatu-meu e șef de post acolo. Mi-a zis că-mi găsește ceva de lucru la cazinou. Ce să facem, asta e, făcu el resemnat. Cafeneaua asta a fost pusă pe picioare de străbunicul meu. Era un ţăran din Noua Suliţă pe nume Fiodorel, care, la un iarmaroc din Cernăuţi, își găsi nevastă, o fiică de băcan. Cu timpul a preluat el afacerile și a transformat băcănia într-o cafenea. La tejgheaua asta și-au primit clienţii bunicul meu, tatăl meu. Credeam că așa va fi și mai departe. Fiica mea și ginerele meu, nepoţii mei îi vor servi cu drag pe copiii și nepoţii domniilor voastre, o să le facă șerbeturi din zmeură și scorușe, cafele vieneze și savarine, o să le asculte laudele și o să-i întrebe de sănătatea celor apropiaţi. Apoi o să-i poftească să treacă și duminica viitoare… Dar

toate-n lumea asta au un hotar, doamnele mele, zise el desfăcând larg braţele și arătând cu privirea spre cer.

„Drama anonimă a unor oameni mici, se gândi Marta, sesizând durerea trădată de ochii betegi ai bărbatului, dar din cataclismele vieţii a zeci de milioane de nefericiţi ca el se ţese azi marea tragedie a lumii.”

Ce păcat că istoricii nu pot lucra cu microscopul, că cei care peste ani vor drege cronica spoită a acestui război nu vor ști să deslușească în umbra marilor evenimente viaţa în derivă a acestor nenorociţi. În manualele și tratatele lor, ei nu vor pomeni niciodată lacrimile disperate, strecurate în taină de vreo fată mare prin cine știe ce șopron dosit din curtea unui sat uitat din Ural sau Harz, nu vor scrie niciun rând despre blestemul acela îngrozitor, scăpat pentru prima și ultima dată din gura unei călugăriţe cucernice atunci când a văzut ruinele bazilicii Santa Maria delle Grazie,[21] după cum nu va fi consemnat nicăieri nici faptul că, după ce-a închis pentru totdeauna ușa unei vechi cafenele din centrul Cernăuţilor, un bărbat miop cu faţă de pavian își va da frâu liber sentimentelor, strigând cu deznădejde spre icoana vreunui sfânt ce-l va privi indolent din ungherul camerei pustiite: „De ce, Doamne, chiar atâta neîndurare?!”

– Ah, da, cât pe ce să uit, zise Alin Fiodorel înseninându-se puţin. Mama știa că veniţi și voia să-și facă datoria. După cum știţi, în prima zi de primăvara obișnuiește să dea doamnelor și copiilor care ne calcă pragul câte un mărţișor. A împletit sărmana o mulţime și-n anul ăsta, dar, surâse el trist, nu prea mai avem vizitatori.

Reveni peste câteva clipe, aducând-o într-un scaun cu rotile pe maică-sa, care ţinea în mână un mănunchi de mărţișoare. Până a fi paralizată, dânsa era o neîntrecută meșteriţă în pregătirea a tot felul de dulciuri și copturi. Marta își amintea cum venea împreună cu baroneasa Augusta la femeia asta pântecoasă să cumpere inconfundabilele ei savarine.

– A venit primăvara, doamnele mele, zise răgușit, simulând nu prea reușit o bună dispoziţie, femeia. Suntem onoraţi să vă avem și azi ca vizitatori și vă rog să primiţi din partea casei câte un tradiţional mărţișor. Le-am lucrat stând la geam în aceste treisprezece săptămâni de iarnă. Știam că are să vină o zi când va trebui să le dau.

– Ce frumos! Sunt ghiocei, îngână melodios Eucaprinia, privind la micul cadou răsfirat în palma-i tremurândă. Ghiocei…, repetă ea cu regretul celor ce nu mai sunt în așteptarea altor primăveri.

– Marţișoarele simbolizează reînvierea, zise doamna Fiodorel, de parcă ar fi vrut să contrazică mesajul din privirea Eucapriniei. Dumnezeu e mare și le reașază pe toate. După orice iarnă vine o primăvară. Credinţă numai să fie.

Aici se opri, poticnindu-se parcă de ceva. Așa e, în glasul ei dogit nu se simţea prea multă încredere. Apoi parcă-și aminti brusc de ceva și zise, făcându-le semnul crucii:

– Să va păzească Domnul, iubitele mele doamne! Ai grijă, Aline, ca domniile lor să se simtă bine, adăugă ea, întorcându-și privirea spre fiu-său, iar pe mine du-mă în odaie. Mai avem de făcut… atâtea.

Erau, probabil, ultimii clienţi ai cafenelei, dar femeia nu s-a încumetat să spună asta, după cum n-a vrut să spună că „aveau de făcut atâtea bagaje”. Merita oare să strice, cu problemele ei neînsemnate, buna dispoziţie a acestor doamne care se bucurau de sosirea primăverii?

Alin îi întoarse scaunul cu rotile, ea le mai aruncă o privire de parcă ar mai fi avut totuși ceva de spus , schiţă un zâmbet și dispăru în umbra coridorului.

Se lăsă liniște. Timp de câteva minute se auzea doar sunetul ceșcuţelor de cafea, periodic puse în farfurioare.

Vanda Wolczinski icni dispreţuitor, căutând solidaritate în privirea Amandei Iosif. În realitate, Amanda n-avea nimic împotriva

bătrânei, dar îi răspunse Vandei cu o grimasă înţelegătoare. Iolanta Filigger, care-și regreta iniţiativa, mai făcu o dată apel la bombonieră, de astă dată pentru a-și drege vocea afectată de emoţie. Era pe punctul de a anunţa că a venit timpul ca dânsa și Eucaprinia să părăsească această încântătoare societate. Da, îi era dificil să combine vechile prietenii cu cele noi. Și biata Eucaprinia observase că prezenţa ei nu era agreată chiar de întreaga companie, de aia când vorbea își îndrepta privirea spre Marta, care era evident intrigată de persoana ei și o trata cu o bunăvoinţă neprefăcută.

– Și de unde sunteţi originară dacă pot să vă întreb? se interesă Marta.

Bătrâna îi surâse, iar Iolanta Filigger scăpă un oftat scurt. Se temea că, dacă Eucaprinia se va lansa în amintiri, atunci nu va reuși să evadeze prea repede din raza de acoperire a privirilor usturătoare ale Vandei Wolczinski.

– M-am născut în Silezia Sudetină,[22] la Troppau,[23] spuse Eucaprinia, încercând parcă să găsească undeva la fundul ceșcuţei golite de cafea acel trecut îndepărtat. Mama mea era dintr-o familie de nobili polonezi, chiar din Cracovia. Tata era german. Se trăgea din una dintre casele de frunte din ducat. M-am născut ducesă, ducesă von Jägerndorf, zise ea privind ușor batjocoritor, după cum i se paru Martei, în direcţia doamnei Wolczinski.[24]

Făcu apoi o pauză teatrală, dând celor prezente posibilitatea să facă schimbul necesar de priviri.

– Mai târziu, în timpul unei vacanţe la Bad Lindewiese,[25] am întâlnit un tânăr ofiţer al armatei Majestăţii Sale. Un italian din Istria, un tânăr frumos, îngână ea visătoroare, privind în gol. Frumuseţea e amăgitoare, doamnele mele, adăugă ea sever, parcă reproșându-i unui interlocutor invizibil. Cu ce-i frumos și plăcut ne prinde diavolul. Cine-a zis că diavolul e urât? O, nu! Sunt sigură că nimic mai frumos decât el nu există. Dumnezeu e doar bun.

– Dumnezeu e doar bun…, repetă îngândurată Marta.

– Noi credem că marea bătălie din Univers se dă între Bine și Rău, continuă ea, vorbind parcă pentru sine. Dar răul există oare cu-adevărat? Nu e doar o altă „mărime” a binelui, așa cum plus douăzeci de grade pot să însemne cald, iar minus douăzeci de grade pot să însemne frig? Și tot așa, cum nu știm prin ce grad anume trece hotarul dintre cald și frig, nu putem stabili cu precizie limita dintre bine și rău. Ce e rău pentru unii poate fi bine pentru alţii. Ce ni se pare rău acum s-ar putea transforma în bine cândva, altundeva. Poate pentru noi, dar poate pentru altcineva. Oamenii mor pentru că trebuie să facă loc altor oameni să trăiască. Pierderea unora ajunge numaidecât profitul altora. Suferinţa unora dă naștere fericirii altora. Și oare nu asta ne sugerează chiar Scriptura? Că Dumnezeu ne-a procurat fericirea prin propria-I suferinţă?

– Sofisme, scăpă Vanda Wolczinski. Suferinţa și răul nu-s unul și același lucru.

– Îmi permit să vă contrazic, stimată doamnă. E același. Suferinţa se potrivește în asocierile noastre cu răul, nicidecum cu binele.

– Ah, e în orice caz erezie, interveni nesigură Amanda Iosif, care nu știa dacă a folosit chiar un termen potrivit.

Eucaprinia zâmbi înţelegător.

– De fapt, continuă ea, teologia persistă de două mii de ani într-o greșeală atât de evidentă: rivalul „Binelui” nu e „Răul”. E „Frumosul”. Marea luptă se dă între „Bine” și „Frumos”. Dumnezeu ne cheamă spre Bine, diavolul ne ademenește spre Frumos. De câte ori am preferat cu toţii ce e „bine” în schimbul a ce e „frumos”?!

– Da, zise Marta, de atâtea ori mi-au trecut și mie prin minte gânduri asemănătoare! Sau poate nu chiar… Oricum, constatasem și eu că antonimele generează deseori confuzie, îndemnându-ne să credem că definesc lucruri diferite, nu diferite mărimi ale aceluiași lucru… Deci, în realitate, sunteţi ducesă?

– O, nu,protestă ea cu un râs cristalin. Nu mai sunt ducesă de 73 de ani. Sunt doar Eucaprinia. Tot ce mi-a rămas din trecut sunt niște amintiri. Părinţii și-au petrecut luna de miere pe insula Capri, de aici și porecla pe care mi-au dat-o, mai ales că mă dovedisem a fi și mult prea zbânţuită pentru o fetiţă. Adevăratul nume mi l-au luat, căci familia mea s-a dezis de mine. Pe atunci, regulile în familiile bune erau drastice. Logodnicul meu a fugit și m-a lăsat însărcinată, cu restanţe la chirie, adăugă ea cu un suspin. Îmi zicea că ne vom cununa imediat după Paști. Și a fugit. Am vândut ce aveam mai de preţ, am plătit chiria pentru trei luni înainte. Mai departe nu știam ce să fac. Peste două luni am născut o fetiţă. Am botezat-o cu numele Alexandra, dar imediat după botez a făcut o pneumonie și a murit. A fost o mare durere pentru mine. Era singurul suflet pe care aș fi putut să-l am vreodată aproape. Ce viitor puteam să-i asigur? Habar n-aveam. Nu știu cum m-aș fi descurcat cu ea, dar aș fi făcut orice ca să rămână în viaţă. Am rămas singură într-un oraș străin, fără bani, fără casă, fără nume. M-am dus să-mi caut un loc de muncă la un hotel. Era primul lucru care-mi venise în gând. Poate din cauza că vedeam hotelul acela din camera pe care o închiriam.

Își scoase din poșetă o batistă brodată, de modă veche, și își șterse ochii lăcrimânzi, zâmbindu-i Martei, care încercă s-o liniștească cu o ușoară strângere de mână.

– Când m-am dus la hotel, continuă ea, și am întrebat dacă au locuri de muncă, domnul de gardă m-a privit din cap până în picioare și a zis volubil: „S-ar putea, să vedem ce zice șeful”. Șeful era un tip gras, respingător și libidinos, de la care duhnea a bere. Purta favoriți voluminoși, cărunţi și avea o chelie lucitoare, transpirată.

– Ce știi să faci, veveriţo? mă întrebă el jovial, trăgându-mă mai aproape.

– Să fac curat, să croșetez, să spăl. Să vorbesc franceza, germana, poloneza, am bâiguit eu rușinată.

– O, veveriţa mea, să vorbești prea mult și încă în atâtea limbi n-o să-ţi ceară nimeni, zise el chicotind ca un mitocan.

– Știu să cânt și să dansez. Cânt foarte bine! Știu să cânt și la pian! i-am spus eu aproape strigând. Așa am ajuns cântăreaţă de restaurant, încheie ea brusc.

Le privi pe rând pe cele patru femei, apoi continuă:

– Cred că o să mor în curând. N-am vorbit despre asta 73 de ani nimănui și azi, așa, din senin, parcă mi s-a spart zăgazul memoriei. Mi-a făcut plăcere să vă cunosc, doamnelor, adăugă ea privind spre Marta.

– Și nouă ne-a făcut o mare plăcere, doamnă… Cum preferaţi să vă spun? întrebă încurcată Marta.

– Eh, cum să-mi mai spuneţi, tânără doamnă, zise ea surâzând. Tot așa, Eucaprinia. În acte sunt Eucaprinia Samborska. Port numele dădacei mele, singura care păstrase legătura cu mine dintre toţi cei ai casei. Era poloneză… Ca și… maică-mea.

Apoi se ridică, se înclină ușor spre cele trei doamne și o rugă pe Iolanta Filigger să o conducă acasă.

– Ca să vezi. Până a fi cocotă, a fost ducesă, făcu sarcastic Vanda Wolczinski imediat cum se închise ușa după cele două bătrâne.

Îi purta pică Eucapriniei încă de când era mică. Pe atunci înalta societate cernăuţeană vorbea mult și spumos despre relaţia pe care ar fi avut-o frumoasa cântăreaţă de la *Schwarzer Adler* cu cavalerul Sigismund Wolczinski, tatăl Vandei, apoi cu nașul ei de botez, principele Hohenlohe. Își amintea și acum de bocetele și blestemele bietei doamne Hohenlohe.

– Ah, tanti Vanda, zise Marta. Câte exemple inverse, de cocote care au devenit ducese, a cunoscut lumea. Ce mai contează? E o bătrână singură și nenorocită. Dar e o femeie excepţională. Am s-o invit cu plăcere la mine să mai discutăm. Dacă va mai fi vreo ocazie, adăugă ea privind trist la ceașca goală de cafea.

Când a revenit acasă, doctorul Șveţ tocmai se pregătea să iasă. I-a zis în șoaptă că Filip a adormit. I-a dat un somnifer. Perla apăru, și ea, din bucătărie cu pași de pisică. O ajută pe Marta să se dezbrace și-i spuse că cina va fi în curând gata.

Nu-i era foame. Aruncă o privire fugitivă în camera unde dormea Filip, apoi se furișă în odaia Iulianei. Dormea. O rugă pe Perla să-i pregătească un ceai și se retrase în bibliotecă.

Avea gândurile împrăștiate. Își aminti de câteva ori în seara asta de scrisoarea lui Vlad. O preocupa faptul că Filip nu i-a mai răspuns.

„Ar fi corect să-i răspundă, se gândi ea. Ar trebui să accepte propunerea. Dar de unde-am ajuns la scrisoarea lui Vlad? Ah, da. Discuţia cu Alin Fiodorel. Cumnatul lui îl va ajuta să-și găsească ceva la Sărata Monteoru. E logic – cumnatul meu m-ar ajuta să-mi găsesc ceva în America Latină.”

Perla îi aduse ceaiul, o privi întrebător și se interesă dacă e totul bine.

– Mulţumesc, Frau Rubinski, îi răspunse ea distrată, parcă e bine. Poate nu chiar bine dispusă, doar atât. Știţi, ai uneori momente când nu-ţi dai seama ce anume-ţi creează un fel de disconfort lăuntric.

Perla dădu înţelegător din cap și închise încet ușa după sine. Știa că erau chiar prea multe lucruri care-i puteau genera Martei acea stare de care vorbea.

„Tanti Vanda va pleca. Și soţii Iosif. Și domnii Flenchea. Doamna Filigger va rămâne. N-are unde pleca. E și prea bătrână. Va rămâne și Eucaprinia. Da, Eucaprinia e un personaj foarte interesant. Cât de bătrână, dar ce lucidă e încă!”

Marta sorbi din ceașca cu ceai și se întinse pe canapea, acoperindu-și picioarele cu pledul. Nu avea poftă de nimic. Altădată ar fi citit ori ar fi pictat. Sau, poate, ar fi mers la cineva în musafirie.

„Oare ce face mama? Dar Fabian? Nu mai am vești de la el de trei săptămâni”, se gândi Marta, aruncându-și privirea pe consola de

alături, unde stăteau fotografiile celor doi fraţi ai săi– Fabian, acum locotenent major al Wehrmachtului, și Alex.

„Niște băieţi nemaipomeniţi, fraţii mei, își zise ea, uitându-se cu dragoste la cei doi tineri chipeși din fotografii. Fabian e mai hotărât. Îl prinde foarte bine uniforma de ofiţer! Alex era mai fin, mai sensibil, și hainele militare i se potrivesc mai puţin. Are o privire tristă aici. A fost întotdeauna cam melancolic. E una dintre ultimele lui fotografii.

Tudor, fratele lui Filip, e în armata sovietică. Fabian, fratele meu, în armata germană. Poate că-n momentul ăsta ţintesc unul în altul. Dacă s-ar întâlni nici nu s-ar cunoaște. Nici n-ar ști că au o nepoţică comună . Și dac-ar ști? De ce mă gândesc la asta? Ah, da. Pentru că soacră-mea spunea alaltăieri că nu știe de trei ani nimic despre Tudor. Nici eu nu l-am văzut pe Fabian de aproape un an, de la vacanţa de Paști de anul trecut."

A mers ultima dată la Königsberg mai mult pentru faptul că și Fabian venise într-un scurt concediu. În ultima seară a invitat-o pe ea și pe maică-sa la *Blutgericht,* [26] în subsolul Castelului Regal.[27] Cina n-a fost acompaniată de prea multă bună dispoziţie, deși el căuta să le înveselească. Ea s-a ţinut bine, dar maică-sa a plâns întruna și nu s-a atins de nimic. Iar altădată îi plăcea atât de mult să vină seara la *Blutgericht!*

„Și cu Alex am cinat ultima dată la *Blutgericht* . Ba nu, acolo luasem prânzul, apoi am fost la Stadthalle, la un concert. Cred că era Wilhelm Furtwängler cel care dirija, și, de aceea, Alex a ţinut neapărat să meargă la Stadthalle. S-a încheiat cu Concertul pentru vioară și orchestră de Beethoven, una din lucrările lui preferate. Sala s-a ridicat în picioare și a aplaudat entuziasmată, îndelung. Alex era încântat, iar eu mă bucuram pentru emoţiile lui. Apoi am mers la un restaurant de alături, pe Schlossteich.[28] Era o seară senină și calmă, cu o lună plină ce se legăna pe oglinda unduită a lacului. Undeva, în parc, o fanfără militară cânta valsuri. Muzica se

auzea destul de deslușit la măsuţele de afară. Chelnerul ne-a aprins o lumânare. Da, o lumânare roșie într-un suport de cositor. O văd și acum. Flacăra se înclina când într-o parte, când în alta. Eram convinsă că se va stinge. Nu, nu s-a stins. La desert am luat îngheţată și clătite cu vișine. Lui Alex îi plăceau clătitele cu vișine și cu multă frișcă. Mie-mi plăceau mai ales pentru că-i plăceau lui. Măsuţa noastră era chiar pe malul lacului, și lângă noi veniseră câteva lebede – mari, albe, frumoase. Stăteau șilențioase și ne priveau, aplecându-și graţios capul. Erau multe lebede pe Schlossteich. A fost o seară minunată. Ultima seară cu Alex.”

Marta își șterse agitată fruntea, ca și cum ar fi vrut să alunge cât mai departe ceea ce urmase. În octombrie 1942, Alex Randa s-a sinucis. I se întâmplase ceva teribil și nimerise într-un rușinos lagăr de concentrare. El, care era unul dintre cei mai promiţători ingineri constructori din Germania! Wernher von Braun, deși nu-l prea agrea, intervenise personal pe lângă Speer și Kaltenbrunner pentru a-l elibera. Avea nevoie de el. Astfel lagărul a fost schimbat pe un fel de arest la domiciliu. Revenise la biroul lui din Peenemünde, dar, peste câteva zile, imediat după ce s-a convins că racheta aia blestemată s-a ridicat până unde trebuia, fu găsit mort în locuinţa sa.

Perla își introduse ezitant capul încununat de un coc prin ușa întredeschisă. Azi rămase să înnopteze aici.

– Iuliana s-a trezit. Mănâncă. Domnul încă doarme, zise ea ca și cum justificându-și apariţia. Cartofii sunt calzi. Am făcut și-o salată de ridiche neagră cu ceapă… „Totul e bine?”, ar fi vrut să mai întrebe ea o dată…

Marta anticipă întrebarea, dând afirmativ din cap, ceea ce putea să mai însemne: „am înţeles, dar încă nu vreau nimic”.

– E cam năduf, zise ea, ridicându-se de pe canapea.

Perla mătăhăi confuz din cap și dispăru grăbită. Ochii ei bulbucaţi erau gata,gata să-i sară de uimire: „Eu aș zice că-i chiar

răcoare…”.

Marta deschise geamul și-și rezemă coatele de pervaz. Afară era întuneric și rece, dar, oricum, în calendar venise primăvara. Primise chiar și-un mărţișor, utimul pe care l-a dăruit la Cernăuţi bătrâna Fiodorel. Liniștea nopţii fu alterată de sunetul monoton al unui tren ce ieșea sau intra în gară, apoi se auzi deslușit și fluieratul prelung și trist al locomotivei. Întotdeauna i s-a părut deprimant fluieratul locomotivei. Alţii ar fi spus că-i, dimpotrivă, vesel…

„Trenul ăsta vine ori pleacă? Ce importanţă are, de fapt? Depinde cum privești, se gândi surâzând Marta, amintindu-și de discuţia cu Eucaprinia. Din perspectiva unora, vine, dintr-a altora, pleacă. O fi încărcat cu recruţi care merg pe front? Sărmanii. Cred că numără cu teamă fiecare kilometru ce le-a mai rămas până la întâlnirea cu moartea. Ori poate că-s răniţi? Vin de-acolo și calculează cu înfrigurare fiece kilometru care-i apropie de salvare? Sau…, se gândi ea înghiţind un nod dureros, poate că e trenul cu care pleacă avocatul Serbiceanu spre Brașov? Ori poate că doctorul Demircean a pornit în lungul lui drum spre Turcia? Trenul ce duce-n fiecare zi câte-o bucăţică din Cernăuţii copilăriei mele, risipindu-i fără îndurare prin lume…”

VI

În zorii zilei de 4 martie locuitorii Cernăuţilor fură ridicaţi din așternuturi de vuietul sirenelor. Filip o trezi pe Marta, aruncară la repezeală pe ei niște haine mai groase și se grăbiră, cu Iuliana în braţe, spre subsolul casei, acum într-un fel amenajat ca adăpost antiaerian.

Orașul era prost pregătit pentru astfel de „evenimente”. Îndeosebi erau expuși cei din cartierele populare, care nu aveau alte soluţii decât fie să conteze pe soartă, fără barem a părăsi locuinţele, fie să-și caute un iluzoriu adăpost prin pivniţe, dacă, bineînţeles, aveau așa ceva prin apropiere. Din fericire, Cernăuţii n-au fost ţinta unor bombardamente intense. Sovieticii erau siguri de faptul că vor reuși la viitoarea conferinţă de pace să-și legifereze stăpânirea asupra nordului Bucovinei și nu erau interesaţi să între în posesia unui ţinut devastat.

Când au ajuns în subsol, majoritatea vecinilor erau deja acolo, inclusiv dalmaţianul avocatului Flenchea, singurul care se arăta fericit de această neașteptată schimbare de decor. Câteva lumânări și o lampă cu gaz aruncau o lumină tristă peste feţele posace și pe jumătate treze ale acestei societăţi, care părea o versiune tridimensională a vreunei pânze de Rembrandt.

Primele explozii n-au întârziat a se face auzite. Mai întâi rar și îndepărtat, ca tunetele unei furtuni de vară care se apropie vertiginos, apoi ceva mai clar.

– E iarăși prin zona gării, spuse cineva.

– Nu cred că-i așa de aproape. Mai curând e pe la Sadagura, își dadu cu părerea cu vocea lui piţigăiată avocatul Flenchea, ascunzându-și cu râvnă izmenele decolorate sub poala paltonului lung de vulpe polară.

Era un *dandy* avocatul.

Peste câteva minute însă bubuitul se făcu mai puternic, acoperind mugetul sirenelor. Era clar că e bombardat chiar centrul orașului.

– Măcar de nu s-ar dărâma casa peste noi, zise, făcându-și cruce, bătrâna doamnă Flenchea, mama avocatului.

Un sugar al croitorului Hodobenchea se trezi și începu să plângă intens, concurând cu vacarmul de afară. O explozie asurzitoare, undeva foarte aproape, îi făcu pe cei prezenţi să salte simultan. Făcură între ei un schimb de priviri întrebătoare. După cum se măcina tencuiala, ai fi putut crede că a fost lovită chiar casa lor. Apoi încă o bubuitură, dar ceva mai departe, urmată de o suită din câteva explozii mai înfundate, după care… Toţi își ciuliră urechile, inclusiv dalmaţianul, care știa să facă asta cel mai bine. Parcă nu se mai auzea nimic.

– S-a terminat, constată Filip ca pentru el.

Căţelul dădu aprobator din coadă, privind în ochi întreaga obște.

– Revin ei peste vreo două ore, Sfinţia Voastră, glumi neinspirat croitorul Hodobenchea. Nu s-a terminat nimic. Ăsta e doar începutul, adăugă el cu satisfacţie răutăcioasă.

Au urcat în apartament ajutaţi de domnul Flenchea, care refuză politicos să fie servit cu vreo băutură caldă. La o oră atât de puţin potrivită pentru vizite și mai ales într-o ţinută așa de…

Acum lui Filip i-ar fi făcut plăcere să stea la o ceașcă de ceai cu avocatul, deși, în general, nu căuta chiar cu lumânarea compania acestui flăcău bătrân cu vocea asemănătoare unui behăit de capră flămândă.

Protoiereul își puse halatul și veni în salon, acceptând impasibil propunerea Martei de a lua un ceai din flori de tei. Nu mai putea dormi oricum, deși parcă se simţea ceva mai bine decât în zilele precedente. Nu-i plăcea raidul ăsta aerian, avea parcă o presimţire că ceva urma să se întâmple. Să fi fost din cauza acelei preziceri

ameninţătoare a croitorului Hodobenchea, care arunca căutături semnificative spre Marta?

„Un dobitoc”, își zise cu dispreţ, așa ca-n Postul Mare, Sfinţia Sa.

Porni radioul și căută unda Berlinului, pe care crainicul tocmai dădea citire, mai bine zis recita cu o sobrietate tombală, informaţia insipidă despre luptele grele din Podolia. Filip deslușI printre rânduri că sovieticii au rupt apărarea germană și înaintează spre Proskurov.[29]

„Da, se gândi el, lucrurile se complică… Și mult mai repede decât am fi crezut. Toţi se așteptau ca următorul salt al rușilor să fie în direcţia Chișinău-Galaţi, apoi mai departe, spre Ploiești și Constanţa, dar ei bat mai spre nord. Încotro? Vor mai întâi să scoată din război Ungaria, apoi România? S-o fi înţeles cu anglo-americanii să lase Balcanii pe seama lor?”

„Pe frontul apenin, situaţia rămâne stabilă, anunţa ceva mai însufleţit crainicul. Lângă Montecassino, ostașii germani și italieni au respins cu eroism o nouă încercare disperată a anglo-americanilor de a-și croi drum spre capitala Italiei…”

– Domnul doctor Șveţ, anunţă Perla.

„Așa de dimineaţă?!”

– Oh, zise doctorul, intrând ca o vijelie. Ascultăm știrile? se interesă el vizibil binedispus. Veşti bune?

– Acum depinde… cine le ascultă, zise protoiereul strângându-i mâna.

– Da-a-a, făcu doctorul, așezându-se în fotoliu și frecându-și bucuros mâinile. Ăsta a fost chiar un bombardament, nu-u-u…

– Așa e, confirmă Filip privindu-l nedumerit. Nu putea crede că buna dispoziţie a doctorului s-ar fi datorat performanţelor înregistrate de aviaţia sovietică.

„Reichsministrul Ribbentrop i-a primit aseară pe ambasadorii Danemarcei și Slovaciei la Berlin…”

– Vă servim cu câte un ceai? întrebă Perla.

Cei doi bărbaţi acceptară propunerea cu un mătăhăit din cap: doctorul mătăhăi cu faţa topită de-un zâmbet, protoiereul cu o umbră de iritare. Era intrigat să afle ce se întâmplă. Evident că nu murea de curiozitate să știe despre ce vorbise Ribbentrop cu cei doi ambasadori, de aia se și grăbi să închidă radioul.

– Hm, își drese doctorul vocea. Am vești bune… Le-am primit aseară, dar n-am putut trece pe aici, de asta m-am grăbit să ajung azi la prima oră, zise el căutând cu înfrigurare ceva prin geanta din piele maronie. Da, astea-s… Rezultatele radiografiei exclud tuberculoza, exclamă el fericit.

Perla aduse covrigei cu mac și dulceaţă de trandafir, precum și ceaiul pentru patru persoane.

– Imediat vi se alătură și Frau Marta cu doamna Iosif, zise ea, răspunzând întrebării din privirea protoiereului.

– Oricum, continuă doctorul, fără a acorda atenţie celor făcute ori spuse de Perla, aveţi nevoie de o îngrijire specială. E o bronșită. Cred că e deja cronică… Da-a-a… O acutizare… Măcar două săptămâni de tratament. Da, conchise el, sărind în picioare la vederea celor două doamne care tocmai intraseră. Oh, bucuros să vă revăd, sărut mânușiţele…

– Am trecut pe la avocatul Flenchea, își explică Amanda Iosif apariţia atât de matinală, întinzându-i mâna lui Filip. Plecăm la Sibiu și vindem apartamentul, adăugă ea, mulţumind cu privirea pentru scaunul oferit.

Cotele bunei dispoziţii ale doctorului înregistrară o scădere bruscă, dar și mai afectată părea să fie Marta, în ochii căreia scânteia un licăr de durere. Deși erau separate de o diferenţă de vârstă de opt ani și aveau un nivel de dezvoltare intelectuală mai mult decât inegal, Amanda Iosif și Marta Skawronski erau prietene apropiate. Moșia părinţilor Amandei și cea a baronilor Waldburg erau vecine, așa că dânsele se cunoșteau din copilărie.

– Da-a-a…, făcu doctorul cu o intonaţie intermediară între cea exclamativă și interogativă. Unde?

– Portarul de la blocul facultăţii s-a învoit să-l cumpere, continuă Amanda ignorând întrebarea doctorului și adresându-se parcă anume lui Filip. Îi spuneam profesorului Iosif, încă în decembrie, că, de cum se încheie semestrul, ne facem bagajele, vindem apartamentul și plecăm la Sibiu. Dar el s-a tot codit, zise ea indignată, îndreptându-și discursul către Marta. În ianuarie încă luam un preţ bun pe un așa apartament și am fi putut găsi mai ușor o locuinţă bună și acolo, constată ea cu regret.

– Toţi se refugiază, domnii mei, interveni necăjit doctorul. E o adevărată nebunie.

– O, exclamă entuziasmată Amanda. Să vedeţi ce se face la gară! Nu s-a mai întâlnit așa ceva, spuse ea, acoperindu-și cu mâinile obrajii pudraţi cu o generozitate risipitoare.

Avea mâini, într-adevăr, frumoase și scoaterea în evidenţă a acestui detaliu devenise de-a lungul anilor un automatism comportamental al doamnei Iosif, care nu avea de arătat prea multe lucruri interesante.

– Să ne păzească Dumnezeu acum de un bombardament, își făcu griji doctorul. Dar sunt aproape sigur că, atunci când va fi haosul mai mare, avioanele rusești nu vor întârzia să apară, adăugă el cu compasiune.

Ea îi aruncă o privire dezaprobatoare, dar se abţinu de la comentarii.

– Voi ce aveţi de gând să faceţi? întrebă ea aţintindu-și ochii injectaţi când spre Marta, când spre Filip. Sper că nu intenţionaţi să rămâneţi aici! Acum patru ani a fost una, acum e cu totul altceva. Pot fuma? Nici nu vreau să-mi imaginez ce li se va întâmpla celor alde noi când vor reveni aici bolșevicii, continuă ea aprinzându-și ţigara.

– Ce vreţi să spuneţi prin „celor alde noi”? se interesă Filip cu o ușoară ironie în glas.

– Păi… Cum să mă exprim, zise ea punând galeșă picior peste picior și dând alene drumul unui rotocol de fum. Cei din lumea bună, ca să zic așa. Și… mai ales dacă-s și români sau… Doamne ferește, nemţi, adăugă ea, aruncând o privire fugară către Marta.

– Unde să ne ducem, doamnă Iosif? strecură Filip după o scurtă, dar apăsătoare tăcere generală. E o naivitate să credem că, dacă rușii vor ajunge în Cernăuţi, nu vor ajunge și la Suceava, Iași sau București. Dacă se duce totul naibii, atunci ne vor găsi și-n inima Berlinului.

– Există și locuri mai îndepărtate decât Berlinul, la o adică, zise Marta cu o nuanţă perceptibilă de reproș în intonaţie.

Filip îi trecu cu vederea remarca, deși se vedea că tema îl preocupă, după cum se înţelegea și faptul că nu despre asta ar vrea el acum să vorbească. Ba chiar mai mult, oftatul scurt pe care-l scăpă era un semn că și-ar dori să fie lăsat singur, cu gândurile lui.

Doctorul înţelese imediat asta și tot atunci își aminti că are atâtea treburi urgente!

– Cred că și dumneavoastră, doamnă, acum, cu plecarea asta, veţi fi-i-i… Îmi imaginez câte aveţi de făcut. Nu-u-u?! zise el închizând demonstrativ geanta maronie și privind-o drept în ochi cât putu de expresiv pe biata Amanda Iosif, care nu era chiar cea mai pricepută dintre creaţiile Domnului.

– O, desigur, făcu Amanda, dumerindu-se după o scurtă pauză de gândire prin ce se explica grija doctorului faţă de agenda ei. Am, într-adevăr, multe… Vă simţiţi mai bine, nu? îl întrebă ea pe Filip. Mă luasem cu ale mele… Desigur, da… Marta era foarte indispusă când ne-am văzut la cafeneaua lui Fiodorel… Nu e foarte grav, ce bine!

După ce conduse musafirii, Marta s-a retras în bibliotecă. Vestea plecării familiei Iosif a întristat-o mult, ca și tăcerea insistentă a lui

Filip.

„Ar trebui să organizăm o cină de despărţire, se gândi ea după ce se instală în fotoliu. Iar cu Filip e timpul să vorbesc. Să știu și eu la ce să mă aștept, își zise ea, cuprinsă de un nou val de furie. Acum nu-i deloc momentul potrivit, constată ea după o scurtă analiză. Era cam iritat, deși, când am urcat din adăpost, nu părea prost dispus. A fost chiar surprinzător de drăguţ cu domnul Flenchea. Un tip foarte de treabă avocatul”…

Oricum, va trebui să găsesc, azi, mâine, un moment potrivit și să stăm de vorbă. Nu ne putem lăsa așa, în voia hazardului. Bine că nu are nimic serios, deși doctorul zicea că ar mai avea nevoie de două săptămâni pentru recuperare deplină. Două săptămâni… Cam mult… Pe de altă parte, chiar ai nevoie de ceva pregătiri, se învoi dânsa, ridicându-se după unul din atlasele Gotha rămase de la domnul Bolintineanu. Două săptămâni… Nu-i chiar așa de mult, constată ea răsfoind alene paginile groase, îngălbenite de vreme.

Eu n-aș fi împotrivă să plecăm în Argentina. De ce nu!? Nu știu dacă în *Gran Chaco*[30] ar fi cel mai bine, își zise dânsa, analizând cu atenţie harta nordului Argentinei. Mai bine ne-am stabili la Bariloche. Acolo sunt mulţi nemţi și e o frumuseţe de nedescris a naturii, cum Europa nici n-a visat. Cum îi spunea hotelului acela cu denumire chinezească din albumul „Minunile Americii”? Llao Llao? Ce mișcătoare era singurătatea lui în acea fotografie…

Dar nu prea am avea ce face acolo, găsi ea, privind mai atent zona cu pricina. Munţi, păduri, lacuri… Să creștem vaci? Să lansăm un mic hotel cu restaurant?

Nu. Încolo vom merge în vacanţă, decise ea, mutându-și privirea mai spre ocean.

Poate undeva pe lângă Mar del Plata? Se zice că-s niște peisaje feerice acolo și e un loc frecventat de lumea bună. Da! Ce frumos ar fi!”

Găsi încântător acest scenariu. Se lăsă pe speteaza fotoliului și-l dezvoltă:

„Am avea o fermă de cai de rasă, am lansa o marcă proprie de bere, am crește orz și hamei… Eu m-aș consacra picturii. În scurt timp voi ajunge o pictoriţă apreciată și căutată de marile galerii din Buenos Aires, Montevideo, Rio de Janeiro… „Eveniment cultural de excepţie la galeria din *Teatro Colon:* [31] Expoziţia cunoscutei pictoriţe mariniste Marta Skawronski", va titra cu litere mari *Argentinisches Tageblatt* [32] pe prima pagină…

Am munci de dimineaţa până seara. Îmi plac caii. Și lui Filip. El a crescut la ţară și nu-i e teamă de muncă… M-aș trezi dimineaţa, odată cu primele altercaţii ale păsărilor, apoi aș pregăti o cafea tare și aș ieși pe terasa casei, larg deschisă spre ocean. Aș asculta concertul matinal al naturii, poezia intraductibilă a valurilor. Aș admira serenitatea magnifică a oceanului, spectacolul nașterii unui nou soare din apele lui fremătânde… În timpul ăsta, Filip ar termina să le dea de mâncare cailor…

Dar Filip… Va accepta? Lui îi e teamă de schimbări radicale, de necunoscut, oftă ea cu necaz. Nu e omul experimentelor. Dar să rămânem aici n-ar fi oare cel mai terifiant experiment?!

Eucaprinia… Ce e cu Eucaprinia? se uimi dânsa, încruntându-și sprâncenele. De ce mi-am amintit de ea? Pentru că și dânsa, ca și mine, e parţial nemţoaică și rămâne pe loc? Eucaprinia e bătrână. Are vreo nouăzeci de ani. Eu am douăzeci și trei și un copil de patru ani. Sau, poate, mi-am amintit din cauza că și dânsa, ca și mine, s-a născut într-o familie de nobili și a făcut o mezalianță? Și…

Nu! își zise ea, alungând orice alte posibile paralele între destinul ei și al Eucapriniei Samborska. O să-l conving pe Filip să meargă. El nu e un ticălos. Eu sunt de vină că, în ultimele luni, relaţiile noastre s-au răcit. Trebuie să mai cedez…

Ce să mai cedez, Dumnezeule?! se revoltă ea în aceeași clipă. Oare nu eu am fost cea care am tot cedat până acum? Nu eu mi-am

infrânt orgoliul de fiecare dată și am căutat împăcarea?!”

Puse atlasul la loc. Să citească? N-avea niciun chef. Ce păcat că patefonul e în salon! Ar asculta muzică, dar acolo stă Filip. Dacă va intra, dânsul va crede că ea își face înadins de lucru ca să vadă ce face el.

Se uită distrată prin sertare. Fotografiile… E ceea ce-i trebuie. Luă câteva albume și reveni în fotoliu.

„Fotografiile mele de când eram mică, anii de liceu, iar acesta, 1938… Fotografiile din vacanţa la mare din vara lui 1938, constată ea, deschizând cu înfrigurare albumul. De când nu m-am uitat prin ele?! Nu mai ţin minte dacă le-am văzit în ultimii ani. Nici nu i le-am arătat lui Filip! Pe el nu-l interesează fotografiile mele de până la el. Nici amintirile mele de atunci. Îl irită. Ce-l irită, de fapt? Trecutul meu sau al lui?

Asta e fotografia pe care ne-a făcut-o tata când ne-a condus pe mine și pe mama la gară. Aici suntem la Viena, în grădina Belvedere. Aici e la Trieste, acasă la domnul Grazziani, colegul de facultate al lui tata. Aici e mama în barul vaporului care mergea la Zara.”

Marta închise ochii, amintindu-și în cele mai mici detalii cele 24 de zile ale primei și ultimei ei călătorii în Italia. Au mers cu trenul până la Budapesta, unde au făcut un popas de o zi. Îi plăcuse orașul, deși se simţea în el cumva străină. A doua zi au luat trenul spre Viena. Își aminti de emoţiile pe care le avea maică-sa când trecu frontiera maghiaro-germană.

– *Wir sind in unserem Vaterland,* [33] zise ea cu o solemnitate euforică de *Zeremonienmeister* [34] de îndată ce intrase în Germania.

Au stat la Viena trei zile. Maică-sa a purtat-o peste tot. Îi arătase toate locurile pe care și le amintea din tinereţea ei. Nu uita nicioadată să-i menţioneze că, un sfert de veac mai devreme, totul ar fi fost cu mult mai spectacular.

– Atunci Viena era un *Weltstadt!* [35] Capitala unui mare imperiu! Acum e doar al doilea oraș al Germaniei, conchidea ea de fiece dată cu tristeţe.

De la Viena luaseră trenul spre Trieste. Domnul Grazziani, un vechi prieten de-al baronului Randa și proprietar al unei companii navale, nici n-a vrut să audă de vreun hotel. Au fost cazate la el acasă, într-o splendidă vilă din afară orașului, în apropiere de castelul Miramare. Iniţial se gândiseră să meargă undeva pe coasta istriană, la Rovigno,[36] ori Pirano[37] sau pe insula Cherso.[38] Domnul Grazziani însă le sugerase să meargă pe Lagosta.[39]

Au urmat sfatul lui. Au fost îmbarcate pe un frumos vapor al companiei sale, care circula de la Trieste la Zara. Au mers o noapte. Era pentru prima dată când lua vaporul pentru distanţe mari. Era îndrăgostită de mare, dar pe vapor s-a simţit cam rău. A coborât în cabină și s-a întins în pat. A stat așa, într-o stare de semisomn, câteva ore. De sus se auzea muzică, râsete, frânturi de conversaţii în mai multe limbi. Se pare că, de câteva ori, orchestra a cântat unul și același tangou. Simţea ceva foarte ciudat ascultându-l, dar nu-și putea explica ce anume. Ultima dată l-a auzit înainte de a se face liniște. Acordurile finale le deslușise mai clar, pentru că tocmai atunci se deschise ușa și-n cameră intră maică-sa, ajutată de un ofiţer. Se clătina, era ușor ameţită. O văzuse atunci pentru prima și ultima dată beată pe baroneasa Augusta. De fapt, nici nu o văzuse, ci doar înţelesese asta. A doua zi, maică-sa recunoscu că luase cam mult gin cu un cuplu englez și cu un cântăreţ de operă din Stockholm, cu care dansase și jucase bridge până la trei dimineaţa.

Peste câteva luni, la un bal dat de contele Seretzki, auzi iar acel tangou. Exista în realitate.

„Cântecul mării”, surâse ea cu durere. L-a dansat cu un doctorand în teologie… Soţul ei… Dar l-a compus un argentinian, fermecat

poate într-o dimineaţă de rapsodia roz a valurilor, undeva acolo, pe lângă Mar del Plata visurilor ei.

Domnul Grazziani le sugerase să rămână la Zara măcar o zi și doar apoi să meargă pe Lagosta, în sudul Dalmaţiei. Îl cunoștea bine pe un preot de acolo, al cărui frate era contabil în compania lui. Le asigurase că vor avea o vacanţă de vis, deși le prevenise că le va lipsi confortul vieţii mondene pe care ar fi putut să-l aibă în staţiunile din Istria.

La Zara au stat într-un mic hotel din orașul vechi. Tot domnul Grazziani era cel care făcuse recomandarea. Proprietarul hotelului le-a și întâmpinat în port. Li s-a tot lăudat în germana lui absolut halucinantă că acel imobil roz-gălbui, cu ferestrele păzite de jaluzele verzi, ar fi fost construit încă în 1773 și că smochinul gigantic care creștea în minusculul patio unde le era servit micul dejun ar fi fost și mai bătrân. Zicea că din cauza acelui smochin și s-ar fi construit casa cu acel superb patio.

„Aici suntem în orașul vechi, lângă port, pe una dintre străzile alea înguste, atât de înguste că nici timpul n-a putut trece prin ele… Am ieșit la o cafenea, în prima dimineaţă, să tragem o gură de aer proaspăt, «să simţim atmosfera», cum zicea mama. Da! Aerul acela condensat al dimineţilor mediteraneene de sfârșit de vară, cu răcoarea lor prevestitoare de năduf, cu acel coctail de mirosuri de mare, de cafea, de pâine fierbinte, de piatră jilavă, de pește, de mimoze și de măsline murate, în care-și găsea loc și ţipătul interminabilei uimiri a pescărușilor, și strigătele vesele ale pescarilor…”

Rămaseră încântate de „Roma Adriaticii”, cum era poreclită Zara. Era, într-adevăr, ceva copleșitor în orașul acesta, prizonier al îmbrăţișării dintre apele albastre ale Adriaticii și crestele ţepoase, brun-verzui, ale Alpilor Dinarici.

De la Zara au mers cu vaporul spre Lagosta. Era un vapor mic și vechi, cu cabine nu prea confortabile. Publicul era format

preponderent din oameni simpli. În schimb, au avut parte de vreme bună, de o mare liniștită, ceea ce le-a permis să admire în voie frumoasa coastă dalmaţiană. Nu mai văzuse niciodată nici așa peisaje, și nicio mare cu apa atât de limpede și de albastră.

Au fost puţin stresate când au ajuns în micul port din Lagosta și și-au dat seama că aceasta nu e decât un sat. Padre Paolo, care veni să le întâmpine, le recunoscu fără dificultate. Vorbea germana bine, pentru că făcuse teologia la Trieste pe vremea austriecilor. Casa preotului era chiar în curtea bisericii. Era amplasată într-o grădină cu ficuși, smochini și măslini cu tulpinile mutilate de vreme. Avea o casă veche, cu două nivele, cu pereţii din piatră neșlefuită, îmbrăcaţi cu viţă sălbatică. La umbra copacilor dormeau câteva capre și trei minunaţi iezi albi și unul gri. Aceștia deveniseră companionii lor pe durata șederii în Lagosta. Cel mai nostim era ăla gri, care avea apucături de căţel. Padre Paolo îi zicea Balila.[40] Marta crezuse întâi că l-a botezat așa în semn de respect pentru organizaţia tineretului fascist, dar se dovedi că era tocmai invers.

– E un ied, zise dânsul. Când va crește ceva mai mare o să-l sacrific. Nu așa are de gând să facă și Mussolini cu cei din Balila? întrebă el șugubăţ, netezindu-l pe cap pe frumosul Balila, care nici nu bănuia ce viitor îi pregătește mâna care-l mângâia.

Padre Paolo era un tip curios. Reușea să fie concomitent atât antifascist, cât și antidemocrat, anticomunist și antiamerican, dar avea un dispreţ aparte pentru Hitler și Mussolini.

– Doamna mea, îi zicea el baronesei Augusta, ce rușine! Niște șarlatani fără carte, fără nume au ajuns să conducă cele mai luminate naţiuni ale lumii! Iată ce înseamnă să lași din mâini hăţurile. Dacă dai puterea pe mâna plebeilor, ajungi rău de tot. Și veţi vedea: vom termina-o prost, doamna mea, foarte prost.

Vederile politice ale bătrânului prelat consunau în bună parte cu cele ale baronesei Randa, care, după fiecare discuţie cu padre Paolo, exclama încântată:

– Ce mai! E un om de școală veche, nu un coţcar marxist produs de universităţile de azi.

Deși la început i s-a părut o destinaţie ciudată și nepotrivită, mai târziu îi dădu perfectă dreptate domnului Grazziani. A fost o vacanţă pe cinste și nu ar fi schimbat casa aceea parohială nici pe cel mai bun hotel din cele mai elegante staţiuni.

Padre Paolo avea o iapă tinerică și ascultatoare pe nume Picolina, care a fost reazemul ei de nădejde pe durata șederii acolo. Își făcuse și o poză alături de ea, împreună cu o droaie de copii din sat. Mai întâi, sătenii le primiseră rezervaţi, dar în scurt timp se împrieteniră cu aproape toţi. Marta nu vorbea italiana, dar ajunse până la urmă să înţeleagă destul de bine și chiar să vorbească puţin. Într-o săptămână avea să se cunoască cu mai toată lumea, și nu doar din orășelul Lagosta, ci și din satele de pe insulă. Insula se dovedi a fi destul de mare, dar nu avea decât vreo două mii de locuitori și toţi se știau între ei.

Erau oameni foarte frumoși acolo, un amestec de italieni și croaţi. Duceau o viaţă simplă. Erau pescari, creșteau capre, culegeau citrice, măsline și struguri, făceau vin și ulei. În fiecare duminică se adunau la biserică. Pe insulă erau câteva biserici foarte vechi, dar cea mai frumoasă dintre ele era, desigur, San Cosimo, ridicată în secolul al XIV-lea, deși padre Paolo spunea că ar fi zidită pe locul unei biserici din secolul al V-lea sau al VI-lea.

Un tânăr pescar pe nume Cesare se îndrăgostise de ea. Adevărul e că și ei îi plăcea băiatul acela zvelt, cu ochi verzi ca de pisică și părul negru, ondulat. Cesare îi trimitea în fiecare dimineaţă cu unul din fraţii săi, un băieţel încântător de șase anișori, pește proaspăt, pe care îl prindea special pentru ea. Într-o zi le-a dus cu luntrea pe niște insule stâncoase din apropiere. Baroneasa Augusta nu înota deloc și avea mari emoţii, dar acceptase ideea. Era o aventurieră, maică-sa, și o mare amatoare de călătorii. Deși marea era liniștită, a

ţipat întruna, iar Cesare râdea cu poftă, încercând s-o asigure că e în afara oricărui pericol și că el înoată perfect.

Apa de acolo era de o limpezime incredibilă și de o culoare verde-albăstrie cum nu s-a mai văzut. Era ciudat să vezi fundul mării luminat de soare. Aveai senzaţia că nu plutești, ci planezi peste apă, mai ales când vedeai umbra bărcii proiectată pe prundișul alb de pe fund. Iar acele insuliţe stâncoase, acoperite cu arbuști deși și ţepoși, s-au dovedit a fi un adevărat paradis. Marta simţea și acum mirosul acela puternic, un amestec de parfum de conifere încinse și mare. Cesare le-a condus până pe vârful unei stânci, foarte sus. Au ajuns acolo istovite, dar priveliștea pe care au văzut-o era inegalabilă. Baroneasa, frântă de oboseală, transpirată, cu papucii zdreliţi și picioarele zgâriate, l-a cuprins și l-a sărutat pe Cesare. Era fascinată!

Acum câteva luni însă citise că Zara a fost făcută una cu pământul.[41]

„Ce păcat, se gândi suspinând Marta. Am înţeles că din vechiul oraș medieval nu s-au ales decât cioburi, ca și din forul roman. Și catedrala aia superbă în stil veneţian, Sfânta Anastasia, o fi și ea o ruină acum? Balila a fost de mult sacrificat. Frumosul Cesare s-ar putea și el să fi căzut pentru Noua Romă undeva prin deșertul Saharei sau Podișul Abisiniei, iar padre Paolo, dacă mai trăiește, constată cu necaz că toate prorocirile sale legate de viitorul pe care ni-l pregăteau cei doi dictatori se îndeplinesc întocmai.”

Perla bătu discret la ușă.

– Vă rog, Frau Rubinski.

Marta îi privi cu neliniște întâi faţa, apoi mâinile.

– Era o scrisoare în cutia poștală. De la fratele dumneavoastră, cred, zise Perla, uitându-se bănuitor la plicul cenușiu.

Da. Era o scrisoare de la Fabian. Îi făcu un semn grăbit Perlei că poate ieși și deschise plicul cu mâinile cuprinse de trepidaţii: „Dragă Marta”. Se uită la sfârșit: „Narva, 30 ianuarie 1944”.

A mers aproape cinci săptămâni, constată ea. Apropie scrisoarea de faţă, o mirosi, o sărută. Era sigură că, înainte de a o pune în plic, o sărutase și Fabian. Era și o fotografie. Nu se schimbase deloc într-un an. Aceeași privire șăgalnică, același zâmbet, bărbia ușor pornită înainte.

„Dragă Marta,

Sper ca această scrisoare să va găsească bine. Am două veşti extraordinare. Prima e că Dagmar a născut pe 7 ianuarie un băieţel. Poate că mama ţi-a scris deja depsre asta. L-am botezat Alex. Simţeam că e de datoria mea să las pe lume un Alex Freiherr von Randa. Mama s-a dus din timp la Berlin ca nu cumva să scape momentul. Biata Dagmar a fost asaltată de grijile sâcâitoare ale mamei și ale maică-sii, care-i și ea o pisăloagă greu de imaginat. Încă nu am o fotografie a băiatului, dar sunt sigur că Dagmar îţi va trimite una și ţie.

Cea de-a doua veste pe care ţi-o aduc e că azi am fost avansat în grad. Acum sunt căpitan al Wehrmachtului. Unitatea noastră e de mai multă vreme lângă Narva, în Estonia, nu departe de Petersburg. Aici e o veche fortăreaţă germană, foarte frumoasă. Ţi-ar plăcea s-o vezi. Iar pe partea cealaltă de râu, chiar vizavi, e o cetate rusească, construită de Ioan cel Groaznic. E o priveliște interesantă. Nu departe se găsește un lac imens, numit Peipussee,[42] care e practic o mare cu apă dulce, iar mai la nord se află o mică staţiune, Hungerberg.[43] E tare drăguţ acolo, chiar și iarna. Sunt niște păduri de pin extraordinare, exact ca-n Prusia. Și tot așa sunt și dunele. Știi, ca la Rauschen sau Kranz.[44] E foarte german totul aici și nu mă simt deloc străin. Îmi dau seama cât de greu le vine celor care luptă acum undeva prin Novorusia sau Arctica. La noi, frontul nu se mișcă din loc de mai multă vreme. E relativ liniște. Cred că așa va fi până-n primăvară, după care, sunt sigur, vom începe o nouă ofensivă. Îţi spuneam doar, suntem la cel mult două sute de kilometri de

Petersburg, de inima Rusiei. Chiar după Anul Nou unitatea noastră a fost vizitată de Hjalmar Mäe.[45] Ne-a vorbit foarte mișcător, într-o germană impecabilă, despre prietenia popoarelor german și eston și recunoștinţa profundă pe care o poartă el soldatului german, graţie căruia ţara lui și-a recăpătat libertatea. E bine că a subliniat asta. Mai ales pentru tinerii recruţi, care vin încă foarte necopţi politic.

Mi-e tare dor de voi. Și de Cernăuţi. Noaptea mă visez deseori jucându-mă de-a indienii pe costișele lutoase din parcul de pe malul Prutului ori în vechiul castel Waldburg. Aproape întotdeauna visez că-s copil, că dorm în odaia mea. Totu-mi apare atât de real în aceste vise! Și mișcarea draperiei de la orice adiere de vânt, și freamătul frunzelor bătrânilor castani, și emoţiile pentru că n-am făcut temele pentru mâine, și corul neogoit al broaștelor din Nistru. Visul ăsta se repetă și se repetă. Uneori mă trezesc din el plângând. Nu pot înţelege de ce, pentru că nu e un vis urât, dar plâng. Plâng prin somn și mi-e rușine să nu fiu auzit.

Împart camera cu un coleg foarte de treabă, căpitan și el. Locuim într-o clădire care, până în patruzeci, a fost un liceu german și peste tot mai găsim inscripţii în germană. Hans, colegul meu, e din Silezia, din Brieg.[46] Pe peretele lui a pus tot felul de cărţi poștale cu vederi din orașul lor, despre care zice că ar avea cel mai frumos *Altstadt* [47] în stil baroc din Silezia. A studiat fizica la Breslau[48] și se gândea să facă știinţă. Îmi tot spune diferite nume de celebrităţi care fie au învăţat, fie au activat la Leopoldina.[49] E un băiat cam singuratic și ciudat, dar foarte cumsecade.

Am primit o scrisoare de la mama, acum o săptămână. Îmi spunea că la ei totul e bine, că a stat patru săptămâni la Berlin și că le-a găsit extraordinare pe Dagmar și pe soacră-mea, nu însă și pe socru-meu, că la ei în Sambia[50] a nins intens. A nins copios și la Narva, dar suntem și mai la nord.

Cam atât. Aștept vești de la voi. Sărut-o din partea mea pe Iuliana. Port în buzunar două fotografii – cea de la cununie, unde e Dagmar cu părinţii, și fotografia ta cu Iuliana, pe care mi-ai dat-o acum un an.

Cu mult drag, al tău Fabian.

Narva, 30 ianuarie 1944

P.S.

Trimite-mi și mie niște vederi din Cernăuţi, să-i arăt lui Hans ce înseamnă un oraș german ca lumea.”

Marta reciti o dată scrisoarea.

„Nu-mi vorbește nimic despre greutăţile cotidiene. Îmi povestește doar despre cetăţi, lacuri, dune și zăpadă. Ca și cum ar vrea să-mi lase impresia că ar fi în vilegiatură.”

Analiză încă o dată cu atenţie fotografia. O puse alături de cea pe care o făcuse acum un an, când s-au văzut la Königsberg.

„S-a mai schimbat. E mai solid, mai viril”, se gândi ea, uitându-se cu dragoste și mândrie la tânărul care o privea cu un surâs ștrengăresc din fotografie.

Perla deschise cu precauţie ușa. Voia să știe dacă e totul bine și să-i spună că masa e gata.

– Mulţumesc, Frau Rubinski.

Da, acum era totul în perfectă ordine și ea era bine dispusă. O să mănânce mai târziu, pentru că trebuia să-i răspundă neîntârziat lui Fabian.

Nu știa cum să înceapă și nici ce să scrie. Să-i spună că totul e foarte bine nu putea, dar nici să-l împovăreze cu temerile și grijile ei nu voia. „Îi este, și fără asta mai greu decât nouă.”

Așternu apoi patru pagini dintr-o răsuflare, dar, după ce le reciti, se grăbi să le arunce.

„Nu, nici chiar numai amintiri. Trăiesc într-o lume prezentă. Trebuie să-i scriu ceva despre noi cei de azi.”

Își frecă agitată fruntea. De atâta scris îi obosise mâna. O pauză? Nu e timp pentru pauze. O să formuleze chiar acum o scrisoare mai „optimistă” și mai „realistă”, pe care o va duce imediat la poștă. Cu ocazia asta va ieși puţin cu Iuliana la plimbare.

„Dragă Fabian,

Am primit scrisoarea ta. Ce mult mă bucur să aud că ești bine și, desigur, să aflu despre avansarea ta în grad.

La noi, lucrurile nu merg prost, dar există, din păcate, pericolul ca apărarea noastră pe Nistru să nu reziste, sau, oricum, să nimerim pentru o vreme în zona imediată a frontului. Îţi dai bine seama, asta comportă anumite riscuri. Orașul a fost de câteva ori bombardat, dar e adevărat că n-am suportat genul de bombardamente aplicat orașelor italiene sau germane. Filip e optimist. E sigur că rușii n-au cum să treacă dincoace de Nistru, de asta nu e favorabil evacuării. Frate-său, stabilit în Elveţia, ne sugera să plecăm în Argentina sau Paraguay. Zicea că ne poate ajuta să ne aranjăm acolo.

Iuliana crește. E o fetiţă vioaie și inteligentă. Îi este cam trist din cauza lipsei unei companii adecvate. Eu, Frau Rubinski și Filip suntem cei pe care-i vede zilnic în ultima vreme. Singurul ei camarad de joacă e Pluto, câinele unui avocat vecin.

Am primit și eu, acum vreo zece zile, o scrisoare de la mama. Își face griji pentru noi și mă îndeamnă să lăsăm totul și să venim în Germania. Încă nu i-am răspuns. O voi face chiar azi.

Ai grijă. Eu mă rog în fiecare seară și dimineaţă pentru tine.

Te îmbrăţișez cu mult drag. Marta.

Cernăuţi, 4 martie ”.

Reciti scrisoarea. I se păru cam scurtă, cam seacă.

„E oricum mai bine așa, decât epistola aia lungă și languroasă. Îi spun lucruri concrete. Îi dau de înţeles care e situaţia noastră. Așa e bine.”

Scoase din sertar două plicuri și mai luă o foaie de hârtie, pe care așternu un mesaj cu conţinut asemănător și pentru părinţi. Îi informa despre scrisoarea lui Fabian, iar în post-scriptumul adresat expres maică-sii adăugă că Eucaprinia s-a dovedit a fi de viţă nobilă și că avea o istorie extrem de interesantă.

„Mai era ceva, își aminti ea în momentul când punea cele două scrisori în plicurile liliachii. Ah, da, imaginile despre care mă ruga Fabian. Undeva pe aici am pus cu siguranţă cândva niște cărţi poștale.”

Deschise un sertar, în care, din câte ţinea minte… Da, erau acolo. Imagini frecvente ale Cernăuţiului interbelic – Palatul Mitropoliei, Piaţa Unirii cu Primăria, Teatrul Naţional, catedrala ortodoxă. Erau de până la război. Iar în mapa asta e… „Violetul în simbolismul european: de la Vrubel la Bacovia. Marta Skawronski. Teză de licenţă în filosofie a Universităţii Regele Carol I din Cernăuţi. 1943”, citi ea cu un surâs nostalgic pe foaia de titlu.

„În pictura chineză, violetul se asociază cu armonia. În hindusim e culoarea atribuită Sahasrarei, cea de-a șaptea și ultima chakra. În tradiţia occidentală, violetul simbolizează melancolia, meditaţia, neliniștea, fiindu-i atribuit uneori și titlul de culoare a despărţirii…”

Închise sertarul și privi cu neîncredere la cele două plicuri liliachii. Îi plăcea atât de mult violetul…

VII

Chilina aprinse focul în plita de la bucătărie, mătură să nu rămână, Doamne ferește, nicio urmă de vreascuri pe podea și se așeză pe laviţa din lemn masiv de lângă geam. Avea ea un ceremonial care s-a transformat într-o deprindere mecanică pe parcursul celor aproape trei decenii de când lucra la cantonul lui Skawronski: aprindea focul în soba dintre sufragerie și dormitor, apoi în plita de la bucătărie, punea o căldare de apă la încălzit pentru pădurar și aștepta apariţia Marfinei, singura care avea dreptul de a pregăti micul dejun și, în general, de a se ocupa de gătitul bucatelor, tot așa cum doar mătușa Chilina avea „dreptul de monopol” să pună murături și să strecoare brânza. Apoi se trezea Arhip, dar numai după ce Marfina îi ducea în cămara numită „baie” un prosop curat de cânepă și căldarea cu apă fierbinte. Micul dejun era pregătit și pus pe masă până când pădurarul își termina toaleta. Marfina trebuia să-l asiste în tăcere până când el se așeza la masă și făcea un semn aprobator cu capul că e totul în ordine și că se poate face nevăzută. Era una dintre ciudăţeniile pădurarului – evita să mănânce ceva gătit de persoane necunoscute și să ia masa împreună cu altcineva. Când feciorii încă-i erau acasă, mâncau în trei rânduri: întâi Arhip, după care Marfina cu mătușa Chilina și moș Chiril și abia după asta băieţii.

Afară se lumina de ziuă și ningea copios.

„Își scutură baba Odochia cojoacele. Cam devreme”, se gândi Chilina, dând dojenitor din cap și ștergând cu capătul broboadei geamul îngheţat.

Chilina îi venea Marfinei mătușă, fiind soră cu maică-sa. Era o bătrânică simpatică, micuţă, ușor gârbovită. Deși avea peste șaptezeci de ani, încă era foarte energică și pricepută. Nu făcuse școală, nu știa să citească, dar era o fire curioasă, pasionată și uluitor de inventivă. O puteai surprinde asupra unor ocupaţii care

nu cadrau deloc cu „poziţia” și, mai ales, cu vârsta ei. Îi plăcea să urmărească viaţa animalelor. Știa toate vizuinile bursucilor din împrejurimi, cu ce se ocupă ziua și noaptea, ce caractere au unii și alţii. Era o mare specialistă în bursuci mătușa Chilina, chiar dacă uneori era nevoită, în pofida tânguielilor și regretelor, să mai doboare pe unii din ei pentru untură, pe care apoi o comercializa cu mult succes la târgul din Storojineţ. Vorbea foarte mult, dar nu supăra, nu obosea. Spunea lucruri care erau fie curioase, fie amuzante, dar chiar dacă nu ţineau de niciuna din cele două categorii, naraţiunile ei erau remarcabile în sine. Știa să și asculte, nu doar să vorbească, și, mai ales, lucru rarisim pentru cineva care capătă așa o plăcere de la taifasuri, niciodată nu bârfea și nu deconspira spusele altora. Temele ei preferate nu erau oamenii, în orice caz, nu oameni concreţi, ca-n cazul majorităţii specimenelor de același gen și aceeași vârstă cu ea: dacă nu vorbea despre credinţa creștină ori viaţa animalelor, atunci se referea la politică. Analizele politice ale mătușii Chilina erau unul dintre deliciile cantonului și erau ascultate uneori cu bunăvoinţă chiar și de Arhip. Alte lucruri o pasionau mai puţin, deși era gata să asculte oricând o istorie de actualitate din sat, după care trăgea neapărat concluzia: fie că toate relele au început după ce în ‘18 s-au dezis de împăratul lor legitim, fie că cele spuse confirmă prorocirile din anumite pasaje din Biblie „despre vremurile cele de pe urmă”.

Și nu conta că nu citise Biblia și pasajele pe care le invoca nici nu existau. După sutele de predici la care a asistat și zecile de icoane pe care le-a analizat cu deosebită luare-aminte, ea își crease o imagine proprie despre Sfintele Scripturi. Niciun preot n-ar fi riscat să-ţi povestească cu atâta lux de amănunte toată copilăria Mântuitorului, viaţa Maicii Domnului, Facerea Lumii și, mai ales, sfârșitul ei. Marta, care ascultase odată „Apocalipsa după Chilina”, a fost și amuzată, și tulburată de imaginaţia ei de-a dreptul uluitoare.

Bătrâna nici nu auzi când în bucătărie își făcu apariţia Marfina, care nu deslușea bine în întuneric de unde se auzea acel mârâit ciudat. Fu surpinsă să constate că sursa era Chilina.

– Ce faci, mătușă, o întrebă ea mirată pe bătrâna care stătea cu faţa lipită de geam și scotea acele sunete bizare.

– Oh, tu ești, zise tresărind Chilina. Ia, îngânam un cântec, zise ea niţel rușinată cu glasul ei răgușit-piţigăiat. Am visat aseară că eram la nuntă și se cânta melodia asta. Nu știu de unde am luat-o, că pe la nunţi n-am fost cam de mult.

– Ei, mătușă, zise Marfina dojenitor. Fă-ţi cruce. Suntem în post, da mata visezi că ești la nuntă.

Nu putu înţelege dacă bătrâna fu cuprinsă de resentimente, deși nu-și făcuse cruce cu certitudine. Apoi adăugă îngrijorată:

– Nunta e a bucluc, mătușă.

– Of, lasă, Marfinuţo, nu crede prostiilor astea, că-s de la ucigă-l toaca, o liniști bătrâna. Unul Dumnezeu știe ce-o fi. Dacă are să fie bucluc, poţi să visezi și prohoade. Cred că visul ăsta e de unde mă gândisem înainte de culcare că Vlad al tău e de-o baie cu Dochiţa mea. Da Dochiţa are de-acuma trei plozi, da Vlad al tău umblă prin străinătăţi. Nu-i bine, zise ea, sigură de ce spune. Aici, Arhip are dreptate, Marfinuţo. L-ai cam alintat. Ian cătaţi ce zice, făcu ea supărată, să vă duceţi în America! Să nu fii tu lângă sicriul lui maică-ta când o închide ochii! D-apoi, Marfinuţo, aici e război, da ce, crezi că pe-acolo n-o fi?! Păi, americanii iștia sunt tot în război, draga mătușii. Așa se zice, că războiul ista e pe toată lumea. E-e-e, făcu cu regret Chilina, acu nu-i ca pe vremuri, când lupta Majestatea Sa Împăratul ori numai cu turcul, ori numai cu franţuzul. I-am spus lui Chiril ce v-a scris atunci Vlăduţ și el a zis că n-a avut Arhip la vreme o curea bună pentru funduleţul băiatului.

– Ei, mătușă, lasă mata sfaturile astea. Ai mata cui să-i porţi de grijă. Și nu ne mai ducem noi nicăieri, fii pe pace. El a vrut cum e mai bine. Se gândea la Filip, la Marta…

„Ei, iaca aici, Arhip chiar o avut dreptate, fu de acord în sinea ei Marfina, apucându-se de gătit micul dejun. Nu trebuia să se lege băiatul meu cu nemţoaica asta. Fată frumoasă și cumsecade, n-ai ce-i căta pricină, dar ea e cu ale ei, iar noi cu păcatele noastre.”

După ce Arhip se așeză la masă, Marfina a ieșit afară, să vadă cum se descurcă moș Chiril și mătușa Chilina cu animalele. Ninsoarea se potolise și cerul se mai limpezise. Răsărea soarele și pe crestele înalte și ninse ale brazilor se așternu lumina lui roz. Moș Chiril curăţa zăpada din faţa casei. Undeva în grajd se auzea cum le vorbește vacilor mătușa Chilina. Una dintre ele, Joiana, o vacă absolut neagră, cam zăludă, dar foarte bună de lapte, era total inaccesibilă pentru alţi doritori de a se apropia de ea decât mătușa Chilina. Când o mulgea, ea îi povestea tot felul de lucruri, iar Joiana rumega calmă. Apoi se oprea, se întorcea spre bătrână, dând parcă afirmativ din cap, și o fixa uimită cu ochii ei mari și rotunzi.

Mătușa Chilina pretindea că Joiana înţelege absolut tot ce i se spune; or, concluzia la care ajunse dânsa după ani și ani de observaţii asupra diferitelor vietăţi din pădure și nu doar e că ele nu pot vorbi pentru că au altminteri așezată limba și au altă forma a gurii, dar de înţeles înţeleg totul și n-ar fi mai proaste decât mulţi oameni. Aici, Marfina nu era în total dezacord cu ea, deși era departe de a crede că dobitoacele ar înţelege chiar așa de multe.

Era o dimineaţă senină, deși în zori a nins intens, cu fulgi mari, molateci și peticoși. Gerul se tăiase și în aer se simţea mirosul umed al începutului de primăvară, iar văzduhul parcă înţepenise în așteptarea schimbărilor.

„Vine primăvara. Trece Odochia și va începe să se topească omătul”, se gândi Marfina, uitându-se chiorâș la coroana roșietică a soarelui ce se ivea de după cocoașa munţilor.

Pe drumul ce urca spre canton zări o sanie înaintând anevoios prin troiene. Erau lucrătorii ocolului silvic, care veneau în fiece dimineaţă de prin satele din jur, mai ales din Crasna.

– Dimineaţa, Marfino, ziseră într-un glas cei cinci bărbaţi când au ajuns la intrarea în canton, ridicându-și ușor de pe cap căciulile.

– Dimineaţă bună, răspunse, încrucișându-și mâinile, Marfina. Aţi ajuns greu, nu? Mai mult aţi împins voi decât caii, cred că. Ei, mai avem oleacă de răbdat și trec ele, omăturile.

– Mda, zise posac unul din ei. Omătul s-o duce el, da să nu ne ducem și noi odată cu dânsul.

– Ei, ce ţi-o venit, Ilie? făcu dojenitor Marfina.

– S-o rupt de câteva zile frontul și vin rușii spre noi, spuse cel mai în vârstă dintre ei, un bătrânel mic, plinuţ și rumen.

Marfina intră grăbită în casă și se iți în sufragerie. Arhip terminase de mâncat și-și mângâia îngândurat bărbia, privind prin geam. Se gândea, probabil, la câte are de făcut. La faptul că atelierul de lemnărie trebuie să gătească ușa altarului pentru mănăstirea aceea de lângă Rădăuţi și se cam întârzie cu lucrul, că iarna asta nu calculase bine necesarul de nutreţ și moș Chiril i-a spus aseară că mai au rezerve numai pentru vreo lună.

„Să te crucești, nu alta. Aproape două mii de hectare de pădure, iarbă până-n barbă și n-am făcut suficient fân. E drept că și armata ne-o cam înghesuit, dar am și adunat prea multe vietăţi la canton. Am transformat gospodăria în fermă. Va trebui să sacrific niște vite, mai aproape de Paști. Mai scot și-un ban. Iar până una alta, voi cumpăra niște nutreţ de la vreun pădurar vecin.”

– Auzi, Arhip, zise cu teamă, stând în ușă, Marfina. Oamenii spun că s-o rupt frontul și vin năvală rușii.

Arhip tăcea. Nu părea nici surprins de știrea asta, nici indispus, nici alarmat. Marfina nu-i vedea faţa și nu putea înţelege cum a reacţionat la vestea ei.

„La sigur c-o auzit ce-am spus. Poate s-o fi gândind la ceva mai important și s-o fi supărat, ferit-a Sfântul, că nu-i dau pace cu noutăţile mele.”

– Ei și ce?! Ce aștepţi să-ţi spun?!

– A-a-a, nu-u-u. Așa am zis… Să știi, îngână ea confuză.

„Tii, drace, de ce-am crezut că asta e așa de important pentru el?! La câte le are pe capul lui!”

– Că doar nu vin chiar acuma, zise Arhip după o pauză, privind în continuare prin geam. Du-te mai bine de vezi colea, la atelierul de lemnărie, dacă au început lucrul.

Marfina o șterse cât ai clipi din ochi, deși nu prea înţelegea ce are ea cu atelierul de lemnărie. Nu era ceva de care se ocupa dânsa. Își puse șalul pe cap, aruncă pe spate sumanul și merse numaidecât într-acolo.

„Mie mi-o zis să fac asta? Poate n-am înţeles ceva?”

„Mda, constată Arhip. S-ar putea ca peste puţin timp iar să se schimbe puterea. Ei și?! Schimbe-se. Îs buni și rușii, ca și românii. Mie ce mi-e?! Ce, mi-or lua pădurea? În patruzeci nu mi-o făcut nimica. Acuma am băiat la ei în armată. Cel mai de treabă dintre cei trei. În patruzeci și unu am ascuns în grota de la izvoare doi secretari de partid și pe ovreul ăla comunist, cum îi zicea… Froiko. I-am ţinut la canton doi ani jumate, până o trecut în Polonia, la nu știu ce partizani. Și nu tot eu le-am aranjat trecerea hotarului pe la Răstoaca? Le-am dat și straie calde, le-am făcut rost de zloţi.”

Adevărul e că Arhip niciodată nu-i agrease pe români, chiar dacă a trăit o viaţă printre ei, soţie-sa era româncă și feciorii lui se considerau mai curând români. El era ucrainean, mai exact, huţul, născut la izvoarele Siretului. În noiembrie 1918, după căderea Imperiului, se așteptase ca Bucovina să treacă la Ucraina, și de aceea, în iunie patruzeci nu s-a întristat chiar tare de plecarea românilor. Nu-l deranja nici măcar faptul că Ucraina, sub stăpânirea căreia treceau, mai era și sovietică: deși a fost un soldat exemplar al Majestăţii Sale Împăratul, în timpul războiului se molipsise și el de marxism. După înfrângerile suferite de austrieci pe frontul din Galiţia, „elementele marxiste” deveniseră destul de răspândite în armata imperială.

Nu, Arhip n-a fost vreodată marxist veritabil, dar ideea de justiţie socială îi era aproape de suflet. Localitatea de unde era originar, Berehomete pe Siret, sau, cum îi ziceau austriecii, Beregomet, era fieful conţilor Seretzki, care aveau acolo un splendid castel cu parc. Părinţii lui Arhip, ca și unchii, mătușile și fraţii lui mai mari, au argăţit toată viaţa pe domeniile comitale. Adolescent fiind, lucrase și el în pădurea contelui. De fapt, acolo înţelesese ce înseamnă administrarea unui mare ocol silvic și îndrăgise munca de pădurar. Pe atunci, el, un flăcăiandru huţul ce abia de știa să închege ca lumea o propoziţie în germană, se întreba de ce Dumnezeu le-a dat nemţilor ăștia totul, iar lor, adică huţulilor, sau românilor din satele vecine le-a dat doar dreptul de a munci și a fi săraci?! I se părea nedrept.

Când era mic, Arhip credea că toţi nemţii sunt baroni, conţi sau duci, în fine, în cel mai rău caz pentru ei, directori de școală sau ofiţeri. Pe toţi evreii îi vedea prăvăliași, croitori sau felceri. Pe ţigani – fierari ori ghicitoare. Românii și ucrainenii erau fie argaţi, fie ţărani, fie soldaţi. Cei care aveau parte de-un mare noroc puteau ajunge până la rangul de pădurar, învăţător sau preot. Știa că mai sunt și alte naţii, cum ar fi rușii, turcii sau franţujii, dar care era rostul ăstora nu prea pricepea, decât poate acela de a se pune ei în locul nemţilor. De asta și purtau tot timpul războaie.

„Că doar n-o fi luptând ca să ia locul nostru ori al românilor în lumea asta?”, se gândea dânsul.

Când mai crescuse, înţelese că lucrurile sunt ceva mai complicate, deși, în linii mari, păstra cam aceeași concepţie despre lume, cu un rol predestinat anume fiecărui neam. Visul lui de aur era să fie cândva și el pădurar. I se părea că asta este cea mai înaltă treaptă socială la care putea pretinde un huţul. Cu câtă invidie privea el frumoasa casă a pădurarului contelui Seretzki, gândindu-se la bojdeuca lor sărăcăcioasă, în care se înghesuiau șase suflete!

Își amintea deseori de anii petrecuţi la ocolul silvic din Beregomet, de faptul cum bătrânul baron Waldburg, bunicul Martei, un prieten apropiat al contelui Seretzki, venea toamna la vânătoare în pădurea de acolo împreună cu principele Hohenlohe. Arhip și alţi băieţi erau puși de *jägermeisterul* contelui să fugărească vânatul pentru „boieri”. Cine s-ar fi gândit atunci că va ajunge s-o aibă de noră pe nepoata baronului Waldburg?!

Altminteri, nu privise deloc cu ochi buni căsătoria lui Filip cu Marta Randa, deși niciodată n-a scăpat un cuvânt pe tema asta. Avusese păreri mai bune despre fiu-său și era profund dezamăgit de alegerea făcută. El nu credea în poveștile de dragoste. Era sigur că astea-s istorii muierești. În opinia lui, un bărbat adevărat se însoară cu capul. Arhip era ferm convins că Filip s-a căsătorit cu Marta din vanitate, din dorinţa de a se afirma, de a se rupe de ai săi.

„Nu i-a plăcut să fie un om simplu. A vrut să fie în rând cu prăpădiţii ăia muieratici, care umblă cu mănuși, vorbesc numai nemţește și beau sifon cu paiul. Femeiușca asta niciun scrob nu poate să-ţi facă, nici mâna pe mătură nu știe cum s-o pună și, pe deasupra, mai și grăiește când n-o întrebi. Ce mai, o alintătură destrăbălată. Cred că pe la prepanaţiile din Cernăuţi mai și trage din ţigări ca un vizitiu. Pe asta,
de-acuma chiar dac-ai chelfăna-o o săptămâna, nu mai faci om din ea. Boierii! pufni cu dispreţ Arhip. Și Vlad o vrut să fie boier, dar ăla măcar fu sincer. Mi-am dat seama la timp că-i un covrigar și visează la maică-sa în poale să se facă neamţ. Iar Filip o fost zăvorât…”

Arhip l-a crezut întotdeauna pe feciorul mai mare ca fiind închis. Nu se mâhnea din pricina asta. El insuși era o fire încuiată și credea că băiatul i se aruncase lui nu doar la chip, ci și la caracter. Dar aparenţele s-au dovedit a fi înșelătoare, constata cu amar pădurarul.

„Acuma ce să mă îngrijesc eu de ce-o face el cu cucoana lui? Cum are el obraz să vină la mine, la maică-sa, care, deși e o proastă, dar l-a născut și l-a crescut, și să ne spună că poate ar fi bine să

plecăm nu știu unde în Argentina?! Ce probleme poate avea el?! Poate cucoana lui? Pe dânsa s-o și trimită cât mai departe. Drum bun și cărare bătută! Ce-am făcut eu că ar trebui acuma să las totul, să-mi iau lumea-n cap și să mă duc?! Să lepăd casa mea, pădurea mea, satul meu! Să mă lepăd de ţara mea, la urma urmei?!”, se nedumerea el,
netezindu-și încurcat bărbia, pentru că nu prea mai înţelegea care e, de fapt, ţara lui.

O strigă pe Marfina și-i spuse să-i pregătească hainele și să-i zică lui moș Chiril să înhame caii la sanie. Vrea să coboare până la Crasna.

„De fapt, ce să caut la Crasna? se gândi el după ce dădu pe un ton de comandant suprem aceste dispoziţii. Ce mai contează?! Mai ies, mai trag aer, mai văd pe cineva și-apoi am să trec pe la vreun pădurar vecin să văd de pot cumpăra niște nutreţ.”

Îmbrăcă, ajutat de Marfina, cojocul de cârlan și sări voinicește, din mers, în sania ce aluneca prin zăpada moale.

– Spre cantonul Laurei, zise el fără chef și-și aprinse trabucul.

Moș Chiril știa că se cuvine ca pădurarul să fumeze în voie, așa că lăsă caii să meargă la pas, mai ales că nu primise niciun semn că Arhip era grăbit să ajungă la cantonul Laurei. Totuși, când se apropie de Crasna, puse mâna pe bici și dădu ghes cailor. Nu de alta, dar nu i-ar ședea bine lui Arhip să nu se grăbească nicăieri, ca nu cumva să zică lumea că n-are ce face. Mare fu uimirea bătrânului când Arhip i-a poruncit să oprească la prima cârciumă din sat. Pădurarul nu intra prin cârciumi și-n genere, cobora rar în satele din împrejurimi. Nu avea prieteni și până și cu rudele Marfinei, iar dânsa avea o mulţime de veri, fraţi, nepoţi, nepoate, unchi și mătuși, se întâlnea numai pe la nunţi și înmormântări. Și mai surprinși fură să-l vadă pe Arhip pădurarul intrând pe-acolo dimineaţa, în zi de lucru, cei câţiva vizitatori matinali. Dânsul le

aruncă un cuvânt de salut, care mai curând fu intuit decât deslușit, și se îndreptă direct spre tejgheaua de lemn.

– Dă-ne câte o stopcă de „monopol” mie și moșneagului, îi strecură el înăbușit cârciumarului, care nu putea să-și ascundă mirarea. Ne-a cam luat frigul, adăugă el, dar imediat se și condamnă aspru în sinea lui pentru această explicaţie.

„Ce am eu să le dau nespălaţilor ăștia lămuriri de ce m-am oprit acum să iau o sută de grame?!”

Se așeză la una din măsuţe împreună cu moș Chiril care, dincolo de toate, găsea cât se poate de firesc și de potrivit acest popas neprogramat și, mai ales, cât se poate de bine-venită acea „stopcă de monopol”. Arhip aruncă o privire piezișă prin local. Nu fusese de foarte mulţi ani prin cârciuma asta.

„Cred că am intrat aici ultima dată prin treizeci și nouă. Nu arată vajnic, iar mitocanul ista de crâșmar nici nu știe măcar să vorbească cu mușteriii. De când i-o ridicat pe ovrei, nu mai găsești nici crâșme ca lumea”, pufni el în sinea lui.

Cârciumarul parcă ghici gândurile pădurarului și, după ce făcu un schimb de priviri plin de conţinut cu ceilalţi clienţi, care tăceau ca la priveghi, se pregătea moral să între cumva în vorbă cu neașteptatul musafir. Pe faţa lui se observa că nu-i venea ușor nici să tacă și nici să vorbească. Dacă vorbea, trebuia să știe bine ce zice. Nu-l putea întreba pe Arhip pădurarul așa, orice, la întâmplare. Năravul rău al pădurarului era bine cunoscut în imprejurimi și, deși părea subţirel și nu prea lat în spete, făcea repede apel la pumni și-i zdrobea rău chiar și pe unii de două ori mai voluminoși decât el. Ei bine, asta a fost mai demult, când era pădurarul mai tânăr, dar și acum cei care lucrează la canton știu de frica pumnului lui Arhip.

„Dacă-l întreb cu ce treburi o coborât pe la noi, s-ar putea să nu nimeresc”, își zise cârciumarul, ștergând uitat, de o bună bucată de vreme, un pahar de mult uscat. Tuși sec, pentru curaj, și îngână cu freamăt în voce:

– E rău pe front, dom' pădurar. Fuge lumea mai dihai ca-n patruzeci. Ian cătaţi la drumul cel mare!

– Nouă ce ni-i, zise nepăsător Arhip.

Mușteriii schimbară priviri grăitoare între ei: „E cam smintit…".

– Tocmai că pe noi ne privește, se încumetă sa intervină un bărbat slăbănog și înalt ce-i venea Marfinei văr. Și dacă s-o opri frontul pentru o vreme aici, pe crestele munţilor, atunci ce se alege din munca noastră? Ne fac zob ăștia în două zile.

– Și încă asta e nimica, Fedoate, zise înaripat, cu glas de predicator, un client cu urechi clăpăuge și o claie de floace ruginii ce nu văzuseră de mult nici pieptene, și nici apă. Ne-or rușina femeile, ne-or strica fetele, ne-or lua și vite, și grâu, și nutreţ! Vai de capul nostru, făcu el, privindu-și compătimitor colegii.

– Da-a-a, gemu grav vecinul lui, un omulean vioi, cu sprâncene mari ca niște mături și cu un nas ce trăda o aplecare aparte pentru acest stabiliment. Ce zici tu, Iorgule, se va întâmpla numaidecât, spuse el mai curând satisfăcut decât întristat; or, se pare că nimic din ceea ce enumerase Iorgu el nu risca, oricum, să piardă.

Arhip se ridică fără să zică nimic, îi plăti cârciumarului și ieși scăpând un „cu bine" abia auzit. Moș Chiril îl urmă cu pași greoi, puţin stingherit.

Soarele era deja sus și ţurţurii de la streșinile caselor începură să picure vioi. Când se apropiară de drumul mare, constatară câtă dreptate avusese cârciumarul. Moș Chiril fluieră și zise: „Oho, măi Arhip, ian cată colea! Zici că-i zi de iarmaroc."

Pe drumul ce lega Storojineţul de Rădăuţi se vedea un șir lung de sănii, căruţe, cai și oameni, care se întindea cât vedeai cu ochii: de la Budineţ până-n celălalt deal. Puteai recunoaște farmaciști și notari, învăţători și ţărani mai înstăriţi, funcţionari și mici comercianţi din Budineţ, din Storojineţ, din Ciudeiu, din Bănila Moldovenească, din Cireș, din Mihova, din Lucavăţ. O sanie încărcată vârf cu tot felul de lucruri, printre care-și găseau cu greu

locul o bătrână și surugiul, se răsturnă nu departe de ei. Caii se speriaseră de un camion militar și o luară în șanţul de la marginea drumului. O femeie de vreo cincizeci de ani și o fetiţă de vreo opt anișori, care mergeau în urma acelei sanii, încercau disperate să adune repede averea împrăștiată în mijlocul drumului.

– Oprește! zise Arhip și sări din sanie, apropiindu-se de grupul cu pricina.

Moș Chiril se grăbi și el în ajutorul pădurarului și al celor două femei, în timp ce căruţașul înjura de mama focului:

– Așa o să fie tot drumul? Dumnezeule mare! Ne răsturnăm a doua oară de când ne-am pornit de la Ciudeiu, se plângea el trecătorilor adunaţi să vadă de ce s-a stârnit gălăgia asta. Cu tot calabalâcul s-o pornit babele astea, domnilor! Sunt plătit pentru o zi, cucoană dragă, se lamenta surugiul, adresându-se uneia dintre cele două femei. Mâine am alţi clienţi!

La un moment dat, pădurarul își pierdu răbdarea și cu un înăbușit „parastasul mamei tale!” îl apucă pe căruţaș de grumaz și-l plesni răsunator de-i sări căciula cât colo. Omul începu sa ţipe disperat și mai încasă una.

Cele două femei își puseră îngrozite mâinile în cap, iar copilul, o fetiţă firavă, brunetă, cu ochi mari, negri, se uita speriată în jur, frecându-și neajutorată mânuţele, în care ţinea niște ceșcuţe de cafea culese de sub copitele cailor.

– Ia nu vă mai holbaţi așa, se răsti Arhip la toţi acei gură-cască care se adunară să admire neașteptatul spectacol. Luaţi cu grijă tot ce-i în sania prăpăditului ista și mutaţi în sania aia, le ordonă el. Iar tu, făcu el smucindu-l pe surugiul cu buzele însângerate, întoarce chiar acum banii femeilor și cară-te de unde ai venit! M-auzi bine?!

În zadar încercară cele două femei să-l domolească, pădurarul parcă nici nu le-ar fi auzit. Ele erau de la Ciudeiu. Cea care mergea în urma saniei era învăţătoare la școala de acolo, iar copila era nepoţica ei. Maică-sa și surioara ei mai mică au reușit cu mare greu

să urce la Cernăuţi în unul din trenurile cu refugiaţi, iar ele voiau să ajungă la Rădăuţi. Tatăl fetiţei era de acolo. Bătrâna din sanie era mama acelei învăţătoare. N-a vrut să meargă nicăieri, dar pe seama cui s-o lase? Căruţaşul era de la Storojineţ. L-au năimit anume ca să le ducă până la Rădăuţi. Au dat o groază de bani pentru sanie. Acum, căruţele și săniile costă scump.

– Luaţi-vă banii, le zise Arhip poruncitor. Iar mata, moș Chiril, le duci până la Rădăuţi, porunci el sec, fără a da vreo atenţie frăsuielilor amestecate cu mulţumiri ale celor două femei.

Moș Chiril privea nedumerit la ce se întâmplă și nu-i venea a crede că are a se duce acum nu la cantonul Laurei, ci la Rădăuţi.

– E-e-e, făcu tânguios moșneagul.

Până la urmă, riscă să spună că nici Chilina nu știe nimic, nici el n-are o leţcaie asupra lui…

Arhip scoase din buzunar niște bani și-i zise fără să-l privească:

– Să-mi zici pe ce i-ai cheltuit și mâine dimineaţa să fii la canton.

Apoi se-ntoarse și porni pe jos spre casă, fără să răspundă nici la întrebarea lui moș Chiril cum are de gând să ajungă acasă, nici la mulţumirile aprinse ale celor două femei. Îl frământa un gând: „Ce m-a apucat așa, deodată? A fost ceva într-un moment…”.

Ceva îl atinse pe pădurar în acea caravană a durerii, ceva indefinibil. Nehotărârea din privirile oamenilor, jalea din ochii cailor, ceșcuţele de cafea din mânuţele învineţite de ger ale fetiţei? Sau poate tăcerea, de la care venea atâta neliniște și care a fost spartă atât de grosolan de supărarea surugiului? Nu se legau calculele de profit ale căruţașului grăbit, venite parcă din cu totul altă lume, cu spectacolul mut care-l absorbise pe pădurar.

„Așa e, îmi încurca ţipălăul ăla să ma gândesc la ce se întâmplă”, conchise dânsul și grăbi pasul.

N-a mai mers așa, pe jos, de ani buni. Răspundea scurt la bineţele sătenilor curioși, fără a se uita măcar cine erau cei de-l

salutau.

„Ce s-o fi întâmplat de se plimbă pădurarul ziua în amiaza mare prin sat?”, se întrebau gospodarii și gospodinele care-l zăreau.

„Da, constatau cu tristeţe bătrânele, urmărindu-l cu nostalgie din spate pe pădurar de pe la porţile caselor. Nu mai e Arhip așa de ţanţoș ca-n altă vreme. S-a cam gârbovit. Timpul…”.

Dar nu pe săteni avea pădurarul chef să-i vadă în dimineaţa asta de martie, ci satul. El îmbătrânise, nu mai era așa de iute de picior ca altădată, nici aer parcă nu-i mai ajungea când urca dealul. S-ar fi oprit să-și mai tragă sufletul, dar simţea aţintite atâtea priviri asupra lui. Să se dea de gol în faţa lor!

„Dar satul nu s-a schimbat mult”, se gândi el oftând. Era cum a fost și-acum cinci ani, și-acum cincizeci, poate ca și-acum cinci sute. Aceleași căsuţe de lut văruit, din geamurile cărora se iţeau nepretenţioase mușcate roșii sau albe. Și câinii lătrau la fel de după gardurile din nuiele. Aceleași catrinţe și iţari se înșirau pe frânghiile de rufe de prin curţi, iar fumul cu iz de tizic ieșea tot atât de leneș din hogeagurile ce incununau acoperișurile de draniţă. Și liniștea asta amăgitoare, în care se topeau neobservate atâtea sunete – nechezatul cailor, scârţâitul cumpenelor fântânilor, râsetele fetelor mari ieșite după apă, gâlceava păsărilor de prin coteţe, pocnetul topoarelor și glumele flăcăilor care le mânuiau, plânsetul pruncilor pe vetrele ce se încălzeau, probozelile soacrelor… Așa a fost de-o vecie, dar simţea el că, în curând, toate se vor schimba, că acea lume așezată a flăcăiandrului de la Beregomet, în care toate și toţi își aveau locul și rostul lor, era pe sfârșite. Și nu era vorba doar de rușii care se apropiau și de regulile noi pe care aveau să le aducă cu ei: vremurile se schimbau. Și oamenii, odată cu ele. Venea sfârșitul epocii a ceea ce însemnase timp de sute de ani satul bucovinean, cu viaţa lui molcomă, cu monotonia lui patriarhală, cu rânduielile lui precise, cu drumul vieţii marcat clar de dangătul de clopot – botezul, cununia, botezul copiilor, apoi cununia lor, după

care puteai aștepta liniștit și cel din urmă efort al clopotarului ce ţi se cuvenea ca și creștin.

Nu era Arhip pădurarul un tip sentimental, Doamne ferește, dar, atunci când ieși din sat la drumul forestier și-și aruncă privirea în urmă, avu un moment de ezitare: „Poate că era mai bine să rămână toate așa, pentru totdeauna, cum au fost rânduite de Dumnezeu?!”.

VIII

În seara zilei de 7 martie, Filip și Marta i-au invitat la ei pe soţii Iosif, pe doctorul Șveţ și pe doamnele Filigger și Wolczin-ski. Amanda și Cazimir Iosif plecau a doua zi la Sibiu, și Marta a ţinut neapărat să ofere o mică cină de despărţire.

Plecarea Amandei lăsa un gol greu de umplut în viaţa Martei. O aprecia mult pe femeia asta naivă și melancolică. Era o fiinţă sinceră, nepretenţioasă și sensibilă, dedicată cu trup și suflet spitalelor militare și Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război, unde-și jertfea cea mai mare parte a timpului și puţinii bani de buzunar oferiţi de profesorul Iosif. Din păcate, Dumnezeu a fost zgârcit cu ea. Nu era nici frumoasă și nici măcar deșteaptă. Fu trimisă să facă Literele la Universitatea din Iași nu din cauza că limba sau literatura i-ar fi fost cu-adevărat vocaţia, ci în speranţa că astfel familia ei va avea un răgaz pentru a-i găsi un mire potrivit. În zadar. Singura fiică și moștenitoare a nefericitului baron Musteaţă, care-și pierduse doi feciori în Primul Război Mondial, risca să rămână fată bătrână. Nu e de mirare că, atunci când proaspăta, cu chiu, cu vai licenţiata în litere Amanda Musteaţă își anunţă bătrânii părinţi că preţioasa ei mână și moșie fură solicitate de un lectoraș universitar cu 12 ani mai în vârstă decât ea, fiu al unui prăvăliaș din Balcic, aceștia fură cuprinși de sentimente amestecate. Maică-sa, născută baroneasă Orenstein, o boci ca pe-o răposată, dar se învoi.

Noua familie a locuit timp de câţiva ani la Iași, unde Cazimir Iosif încerca fără prea mare succes să lase vreo urmă în istoria știinţei geografice. Peste un an de la nuntă, Amanda avu o naștere nereușită. Ea a fost salvată, dar nu și copilul, și nici n-a mai putut avea alţi copii.

S-au mutat la Cernăuţi în august patruzeci și unu, când domnul Iosif, neîmplinit și avid de avansări cum era, acceptase cu plăcere un post de profesor plin la universitatea ce tocmai se reîntorcea în oraș

după un an de evacuare. Amanda nu avu nimic împotrivă să schimbe Iașii pe Cernăuţi, pentru că n-a fost niciodată prea încântată de vechea capitală a Moldovei. Găsea „Mica Vienă” de pe Prut mult mai agreabilă. Cernăuţiul era „mai oraș” în comparaţie cu Iașiul. E adevărat că, după ce revenise, fu cam dezamăgită – Cernăuţiul anului patruzeci și unu nu mai era același oraș ca Cernăuţiul anului treizeci și nouă. Se simţea imediat lipsa „lumii subţiri” de altădată. Mulţi dintre cei care se refugiaseră în iunie patruzeci nu mai reveniseră, imensa comunitate evreiască, care dădea atâta farmec și viaţă acestui oraș cosmopolit, era decimată, nemţii fuseseră expatriaţi. Dispăruseră subit, într-o direcţie neclară, și polonezii, și armenii, și ungurii. Cernăuţiul de acum era ca o machetă lipsită de viaţă a orașului vesel și poliglot de odinioară, cu profesorii, actorii și scriitorii lui renumiţi în întreaga Europă, cu cafenelele elegante, care împânzeau tot centrul urbei, cu parcurile lui bine îngrijite, cu vilele cochete în toate stilurile caracteristice pentru *Belle Époque* vieneză, cu buticuri de mode cum nu găseai în niciun alt oraș românesc.

– Am auzit că Sibiul e un oraș foarte frumos, zise Marta, încercând să destindă cumva atmosfera cam râncedă. Mi-ar plăcea să-l văd. Se spune că are ceva în comun cu Cernăuţii, deci n-o să va simţiţi chiar *depaysés,* [51] zise ea, schiţând un zâmbet forţat.

Iolanta Filigger făcu o grimasă neîncrezătoare: „Ea n-ar putea confirma asta”.

– Sibiul e un oraș baroc, zise ea, plimbând un cartof fiert printr-o farfurioară cu untdelemn. Cernăuţii…

– Și… cu ce-o să vă ocupaţi? se interesă politicos Filip, adresându-i-se, evident, profesorului, și nu Amandei Iosif, care nu risca să-și schimbe genul de activitate. V-aţi gândit?

– Nu la Sibiu s-a refugiat Universitatea din Cluj după ce-au revenit ungurii în nordul Transilvaniei? întrebă Marta, care-și aminti că citise undeva despre asta.

– Aţi folosit un termen corect, sări bucuros profesorul Iosif, fără să răspundă la întrebarea de fond a lui Filip: „au revenit”. Da, domnii mei, zise el, lăsând la o parte furculiţa și cuţitul, sunt un patriot, îmi iubesc ţara, dar cred că acea soluţie solomonică, aplicată cu durere de prietenii noștri germani și italieni, reprezintă singura variantă posibilă de a pune capăt chestiunii ardelene, o dată și pentru totdeauna! Sudul Dobrogei e altceva, ne-am speriat ca niște copii și am făcut cadou Sofiei cele două judeţe. Ce rușine, domnilor! Bulgariei! Fără nicio împușcătură! Posteritatea nu va ierta niciodată lașitatea de care-am dat dovadă atunci. Și-n general, bulgarii s-au pricopsit cu prea multe pământuri, iar acum stau liniștiţi și-și văd de treabă.

Marta surâse. Auzise nu o dată în ultimii trei ani aceste prelegeri de geografie a frontierelor. Ea înţelegea că nu doar dintr-un exces de patriotism profesorul Iosif avea pică pe bulgari, ci din cauza unei afaceri extrem de nereușite în care se implicase în vara lui treizeci și nouă, după moartea bătrânei baronese Magda Musteaţă, mama Amandei. Profesorul vându palatul Musteaţă din Cernăuţi și moșia lăsată moștenire soţiei și cumpără 44 de hectare de pădure și plajă la nord de Ecrene.[52] Zicea că așa un loc de vis nu există altundeva în România și voia să ridice acolo o staţiune turistică modernă, care să ajungă perla litoralului românesc. Comandă unui arhitect francez un costisitor proiect avangardist, cu vile și complexe hoteliere pentru toate buzunarele, cu cazinou, grădină exotică, palat de congrese, acvariu, centru de expoziţii și tot felul de alte minunăţii. Se gândea să facă și un împrumut la bancă, pentru că la astfel de fantezii n-ar fi rezistat nici buzunarele lui Malaxa[53] și Auschnitt[54] luate împreună. Biata Amanda, care-l urma ascultătoare în toate, se învoi, mai ales că soţul îi promise că numele ei va fi înveșnicit în toponimie, botezând acel nefericit șantier „Amanda”.

„Dacă în altceva nu-i cu putinţă, atunci măcar în toponimie”, i se destăinui ea resemnată Martei.

– Nemţii au o datorie morală să revină la conferinţele de pace ce vor urma acestui război asupra hotarelor trasate în patruzeci și unu în Balcani. Nu se poate, domnii mei, făcu el indignat. Bine, nu nemţii, ci italienii sunt responsabili de aceste nedreptăţi, se corectă el, amintindu-și de originea Martei. Da, desigur. Mussolini a vrut o Mare Albanie, iar nesuferitul ăla de rege a ţinut ca frate-său să aibă regatul lui și i-au ghiftuit pe croaţi cu întreaga Bosnie, apoi și-a adus aminte de neamurile sale din familia regală muntenegreană și a insistat să fie restabilit Regatul Muntenegrului…

Marta știa că, dacă nu va fi oprit sau reorientat spre alte teme, atunci vor fi sortiţi să asculte toată seara meditaţiile lui despre viitoarea hartă a Europei și a lumii, despre problema partajării echitabile a coloniilor din Africa și Pacific între marile puteri, despre noul hotar dintre Franţa și Italia, despre inutilitatea menţinerii Belgiei, despre necesitatea revenirii la chestiunea poloneză și, bineînţeles, a readucerii Bulgariei la niște hotare mai potrivite. Dacă i se va permite să vorbească nestingherit până la capăt, atunci desertul îl vor servi undeva pe la trei dimineaţa, reascultând motivaţiile sale, expuse deja în toate revistele posibile, despre utilitatea politică, morală, psihologică, economică și chiar estetică a mutării capitalei României de după război de la București la Odesa. Tocmai de asta, ea se și grăbi să-i reamintească întrebarea lui Filip.

– Oh, nu știm încă, răspunse pentru el Amanda, ronţăind un castravecior murat. El e o autoritate, desigur, și acolo, la Sibiu, nici n-au visat să aibă un geograf de talia lui…

– Geopolitician, o corectă profesorul, privind-o cu drag prin ochelarii lui imposibil de mari pe făptura asta inteligentă, singura care era capabilă să aprecieze toată bogăţia și splendoarea gândirii lui.

– … da, facu ea plesnindu-și ușor fruntea, dar la mijloc de an, de semestru! Un văr de-al mamei ne-a promis că ne va ajuta să ne aranjăm. În fond, de asta am și ales Sibiul.

– Auzisem la un post german de radio că rușii îi duc în Siberia sau în lagăre pe cei care au colaborat, într-un fel, cu administraţia militară germană pe teritoriul fostei URSS, zise doctorul Șveţ, care vru astfel să-i reamintească profesorului că realitatea lumii de la acea oră era foarte diferită de visele lui cartografice. Se citează surse din misiunile diplomatice ale ţărilor neutre la Moscova, care zic că sunt pe drumul pierzaniei popoare întregi din Caucaz, ca să nu mai vorbim de etnicii germani din Novorusia, adăugă el.

– Asta îi așteaptă, fără nicio îndoială, și pe românii din Transnistria, Basarabia și Bucovina. Fie vor fi uciși în lagăre, fie vor coloniza răsăritul depărtat al URSS, interveni cu fermitate profesorul Iosif, care putea prezenta atât imagini din lumea paradiziacă de după victoria Axei, cât și scene apocaliptice în caz de câștig al adversarilor ei. Și teamă mi-e că de data asta sovieticii nu se vor opri la hotarul pus în patruzeci. Nu cred că se vor mulţumi doar cu Basarabia și nordul Bucovinei. Vor prefera un hotar natural sigur – vârfurile Carpaţilor. Toată Moldova istorică, domnii mei, va fi anexată, în caz de pierdem războiul, la URSS! afirmă el patetic, ridicând ameninţător degetul și fixând-o cu o privire devastatoare pe doamna Filigger. Unul dintre asistenţii noștri de la catedră, care știe ucraineana, îmi traducea toamna trecută pasaje dintr-o broșură sovietică despre istoria Bucovinei, continuă el schimbând brusc tonalitatea de tribun pe cea de conspirator. Ce mai, domnilor! Era clar încă din patruzeci că Sovietele ţintesc să acapareze întreaga Moldovă. Toată argumentarea istorică din acea broșură ne convingea temeinic că întreg spaţiul carpato-nistrean făcuse parte din Principatul Haliciului și că nu doar Hotinul sau Cetatea Albă ar fi vechi cetăţi slave, dar și Bârladul!

– Păi, asta înseamnă, practic, lichidarea României, izbucni Vanda Wolczinski, pentru care toate aceste dezbateri legate de frontieră păreau algebră superioară.

– Da, stimată doamnă. Lichidarea României! Și mulţi încă nu-s conștienţi de pericolul care ne paște. Fiecare se gândește doar la sine! La cum să-și salveze garderoba. Sau cum să-și facă loc într-un vagon și să se aranjeze cumva, undeva în su-dul ţării, cât mai departe de front. Ei nu-și dau seama că, dacă pierdem războiul, tancurile sovietice nu se vor opri pe Siret, ci pe Sena, și că atunci nu va mai conta unde ne-am ascuns. Toţi vom fi scoși ca niște șoareci de prin vizuinile noastre și înecaţi în Baikal.

– Ah, dragul meu, hai mai lasă grozăviile astea, scânci Amanda, care știa ce cote inaccesibile poate atinge totuși fantezia ușor inflamabilă a soţului ei.

– Da, da, nu vă uitaţi așa la mine, stimată doamnă, zise cu însufleţire profesorul, fără s-o audă pe soţie-sa și încântat de faptul că vorbele sale avuseră un efect vizibil asupra doamnei Filigger. Citeam într-un ziar german că Stalin ar fi zis că, dacă toate naţiunile care au luptat împotriva URSS ar fi înecate în Baikal, nivelul lacului s-ar ridica cu numai cinci centimetri!

– Ce matematică sinistră, domnule profesor, zise cutremurându-se doamna Filigger.

– Sunt de acord, dragă doamnă, dar asta s-ar putea să ni se întâmple dacă pierdem războiul. Vă aduceţi aminte de filmele alea documentare care rulau acum doi ani în cinematografele din oraș, despre crimele săvârșite de sovietici în teritoriile anexate până la război?! Genocid, ne așteaptă un genocid, continua, aproape înăbușindu-se, profesorul Iosif. Dacă puterile Axei pierd războiul, va fi un calvar pentru întreaga Europă, pentru toată omenirea civilizată! Decanul mi-a spus că a citit recent cartea unui influent evreu american despre planurile îngrozitoare pe care ni le pregătesc dușmanii noștri în caz de victorie. Zice că femeile în vârstă de până la treizeci și cinci de ani vor fi impuse să nască copii pentru a popula noile teritorii pe care au de gând să le anexeze în Europa și Asia. Bărbaţii apţi de muncă vor fi castraţi și internaţi în lagăre de

muncă, iar toţi ceilalţi vor fi exterminaţi. E diabolic! conchise el patetic, plesnind teatral din limbă și scrutând cu privirea auditoriul.

Profesorul de geopolitică Cazimir Iosif își trase sufletul, sorbind un gât de apă sifonată, apoi constată cu îndurerare patetică:

– Da, marile greșeli s-au comis în patruzeci și-n patruzeci și unu. Dacă-n patruzeci Yemenul ataca Adenul și bloca cu italienii Bab el-Mandebul, dacă turcii și șahul n-ar fi stat impasibili să vadă cum britanicii sugrumă Irakul, dacă japonezii i-ar fi atacat nu pe americani, ci pe ruși, dacă Bose[55] ridica revolta împotriva englezilor în India…

– Prea mulţi „dacă”, domnule profesor, interveni Filip, care sesiză plictiseala unanimă a întregului public. Eu aș pune accentul doar pe unul singur: dacă în septembrie treizeci și nouă Hitler nu invada Polonia, am fi fost feriţi de această tragedie.

– Aveţi ceai, dulceaţă de trandafir sau afine și covrigei cu mac, anunţă Perla cu aplomb inoportun meniul pentru desert al ultimei cine comune a celor de faţă.

Cazimir și Amanda Iosif au plecat a doua zi. La gară au venit să-i petreacă puţinii prieteni care mai rămăseseră în oraș – Filip cu Marta, Iolanta Filigger și Vanda Wolczinski. Ceva mai târziu apăru și doctorul Șveţ împreună cu soţie-sa, care suferea de diabet zaharat. Era, practic, obeză și ieșea foarte rar în oraș, dar azi venise.

– Nu am avut așa de mulţi prieteni, spuse doamna Șveţ gâfâind din greu și sărutând-o răsunător pe ambii obraji pe Amanda. Dumnezeu să vă păzească, bunii mei, adăugă ea, neputându-și stăpâni lacrimile. Poate o da Domnul și ne-om întâlni și-n lumea asta.

Marta era ca niciodată abătută. Suferea mult și se vedea de la o poștă cât de greu îi este să-și stăpânească emoţiile. Îi veni și ei rândul să se despartă de Amanda. Poate pentru totdeauna. Se priviră îndelung, iscoditor, drept în ochi. Își amintea de fetișcana înaltă,

slăbănoagă și rușinoasă care era Amanda în adolescenţă. Venea des pe la ei, pentru că era îndrăgostită de Alex. Nu i-a vorbit despre asta niciodată, dar Marta, care era pe atunci o puștoaică curioasă și atentă la toate, interceptă fără mare greutate tandreţea și dragostea trădate de ochii bietei fete atunci când apărea frate-său. El era foarte drăguţ cu ea, dar era clar că n-o plăcea ca femeie.

– Îţi las un mic *souvenir* [56] , zise Marta cu vocea tremurândă. O amintire de la familia Randa, adăugă ea întinzându-i cu un surâs chinuit un plic liliachiu.

Era o fotografie făcută cu zece ani în urmă în grădina palatului Musteaţă din Cernăuţi: Amanda, pe atunci studentă la Universitatea din Iași, gimnazista Marta Randa și Alex, proaspăt privat-docent al Universităţii din Göttingen.

Amanda păli la faţă. Era singura fotografie în care era alături de Alex. Înţelegea de ce Marta i-a lăsat la despărţire anume acest cadou. N-a zis nimic, nici măcar n-a fost în stare să bâiguie vreo mulţumire. Se cuprinseră strâns și izbucniră ambele în plâns.

– Marta…, îngână ea printre lacrimi, legănându-se pe umerii singurei ei prietene adevărate. Marta… Plec… Ce să-ţi spun? N-am înţeles nimic… Nimic din viaţa asta! Erai pentru mine… Nu mai am pe nimeni, Marta! zise ea, cuprinsă de un clocot de plâns disperat.

Profesorul își frământa ochelarii în mâini, descumpănit de aceste noutăţi. Încercă să-și calmeze cumva soţia, dar gesturile lui nesigure treceau neobservate.

– Iubireo, m-auzi? Trenul pleacă. E timpul…

– Da, e timpul…, șopti ca prin vis Amanda, uitându-se împrăștiată în jur.

Peronul gării forfotea de lume și gemea de plâns. Mii de oameni plecau, alte mii îi petreceau. Și așa era de câteva zile.

– O să ne scriem, zise Vanda Wolczinski, netezind-o pe spate și împingând-o ușor spre ușa vagonului.

– Da, neapărat, îi răspunse Amanda, zâmbindu-i printre lacrimi. De cum ajung la Sibiu, îi scriu Anei. Așa vei avea adresa mea când o să ajungi în Portugalia.

În ușa vagonului arhiplin se opri din nou, ezitând parcă să intre. Profesorul ţopăia nerăbdător pe scări, ţinându-și întinsă mâna ca s-o ajute să urce.

– Amanda, dragă! Trenul pornește!

– Să pleci! îi strigă ea disperată Martei din ușa deschisă a vagonului ce-și lua viteză. M-auzi?! Cu orice preţ să pleci! Ai grijă de ce face ea, Vanda!

Doamna Wolczinski tresări înfiorată. „Ai grijă de ce face ea, Vanda!” – exact așa, cu aceeași intonaţie, cu aceeași emoţie și fior în voce, cu aceeași neliniște înfricoșătoare, îi strigase din ușa vagonului ce-și lua viteză din gara Cernăuţi, într-o zi la fel de plumburie de februarie, și Augusta von Randa. Dar ce-a putut ea să facă?

Dar nu asupra Vandei au avut ultimele cuvinte ale Amandei cel mai mare efect, ci asupra lui Filip. Fu cuprins de o furie turbată. Era enervat și până la asta, pentru că tălmăcise conţinutul dialogului privirilor înlăcrimate ale Martei și Amandei: „Asta e. Prea târziu ca să mai schimb ceva”, spuneau resemnaţi ochii gri-violeţi ai Martei. „Lasă-l! Lasă tot și pleacă!”, o implorau ochii căprui ai Amandei Iosif.

Dar nedumerirea necamuflată ce se citea pe faţa Vandei Wolczinski, ori de câte ori îl privea?! Sau mirarea din acel constant: „Încă sunteţi aici, DOAMNĂ Skawronski?!”, pe care l-a auzit de zeci de ori pe peronul gării în acea dimineaţă, oare nu era în stare să scoată din echilibru pe oricine?!

„Ai grijă de ce face EA …!”, și nu „Ai grijă de ce fac EI …!” El ca și cum nu conta. Ba mai mult, putea fi perceput ca o piedică, ca cel ce-o putea încurca pe EA să facă ceea ce trebuie. Fu pentru un moment cuprins de dorinţa nebună să alerge din urma acelui vagon

și să-i strige cu o voce la fel de sălbatică neghioabei aceleia: „ EU voi avea grijă de asta! Mă auzi?! VA STA AICI !”.

Simţi cum sângele îi zvâcnește în tâmple de mânie, dar se reţinu. Își luă politicos rămas-bun de la cuplul Șveţ și-și ridică chipiul imitând un zâmbet în direcţia Iolantei Filigger și Vandei Wolczinski: „Doamnelor…”.

Privi pe sub sprâncene în direcţia Martei. „Să mergem, dragă”, ar fi vrut el să spună, dar se răzgândi, văzându-i chipul acela îndoliat. Ah, ce-l mai irita când afișa mina asta de resemnare sentenţioasă! Porniră ambii tăcuţi spre casă, parcă împreună, parcă separat, căutând refugiu pentru priviri când în pământ, când în cer. Erau ca și cum doi trecători impuși de circumstanţe să parcurgă în comun o porţiune de drum.

„Mă urăște, își zise Filip. Se gândește să plece. De fapt, eu sunt cel care merge prea departe, constată dânsul, recăpătându-și, după câteva minute de drum, echilibrul. Nu e un joc și nici glumă nu-i. Desigur, toate grozăviile astea despre care se vorbește în ultima vreme sunt exagerări, elemente de propagandă. Sunt convins că și rușii spun despre noi tot felul de baliverne pentru a ridica spiritul combativ al armatei și a monta cum trebuie populaţia. Și totuși, soarta nemţilor din Novorusia sau a cecenilor ori a balcarilor dă temei acestor temeri. S-ar putea ca sovieticii, într-adevăr, să-i exileze pe românii din Bucovina și Basarabia în Siberia pentru faptul că au luptat împotriva lor, într-o armată aliată Germaniei.

Așa e. Nu e cazul să fac prostii. Sunt om matur, dar mă dă în călduri din pricina răcnetelor isterice ale unei neroade. La urma urmei, nu Marta și nu rudele ei sunt cele care mi-au propus primii evacuarea, ci Vlad, fratele meu, care așteaptă să-i răspund. Sunt deja zece zile de când am primit răvașul lui. Ce curios! N-au fost niciun fel de probleme cu Siguranţa. De ce oare? Nici nu mă mai interesează, la drept vorbind. Niște imbecili. Le tremură acum și lor fundul și se gândesc cum s-o șteargă de-aici mai repede. Nu le mai

arde de mine. Dar nu din cauza lor n-am răspuns la scrisoare. Din pricina bolii. Acum însă îi voi răspunde. Imediat cum ajung acasă, îi voi scrie că accept propunerea lui.”

Zis și făcut. De cum intră în apartamentul de pe Iancu Flondor, se retrase în bibliotecă cu intenţia fermă de a-i răspunde lui Vlad. Dar ce să-i scrie?

Fu din nou cuprins de îndoieli. La drept vorbind, el ar risca să rămână la Cernăuţi. Era o intenţie absurdă, căreia nici nu se încumeta să-i dea glas, dar plecarea… Plecarea putea însemna o bătălie pierdută în acel război pe care-l purta în tăcere, dar cu tenacitate în ultimii cinci ani orgoliul nestăpânit al protoiereului Filip Skawronski cu demnitatea lezată a baronilor Randa. Plecarea însemna că Marta „e și a lui”. Rămânerea pe loc, deși cu riscuri prea mari și evidente, însemna că Marta „e doar a lui”. Simţea acut nevoia acestei noi victorii asupra familiei Randa, care continua să-l ignore, să-i neglijeze existenţa. Cât de dureroase erau pentru el scrisorile și cărţile poștale primite de la Königsberg cu prilejul diferitor sărbători: „ *Meine Liebe Marta, Liebe Juliane!* ”.[57] Cât de rușinat era când croitorul Nicu Hodobenchea îi dădea acele vederi, pe care chipurile le-a găsit pe jos: „O fi căzut din cutie!”, zicea el rânjind și privind semnificativ la numele destinatarului: „ *Freifrau Marta von Randa* ”.[58]

Simţi cum începe din nou să fie colpeșit de mânie și de dorinţa îndărătnică de a se împotrivi plecării. Se apropie de geam. Afară nu mai era liniște ca acum câteva zile. Orașul fremăta. În centru era un continuu du-te-vino. Oameni semisălbăticiţi de spaimă, de griji, mulţi dintre ei veniţi de prin împrejurimi, mai cu seamă ţărani.

„Pleacă toţi. Nici nu se compară cu ce era acum patru ani, se gândi el privind la agitaţia de afară. Calmează-te, Filip! Ia-te-n mâini! Ce-i cu copilăriile astea?! Ești bărbat în toată firea”, își zise el, revenind la masa de scris.

Scoase două foi albe din sertar, le netezi preţ de câteva secunde, își frecă nervos faţa și fruntea, luă stiloul…

„Aș putea să-i vorbesc acum, să-i spun că… Nu. Mai întâi o să-i scriu lui Vlad.”

„Dragă Vlad,

Îmi pare rău că îţi scriu așa de târziu. Scrisoarea ta m-a prins la începutul unei bronșite complicate. Era chiar suspectată tuberculoza. Acum mă simt mai bine, datorită, în mare parte, îngrijirilor Martei și ale doctorului Șveţ.

Un alt motiv e că mi-a fost foarte greu să iau o decizie…”

„Și, de fapt, nici n-am luat vreo decizie. De asta m-am și apucat să scriu, ca să iau în sfârșit o hotărâre”, constată el, oprindu-se din scris.

Strânse nervos stiloul între degete și se lăsă pe speteaza jilţului, ţintuindu-și privirea în tavan.

„Au apărut crăpături. Sunt de la ultimul bombardament. Nu le-am văzut mai înainte. Trebuie să-i spun lui Vlad că plecăm”, hotărî el, îndreptându-și spetele și reluând scrisoarea:

„Acum am decis să acceptăm oferta ta. Adică eu, Marta și Iuliana. Tata a spus, cât se poate de ferm, că rămâne. Își face griji și pentru Tudor.”

Ce să-i mai scrie? De fapt, unde pleca? Și cum? Cum să ajungă la Constantinopol și ce să facă acolo? Mototoli scrisoarea și veni în salon, unde Marta citea, mai bine zis, încerca să aibă această ocupaţie. Își ridică ochii din carte și-l privi întrebător. În ultima vreme își vorbeau foarte puţin și, ca să poata să nu-și vorbească „justificat”, căutau să se intersecteze cât mai rar cu putinţă.

– Știi, m-am hotărât, zise el pe acel ton plat de care facem uz atunci când vrem să ne ascundem tulburarea. Trebuie să acceptăm oferta lui Vlad… Trebuie să plecăm și noi, zise el și zâmbi, văzând licărul din privirea Martei.

Ochii ei gri-violeţi erau, într-adevăr, mai grăitori decât orice discurs. N-a putut scoate niciun cuvânt. S-a ridicat și l-a cuprins strâns, cum n-a făcut-o de foarte multă vreme. Undeva în adâncul inimii făcuse un pariu: dacă Filip se va decide să plece, atunci nu se va îndoi de faptul că merită dragostea ei. Îl va iubi pentru asta și mai mult, deși nu știa dacă poate exista o iubire și mai intensă. Oare nu pentru el, pentru a-i demonstra nemărginirea acelei pasiuni nebune, a făcut ea acum cinci ani un pas atât de necugetat?! Dacă însă, până la mijlocul lunii, n-ar
fi avut nicio explicaţie din partea lui, atunci ar fi luat-o pe Iuliana și ar fi plecat… La Königsberg. Să-și viziteze părinţii. „Voi reveni peste o lună”, avea dânsa să-i spună. Cu cât de multă durere… avea să-i spună.

„Dar, de fapt, cum de m-am putut gândi la toate astea!?”, își zise ea emoţionată. Pe el îl întrebă un singur lucru: „Când?”.

– Merg chiar acum la Crasna. Nu are rost să mai căutăm cumpărători pentru apartament. E prea târziu, iar tata oricum va rămâne aici. Sper să mă-nţeleg cu el să cumpere apartamentul. Casa lor din Storojineţ e veche și neîncăpătoare. Când se pensionează, ar fi mai bine să vină la Cernăuţi. Sau, ma rog, mai este și Tudor. Și, în plus, știu că are ceva bani, care ar putea în curând să nu mai însemne nimic, iar un astfel de apartament la Cernăuţi e o investiţie bună.

În drum spre Crasna, Filip trecu pe la telegraf. Renunţă la ideea cu scrisoarea. Nici nu avea ce să-i scrie lui Vlad și, pe urmă, era cazul să-i dea un răspuns cât mai rapid. Atâta vreme cât telegraful mai funcţiona fără probleme, putea trimite o telegramă și primi în câteva zile și răspunsul. Îl interesau pașii concreţi: contactele, itinerarul, modul de obţinere a actelor necesare pentru călătorie.

Ceva mai târziu ieși în oraș și Marta. Voia să expedieze și dânsa o telegramă la Königsberg, să-și anunţe părinţii că pleacă, apoi să treacă pe la Vanda și să-i aducă și ei vestea cea bună. Își recăpătase

buna dispoziţie. Nu mai avea nici migrene și nici vremea nu-i mai părea atât de urâtă, deși întotdeauna afirmase că anul are două luni care trebuie răbdate, nu trăite – martie și noiembrie.

După-amiază, forfota de pe marile bulevarde se mai potolise, iar străzile laterale erau chiar pustii. Totul era închis– prăvălii, farmacii, ateliere, frizerii. Orașul agoniza.

„Acum, numai la gară și pe la biserici mai trage lumea”, constată Marta și tot atunci privirea îi alunecă peste un vechi afiș, lipit pe un stâlp din faţa poștei centrale: „Teatrul Naţional din Cernăuţi vă invită …”. Era din august, vechi de numai șapte luni, și anunţa un concert, un recital Karol Szimanowski, susţinut de un pianist polonez din Lvov chiar în ziua când ea împlinea 22 de ani.

„Doamne, parcă a fost acum un deceniu!”, se gândi ea oprindu-se. Se uită cu nostalgie la afișul spălăcit ce tindea să se desprindă în bataia vântului rece și umed.

Toate prietenele ei s-au dus la concertul ăsta: nu prea erau răsfăţate în vreme de război cu evenimente culturale. Ea n-a putut merge, pentru că la sfârșitul lui august au fost pentru zece zile la Bad Burnas[59] , pe litoralul basarabean. A fost singura ei călătorie împreună cu Filip, care nu era deloc un tip plimbat. Acolo, mai exact, la Odesa, și-a sărbătorit cea de-a 22-a aniversare. Ţinea numaidecât să vadă orașul ăsta, de care în copilărie auzise atâta de la buncă-sa. Tot atunci a văzut pentru ultima dată marea.

„Ce obosită era faţa plumburie a mării în acea ultimă dimineaţă a verii lui 1943! Bad Burnas… Nici șapte luni… Și totuși atât de demult! Ce ciudat se poate uneori dilata ori comprima timpul: sunt ani care par zile și zile care par ani”, se gândi Marta, împingând ușa masivă a Palatului Poștei.

IX

Când s-a aflat că a fost rupt frontul în Podolia, Vanda Wolczinski și-a zis că nu mai e vreme de pierdut și trebuie să-și grăbească plecarea. Era în căutarea unor cumpărători pentru vila Glicinia, casa familiei Wolczinski de la Cernăuţi, încă de pe la Sâmedru, însă găsea cam mic preţul care i se oferea, dar, după Korsun-Șevcenkovski,[60] numărul celor care părăseau orașul spori vertiginos și costul locuinţelor începu să scadă văzând cu ochii, ca și valoarea leului, de altfel. Regretă amarnic că nu acceptase ofertele mai vechi. Acum era bucuroasă să obţină măcar ceva și să plece cât lucrurile nu s-au agravat.

Ajunse, cu ajutorul Perlei, la tocmeală cu un cumpărător, deși acesta i-a dat doar un sfert din ce-ar fi obţinut cu o lună mai devreme. Se consola cu gândul că atunci când se refugiase la Suceava plecase cu te miri ce. A trăit acolo un an de umilitoare sărăcie: ea, singura fiică și moștenitoare a cavalerului Wolczinski, ajunsese să-și câștige existența cu lecţii particulare de germană și franceză. De scârbă, maiorul Albert Mikuli, soţul ei, s-a stins subit, lovit de un atac de cord cu puţin timp înainte de Crăciun.

Vanda, mai precis, taică-său, se trăgea dintr-o veche familie de nobili polonezi românizaţi. Maică-sa era soră cu baroneasa Ecaterina Waldburg și descindea dintr-o veche și influentă familie românească din Bucovina. Murise de tânără, la numai trei ani după căsătorie, așa că Vanda a crescut cu taică-său, care avea deja peste patruzeci de ani și nu se mai recăsătorise după dispariţia tinerei sale soţii. Asta nu putea să nu-și lase amprenta asupra moravurilor fetei, care crescu peste măsură de năzbâtioasă și cam băieţoasă. Când s-a măritat, refuză categoric să-și schimbe numele, preferând să rămâna „ultima doamnă Wolczinski”.

Nu puteai zice că era frumoasă, dar făcea parte din tagma aceea de femei care, odată cu vârsta, capătă un fel de nobleţe în chip. Nu era chiar bătrână, deși, la cei 55 de ani, arăta cu vreo zece ani mai în vârstă. Încă acum cinci ani era invers – părea cu zece ani mai tânără decât în realitate, dar suferinţele o schimbară, lăsându-i cute adânci și pe faţă, și-n felul de-a fi.

Pe vremuri, era o femeie veselă și petrecareaţă. Îi plăcea să șocheze înalta societate cernăuţeană cu preferinţele ei pentru pantaloni, ţigări tari, mașini sportive, jazz și armagnac. Era o fire excentrică și folosea orice prilej pentru a-și manifesta personalitatea puternică, dar maiorul Mikuli, urmând exemplul lui socru-său, tolera cu tandreţe toate „abaterile de la normă” ale Vandei.

După moartea neașteptată a soţului, a rămas singură. Avea o fiică, Ana, dar ea plecase încă înainte de prima venire a sovieticilor să înveţe la universitatea din Aix-en-Provence și nici măcar la înmormântarea lui taică-său n-a putut veni. Era de aceeași vârstă cu Marta, cu care, deși erau numai verișoare de-a doua, se înţelegeau ca niște surori. Avusese și-un fiu, Eduard, o copie fidelă a chipeșului maior Mikuli, deși la caracter i se aruncase ei – vesel, neastâmpărat, impulsiv, dar și foarte inimos. El i-a fost singurul reazem în acel îngrozitor an de refugiu la Suceava. Urmase tradiţia bărbaţilor din familie, făcuse o prestigioasă școală militară în Germania, după care deveni ofiţer în armata română… A fost trimis chiar din primele zile ale războiului pe front…

Când a revenit în Bucovina, Vanda avu sentimente amestecate. Pe de o parte, se bucura că-și recăpătase proprietăţile, că și-a regăsit baștina, dar, pe de altă parte, se temea pentru Eduard. Ar fi renunţat și la moșie, și la casa din Cernăuţi, numai ca băiatul să fi rămas alături de ea.

În primul an, totul a fost bine, deși trăia în permanenţă sub povara grea a fricii. Mergea în fiecare zi la biserica romano-catolică și aprindea o lumânare pentru încheierea cât mai grabnică a

războiului. Cel mai mult se temea ca luptele să nu se-ntindă așa ca în războiul celălalt.

În vara lui patruzeci și doi, Ana veni pentru două luni în vacanţă. Atunci i-a destăinuit că are un logodnic, un student portughez de la Drept. Nu era de viţă nobilă, dar, cum o asigura fata, ar fi fost dintr-o „familie bună”. Cu trei ani în urmă, Vanda n-ar fi acceptat așa ceva: fiica ei să se mărite cu nu știu ce fecior de notar din Setubal! Nici măcar nu știa unde e acel Setubal, dar intuia că nu-i decât un târg ca Hotinul sau Storojineţul. În noile imprejurari însă nu avu nimic de zis. Se gândea la viitorul fetei: de bine, de rău, Portugalia era neutră și putea să aibă acolo o viaţă relativ îndestulată și lipsită de griji.

Apoi veni și acel nefast început de decembrie… Tocmai se întorsese acasă de la familia Iosif când găsi plicul care-o înștiinţa despre faptul că „locotenentul major Eduard Mikuli a murit cu moarte de erou lângă Stalingrad, în dimineaţa zilei de 16 noiembrie 1942”.

Căzu pe loc fără simţire. Nu era nimeni prin preajmă. Nici nu știe cât a zăcut pe podea. Când s-a trezit, era noapte de-a binelea. Ţinea răvașul acela înfiorătoar în mâinile înţepenite, încleștate până la sânge. Când simţi boţul acela de hârtie strivit între degete, se cutremură din toate încheieturile și urlă ca o apucată, atât de tare și sfâșietor, că o auziră de prin casele lor vecinii. Alergară într-un suflet să vadă ce s-a întâmplat. Se uitau îngroziţi când la ea, când la ghemul de hârtie, crezând cu toţii că a înnebunit. Dar nu, nu înnebunise.

– Din păcate. Dacă înnebuneam, aș fi suportat totul mai ușor, zicea ea deseori.

De atunci i se trăgea un tic nervos, o mișcare bruscă a capului în stânga. Medicii se temeau că era preludiul unei paralizii.

Aproape o lună a fost într-o prostraţie deplină. Marta, Amanda Iosif și Iolanta Filigger, care locuia în apropiere, îi purtaseră de grijă

ca unui copil. Atunci s-a și produs apropierea ei de bătrâna Filigger.

Nu ţinea minte nimic din ce se întâmplase cu ea în săptămânile care au urmat după moartea lui Eduard. Singurul lucru de care-și amintea ca prin negură era gândul obsesiv legat de mormântul băiatului: avea un mormânt sau l-o fi aruncat în vreo groapă comună, fără cruce, fără preot, fără nume? Cel mai crunt ar fi fost ca trupul lui să fi rămas chiar pe câmpul de luptă, în bătaia vânturilor reci ale stepelor Povolgiei, în calea tancurilor, care treceau nepăsătoare cu șenilele lor zimţate peste chipul lui, peste mâinile lui, peste inima lui…

Îl visa des. De regulă, erau coșmaruri din care se trezea ţipând sau plângând. După asta nu știa care coșmar era mai greu de suportat – cel din vis sau cel din realitate. Alteori visa că a primit o altă scrisoare, în care se spunea că la mijloc e o regretabilă încurcătură și că Eduard Mikuli e viu și nevătămat. Îl mai visa în cimitirul catolic. Un vis neclar, mut… Nu putea pricepe dacă e viu sau mort acolo.

– Ce chin e să nu ai parte nici măcar de mormântul copilului, se tânguia dânsa bătrânei Filigger.

În vacanţa de Crăciun venise Ana. Făcu drumul ăsta ca să fie măcar o săptămână alături de maică-sa. Prezenţa ei a și scos-o pe Vanda din acea depresie cumplită.

– Dacă trăiesc e numai pentru că o mai am pe Ana. Dacă mor eu, dânsa rămâne, sărmănica, singură cuc. O biată orfană, într-o ţară străină, îi zicea ea după aceea Martei.

Iar în vara următoare, Ana își luă licenţa și se căsători cu acel tânăr avocat din Setubal, îndemnând-o în fiecare scrisoare și pe maică-sa să vândă totul și să cumpere un mic domeniu undeva în Alentejo[61] . Nu se încumetase însă să faca asta. Prea multe o legau de Bucovina. Ar fi vrut să-și găsească odihna veșnică la Cernăuţi, alături de toţi ai săi, în orașul în care cândva a fost și fericită, și

tânără. Doar spre sfârșitul toamnei începu să examineze posibilitatea emigrării.

Și iată că acum sta în biroul unui notar din strada Iancu Flondor, gata și el să se refugieze în Banat, faţă-n faţă cu viitorul stăpân al casei ei, un ucrainean lungan și posac de vreo cincizeci de ani. Își puse cu mâna tremurândă semnătura peste tot unde-i indicase notarul, strânse în tăcere mâna noului proprietar, care-i reaminti pe cât era el în stare de politicos că are la dispoziţie trei zile pentru a-și pregăti bagajele și a vinde o parte din lucruri.

De cum părăsi biroul notarial, Vanda hotărî să intre pe la familia Skawronski. Oricum, era pe Iancu Flondor.

Își făcea griji pentru Marta. O durea inima pentru fata asta frumoasă și deșteaptă de care s-a ferit așa de rău norocul. Vedea că-i este foarte greu, că suferă, deși nu i-a vorbit niciodată despre asta. Îi părea rău că n-a știut atunci s-o păzească de preotul ăsta. Trebuia s-o apropie, să-i capete încrederea, să-i vorbească altfel, nu să vină la ea cu cerinţe ultimative.

Fu bucuroasă să audă că Filip trecu în aceeași zi apartamentul pe numele lui taică-său. Deși, din spusele Martei, îl credea pe Arhip un mitocan imposibil, acum înţelegea că le-a oferit o sumă bună pentru apartament, așa încât aveau cu ce pleca nestingherit. Marta i-a spus că se vor stabili în America de Sud. Au avut de ales între Argentina și Paraguay. Filip i-a dat ei dreptul de a decide. A pledat pentru Argentina, pentru că graţie unui tangou argentinian s-au cunoscut și poate că era un semn că aveau să trăiască fericiţi până la adânci bătrâneţi anume acolo. Au hotărât că vor părăsi orașul imediat după slujba de Buna Vestire, pe 25 martie. Filip voia neapărat să ţină ultima lui predică la Cernăuţi în ziua asta însemnată, să-și ia cum se cuvine rămas-bun de la enoriași. Vanda găsea cam nepotrivită această tărăgănare, dar Filip nu vedea niciun motiv pentru îngrijorare:

– E prea multă panică. Sunt convins că ofensiva sovietică urmărește atingerea liniei noastre de apărare de pe Nistru, după care-și vor lua un răgaz de câteva luni. N-ar fi rău ca și ai noștri să folosească cum trebuie această pauză și să ieșim cu demnitate din război. Încă mai putem încheia o pace separată cu Moscova. Renunţăm definitiv la Basarabia, dar măcar păstrăm Bucovina.

Marta aduse cafeaua și luă loc pe canapea, lângă Filip. De data asta, discursurile lui n-o iritau.

– Avem cafea veritabilă. I-a dat-o ieri cineva lui Filip. O familie care se refugiază, bineînţeles.

Vanda remarcă că, de la ultima lor întâlnire, Marta s-a schimbat în bine. Redeveni cea de odinioară: se mai luminase la faţă, avea ochii vii. Era bucuroasa că viitorul, în pofida tuturor problemelor, căpăta un contur mai clar, că exista loc pentru optimism. Îi tot zicea că și Argentina, și Portugalia sunt pe malurile Atlanticului, că lumea e mică, că într-o zi va veni neapărat s-o vadă pe ea și pe Ana și că va fi bucuroasă să le primească, la rândul ei, în *hacienda* [62] pe care o vor cumpăra undeva lângă Mar del Plata.

Și Filip, chiar dacă era instinctiv pornit pe contraziceri, i se părea mai relaxat.

– Nu știu cine-o să mai rămână aici, constată el după ce Marta își trecu înaripată în revistă scenariile de viitor. Pleacă până și ţăranii mai înstăriţi. Și nu doar românii, dar și ucrainenii.

– Până la urmă, oricât am critica noi guvernul, dar Antonescu a reușit să organizeze cât se poate de bine campania asta de evacuare, zise Vanda.

– Dacă n-a fost în stare să menţină apărarea pe Bug, măcar retragerea s-o organizeze cum trebuie, pufni el.

Vanda îl privi dezaprobator. Tot timpul l-a suspectat de faptul că ar avea alunecări marxiste și că ar fi un adversar ascuns al regimului. Nici dânsa nu era o admiratoare a lui Antonescu, dar nu-i putea contesta anumite calităţi:

– Vrem sau nu, dar ne-a marcat istoria. Timpul o să arate dacă a fost un „mare erou” sau un „mare ticălos”, dar e un om mare.

– Oameni mari! Ce vorbe, icni protoiereul. Cu „oamenii mari” începe erezia. Cu vanitatea. Omul e mare prin definiţie, dragă doamnă, pentru că e opera Creatorului. Există oameni drepţi și există păcătoși, ăsta e criteriul după care Dumnezeu împarte oamenii. Singurii oameni mari sunt sfinţii și nicidecum mareșalii sau führerii. E o iluzie să credem că oamenii mari sunt cei pe care îi proclamă astfel alţi oameni: idoli, doamnă, idoli e cuvântul potrvit pentru aceștia. Căderea noastră începe cu acești „oameni mari”, de la obsesia lor de a fi și mai mari, de la dorinţa celor „mici” de a deveni și ei „mari”. Vanitatea e locomotiva istoriei de la alungarea lui Adam din Eden, și infernul este staţia terminus spre care ne ducem cu ea. Uitaţi-vă la ce se întâmplă în lume! Oare nu acești „oameni mari”, cu vanitatea lor nemăsurată, au stârnit acest calvar global? „Mari germani” care au vrut să clădească pe ruinele lumii „Mari Germanii”, „mari italieni” ce visau să fie identificaţi de posteritate cu „Mari Italii”, opere longevive ale vieţilor lor trecătoare, încercări eretice de repetare a Marii Creaţii?

„Oameni mari…, se gândi Marta, privind cu durere spre fotografia lui Alex. Ar fi putut fi unul dintre ei, dar a ales sa moară… Nu era un luptător, iar soarta îi place pe cei care o înfruntă.”

– Sunt oameni care-și învinș destinul și oameni învinși de destin, zise ea. Primii sunt extrem de rari. Poate că ei și sunt oamenii mari?

Filip clătină dojenitor din cap:

– E o blasfemie, draga mea. Destinul ni-i dat de la Dumnezeu. Cu el nu poţi lupta.

Vanda făcu un gest de lehamite. Nu-i ardea de discuţii filosofice. Venise pentru altceva: să le spună că peste două zile pleacă din Cernăuţi, că în curând va fi o fugară, undeva în Portugalia, că s-ar putea să nu mai revadă aceste locuri, nici ea, și nici ei.

S-a întors acasă pe jos, deși era cale lungă de la Iancu Flondor până la vila Glicinia.

„Nici nu mai e casa mea. Mai am acolo niște lucruri și atât.”

Orașul era stăpânit de umbre. În lumina tot mai scundă a serii se vedeau ici, colo siluete neclare, alunecând grăbite, ca niște șobolani, spre locuri mai discrete. Erau prădătorii locuinţelor celor refugiaţi.

– Îi vedeţi?! S-au și desfrânat.

Vanda tresări, uitându-se speriată în jur. Cel care-i vorbea era un bătrânel ce stătea rezemat la balconul unei case.

Dintr-o crâșmă ieftină de la capătul străzii Române ieși o ceată gălăgioasă de ţărani, care tocmai își înecase disperarea în basamac. Se îndreptau nesigur spre niște care încărcate vârf cu lucruri, saci, copii degeraţi și femei ocarnice. Vanda grăbi pasul.

Ajunse acasă obosită, dar decise să înceapă, fără zăbavă, să-și facă valizele. Știa de câteva zile că în curând va pleca, dar nu-și împachetase nimic. Acum însă, că nu mai era în casa ei, simţea un impuls lăuntric intens de a separa lucrurile ei de cele vândute, de a le aduna la un loc, de parcă și ele s-ar fi simţit incomod împrăștiate pe un teren străin.

Când trebuie să alegi ce iei cu tine în astfel de împrejurări, constaţi că cele mai preţioase lucruri nu sunt neapărat cele care valorează mai mult. Nu poţi să nu iei și din astea, pentru că trebuie să trăiești din ceva, dar ești ispitit nu atât de lucrurile scumpe, cât de cele care-ţi sunt scumpe. Vanda a pus cu multă grijă într-o valiză ceasul de birou din argint masiv pe care-l primise cadou de nuntă de la principele Hohenlohe. Era un lucru și preţios, dar și drag. Puse însă și atlasele geografice ale lui Eduard. Obișnuia să le ia cu el peste tot. Le-a luat chiar și atunci când a mers la studii în Germania. Doar înainte de a pleca pe front i le-a trimis acasă. Erau grele și ocupau cam mult loc în valize, dar el o rugase… S-ar fi dezis chiar și de ceasul principelului Hohenlohe, dar n-ar fi lăsat atlasele lui Eduard pe mâini străine.

A doua zi îi veniră în ajutor Marta și Iolanta Filigger. Câte ceva, mai ales haine, au dus la biserica romano-catolică și la parohia lui Filip, cu rugămintea să fie date de pomană sărmanilor. Unele obiecte mai de preţ, sau lucruri la care ţinea mai mult, le-a dat Iolantei și doctorului Șveţ, care rămânea la Cernăuţi.

Spre seară, după ce termină de făcut tot ce-și pusese în gând, s-a dus însoţită de Iolanta Filigger la cimitir.

A stat acolo uitată, pe o bancă de lângă cavoul familiei Wolczinski, privind împietrită cum se mistuie coroanele negre ale copacilor în întunericul nopţii. În jur era liniște și o pustietate jilavă, accentuată parcă și mai tare de croncănitul isteric al vreunei ciori trezite din somn sau de lătratul îndepărtat al câinilor de prin curţile mahalalelor.

– Să mergem, zise doamna Filigger.

Îngheţase și-i cam era frică.

– Ori de câte ori veneam aici, mă frecventa numaidecât un gând: cândva, în locul ăsta voi fi adusă și eu. Fără să vreau cugetul îmi aluneca spre poteci nepermise, îmi apăreau ima-gini desprinse din acel viitor închipuit. Uneori era iarnă, alteori vară. Apoi, parcă-i vedeam stând pe banca asta pe Ana, sau pe Eduard și chiar pe copiii lor… Dar uite că lucrurile-s așezate de Dumnezeu întotdeauna altfel decât ne așteptăm …

S-au dus acasă la Iolanta, pentru că era chiar locuinţa ei și avea toate cele necesare la îndemână. Au cinat în tăcere, la lumina lămpii de gaz. Bătrâna Filigger îi propuse să doarmă la ea, dar Vanda refuză: a vrut să fie în ultima ei noapte de la Cernăuţi în vila Glicinia. Singură, alături de amintirea despre Albert și Eduard, despre ce-a fost odată…

N-a putut închide un ochi toată noaptea. Așa se întâmplă întotdeauna când vrem cu tot dinadinsul să adormim. Deși domnul Flondor, proprietarul unei moșii vecine, împreună cu familia căruia

urma să meargă peste câteva zile la Constanţa, venea s-o ia abia la zece, ea nu rezistă și pe la șase se ridică din așternut.

Afară întunericul pierdea din intensitate. Umbrele caselor vecine se profilau tot mai concret prin geamurile goale.

Aprinse o lumânare și coborî în camera de baie. Apa din căuș îngheţase. Sparse crusta de gheaţă și-și spălă cu mișcări energice faţa.

„E greu de găsit ceva tot atât de neplăcut ca spălatul cu apă rece dimineaţa devreme într-o casă neîncălzită și pustie.”

Ce frig și ce umezeală sepulcrală erau în vila Glicinia în dimineaţa aceea de mijloc de martie și cât de sordid amplificau pereţii casei dezbrăcate fiece zgomot! Era acel sunet dezgustător de casă înstrăinată, prevestitor de neliniște, de peregrinări, de zbucium.

Și-ar fi făcut o cafea, dar nu mai avea nici măcar un erzaţ, așa că se mulţumi cu un ceai improvizat din dulceaţă de afine.

În momente din astea simţi nevoia să-i vorbești cuiva, dar nu avea pe nimeni în preajmă. Își aminti că pornise încă alaltăseară să-i scrie Augustei. Tocmai bine reușește acum să ducă scrisoarea la capăt . O va ruga pe Iolanta s-o pună în plic și s-o lase tot azi la poștă.

„Dragă Augusta,

Îţi scriu pentru ultima oară din Cernăuţi. E și ultima scrisoare pe care o aștern pe hârtie în casa mea: vila Glicinia nu-mi mai aparţine. Am vândut-o alaltăieri și iată că peste câteva ore voi ieși ultima dată prin ușa ei.

Îţi amintești, atunci când am cumpărat-o de la profesorul Handl, care pleca după război cu traiul la Graz, ai zis în glumă că ar fi bine ca noii locatari să nu fie nevoiţi să plece vreodată din casa asta din motive identice. Ai avut o presimţire! După exact 25 de ani, vând vila Glicinia, din motive asemănătoare cu cele ale profesorului

Handl. A cumpărat-o un inginer de la depoul central. Un ucrainean pe care mi l-a găsit Perla Rubinski.

Marta a trecut ieri pe la mine. Am văzut-o fericită. E încântată de perspectiva plecării. Viseaza deja la o viaţă nouă, acolo în Argentina, unde crede că vor crește orz și cai. Zice că-i place mai mult o viaţă liniștită, la o fermă, departe de lume, pe malul Atlanticului. Îmi spunea că vrea să se trezească dimineaţa și să vadă prin geam doar albastrul infinit al cerului și al oceanului. E o romantică incurabilă Marta ta.

Ieri, după ce-am terminat de împachetat bagajele, n-am mai putut sta în casă. Îţi dai seama cât de apăsător poate fi: orice ai face ţi se pare inutil, lipsit de sens și de la asta ţi-e și mai nesuferit pe suflet. Am ieșit cu Iolanta Filigger în oraș și am umblat ca o hoinară pe străzi. Am ajuns până la cimitir, acolo unde se odihnesc mama și bunicii. Le-am spus că am venit pentru ultima oară…

Am primit nu demult o scrisoare de la Ana. Așteaptă un copil. Prin mai-iunie voi fi și eu bunică. Până atunci, sper să ajung în Portugalia. Încă nu știu ce voi face acolo. Am niște bani pe care i-am luat pentru vila Glicinia și pământul pe care l-am vândut. Îţi ziceam că, după moartea lui Eduard, am început să vând bucată cu bucată moșia noastră ţăranilor din sat. Mi-au mai rămas doar vreo 25 de hectare și conacul. Pe astea nu mai am nici cum și nici cui să le vând. Și, mai știi, poate că va veni o zi când vom putea să ne reîntoarcem. Dacă nu noi, atunci poate măcar copiii, nepoţii sau strănepoţii noștri…

Ana mă sfătuiește să-mi cumpăr o casă la ei, în Setubal. Nu e departe de Lisabona și e un oraș destul de mare. Voi crește nepoţii, îi voi ajuta Anei. Ce să-i faci, Augusta, așa au ajuns vremurile.

Ţii minte cum întâlnisem la Mentona un fost colonel rus, un nobil, care lucra ca administrator de hotel? Ne-am cutremurat când am aflat asta. Așa am ajuns la bătrâneţe și eu. Se gândea oare

vreodată tânăra visătoare care eram că s-ar putea să mor într-o modestă căsuţă dintr-un oraș provincial din Portugalia?

N-am putut să dorm toată noaptea. Îmi veneau mii și mii de amintiri. De exemplu, ce credeam despre viitor la diferite vârste, sau cum am întâlnit aniversările la date rotunde. Cel mai frumos a fost la 25 de ani. Și tu îţi aminteai des de acel 1 mai 1914. Tata și Albert au dat o mare petrecere în grădina conacului, cu cele mai frumoase focuri de artificii pe care le-a văzut vreodată Bucovina. Peste trei luni însă a început războiul, din care mulţi dintre participanţi aveau să nu se mai întoarcă. Apoi, aniversarea mea de 50 de ani. Era un frumos început de mai și, tot așa, nimic încă nu prevestea că, peste patru luni, Europa va fi iarăși cuprinsă de flăcări. În mica grădină a vilei Glicinia înflorise liliacul. Am chemat o orchestră de jazz de la București. Un cântăreţ tuciuriu și cam crăcănat îl imita, într-o engleză stâlcită, pe Jelly Roll Morton. Invitaţii erau un pic surprinși, unii strâmbau din nas, dar mai apoi le-a plăcut tuturor. În curând voi împlini 55 de ani. De data asta s-ar putea să fiu singură, într-o ţară străină.

Când un slujbaș grăbit va scoate scrisoarea asta din cutia poștală și-i va aplica ștampila „Cernăuţi, Poșta Română”, eu voi fi deja în drum spre moșia de la ţară. Voi sta acolo două zile, până aranjez totul, după care voi pleca împreună cu baronii Flondor la Constanţa. Ei vor rămâne acolo, iar eu voi lua vaporul spre Istanbul, apoi spre Lisabona. Am să-ţi scriu neapărat cum ajung la Istanbul. Voi aștepta și eu răspunsul tău. Scrie-mi pe adresa Anei.

Dumnezeu să vă aibă în pază. Vă îmbrăţișez cu mult drag. Vanda.

Cernăuţi, 14 martie 1944.”

Chiar în momentul în care termină de scris, bătu la ușă Iolanta Filigger. Afară se luminase de-a binelea.

Bătrâna se așează, fără să spună nimic, alături de Vanda pe canapeua din sufragerie și-i strânse mâinile în palmele ei vlăguite, privind-o în ochi.

– N-o să ne mai vedem, îngână ea într-un târziu.

Vanda clipi afirmativ din ochi și-și lăsă capul pe umărul bătrânei.

Aproape de ora zece, la poarta vilei Glicinia opri mașina baronului Flondor, iar peste puţin timp sosiră noii proprietari și Grigore Șveţ cu Marta.

Doctorul nu știa cum să se comporte și ce să spună: „adio”, „la revedere”, „drum bun”, „să ne auzim de bine”. Se aplecă să-i sărute Vandei mâna, bâiguind un „drum bun și aveţi grijă”, dar ea îl cuprinse și-l sarută pe ambii obraji:

– Ce om de aur ești, doctore. Ce mult o să-mi lipsești și ce prostie faci…

Nu putu spune mai mult nimic, înecându-se de plâns. Șiroaie de lacrimi curgeau și pe obrajii nebărbieriţi ai doctorului.

De Marta se despărţi cu promisiunea fermă că-și scriu și că vor căuta cât mai repede o ocazie să se revadă.

Apoi veni rândul Iolantei Filigger. Se desparţiră îndelung. O cuprinse strâns pe bătrâna ce-i devenise în ultimii ani ca o soră, îi mulţumi printre lacrimi pentru toate, îi reaminti de promisiunea că, atâta timp cât va fi în viaţă, le va purta de grijă mormintelor celor apropiaţi, apoi urcă în mașină.

Când ajunse la capătul Potecii Molizilor, colţ cu Mitropolit Vladimir și Vasile Găină, mai întoarse o dată capul. În poarta de fier forjat a vilei Glicinia, ce purta blazonul familiilor Mikuli și Wolczinski, mai stăteau fluturând din mâini Marta, Grigore Șveţ și Iolanta Filigger. În stânga rămânea magnificul Palat Mitropolitan, operă de glorie a arhitectului Iosef Glawka, cu acoperișul său multicolor, care-i scotea și mai mult în evidenţă eleganţa sobră.

Vanda își aminti cum, odată, înainte de celălalt război, la un bal dat de contele Seretzki în castelul din Beregomet, principele Hohenlohe fu întrebat de ambasadorul Italiei la Viena cu ce s-ar evidenţia Cernăuţii în raport cu capitalele altor provincii austriece.

– O, luminăţia voastră, pufni satisfăcut guvernatorul, cu cea mai frumoasă casă a unui popă ortodox din lume.

Și, într-adevăr, chiar și reședinţele patriarhilor nu erau decât niște modeste conace în comparaţie cu palatul mitropolitului Bucovinei.

De pe Vasile Găină cotiră pe strada Sfintei Treimi, după care o luară pe Cuza Vodă, numită în tinereţea ei Althgasse, o stradă cunoscută pentru mulţimea magazinelor și atelierelor de modă. Au trecut prin spatele blocurilor de studii ale universităţii. Privi cu durere la geamurile negre ale clădirilor pustii. Împăratul Franz Joseph, numele căruia l-a purtat universitatea până în 1919, i-a pus în 1875 temelia pentru a comemora centenarul alipirii Bucovinei la Austria. În doar un pătrar de veac, *Franz-Josephs-Universität* devenise o școală apreciată și cunoscută chiar și dincolo de hotarele ţărilor de limbă germană. Pe vremea Imperiului, aici activaseră nume cu răsunet în marea știinţă mondială: Schumpetter,[63] Supan[64] , Ehrlich,[65] Gegenbauer.[66] Când Bucovina trecu la România, instituţia a fost rebotezată *Universitatea Regele Carol I* , germana fu înlocuită ca limbă de predare cu româna, iar profesorii germani fură schimbaţi cu români. Atunci a plecat la Graz și profesorul Handl, de la care maiorul Mikuli a cumpărat vila Glicinia. Acum era rândul profesorilor români să plece. În scurt timp, universitatea va purta, la sigur, un alt nume, vor veni alţi studenti și alţi profesori, care vor vorbi o altă limbă.

Iar acolo, după colţ, se zărește Teatrul Naţional, cu sala lui cochetă în stil pseudobaroc, lucrare târzie a arhitecţilor vienezi Hermann Helmer și Ferdinand Fellner. În piaţa din faţa teatrului, care, neîndoielnic, era cea mai frumoasă piaţă din România

interbelică, îi plăcea ei altădată să servească o cafea cu prietenele. Iar dacă era vreme frumoasă, înainte de spectacole, puteai găsi la numeroasele terase de aici toată lumea bună a orașului.

Ajunse în Piaţa Ghica Vodă, plină acum de militari germani. Cu treizeci de ani în urmă, ea se chema Austria-Platz, și-n centrul ei se găsea o imensă statuie a Austriei, creaţie a unui sculptor vienez pe nume Karl Pekary. Când a venit administraţia românească, frumoasa statuie dispăru nu se știe cum. Nu i s-a mai dat de urmă.

Au intrat, apoi, pe bulevardul Regele Carol I, unde se circula prost din cauza gropilor și dărâmăturilor cauzate de un bombardament de acum câteva zile, după care cotiră pe Calea Storojineţului, o stradă mohorâtă de periferie, cu căsuţe modeste, locuite mai ales de evrei și români. În una din aceste case de la capătul orașului locuia și familia Perlei Rubinski.

Aici, șoseaua urcă pe vârful unui deal, de unde se vede ca în palmă întreg orașul. Cu ochii jucându-i in lacrimi, Vanda aruncă o ultimă privire înapoi… Era sigură că vede Cernăuţii pentru ultima dată.

Ajunse fără probleme la moșia de lângă Storojineţ, deși acum drumurile nu erau nici ușoare și nici lipsite de primejdii. Hana, femeia de serviciu în grija căreia era casa, ieși cât putu ea de grăbită în întâmpinare. Avea o inimă credincioasă bătrâna Hana. Era angajată la conac încă de pe când Vanda era mică de tot și, cu anii, deveni un fel de atribut indispensabil al casei. Altădată, la conac erau mulţi servitori, dar, după ce reveni de la Suceava, Vanda o reangajase doar pe Hana și pe soţul ei, un bătrânel taciturn și bisericos ce slujise toată viaţa ca grădinar al conacului.

În șemineul din bibliotecă trosnea vesel focul, iar pe biroul de nuc erau așezate tacâmurile pentru prânz.

– Aici e mai cald, justifică Hana alegerea locului. Am rugat-o pe fiică-mea, Tincuţa, să vă gătească un păstrăv cu smântână și mămăligă. La noi e post, dar dumneavoastră…

Vanda își lăsă mantoul în dormitor și reveni în bibliotecă. Nu-i era foame, deși ora prânzului trecuse de mult, iar ea nu mâncase de ieri.

Mesteca mașinal bucatele aduse de Hana, uitându-se în gol. Privirea îi alunecă peste dulapurile goale din lemn de nuc, dispuse de-a lungul pereţilor. Cândva adăposteau vreo 25 de mii de volume, inclusiv multe rarităţi adunate cu grijă de taică-său, care era pasionat de astronomie și religii. Când s-au refugiat la Suceava, n-a apucat să ia nimic din conac, iar la reîntoarecere, un an mai târziu, nu-i venea să creadă: biblioteca, ca și întreaga casă, fusese, pur și simplu, devastată. Măcar de-ar fi dat cărţile alea undeva, de le-ar fi confiscat în favoarea vreunei instituţii publice, dar se pare că au fost duse la topit. Găsi dulapurile pline cu cărţi și gazete cu litere chirilice și împodobite din belșug cu imagini ale liderilor bolșevici.

Dispăruse și mica colecţie de tablouri. Nu erau multe, dar erau lucrări originale ale unor pictori destul de cunoscuţi, dintre care trei semnate de Theodor Aman. Cel mai mult îi părea rău de două tablouri procurate când a fost cu baroneasa Augusta și fiicile lor la Mentona. Cumpărase atunci la galeriile din Nisa o „Vară” aeriană, în tonalităţi aprinse, galben-fistichii, de Jules Cheret și o vedere cu *Promenade des Anglais* de Raoul Dufy. Ultimul era un minunat tablou în trei culori – verde, violet și albastru, bazat pe jocul de nuanţe. În zadar a încercat să afle ce s-a făcut cu acele tablouri. Spera că și le-a însușit cineva din sat ca să-și împodobească casa. Promise și o mică răscumpărare, în cazul în care le-ar fi luat careva din ţărani, deși, probabil, erau ele cam ciudate pentru gusturile lor. Din păcate, exceptând argintăria, un gobelen de Brabant, o veche Biblie nemţească cu coperta de argint și un serviciu de Meissen, cadou de nuntă de la bunică-sa, pe care au reușit să le ascundă la ei în grajd Hana și soţu-său, nu recuperase nimic din ce avuse în casă.

În vara anului patruzeci, elegantul conac, construit în stilul romantismului englez, unicul de acest fel din Bucovina, a fost

„reprofilat” de noile autorităţi în școală. În scopul ăsta, au operat niște „reamenajări”, au demolat un șemineu făcut după schiţele acelui Glawka care proiectase Palatul Mitropolitan din Cernăuţi, iar parchetul din esenţe preţioase, pus încă de bunicul Vandei, a fost acoperit cu o vopsea ruginie. Singura odaie din conac pe care o regăsi practic intactă era dormitorul ei, deoarece servise ca locuinţă de serviciu unui învăţător adus de sovietici din Transnistria.

Acum doi ani spera că după război va reconstrui interiorul conacului și se va stabili aici, la ţară, lăsându-i vila Glicinia lui Eduard…

De îndată ce-și reaminti de Eduard, se ridică precipitată de la masă, făcând-o să tresară pe Hana, care mai punea lemne pe foc.

Bătrâna a rămas peste noapte la conac, pentru că Vandei îi era teamă să rămână singură în casa asta mare, ascunsă într-un vast și bătrân parc de la marginea satului. Vanda se minuna de curajul Hanei, care obișnuia să doarmă aici chiar și când nu era ea, „ca să nu lase casa pustie”.

– Merg în cameră. O să mai citesc.

Hana încuviinţă tăcută din cap.

– Să vă aduc un ceai, un vin fiert, poate? Am dus apă caldă cu peliniţă în baie, să vă spălaţi înainte de culcare.

Peliniţa… Cu parfumul ei ce aduce și a luncă obosită de căldura soarelui, și a pământ curat, îmbăiat de o ploaie de vară, la care se mai adaugă o aromă neclară, abia perceptibilă, dulceag-amăruie. Când trecea dricul verii, Hana culegea din lunca Siretului Mic buchete mari de peliniţă, cu floricele mărunte, gălbui, le urca în pod, le lega de grinzi și le lăsa să se usuce în voie. Apoi, după Ziua Crucii, le cobora în spatele conacului, le întindea pe un ţol curat, le mărunţea cu mâna și le punea în săculeţe mici de pânză prin dulapurile cu haine, prin alte locuri dosite și chiar în așternuturi, pe sub perne, ca să alunge moliile și să nu apară, Doamne ferește, purici. Înainte de culcare, toţi ai casei își spălau picioarele cu

fiertură de peliniţă: cică alungă oboseala și transpiraţia. Așa era de când se ţinea minte și, după zeci de ani, până și pereţii răspândeau discret mirosul condimentat de peliniţă.

Până acum patru ani, Vanda nu dădea nicio însemnătate acestui miros. Abia la Suceava, într-o zi ploioasă de noiembrie, când scoase dintr-un mic compartiment lateral al valizei mănușile ei de piele, simţi brusc mireasma izbitoare de peliniţă și-și dădu seama că ăsta era mirosul casei parintești, mirosul copilăriei și tinereţii ei.

Făcu un efort să mai citească ceva dintr-unul din acele romane de Émile Erckmann la care se face apel când vrei să scapi de prezenţa timpului, dar privirea îi rătăcea neascultătoare peste rânduri. Stinse lumânarea și încercă să adoarmă, dar era cam devreme și somnul nu-i venea.

Era o noapte fără lună și-n cameră se instală un întuneric abisal. Abia după ce-și deprinse ochii, recunoscu pe perete pendulările ritimice ale umbrelor răspândite de molidul de lângă geam. Așa a fost dintotdeauna… Până și-n cele mai întunecoase nopţi, umbra molidului reușea să se proiecteze pe perete, legănându-se ca o arătare fantasmagorică.

Liniștea, care la început i se păru desăvârșită, fu peste puţin timp străpunsă de frământările Hanei în așternut. Din când în când, se auzea cum bătrâna oftează. Probabil, nu dormea nici ea. Iar în cerdac se auzeau cum se foiesc prin somn hulubii. Așa a fost dintotdeauna…

Vanda sta culcată, cu ochii pironiţi în bezna nopţii. De cum închise pleoapele, întunericul prezentului fu înlocuit de lumina trecutului. Trase cu putere aer în piept: mirosea a peliniţă… Avu pentru un moment ciudata senzaţie că stă întinsă în acest pat din dormitorul ei de la ţară nu în martie 1944, ci cu treizeci de ani mai devreme, și că tot ce-a fost între timp nu e decât un vis sinistru, una dintre acele misterioase preîntâmpinări care ne sunt uneori trimise în somn. Dar nu, nu era un vis…

Dimineaţa o trezi Hana. Îi simţi mâna rece atingându-i fruntea.

– Sunteţi bine? întrebă ea. Aveţi faţa asudată. E ora nouă și au venit ţăranii să vorbească despre oi.

Nu putea crede că dormise atât de mult. Avea capul greu și simţea cum îi zvâcnesc agitate venele la tâmple. Făcu o toaletă sumară, la repezeală, apoi îi primi pe cei câţiva ţărani interesaţi de turmele de oi ce-i mai rămăseseră în proprietate. Ei voiau să scape de bani, Vanda de fermă. Mai avea doi cai, pe care-i lăsă de pomană Hanei.

Plecă a doua zi. Era o dimineaţă rece, cu cerul acoperit de nori cenușii, grei, gata parcă să-ţi cadă în cap. Hana o conduse la mașină în tăcere, cu pașii ei mari și apăsaţi, ţinându-și capătul broboadei mai aproape de ochi.

Vanda mai aruncă o privire spre conac… Casa copilăriei ei, fieful cavalerilor Wolczinski… Se uită apoi lung la molidul mătăhălos din faţa casei, care-și clătina nătâng ramurile de parcă s-ar fi căznit să-i strige și el: „adio”.

– E timpul, zise ea parcă molidului, parcă celor ce-o așteptau.

Veni vremea despărţirii. Apăru și Tincuţa cu taică-său. Se lăsară în genunchi după obiceiul pământului, fără a ţine seama de protestele Vandei, și-i sărutară mâinile.

– Să vă păzească Domnul, îi zise moșneagul, facându-i semnul crucii.

Hana îi întinse cu mâinile ei mari un buchet de busuioc uscat:

– E din grădina casei, zise ea agitându-și capătul broboadei pe lângă ochi. L-am sfinţit la biserica din sat, ridicată de boierul cel bătrân. Să-l puneţi la icoană, acolo, prin străini, unde vă duceţi… O să vă amintiţi de noi, de casă, de părinţi… De Bucovina…

Apoi scoase din buzunarul pufoaicei un săculeţ de stofă neagră și adăugă cu o căutătură vinovată:

– Aici e pământ de sub molidul din curte. Acolo aţi făcut primii pași. E bine ca, la urmă, atunci când o veni vremea…

X

Perla își scutură umbrela și-și curăţi cu grijă tălpile cizmelor la răzătoarea de la intrarea în bloc. Acum, că nu mai avea nimeni grijă de scările de pe palier, nu era cazul să aducă o porţie suplimentară de noroi.

– Ah, dumneavoastră, Perla Leibovna, zise Nicu Hodobenchea, iţindu-se de după ușa apartamentului său, servus!

– Servus, domnule Hodobenchea, zise Perla Rubinski, privindu-l uimită ca o bufniţă pe croitor.

„Ce dracu-i cu adresarea asta ciudată?!”

– Da eu mă întrebam, cine-o fi… Știţi, toţi au fugit…
Hi-hi, chicoti el amuzat. Mă gândeam să nu fie niște hoţi, niște haimanale, adăugă croitorul pe un ton preocupat, privind-o drept în ochi pe Perla. Și stăpânii dumneavoastră, când pleacă?

– Habar n-am. Nu știu dacă pleacă, scăpă ea pe un ton nu prea politicos și se îndreptă spre apartamentul Skawronski.

Nu-l agrea deloc pe tipul ăsta bârfitor, mai ales după ce l-a surprins odată scoţând din cutia poștală corespondenţa avocatului Flenchea. Pretindea că încurcase ceva, dar ea știa că nu-i deloc așa. Îl suspecta că lucrează pentru Siguranţă și avea toate motivele să creadă că exact așa era.

În apartamentul Skawronski mirosea plăcut a vanilie și a copturi proaspăt gătite. Fu surprinsă să o găsească pe Marta trebăluind la bucătărie și încă așa dimineaţa. De regulă, se ridica din pat târziu și nici nu avea obișnuinţa să stea prea mult pe la bucătărie, deși, în primii doi ani de căsnicie, când resursele tinerei familii Skawronski erau cam modeste, învăţase să gătească. Mai apoi însă gătitul, ca și spălatul rufelor sau dereticatul apartamentului, au trecut în competenţa Perlei, chiar dacă poziţia ei oficială în casă era de bonă a micuţei Iuliana.

– Mi-a mai rămas ceva făină, vanilie și zahăr și m-am gândit să fac prăjituri de post. Nu știu cum vor ieși, pentru că nu am chiar tot ce mi-ar trebui după reţetă, zise ea, invitând-o pe Perla cu privirea să ia loc pe taburetul de lângă geam.

Perla o cercetă iscoditor.

– Iuliana mai doarme?

– E plecată cu Filip la biserică. A trezit-o cu noaptea în cap, dar era așa de bucuroasă!

Era prima zi din ultima săptămână de lucru a Perlei Rubinski la familia Skawronski. Peste patru zile, de Buna Vestire, dânșii părăsesc Cernăuţii. Pleacă în Argentina. Se bucura pentru ei, deși știa că le va duce lipsa. Ţinea mult mai ales la fetiţă. Și Iuliana se atașase de dânsa. E și firesc: Perla a crescut-o. Până anul trecut, când Marta și-a luat licenţa, fetiţa adormea și se trezea cu Perla lângă ea. Era ca și copilul ei. Avea, de altminteri, uneori sentimentul că Marta nu e foarte legată de fetiţa asta. Era doar o părere, desigur, și nici măcar n-avea cum s-o argumenteze credibil, dar… Nu-i plăceau Perlei depresiile paseiste ale doamnei Skawronski.

– La nici 23 de ani, femeia asta trăiește numai în trecut, o deprimă tot ce-i prezent și are o frică superstiţioasă de viitor, îi mărturisea Perla maică-sii.

Nu-i dădea dreptate niciunuia dintre soţi. Încăpaţânarea lui Filip o scotea uneori din sărite chiar și pe ea, care era întotdeauna calmă și rece ca o meduză, dar și toanele Martei erau nu mai puţin supărătoare, mai ales unele ieșiri intolerabile de-ale ei în public, când parcă căuta dinadins să-și zădăre și să-și jignească soţul.

Într-o vreme, avea senzaţia că familia Skawronski e pe punctul de a se sparge. Atmosfera din casă devenise insuportabilă. Îi părea rău de Iuliana, victimă nevinovată a nevrozelor părinţilor. Era ca și cum abandonată. În ultimele trei luni puteau fi zile când îi vorbea doar Perla. Filip, în mod intenţionat, venea acasă cât mai târziu și pleca devreme. Nu-și vedea fiica decât dormind. Ea însă, de cum se

trezea, alerga fuguliţa, pleoscăind din tălpile goale, în odaia lui și se uita dezamăgită la patul pustiu: „Tata nu-i”. Se iţea apoi cu o precauţie mișcătoare în direcţia camerelor unde putea fi Marta. Încerca să se facă văzută sau auzită cu niște mișcări și sunete nehotărâte. După ce eșua, se întorcea resemnată spre Perla și-i zâmbea parcă vinovată, parcă cerându-i susţinerea. I se rupea inima când vedea ritualul ăsta. De câteva ori s-a pornit să-i vorbească Martei, dar niciodată nu s-a încumetat să-și ducă intenţia până la capăt: se temea că nu va fi înţeleasă corect.

Dacă e să fie sinceră, atunci pe Marta o avea mai puţin la inimă decât pe Filip, deși ar fi trebuit să fie tocmai invers, pentru că o cunoștea de când era mică. I-a fost profesoară de pian. Îi cunoscuse și părinţii, și pe bătrâna baroneasă Ecaterina, care o confunda tot timpul ba cu florăreasa, ba cu profesoara de desen:

– Oh, iertare! Pianista, cum să nu. Niciodată n-am avut memorie bună la feţele servitoarelor, se justifica cât se poate de nereușit bătrâna. Cu servitorii mi-a fost întotdeauna mai ușor.

Ea nu se supăra, bineînţeles, deși…

Și, cu toate astea, anume Marta a ajutat-o în acel moment cumplit din toamna anului patruzeci și unu. Unii dintre foștii prieteni și cunoscuţi ai familiei Rubinski se și grăbiseră să le întoarcă rușinaţi spatele, dar nu și Marta Skawronski, care uneori e o nesimţită, dar nu e rea și nici lipsită de curaj. I-a oferit și locul ăsta de muncă și se comportă cu ea corect, cu mult tact. O numește doar „Frau Rubinski”…

Nu, nu pentru faptul că n-o invita și pe ea în salon atunci când veneau prietenele ei o agrea mai puţin decât pe Filip. Și totuși nu putea să nu se întrebe uneori cu ce era mai preferabilă societatea acelei actriţe pensionare? Nici măcar când erau singure nu discuta cu ea.

Protoiereul era mai omenos. O întreba întotdeauna de Greta, de părinţi, uneori chiar o ajuta prin casă sau la bucătărie, ceea ce

Marta n-a catadicsit să facă niciodată.

Oricum, se atașase de familia asta. Se mâhnea când vedea că lucrurile stau prost, se bucura când le mergea bine. Dânșii deveniseră o parte, chiar cea mai mare parte, a vieţii ei din ultimii trei ani.

„E bine că se duc. Aici nu-i așteaptă nimic bun”, se gândea Perla, ca să-și alunge tristeţea ce i se furișa în suflet.

Dânsa, fiica unui mecanic evreu și a unei ucrainence, o fostă dereticătoare la gara centrală, va rămâne la Cernăuţi. Pe ea n-o mai paște niciun pericol. Poate oare fi ceva mai rău decât a fost atunci, în toamna lui patruzeci și unu?

Marta pregăti câte o cafea și luă loc vizavi de Perla.

„Ca să vezi! După ce-au plecat Amanda Iosif și Vanda Wolczinski, am ajuns să fiu și eu o companie potrivită pentru băutul cafelelor.”

Prăjiturile nu erau nemaipomenite, dar erau dulci, miroseau plăcut a vanilie și erau fierbinţi.

– V-am lăsat niște ciuperci uscate și dulceţuri. Socrii mei au suficiente bunuri din astea, zise Marta sorbindu-și cafeaua.

Perla clătină din cap, privind dusă pe gânduri prin geam. Ploaia încetase. Prin pătura groasă de nori plumburii se strecurau pete mari și albe de lumină.

– Orașul a arătat întotdeauna urât în martie, dar niciodată n-a fost un martie atât de nesuferit, zise Marta. Cenușiul ăsta… Ai senzaţia că din cer curge un fel de lumină amestecată cu întuneric. Nu poate fi nimic mai dezgustător.

Perla săltă indiferentă sprâncenele frumos arcuite. Ea nu se gândise niciodată la asta și nici nu i se părea o temă de meditaţie vrednică în circumstanţele date.

– Știţi care sunt culorile depresiei? Le-am descoperit în săptămânile astea, continua Marta fără a aștepta răspunsul negativ al Perlei. Adică, le simţeam și mai înainte, dar abia acum am

conștientizat că-s astea: un amestec de culori vesele și triste. Singure culorile triste nu deprimă niciodată. Ele displac sau chiar revoltă și-n felul ăsta ne împing să căutăm lumina. Uitaţi-vă afară! Cât de sfâșietor arată portocaliul și rozul vesel al clădirilor pe fundalul cerului plumburiu. Dacă casele astea ar fi și ele cenușii sau cafenii, atunci ar fi urât, dar nu și nearmonios.

Perla îi aruncă o privire scurtă care ar fi vrut să zică: „în dimineaţa asta, toţi parcă vorbesc cu morţii”. Spre deosebire de Marta, care era îndrăgostită de pictură și își omora o bună parte a timpului în faţa șevaletului, ea nu înţelegea mare lucru în artele plastice. Pictura i se părea chiar o artă depășită. Aici îi dădea dreptate lui Filip, pe care-l auzea uneori spunând că, în era modernă, teatrul și pictura nu-și mai au rostul. „Sunt niște atavisme. La ce bun pictura când avem fotografia! Sau la ce bun teatrul când există cinematograful!”, exclama el nedumerit.

– Aţi auzit astă noapte zgomotul canonadelor? întrebă ea, ca și cum ar fi vrut să o readucă pe Marta din cer pe pământ. Aveam senzaţia că e chiar la marginea orașului. Am ieșit afară. De la noi, de pe dealul Stâncii, se vede totul ca-n palmă. Era trecut de miezul noptii și nici n-ai fi ghicit că acolo, în vale, se afla un oraș așa de mare. Era un întuneric cumplit, nu se zărea nicio lumină. Și doar orizontul…

Desigur, auzise și Marta exploziile. Cine nu le-ar fi auzit?! A ieșit și ea pe la ora două la balcon. Nu putea să vadă orizontul, din pricina caselor din jur, dar era suficient să te uiţi la cer, mai exact la norii care veneau dinspre răsărit, luminaţi de văpaia luptelor. Era ca o aurora boreală. Nu văzuse așa ceva de când trăia. Cerul era curmat de fâșii luminoase, de parcă se adunaseră toate fulgerele din lume la acest bal satanic. Era sinistru, mai ales când în zvâcnirile de lumină se profilau umbrele orașului mort – vârfuri de biserici, siluete amenințătoare de copaci desfrunziţi. Era ca o scenă de coșmar. Când reveni tiptil în dormitor, Filip îi spuse cu o voce cât se

poate de clară: „Cred că-i la vreo 40 de kilometri de oraș”. Nu dormea nici el, după cum, probabil, nu dormea cea mai mare parte a celor rămași în oraș.

– Ar trebui să fiţi fericită că lucrurile au luat întorsătura asta, zise nitam-nisam Marta, continuând să scruteze impasibilă strada pustie.

Perla fu surprinsă de această constatare. Ea, fiica unui evreu, nu putea nicidecum să fie suspectată de simpatie faţă de regimurile lui Hitler sau Antonescu. Fără indoială, în forul interior se bucura că aceștia, după toate probabilităţile, vor pierde războiul și vor răspunde pentru tot ce-au făcut. Dar era oare fericită că revin sovieticii? Putea spune hotărât doar că regreta ceea ce s-a întâmplat atunci, în iunie patruzeci.

Și-ar fi dorit ca lucrurile să rămână neschimbate, să dea până la bătrâneţe lecţii particulare de pian copiilor din „casele bune”, să-și educe și să-și mărite fiica, să aibă grijă de părinţi, apoi de nepoţi, să iasa duminica cu prietenele în oraș.

– Ce să vă spun…, zise ea cu voce stinsă. Firește, am sperat că va veni o zi când cei care au omorât-o pe tanti Berta, pe bunica Ţirlea, pe unchiul Haim, care au masacrat milioane de alţi oameni nevinovaţi, să fie pedepsiţi. Anume ei, făptașii și instigatorii acestor crime. Îmi pare rău că pentru păcatele acestor ticăloși vor plăti popoarele lor. Vor plăti scump… Poate chiar și generaţii inocente. Mi se pare crud. Mi se pare nedrept, dar…

Făcu o scurtă pauză, apoi adăugă cu o emoţie neașteptată:

– Am iubit Germania, doamnă! Până-n noiembrie treizeci și opt[67] , tatăl meu și unchiul Haim se credeau germani! spuse ea aproape strigând. La recensamântul din 1930 au zis că-s nemţi de rit mozaic. Și atâţia alţi evrei din orașul ăsta au făcut atunci la fel! Aproape toţi colegii unchiului Haim de la *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*[68] erau evrei și toţi au fost mânaţi în patruzeci și unu ca niște vite nu se știe unde. Iar în noiembrie 1918, evreii de aici plângeau,

DA, PLÂNGEAU, pentru faptul că se destrăma Imperiul. Austria rămăsese patria lor, chiar și după douăzeci de ani de stăpânire românească în Bucovina. Cât de injust…, șopti ea, acoperindu-și faţa cu mâinile.

Martei îi păru rău că abordase tema asta. Nu avea nicio îndoială că Perla regreta, într-adevăr, faptul că familia Skawronski se vede acum silită să-și parasească casa, tot așa cum și Martei i-a părut sincer rău pentru ce i se întimpase Perlei atunci, în toamna lui patruzeci și unu.

Se cutremura întotdeauna când își amintea de dimineaţa aceea de sfârșit de octombrie. Era într-o zi de luni. Abia trecuse de șapte când cineva sună la ușa lor. Afară abia se zorea de ziuă. Filip era la bucătărie, iar ea încă dormea. A fost tare surprinsă să audă ca prin vis vocea fostei sale profesoare de pian. Și-a dat seama îndată că s-a întâmplat ceva. Ieși repede din dormitor, aruncându-și pe spate doar un halat de cameră. Nu greșise. Era Perla Rubinski. N-o văzuse de vreo trei ani. Era îmbrăcată neglijent. Avea faţa învineţită de plâns și o privire chinuită. De cum a văzut-o pe Marta, îi căzu în genunchi, o cuprinse de picioare și porni să plângă în hohote.

Ce scenă cumplită! Marta nu trăise un moment mai penibil până atunci. Simţea lacrimile calde ale Perlei căzându-i pe degetele picioarelor goale. Încercă s-o liniștească. Își dădu repede seama despre ce se căznea ea să-i vorbească: Perla era pe jumătate evreică. Știa că în oraș au început să fie arestaţi evreii. Atunci, pentru prima dată în viaţă se simţi vinovată pentru simplul fapt că e nemţoaică. Nu purta personal nicio vină pentru ce se întâmpla, n-a avut niciodată nici cele mai mici alunecări spre antisemitism, deși, în anii treizeci, mesajul iudeofob era un lucru frecvent, mai ales în mediile rurale și mic-burgheze, chiar și în unele cercuri intelectuale.

Încercă să afle ce s-a întâmplat și cu ce putea s-o ajute. Printre lacrimile și sughiţurile femeii înţelese că taică-său, bunică-sa și

mătușă-sa, o fată bătrâna surdomută, fuseseră internaţi cu o seară mai devreme în ghetou.

Marta o cunoștea pe Berta Rubinski, mătușa surdomută a Perlei. Era o neîntrecută meșteriţă în broderie. Din asta trăia și o întreţinea și pe maică-sa. A fost de câteva ori în modesta lor locuinţă, undeva la marginea orașului. Dânsa îi făcuse Martei o poșetă brodată, pe care cususe cu chihlimbar frumoase ozoare orientale.

Perla o implora să-i ajute. Îi aduse într-o legăturică toate obiectele de preţ pe care le avea și toate economiile lor. Venise la Marta pentru că o cunoștea. Spera că o va convinge să apeleze la relaţiile pe care credea ea că Marta le-ar avea ca să-i salveze pe ai săi. De fapt, Marta nu avea niciun fel de relaţii, dar nu putu să nu întreprindă ceva, mai ales că era vorba de oameni pe care-i știa: „Frau Rubinski” i-a fost o excelentă profesoară, deși era cam rigidă și de asta n-o prea plăcea.

Îl rugă atunci pe Filip să-i organizeze prin intermediul mitropolitului o audienţă urgentă la Traian Popovici, noul primar al municipiului.

Din fericire, primarul era un om de mare curaj și de o rară cumsecădenie. Era bucovinean, auzise despre familia Randa și fu bucuros să audă că o nemţoaică îl roagă să intervină pentru niște evrei.

– Stimată doamnă, îmi cereţi să fac pentru trei oameni ceea ce i-am cerut mareșalului să faca pentru toţi evreii din oraș. Sunt, de altfel, așteptat la București pentru a explica situaţia în faţa cabinetului de miniștri. Voi avea personal grijă de cele trei persoane și vă asigur că voi face tot ce-mi va sta în puteri.

Când intrase la primar, Marta nu avea deloc certitudinea că va reuși ceva. Nu-i veni să creadă că domnul acela chel, cu maniere sobre, are curajul să-i ceară lui Antonescu să-și revizuiască poziţia în „problema evreiască”.

Tatăl Perlei reveni acasă peste câteva zile. Din păcate însă Marta nu mai putu face nimic pentru bunică-sa și nici pentru Berta Rubinski: întrucât ambele erau inapte de muncă, fuseseră deja îmbarcate în tren și expediate într-un lagăr, undeva în Transnistria.

După eliberarea lui taică-său, Perla îi făcu o vizită Martei. Voia cumva să-i mulţumească.

– Știu că nu duceţi lipsă de nimic, zise ea, dar vreau să-mi exprim cumva recunoștinţa pe care v-o port. Aveţi aici o faţă de masă pe care tocmai a finisat-o tanti Berta. A lucrat-o foarte migălos, deși nu-i fusese, din câte știu, comandată de nimeni. Vă rog să o luaţi ca răsplată pentru ce-aţi făcut pentru tata. Ah, da. Mai e o cărţulie de versuri a unei tinere doamne. S-au cunoscut cu tata în ghetou. Când a auzit că tata revine acasă datorită dumneavoastră, a zis că, deși nu vă cunoaște și nici dumneavoastră nu aveţi de unde s-o știţi, vă trimite cu o mică dedicaţie această cărţulie de versuri.

Marta o întrebă atunci pe Perla unde lucrează.

– Nicăieri. Mai vindem din lucruri. Tata a fost reangajat mecanic la depou. De mecanici buni acum e nevoie, chiar dacă-s evrei, în schimb, de profesori de muzică nu mai e nevoie. Chiar dacă-s evrei numai pe jumătate, zise ea necăjită.

Atunci a și decis Marta s-o angajeze pe Perla ca bonă a micuţei Iuliana. Acceptase și acea faţă de masa, deși n-a folosit-o niciodată. Era foarte frumoasă, o adevărată bijuterie, dar era ca un etern reproș. De câte ori dădea de ea, îi aparea în faţă imaginea Bertei Rubinski, cu ochelarii ei ieftini, de după care te urmăreau doi ochi cuminţi și obosiţi. Luă și carţulia intitulată „Der Regenbogen”.[69] Erau versuri în germană. Întâi o răsfoi fără prea mult interes. Era o carte de debut. Totuși, unele versuri îi plăcură.

„Sărmana femeie. Nu e lipsită de talent. Poate ar fi ajuns cândva și cunoscută. S-ar putea însă să moara o anonimă, aruncată în vreo groapă comună dintr-un ghetou din Transnistria.”

– Îmi pare rău…, zise Perla întorcându-și privirea. N-am vrut să…

– Mie-mi pare rau. Probabil, nici după câteva generaţii n-o să puteţi uita acest calvar.

Perla clătină cu hotărâre din cap:

– Așa ceva nu se uită, doamnă. Și nici nu se iartă, adăugă ea încet.

– N-am zis nimic de iertare, obiectă Marta. Oamenii de mult s-au dezvăţat să ierte. Mai poate ierta doar Dumnezeu.

Perla negă cu încăpăţânare din cap:

– Sunt convinsă că știe s-o facă și diavolul.

XI

Soarele încă nu destrămase pâcla ce învăluia orașul după luptele de astă-noapte, dar protoiereul nu mai putea dormi și, de fapt, chiar a vrut să meargă în voie, așa, ca pentru ultima dată, pe străzile pustii ale Cernăuţilor. În curtea bisericii armeano-catolice înfloriseră arbuștii de forsiția, vestitori luminoși ai primăverii. Niște cinteze gălăgioase își povesteau păsul într-un
cor emoţionant ce sfredelea răcoarea pașnică a dimineţii. Coborî agale strada Petrovici, căutând în van cu privirea urme de viaţă prin curţile caselor, după care ieși pe strada Română, uimit să vadă închisă ușa bisericii greco-catolice.

„Părintele Evstafie era întotdeauna înaintea mea și chiar a armeanului la biserică. S-o fi refugiat deja, sau poate că azi
le-am luat-o eu înainte? Cred că nu prea mulţi preoţi vor oficia în dimineaţa asta slujbe la Cernăuţi. Nu vezi zare de om pe stradă. S-ar putea să nu fie decât vreo mână de oameni la biserică.

Nu contează câţi vor fi. Eu trebuia numaidecât să oficiez slujba asta. Și Marta… Era bine să fi mers și dânsa. Mi-a promis că va veni. N-a dormit toată noaptea. S-a tot frământat în așternut, deși a băut cam mult coniac cu bătrâna Filigger la cina de bun rămas dată aseară de Grigore Șveţ. N-am zis nimic. M-am făcut că nici nu observ aceste excese, dar nu se cuvine în post, în ajunul unei asemenea sărbători, soţie de prelat… Iar dimineaţa se prefăcea că doarme dusă, în speranţa că-mi va fi milă și-o voi lăsa în pace.

Și eu am dormit prost. Era și-al naibii de frig și nu-s deprins să dorm așa încotoșmănat. Apoi s-a stârnit și vacarmul de afară. Dumnezeule, am crezut că rămânem fără geamuri când au început spre dimineaţă a trage tancurile rusești.”

Își ridică privirea spre cer. Se arăta a fi o zi frumoasă. Nori gălbui se mișcau alene, mânaţi de un vânt călduţ ce adia dinspre

apus, alungând mirosul de zgură ce venea din valea Prutului. Luptele se potoliseră. Pentru o vreme, desigur.

„Nu sunt supărat pe Marta. Dacă o trezeam, ar fi mers, dar am vrut s-o las să se odihnească. E pentru ultima dată în patul ei. Și, oricum, în împrejurările astea, plimbările nu se numără printre îndeletnicirile preferabile. Deși n-ar fi fost rău să fi stat azi și ea alături de mine. Era bine s-o vadă lumea, să-și ia rămas- bun de la unii și de la alţii, de la diaconul Camil, de la Gafiţa", conchise resemnat protoiereul, intrând în curtea bisericii.

Diaconul și nevastă-sa erau deja acolo. Vocea dăscăliţei, care dădea cu un chip vajnic indicaţii în stânga și-n dreapta, se auzea de la poartă, în schimb, Camil stătea tăcut, sprijinin-
du-se de răzătoarea din ușa bisericii. Nu era deloc în apele lui, ca, de altfel, toată lumea din jur. Asculta absent discuţiile câtorva bărbaţi în vârsta, care treceau în revistă pagubele aduse de unităţile de tancuri sovietice ce răzbătuseră astă-noapte până la Prut. Filip știa că, alaltăieri, diaconul primise o scrisoare de pe front, de la un coleg de-al lui fiu-său, care-l înștiinţa că băiatul fusese rănit pe frontul din Transnistria și că, acum, era într-un spital militar din Tighina. Gafiţa încă nu știa nimic. Camil s-ar fi dus numaidecât până la Tighina, că nu-i chiar așa de departe, dar acum, cu înaintarea rușilor în Bucovina, risca să nu mai aibă loc de cale întoarsă.

Faţa lui, palidă de neliniște și nesomn, se mai lumină la vederea lui Filip. Se salutară scurt cu o strângere de mână, după care protoiereul se duse în atenansă ca să-și facă toaleta de dimineaţă: acasă nu mai aveau strop de apă. De alaltăieri seara, robinetele din oraș secaseră, așa că, acum, lumea lua cu asalt puţinele fântâni din cartierele centrale ale orașului. Una dintre ele era chiar în curtea bisericii lui Filip, dar ieri după-amiază secase și ea. Când protoiereul vru să ia o găleată cu apă pentru acasă, constată că-n fântână

rămăsese doar mâl. Se văzură nevoiţi să limiteze accesul în curte peste noapte.

Dangătul solemn al clopotelor chema credincioșii la utrenia de Buna Vestire. Melodia lor se unduia în pâcla dimineţii de martie, căzând parcă-n fâșii, când peste pământul oamenilor, când peste timpul lui Dumnezeu. Iată că și dinspre biserica armeanească vine ca un vuiet de cutremur sunetul sobru al clopotului cel mare, apoi din vale se făcu auzit glasul ascuţit al clopotelor vechii bisericuţe Sfântul Neculai și doar cântarea surdă a clopotelor bisericii greco-catolice nu li s-a mai alăturat ca altădată.

Contrar temerilor lui Filip, biserica era aproape plină. Venise multă lume cunoscută din cartier, dar erau și feţe pe care nu le zărise niciodată în cei aproape cinci ani de când avea parohia asta.

Deși era destul de tânăr, părintele Filip, ridicat la rang de protoiereu în ziua de Buna Vestire a anului 1942, se afirmase ca unul dintre cei mai buni duhovnici din oraș. Asta nu putea să nu trezească invidia unor colegi de breaslă, care, bârfindu-l, nu uitau să amintească cu glas scăzut despre faptul că-i căsătorit cu o criptocatolică și că el însuși ar avea vederi nu tocmai conforme cu dreapta credinţă.

Într-adevăr, predicile lui se deosebeau de ale altor preoţi ortodocși, erau mai ancorate în realitate, mai aproape de nevoile și grijile cotidiene ale oamenilor. Cunoștea aproape toată lumea din cartier, și nu doar familiile ortodoxe, ci și pe cele de altă lege. Enoriașii îi purtau respect și-l apreciau pentru simplitatea și omenia lui.

În acea zi, Filip simţi mai mult ca niciodată cât de tare ţineau la el acești oameni simpli, români, ucraineni sau ruși, fie ei tineri ori bătrâni, care, în pofida infernului de afară, au venit să-i ureze drum bun. Chiar dacă protoiereul încă nu le spusese credincioșilor că pleacă din Cernăuţi, toţi își dădeau seama că asta se va întâmpla

numaidecât. Mulţi preoţi plecaseră deja și de-aceea în oraș au fost biserici care nu-și deschiseră ușile în această zi de mare sărbătoare.

„Eu m-am culcat și am adormit; sculatu-m-am că Domnul mă va sprijini…”, rostea tare și articulat, cu vocea lui clară, protoiereul Filip Skawronski, stând în faţa altarului bisericii arhipline, inundate de lumina veselă a soarelui matinal.

Mârâitul amenințător al războiului se auzea din nou, tot mai deslușit. Chiar în acel moment, undeva la Lencăuţi, tancurile sovietice au început să tragă cu zel sporit în direcţia orașului. Un stol de porumbei instalaţi în clopotniţa bisericii își luară speriaţi zborul, căutând zădarnic vreun loc mai liniștit. Geamurile zumzăiau neostenit, intonând parcă un imn tibetan. Dar oamenii nu se clintiră din loc. Utrenia, apoi Liturghia de Buna Vestire decurgeau conform rânduelii și nimeni nu părea să ia în seamă potopul de afară.

„Nu mă voi teme de mii de popoare, care împrejur mă înconjoară. Scoală, Doamne, mântuiește-mă, Dumnezeul meu; că Tu ai bătut pe toţi ce-mi vrăjmuiesc mie în deșert; dinţii păcătoșilor ai zdrobit.”

Lumea nu se grăbea să plece din biserică nici chiar după încheierea serviciului divin. Filip se apropia de fiecare, cu toţi schimba o vorbă, îi binecuvânta, îi încuraja. Pahom, starostele bisericii, îl rugă să permită corului să mai cânte.

– Cine știe când or mai răsuna între pereţii ăștia cântări românești, zise bătrânul staroste.

Filip nu avu nimic împotriva acestui concert improvizat de adio.

Mai întâi răsunară câteva imnuri bisericești, dar peste puţin timp, diaconul Camil trecu și la vechi cântece românești, cunoscute tuturor. Aici, vocilor profesioniste și antrenate ale coriștilor li se alăturară și cele neacordate ale enoriașilor. La un moment dat, cânta toată lumea. Glasurile a vreo sută de oameni, copii și vârstnici, se împletiră într-o tulburătoare polifonie.

– Ei, Camil, până una-alta, ramâi tu mai mare aici, zise protoiereul, îmbrăţișându-l.

– Da…, răspunse diaconul, ferindu-și privirea. Și ce, părinte, îndrăzni el să întrebe, înseamnă că te lași de preoţie? Că acolo-n Argentina o fi mai mult catolici?

Își dădea și Filip bine seama că asta era ultima lui zi de preoţie și că prin pampasurile de lângă Mar del Plata nu-l aștepta nicio parohie ortodoxă. De asta a și ţinut așa de tare să-și încheie cariera într-unul din cele 12 mari praznice ortodoxe, dar n-a vrut să-i recunoască asta și lui Camil.

– Vom mai vedea. Am înţeles că sunt și ortodocși pe acolo, zise nu prea convingător protoiereul, mai ales ucraineni din Galiţia.

Aruncă o privire asupra dăscăliţei:

– Ei, Gafiţo, rămâi și dumneata cu bine. Va da Dumnezeu și ne-om mai întâlni noi, că nimic nu-i hotărât pentru vecie, spuse el, încercând să simuleze bună dispoziţie.

Femeia clătină neîncrezatoare din cap și-și plecă ochii.

– Cum și când o fi voia Domnului, părinte.

În vocea vrednicei dăscăliţe nu se simţea prea multă speranţă.

– Acuma însă trebuie să vă grăbiţi, că nu-i de șagă, adăugă ea, arătând cu capul spre nord, de unde venea vuietul surd-clocotitor al frontului ce se apropia.

Filip se întoarse acasă cu mașina pe care o parca tot timpul în curtea bisericii. Făcuse rost, graţie Înaltpreasfinţitului, de o rezervă de două canistre de benzină. Avea și rezervorul plin, și mașina fusese verificată minuţios de Leibo. Are mâini de aur evreul ăsta. Nu găseai în tot Cernăuţiul un mecanic mai priceput.

Se pregătise bine de drum, le pusese pe toate la punct și, cu toate astea, era asaltat de regrete și îndoieli neclare. Încă ieri, n-ar fi crezut că-i va fi atât de greu să se despartă de biserică, de Camil și de Gafiţa, alături de care a fost toţi anii lui de preoţie, de paracliserul Iftode, cel care știa să mânuiască clopotele ca nimeni altul în toată Bucovina, de inimosul staroste Pahom, de mulţimea de enoriași veniţi să-și ia rămas-bun. În urechi continua să-i sune

muzica maestuoasă a clopotelor, care-l petreceau la ieșirea din biserică, scârţâitul jalnic al porţilor celor mari, pe care i le deschidea pentru ultima dată starostele Pahom, vedea zecile de perechi de ochi ce-l urmăreau cu regret atunci când urcă în mașină, pe Gafiţa fluturându-i în urmă din mână și pe diaconul Camil făcându-i semnul crucii.

Marta și Iuliana erau de mult gata de plecare. Venise și doctorul Șveţ, care, deși părea grăbit, așteptase să-și ia rămas- bun și de la Filip și chiar a ţinut să-l ajute să coboare valizele în mașină. Unele erau foarte grele, deși s-au înţeles că nu iau decât haine și lucrurile mai de preţ.

„A reușit să-și bage toate prostiile în valizele astea”, se gândi nemulţumit Filip când reveni în apartament și văzu că poliţele pe care stăteau de obicei discurile erau acum aproape goale.

Marta rămase afară cu doctorul Șveţ: n-a vrut să se despartă de el în prezenţa lui Filip. Reveni peste vreun sfert de oră cu ochii congestionaţi.

– Să mergem, zise Filip, aruncând o căutătură iscoditoare spre Perla.

Ea îi zâmbi cu tristeţe. I s-a părut protoiereului sau într-adevăr a licărit un fulger de durere în privirea doamnei Rubinski?

– Drum bun, zise ea și din ochii ei verzi s-a prelins o lacrimă trădătoare. O să vă duc… lipsa, adăugă ea înghiţind un nod și trecându-și privirea de la Filip spre Iuliana.

Vocea ei adâncă tremura de emoţie.

– Noi venim mâine, o liniști cu încredere Iuliana, sărindu-i în braţe.

Perla îi strânse cu afecţiune căpșorul cârlionţat la piept.

Coborâră toţi în tăcere la mașină: Filip, apoi Perla cu Iuliana. Marta venea în urmă la oarecare distanţă de toţi. Se opri o clipă în faţa ușii din lemn sculptat a apartamentului familiei Flenchea, pe care mai atârna plăcuţa de bronz cu haioasa inscripţie: „Aici

convieţuesc relativ pașnic dalmaţianul Pluto, doamna Eufrosinia Știrbu-Flenchea și avocatul Veniamin Flenchea. Întotdeauna bucuroși să fie deranjaţi cu treabă”.

„Altădată, când coboram scările cu Iuliana, Pluto nu întârzia să alerge la ușă și să ne salute cu un lătrat voios, zgrepţănând lemnul.”

– Ei…, zise cumva descumpănit Filip, preluând-o pe Iuliana din braţele Perlei.

Pe neașteptate, își simţi și el ochii cercetaţi de lacrimi și-și feri privirea, uitându-se cu atenţie prefăcută la ceasul de mână.

– E aproape două, adăugă el, întorcându-și faţa. Cam târziu. Ei… La revedere.

– Cu bine…, răspunse Perla cu vocea gâtuită de emoţie. Și drum bun, încă o dată…

Mașina supraîncărcată porni cu un huruit înecăcios din loc, săltând pe caldarâmul jilav. Vor rămâne peste noapte la Crasna, să-și ia rămas-bun cum se cuvine de la rudele lui Filip, iar a doua zi, dis-de-dimineaţă, vor continua calea spre Varna. Vlad le aranjase acolo totul prin cineva de la misiunea elveţiană de la Sofia. Le găsise chiar și cumpărător pentru mașină. Aveau și hotelul rezervat pentru două nopţi. La recepţie vor primi plicul cu biletele la vapor pentru 30 martie. Trebuiau să ajungă întâi la Cádiz, iar de acolo să ia nava spre Buenos Aires.

Marta privea prin geam agonia orașului natal. Erau ultimele zile ale Cernăuţiului românesc – o privelește ce-ţi gâdila, într-un fel neplăcut, parcă toate simţurile deodată. Străzile Ștefan cel Mare și, mai ales, Mihai Viteazul, unde se găsea cazarma, forfoteau de militari români și germani. Civili zăreai foarte rar. I se frângea inima când, traversând strada Mihai Viteazul, văzu grădinile pustii, ușile încuiate și obloanele trase ale vilelor abandonate de pe Regele Carol și Aviator Gagea. Plecaseră toţi. Doctorul Șveţ îi spunea că pare să fie singurul locatar rămas în elegantul cartier rezidenţial de lângă grădina botanică. Ce prostie face că rămâne…

O durea nespus capul. Coniacul doctorului Șveţ nu-i priise. Gândurile îi curgeau amestecat și vedea totul ca printr-o ploaie de puncte negre.

Drumul naţional ce lega Cernăuţiul de Rădăuţi se dovedi a fi un adevărat calvar. Era asemeni unui canal plin cu un noroi vâscos, frământat din greu de camioanele militare și mașinile sanitare cu șoferi nervoși ce-și croiau anevoie calea, ba alunecând într-o parte, ba împotmolindu-se prin mocirla deasă. Mai erau și sutele de refugiaţi întârziaţi, care se îndreptau spre sud, unii în căruţe târâte de cai zoioși până-n bot, alţii pe jos, trăgându-și cu greu încălțămintea din glodul cleios.

Se mișcau cu cel mult 20 de kilometri pe oră.

– Am fi ajuns mai repede pe jos, bombănea nemulţumit Filip.

Era supărat. Ar fi vrut să spună că s-au reţinut prea mult din pricina despărţirii lacrimogene a Martei de doctorul Șveţ, deși știa din timp replica soţiei: „Păi, nu trebuia tu să vii cu două ore mai devreme?”. Așa e, dar ăsta nu e deloc un motiv pentru tărăgănări suplimentare. Se puteau pupa și boci în voie în cele două ore pe care le-a oferit atât de generos. Și oricum au mai avut nevoie de încă vreo 20 de minute! În răstimpul ăsta ar fi apucat să facă cel puţin cinci kilometri.

Marta nu zicea nimic. Observa schimbarea de dispoziţie a soţului, dar era obișnuită cu aceste instabilităţi, ca și cu schimbarea bruscă a timpului în martie.

„Ce frumos era dimineaţa și ce vreme apăsătoare e acum.”

Ca să mascheze tăcerea, porni distrată radioul, sărind peste vreo două frecvenţe pe care se transmiteau știri. Nu aștepta nicio veste bună, iar de știri proaste nu simţea nevoia. Dădu peste un post de radio german, la care, printr-un fâșâit persistent, își făcea drum un program de muzică ușoară. Evelyn Künneke cânta celebrul *Sing, Nachtigall, sing*[70] al lui Michael Jary.

Sing, Nachtigall, sing,

Ein Lied aus alten Zeiten.[71]

„Știi cine cântă?”, ar fi vrut ea să-l întrebe pe Filip cu acea intonaţie zădărâtoare care căuta să spună simultan și răspunsul ei sentenţios: „Nu mă îndoiesc că un necioplit ca tine habar n-are de așa ceva”.

Cântecul ăsta îi amintea de ultima ei ședere la Königsberg. A fost exact pe vremea asta, anul trecut. S-a dus la cununia lui Fabian, care primise un scurt concediu pentru căsătorie. Era o după-amiază de martie târziu, caldă și uscată, absolut neobișnuită pentru această vreme a anului în Sambia. În grădinile vilelor cochete din Amalienau[72] înfloriseră viorelele. Seara, după cina festivă, Fabian le-a invitat pe ea și pe Dagmar la film. Cinematograful „Scala” le oferea două posibilităţi – *Wunschkonzert*[73] cu Ilse Werner în rolul principal și *Auf Wiedersehn, Franziska.*[74] Dagmar, care avea dreptul alegerii, pledase categoric pentru cea de-a doua opţiune. Acolo a și auzit pentru prima dată melodia asta, pe care apoi a fredonat-o timp de trei zile prin trenurile ce o duceau din Prusia spre Bucovina.

Era și-acum o seară de martie târziu, numai că era umedă și rece. Soarele apunea, dâra sângerie a asfinţitului croindu-și drum printre norii creţoși ce atârnau imobili peste colinele deszăpezite. După o cotitură, printre coroanele pinilor de pe costișa unui deal, se arăta secera palidă a lunii. Chiar la marginea drumului, de creanga unui copac era spânzurat un soldat român. Trupul lui neînsufleţit se bălăbănea în bătaia rece a vântului. Avea faţa desfigurată și picioarele desculţe. Era, probabil, un dezertor, pentru că la gât îi fusese agăţată o inscripţie.

„Sărmanul, se gândi Marta, privind la trupul slăbănog ce se legăna sub privirile nepăsătoare ale șirului de pribegi oropsiţi. S-o fi săturat de război până-n gât. Sau poate că era un tânăr recrut cuprins de frică.”

Sing, Nachtigall, sing,

Rühr mein müdes Herz…,[75]

îngâna cu vocea ei neasemuit de molatecă și caldă Evelyn Künneke.

„Mâine va fi vânt”, se gândi Marta, mutându-și privirea de la chipul mutilat al soldatului spre apusul purpuriu, dar, atunci când vru să spună asta în glas, observă privirea concentrată a lui Filip. Ochii plumburii ai protoiereului scrutau cu îngrijorare orizontul roșietic, deasupra căruia plana un stol de păsări negre.

„Așa zboară ereţii, își zise Marta. Ba nu, ereţii nu zboară în stoluri astfel rânduite… Avioane?!”, o fulgeră prin minte și inima-i zvâcni neliniștită.

– E o escadrilă de avioane, confirmă înabușit Filip.

Încă nu știau ce fel de avioane erau, pentru că veneau dinspre sud. Puteau fi avioane germane ce decolaseră de pe vreun aerodrom din zona Sucevei și zburau în direcţia frontului, care se apropia vertiginos, dar puteau fi și avioane sovietice, care se întorceau după o operaţiune de bombardament.

„Poate că-s totuși nemţești, își zise cu speranţă Filip, amintindu-și cu groază de rezervorul plin și de cele două canistre cu benzină din portbagaj. Zboară prea jos, prea la îndemâna artileriei antiaeriene, ca să fie rusești.”

Peste câteva secunde vreo zece avioane se ridicară mai sus și o luară în direcţia nord-est, iar alte cinci se clătinară încet, îndreptându-se spre drumul supraaglomerat. Câteva explozii puternice nu mai lăsară niciun fel de îndoială: erau avioane sovietice. Două dintre ele se apropiaseră la numai câteva sute de metri de drum, mitraliind din zbor razant coloana de refugiaţi îngroziţi. Mulţimea fu cuprinsă de o panică nebună. Filip opri motorul mașinii și strigă ca un apucat: „Afară!”. Dar, imediat ce deschise ușa, în apropiere se și auzi o bubuitură puternică, care ridică în aer un havuz de noroi, bucăţi de gard, oameni, cai, saci, valize și roţi de căruţă. O a doua bombă nimeri într-o mașină

sanitară ce venea mai în urma lui Filip, transformând locul căderii într-o imensă pâlnie fumegândă. Apoi se făcu liniște. Distracţia aviatorilor sovietici dură nu mai mult de vreo patru-cinci minute, după care avioanele o luară, ca și restul cârdului, spre nord-est.

Se întâmpla deseori ca aviatorii din ambele tabere să se distreze astfel pe seama civililor. Așa procedau și aviatorii germani în vara lui patruzeci și unu cu cei care fugeau în deznădejde din faţa lor. Acum era rândul sovieticilor să se răzbune. Nu aveau o indicaţie expresă de la superiori să facă așa ceva. Ba chiar mai mult, conducerea lor nu lăuda aceste „acte de eroism”, dar băieţii găseau întotdeauna vreo scuză: ori că printre refugiaţi, ca și în cazul de faţă, erau și mașini militare, ori că refugiaţii poate că nici nu erau refugiaţi, ci era o acţiune deghizată de transfer de forţe. Șefii lor știau prea bine care e situaţia reală, dar se prefăceau că acceptă explicaţiile. Mă rog, era război, și, într-un război, câte nu se întâmplă, mai ales într-un război ca ăsta.

Îndată ce avioanele se îndepărtară, drumul începu să freamăte ca un furnicar deranjat. Ieșiră de prin ascunzișuri și sătenii. Încercau să-i ajute cum puteau pe bieţii bejenari, deși unii localnici îi priveau pe aceștia nu chiar prietenos. Considerau că prezenţa coloanelor de refugiaţi le-ar pune în pericol casele, averile și chiar vieţile.

– Păi asta-i mașina lui Filip al lui Arhip pădurarul, strigă un băietan, arătând vecinilor spre „Horch”-ul poleit cu noroi, lângă care zăcea corpul însângerat al protoiereului.

– Iar fetiţa asta care ţipă alături ca din gură de șarpe o fi fiică-sa, spuse o femeie între două vârste, apropiindu-se ezitant de mașină. Sunt încă vii, zise ea, pipăindu-l pe Filip.

– Ea n-are nimic, zise o bătrânică, cercetând-o pe Marta, care zăcea trântită la pământ la câţiva metri de la mașină. Cred că e leșinată de spaimă, ori poate că-i o contuzie. Dar el e rănit rău, îngăimă dânsa, scrutându-l cu privirea pe protoiereu.

– Da, piciorul drept. Și pieptul i-i bortelit în partea dreaptă, zise Iorgu, examinându-l mai îndeaproape pe Filip. Trebuie să-l anunţăm mai repede pe Fedot al Chilinei, spuse el, privind în jur. Ia fugi, băiete, și zi-i să vină grabnic cu o căruţă ca să-l ducem la el. Și să-i anunţe și pe fraţii Marfinei! Zi că sângerează cumplit, dar e încă în viaţă. Și luaţi, femeilor, copilul ista de lângă dânsul.

Bătrâna, nevasta lui Iorgu, încercă s-o rupă pe Iuliana de lângă taică-său, dar ea se împotrivi cu tărie, încleștându-și mânuţele ca o pisică speriată în gulerul lui Filip. Șiroaie de lacrimi și muci îi străbăteau faţa murdărită de sângele lui taică-său. Se uita cu o frică animalică la cei din jur și îngâna fără încetare printre sughiţuri un „nu” categoric.

– Da uite că mașina-i bună-bunuţă, exclamă cu necaz femeia. Dacă ședeau înăuntru, n-ar fi păţit nimica. Dar copila asta, sărmănica, e speriată tare, făcu ea, încercând zadarnic s-o liniștească cumva.

– Du-o la noi și spal-o. S-o dai și cu agheasmă, m-auzi? O aducem și pe maică-sa acușica.

Între timp rudele îngrozite ale Marfinei alergau într-un suflet, scoase de prin casele lor. Unul din fraţii pădurăriţei o urcă pe Marta în caruţa lui și-i rugă pe Iorgu și pe Fedot să o ducă la canton. Au mutat acolo și bagajele din mașină.

– Se refugiau și ei, ori veneau la taică-sau, mai la adăpost, cugeta în glas Iorgu. Trecem pe la mine s-o luăm și pe fetiţă. Tare-i speriată.

Filip nu era transportabil și au hotărât că-i mai bine să-l ducă acasă la cineva și să-l lase acolo în grija femeilor.

– Eh, măi Fedoate, făcu Iorgu uitându-se la claia de valize din căruţa ce înainta agale pe drumul desfundat care ducea spre cantonul lui Skawronski. Să mai zici că nu-i Dumnezeu pe lume. Apoi câte zile-o fi de când Arhip ne-o zis în crâșma lui Dozea că pe el nu-l privesc toate nevoile astea?

Fedot își clătină în semn de aprobare capul în formă de castravete și-și îndreptă căciula brumărie.

– Dumnezeu nu bate cu băţul, se învoi el.

Marta își reveni peste vreun sfert de oră, când erau la ieșirea din sat. La început avu senzaţia că e legănată de ceva, apoi simţi că mâinile și picoarele-i sunt amorţite de frig. Blana unui cojoc, de la care mirosea a oaie și a fum, o acoperea până la gură, gâdilându-i bărbia. N-a putut deschide ochii: avea pleoapele grele ca de piatră și-o durea teribil capul, ca niciodată. Apoi căzu din nou în nesimţire. Când își reveni a doua oară, auzi voci de bărbaţi. Voci necunoscute. Vorbeau românește. Crăpă ochii. Întâi nu putu înţelege ce era acea nemărginită întindere albastră care i se deschise privirii, dar, peste câteva clipe, văzu secera palid-alburie a lunii.

„Cerul, își zise Marta privind la bolta ce mai era pe jumătate senină. Cerul!? Bombardamentul…”

Sări brusc, ca arsă, speriindu-i de-a binelea pe cei doi bărbaţi din căruţă. În momentul în care vru să strige „Iuliana!?”, o văzu alături, lipită de ea.

– E bine, îi zise Fedot. N-a păţit nimica. S-o speriat tare, bineînţeles, da o s-o descânte mama. Filip e rănit, răspunse el la întrebarea din privirea Martei. Parcă n-are nimica rău…, adăugă omul, ferindu-și ochii. O mers văru Gavril la Storojineţ, poate o găsi vreun felcer.

Când caruţa lui Fedot apăru în curtea cantonului, mătușa Chilina tocmai venea de undeva din pădure. Culesese toporași pentru Marta.

„Ei îi plac florile de pădure, își zicea bătrâna admirând buchetul proaspăt cules. Mâine se duc la capătul lumii, în Argentina. Nu cred ca acolo să fie toporași. Se zice că-i ţară caldă, fără iarnă. Dacă n-au iarnă, n-au nici primăvară, și dacă primăvară nu-i, nici toporași nu-s. Eh, cine știe ce feluri de flori o mai fi și pe-acolo! Eu n-o să le văd niciodată… Și nici pe ei n-am să-i mai văd pe lumea asta, se gândi bătrâna, oftând.

Marfina zice că din pricina Martei e nevoit acuma Filip să lase casa și să plece-n pribegie. Nu știu de ce, dar nimănui nu-i place de fata asta. Dar mie mi-e drag de ea. Chiar oleacă mi-i și jale de dânsa. Mi se rupe inima când mă uit câteodată pe furiș în ochii ei…

Da oare de ce-o fi venind Fedot? se întrebă ea neliniștită, recunoscând căruţa feciorului ce intra în curtea cantonului. Și ce-i cu lăzile acelea…”

– Sărut dreapta, mămuţă, zise Fedot vizibil stânjenit, coborându-și picioarele lungi din căruţa plină cu valize. Apoi, le-am adus…, făcu el, arătând cu mâna spre Marta, care stătea ascunsă sub cojoc, ţinând-o strâns lângă ea pe Iuliana.

Fetiţa sughiţa după atâta plâns și-și freca năsucul cu mânuţele rebegite de frig. Când o văzu pe Chilina, se opri din sughiţat și-i zâmbi, acceptând, fără a scoate o vorbă, să treacă în braţele ei.

În timp ce mătușa Chilina realiza înfiorată în ce consta vestea adusă de fiu-său, Marfina ședea în bucătărie lângă foc și mânca, dusă pe gânduri, seminţe de floarea-soarelui, trăgând din când în când cu ochiul la știuca care se prăjea pe plită. Își zicea c-o să facă un mujdei bun și-o mămăligă mare. În verandă a pus în farfurii o minune de piftie din pește cu cartofi, iar în cuptor are sarmale de post, și pampuște cu usturoi, și turte cu mac, așa, ca-n Bucovina. Că doar azi e Buna Vestire, sărbătoare însemnată. Și din oră-n oră trebuie să apară Filip al ei…

„E poate pentru ultima dată când trage la casa părintească”, se gândi dânsa, oftând și clătinând cu amar din cap.

Ar fi plâns, dar nu mai avea lacrimi. Rămânea singură, cu nădejdea că măcar Tudor, va da Dumnezeu, se va întoarce lângă ea. A crescut trei băieţi și uite că, dacă moare mâine,
n-are cine-o scoate din casă…

„Da ce-i cu răcnetele astea ale mătușii Chilina?”, își zise ea, sărind ca friptă.

O lovi o presimţire cruntă și neclară. Își aruncă iute șalul peste spate și se grăbi afară, dar în ușă se ciocni cu mătușa Chilina, care o ducea bocind în braţe pe Iuliana. În urma ei îi văzu pe Fedot și pe Iorgu, ţinând-o de subsuori pe Marta.

– E rănit. E doar rănit, se grăbi să zică Fedot, surprinzând neliniștea nebună din ochii Marfinei. E la Gavril acasă. El s-o dus în târg după felcer.

– Nu se poate, șopti Marfina, sprijinindu-se de ușă.

Mâinile îi căzură fără vlagă. Simţea cum o învăluie ameţeala. Aerul aspru de munte îi usca gâtlejul, slăbindu-i vocea.

– Nu se poate, repetă ea, înghiţind în sec.

Ochii rătăcitori i se întâlniră cu privirea lui Arhip, care tocmai ieșea din odaie, scrâșnind din dinţi de supărare că tot tărăboiul ăsta îi strica tradiţionala oră de odihnă, dar Marfinei nu-i mai era teamă să înfrunte căutătura necruţătoare a soţului. N-o mai interesa nimic, nu-i mai era frică de nimeni.

– Filip a fost rănit… E rău, fără simţire. L-au dus la Gavril în casă, bâigui ţopăind vinovat Fedot, fără să-și dea seama că tocmai îi prezentase Marfinei, care mai era de faţă, un tablou puţin diferit.

Pădurarul nu zise nimic. Niciun mușchi nu i se clinti pe faţă. Privi înţepenit undeva în spaţiu preţ de câteva secunde, cu o expresie stranie și absentă, apoi își trase singur, respirând greu, cizmele de iuft și urcă, fără a scoate o vorbă, în căruţa lui Fedot.

Casa pădurarului Arhip Skawronski se cufundă în întuneric și neliniște, transformându-se într-o lume de umbre și șoapte. Dinspre bucătărie venea un miros înţepător de pește ars, accentuând și mai mult tristeţea apăsătoare ce plutea în aer. Marfina plângea în surdină pe canapeaua din dormitor, în timp ce mătușa Chilina ședea tăcută pe marginea patului în care adormise Iuliana, trecându-și mâinile zbârcite prin zulufii ei moi și aurii.

Marta încerca și ea să doarmă în odaia de la etaj, dar imaginile ultimelor zile îi reveneau mereu în faţa ochilor. Cartierul gării râmat

de obuze. Peronul fremătând de lume înnebunită. Trenurile tixite până la refuz cu refugiaţi. Zgomotul asurzitor al luptelor din nordul orașului. Frica animalică care se citea în ochii soldaţilor tineri ce se îndreptau spre cartierele din vale. Mugetul sirenelor. Șuieratul bombelor. Faţada ciuruită de schije a primăriei. Lacătele inutile de la ușile vilelor abandonate. Geamuri din care nu mai privea nimeni. Chipul însângerat al soldatului spânzurat.

Deodată, acesta își deschise larg ochii, fixând-o cu o privire plină de reproș.

„Ce vrei?”, îl întrebă Marta, înspăimântată.

„Azi e Buna Vestire, zise el. Am vrut să-ţi urez drum bun.”

Vocea asta… Era glasul doctorului Șveţ. Așa e. Trupul care se bălăbănea atârnat la marginea drumului naţional era al lui Grigore Șveţ! Ea se uită mai atent la grimasa lui încremenită de groază și durere. El mai spunea ceva, dar ea nu reușea să-i deslușească cuvintele. Pe neașteptate, pădurea întreagă fu cutremurată de răcnetul sfâșietor al Amandei Iosif; or, spânzuratul, de fapt, nu era Grigore Șveţ.

„Ai grijă…”, îi striga Amanda cu faţa desfigurată, clătinându-și picioarele goale în bătaia rece a vântului de martie.

XII

În după-amiaza zilei de 25 martie, când tancurile sovietice intraseră în Lencăuţi și Sadagura, familia Rubinski s-a mutat cu traiul în pivniţă, unde au adus și lucrurile mai de preţ. Ca să facă „viaţa subterană” a celor trei femei din casa lui cât de cât suportabilă, Leibo Rubinski adusese de undeva niște saci umpluţi cu paie de grâu, care au fost așternuţi pentru a acoperi pământul rece și jilav din beci.

După apusul soarelui, intensitatea luptelor scăzuse, dar pe la miezul nopţii, bateriile nemţești de pe muntele Ţeţina au început să tragă salve iuţi în direcţia poziţiilor rușilor, care reușiseră să cucerească un cap de pod peste Prut. Riposta nu s-a lăsat mult așteptată. Vârfurile unităţilor sovietice de tancuri s-au angajat neîntârziat în luptă, împroșcând la nimereală cartierul Stânca cu un șuvoi de proiectile ce zburau șuierând peste casa lui Leibo Rubinski.

– Măcar de n-ar dura prea mult, zise Perla, ascultând îngrijorată în întunericul pivniţei vuietul luptelor. În iulie patruzeci și unu, rușii au cedat destul de repede.

– Poate va da Domnul și-n câteva zile vom scăpa de năpasta asta, răspunse fără prea multă convingere maică-sa.

Nu era foarte clar la care năpastă se referea Sonia Rubinski – la lupte, la români ori la ambele. Această fostă activistă bolșevică, fugită din Kameneţ-Podolski la Cernăuţi după arestarea grupului lui Kudrin în februarie 1903, avea toate motivele să aștepte sosirea trupelor sovietice, care însemna, totodată, și sfârșitul bătăliei din oraș.

„Activistă bolșevică” e, desigur, un eufemism, pentru că-n realitate, *krasotka*[76] Sonecika, cum era dânsa dezmierdată la cei șaisprezece ani pe care-i avea pe atunci, era doar amanta unuia dintre respectivii ilegaliști. Dar, oricum, din plictiseală, uneori mai citea acea gazetă *Iskra,* de aducerea și răspândirea clandestină a

căreia în Rusia se ocupa grupul lui Kudrin, iar odată chiar a mers într-o misiune nocturnă până la hotarul cu Austria, de unde primeau în taină tot felul de tipărituri. Acei oameni cu care s-a întâlnit la hotar au și ajutat-o mai târziu să fugă la Cernăuţi. Au făcut asta nu din cauza că și-ar fi făcut griji pentru ea, ci pentru că era o verigă slabă în reţeaua lor, care tocmai fusese identificată de poliţia ţaristă. Tot ei au ajutat-o să-și găsească acel loc de muncă la gara din Cernăuţi unde l-a și cunoscut pe Leibo, care se îndrăgostise lulea de noua spălătoreasă de la bufet.

Leibo Rubinski era unul dintre „tovarășii austrieci” cu care lucra grupul din Kameneţ-Podolski. Era evreu, dar, de când se dăduse cu marxiștii, uita tot mai des de asta. Uitase definitiv atunci când, contrar voinţei părinţilor, o ceru pe Sonecika în căsătorie. Avea deja o logodnică, fiica unui proprietar de dugheană din Boian, o fată deșteaptă, dintr-o casă îndestulată. Părinţilor lui Leibo tare le-ar fi plăcut s-o aiba de noră pe Haia Hassner. Așa o noră! Și ce dacă era cam slutișoară?

– Tu la asta nu te uita, băiete, îi zicea taică-său. E bine ca femeia pe care o ai pe lângă casă să fie și desteaptă, și frumoasă. Dar, dacă ai de ales între una frumoasă și alta deșteaptă, să alegi ceea ce-ţi poate fi de folos și va ţine mai mult.

Leibo înţelese în felul lui sfatul. O luă de nevastă pe Sonia. Peste doi ani, frumoasă nu mai era. Prea deșteaptă nu fusese niciodată, deși era descurcăreaţă, învăţase repede nemţește și se acomodase cu ușurinţă în noul mediu.

Prin tradiţie, Sonia Rubinski rămase „marxistă” pentru totdeauna, deși în partid n-a intrat niciodată. Pentru ea, „comunismul” însemna frumoase amintiri din trecut și nicidecum un viitor mirific. Cu toate astea, fu cuprinsă de un sentiment de dezamăgire atunci, în patruzeci, când veniseră întâia oară sovieticii. Ori ea îmbătrânise și uitase esenţa învăţăturii marxiste, ori

învăţătura evoluase într-atât, încât, după 35 de ani, n-o mai recunoștea.

Altminteri, nu doar Sonia Rubinski își făcea griji că frontul s-ar putea opri pentru o vreme în oraș. Temerea era împărtășită de toţi cei care-și asumaseră riscul să rămână în acele zile la Cernăuţi. Trupele germano-române pregătiseră în grabă poziţii de apărare pe malul drept, mai ridicat, al Prutului, în speranţa că vor reuși să oprească aici ofensiva sovietică. Toată noaptea, deasupra caselor din Stânca a fost un adevărat cruciș de focuri. Ţinta sovieticilor era muntele Ţeţina, care domină Cernăuţiul și unde se instalase artileria germană. Dacă riscai să ieși noaptea afară pe dealul Stâncii, unde era casa lui Leibo Rubinski, atunci nu doar auzeai, dar și vedeai văpaia bătăliei pentru Cernăuţi, doar că, evident, prea mulţi doritori de a admira această spectaculară priveliște nu erau.

– Dacă o ţine toată noaptea așa, atunci dimineaţa nu mai găsim nici cioburile caselor, zise Perla, după ce un obuz explodă cu o putere asurzitoare undeva prin apropiere.

Borcanele de pe rafturi zângăniră vioi preţ de câteva secunde, cei patru locatari speriaţi ai pivniţei scuturându-și cu gesturi mecanice firicelele de var și tencuială măcinate din tavan.

– De-am scăpa noi teferi, răspunse Leibo. Casa…

O tăcere mormântală se instală în pivniţă, dar nimeni nu risca să vadă ce e cu casa, deși fiecare era cuprins de aceleași îndoieli privind integritatea ei. Sonia își simţi buzele uscate și scoase un geamăt ușor. O cuprinseră ameţelile la gândul că ar putea rămâne în drum.

– Dacă se va întâmpla ceva cu casa, rosti ca pentru sine Perla, noua administraţie ne va găsi un loc de trai. Mai bine de jumătate din casele din oraș sunt pustii. Și-n patruzeci rușii au dat nevoiașilor locuinţe în casele celor refugiaţi. Tot felul de golani s-au ales cu apartamente la care gospodarii buni nici nu visau.

Își aminti că-n buzunar are cheile apartamentului Skawronski. Le dibui. Două chei calde, ușor uleioase. Una mai mare, groasă, era de la palier. Alta, subțire, și lungă, de la apartament. Trei ani de zile, cu ele începea și se încheia ziua de lucru. Acum…

„Filip… Sper c-au ajuns cu bine și nu se vor reține prea mult la Crasna. Drumurile de azi nu-s o plăcere și, cum frontul e așa de aproape, nu e cazul să rișteprea mult. Mai ales că e și copilul cu ei. Iuliana…”

Depusese ani de zile eforturi zadarnice pentru a alunga tot felul de gânduri legate de Filip Skawronski. Era însurat. Era cu mult mai tânăr decât ea. Nu putea avea nicio speranță legată de el. Furioasă, uneori căuta să-i enumere toate metehnele: era rigid, impulsiv, închis, distant. Dar toate aceste catalogări se risipeau imediat ce-l avea în preajmă. Nu voia nimic de la el. Era bucuroasă doar să-l știe alături, să-l întrebe dacă nu vrea un ceai, să-i calce pantalonii, să-i spele cu multă dragoste cămășile, să-i strângă în brațe copilul.

Un sentiment de disperare o copleși pe neașteptate. Acum, după ce familia Skawronski a plecat, simțea în viața ei un gol adânc.

Se atașa greu de oameni și nimeni n-ar fi crezut că femeia asta cu alură rece și privire de șarpe ascundea în spatele aparențelor o natură cât se poate de sensibilă. Avea puțini prieteni. De fapt, în acel moment, nu mai avea niciunul, pentru că cele două amice pe care le-a avut au fost duse în ghetou în octombrie patruzeci și unu, și apoi…

Făcând excepție de cei ai casei, sufletul cel mai apropiat de Perla Rubinski era o fetiță de patru anișori, ori, mai bine zis…

„Seamănă mai mult cu Filip, constată ea încă o dată, amintindu-și, în așteptarea somnului ce nu mai venea, de chipul copilului. Poate nu și la caracter, dar are ochii lui, forma nasului și gurii și e șatenă ca și dânsul.

Filip…, se gândi cu duioșie Perla, frământându-se în așternutul de paie. Ce noroc a avut totuși nemțoaica asta, remarcă ea cu regret.

E așa… Așa un om de nădejde. Mi-ar fi plăcut să am alături în viaţă un bărbat ca el. Iar mie nu mi-a mers deloc la bărbaţi", își recunoscu ea.

Primul ei soţ fusese, ca și ea, profesor de muzică, mai exact violonist într-un klezmer.[77] Era dintr-o familie de evrei hasidici[78] din Sadagura.[79] Bineînţeles, părinţii lui s-au opus căsătoriei cu o fiică de „goi",[80] iar ţadikul[81] l-a amenințat cu excluderea din comunitate pentru asta. Dar dragostea se dovedi mai puternică decât familia și chiar decât autoritatea ţadikului de Sadagura. Ea nu l-a iubit, de fapt, dar îi era milă de dragostea lui. Femeile acceptă uneori o relaţie și din milă… Era foarte bun și cuminte, dar și inimaginabil de nepriceput. Nepriceput la toate câte pot fi. Singurul lucru pe care-l făcea bine era să cânte la vioară. A fost extrem de talentat. Avea studii muzicale modeste, dar cum cânta el la vioară *Hava Nagila*[82] n-ar fi putut s-o facă decât David Oistrah. A murit însă la câteva luni după căsătorie. S-a constatat că avea un cancer pulmonar.

Cel de-al doilea soţ al Perlei, tatăl Gretei, a fost un ucrainean de-a dreptul uriaș. Lucra împreună cu Leibo ca mecanic la depoul CFR din Cernăuţi. Perla s-a măritat cu dânsul pentru că-i plăcea de el lui taică-său. Zicea că-i mecanic foarte bun, că-i băiat dintr-o bucată și că-i așa de puternic că îndoaie nu știu ce fel de șine cu mâinile goale. Așa o fi fost… Era și extraordinar de slut. Era atât de urât, încât, dacă se uita la el, îi venea a plânge. Când s-a născut Greta, primul lucru de care s-a interesat Perla a fost: „Ce e?". Când i-a spus maică-sa că-i fată, i s-a dus inima-n călcâie. Atâta a putut spune: „Să nu-mi zici că nu-mi seamănă mie". Și biata Sonia nu i-a spus asta. Iar când Greta împlinise trei ani și devenise urgia și teroarea semenilor ei din cartier, taică-său fu arestat de Siguranţă. Se dovedi că era activist comunist. Primi zece ani de închisoare și acolo a și murit. Căpătase o tuberculoză.

„Și în cazul lui Filip au existat temeri legate de tuberculoză”, își aminti cutremurându-se Perla. Câte emoţii și-a făcut dânsa în zilele acelea! Nu era credincioasă, dar atunci s-a rugat în sinea ei acelui Dumnezeu unic al creștinilor și evreilor ca presupunerea sinistră a doctorului Șveţ să nu se adeverească. Ce mult s-a bucurat când doctorul a adus acele pelicule și a spus că-i doar o bronșită! A stat lângă ușă cu răsuflarea întretăiată și a ascultat ce veste a adus Grigore Șveţ în acea dimineaţă. Radioul vorbea cam tare, dar ea a deslușit cuvintele lui. Îi venea să-l sărute pe doctor. A trecut cu vederea până și căutătura acră a lui Filip atunci când ea l-a întrebat dacă n-ar vrea să fie serviţi cu ceva. Altădată ar fi suferit câteva zile pentru așa o privire neglijentă.

„Filip…”, se gândi ea cu un ușor suspin, mângâind cu vârful degetului cheia lungă și subţire a apartamentului Skawronski. Era caldă și unsuroasă. Cheia de la casa în care locuise bărbatul ăsta încăpăţânat, sigur de sine și solitar ca un sihastru.

Auzise că e un preot bun, deși era de acord cu Marta asupra faptului că felul lui de-a fi și chiar fizicul său, marcat de un aer cazon, nu cadrau cu această profesie. Odată l-a întrebat de ce și-a ales meseria asta. El strânse din umeri zâmbind și-i spuse: „E o îndeletnicire cu care nu șomezi”. Firește, nu ăsta o fi fost adevăratul răspuns la întrebare. Ea se gândea deseori ce altceva ar fi putut să fie Filip în afară de preot? Ei i-ar fi plăcut să-l vadă militar. I se părea singura meserie perfect ajustată la exteriorul lui și la felul său de a fi. Uneori se surprindea că-l îmbracă imaginar într-o frumoasă uniformă de ofiţer. Asta se întâmpla când îi călca pantalonii…

Când, peste câteva ore, prin crăpăturile ușii pivniţei se strecurară primele șuviţe de lumină albăstrie, Leibo se încumetă să iasă din ascunzătoare ca să vadă ce se întâmplase afară peste noapte. Reveni peste vreo trei sferturi de oră. Casa le era în ordine, lacătul de la ușă era intact, până și geamurile rămaseră întregi, deși gospodăria unui vecin a fost lovită de un obuz.

– Doamne, Dumnezeule, șopti Sonia la auzul acestei noutăţi. Și cu ei, sărmanii, ce-i?

Leibo se așează greoi la picioarele soţiei.

– Ei sunt teferi. Erau ascunși la moș Avrian în beci. El mi-a și spus că se zvonește că rușii au mai ocupat un cap de pod, la Jucica. Dacă-i așa, atunci până diseară ar putea lua și centrul orașului.

Dar pronosticurile lui Avrian lipoveanul nu s-au adeverit. Următoarele trei zile au fost un adevărat infern pentru orășeni. Bătălia pentru Cernăuţi a durat exact patru zile și patru nopţi, încercarea de a menţine orașul costându-i pe români și pe nemţi vieţile a 1 500 de soldaţi și ofiţeri. La marginile de sud ale orașului, unde era și casa familiei Rubinski, rezistenţa româno-germană a fost înfrântă abia în zorii zilei de 30 martie. În aceeași seară, cerul Moscovei a fost iluminat de focuri de artificii prilejuite de intrarea trupelor sovietice în Cernăuţi. Se bucurau și puţinii locuitori ai orașului. Unii pentru că-și găseau locuinţa neatinsă, alţii pentru c-au scăpat ei înșiși nevătămaţi ori numai pentru faptul că s-au sfârșit luptele. Printre cei rămași în oraș erau mulţi care așteptaseră cu sufletul la gură revenirea Armatei Roșii; or, ultimii trei ani n-au fost nici pe departe prea fericiţi pentru ucrainenii și, mai cu seamă, pentru evreii din Cernăuţi.

Chiar dacă sunetele războiului se auzeau încă deslușit, iar orașul devenise acum ţinta aviaţiei și artileriei germane, cernăuţenii se grăbeau să-și părăsească ascunzișurile. Ultimii au ieșit cei din dealul Stâncii, unde locuia și familia Rubinski. Leibo și-a părăsit pivniţa în dimineaţa zilei de 30 martie, când, la marginea Roșei și Stâncii, se mai dădeau lupte. Acum, ușa fusese spartă și cineva umblase prin casă. Poate soldaţi germani, poate români ori sovietici. Fie au căutat de mâncare, fie au sperat sa găsească vreun obiect mai de preţ, sau poate, pur și simplu, au dorit să se convingă că nu erau ascunși soldaţi inamici.

„Și atunci, cum de n-o dat o raită și prin pivniţă, se minună Leibo. O fi intrat în șopron și n-o fi zărit în podea intrarea? Nu-i feleșagul lor să nu vadă așa ceva. Cred că era unul mai prostănac. Sau erau beţi.”

Nu luaseră nimic. Nici n-ar fi avut ce lua, dar făcuseră dezordine și era neplăcut să știi că cineva ţi-a umblat prin casă. Spre amiază, când frontul se îndepărtă mai sigur de oraș, Leibo le-a chemat și pe femei în casă.

Greta puse la fiert niște cartofi. Aveau varză murată și ceapă și chiar și ceva untdelemn din rezervele lăsate de Marta. Vor face o cină festivă cu ocazia eliberării orașului. Aveau ce sărbători – au rămas în viaţă, cu casa întreagă, cu bunurile neatinse. Nu erau chiar atât de mulţi vecini care se puteau lăuda cu asta. Sonia curăţă ceapa, săltându-și periodic imensele balcoane pe care se răsfirau în voie mărgele de sticlă roșie. Era a dracului de usturătoare ceapa asta, și femeia, ca să-și ușureze suferinţa, arunca din când în când câte un blestem înspre miază-zi, chemând pe capul nemţilor și românilor toate grozăviile potopului și rugându-l pe bunul Dumnezeu, în care niciodată n-a crezut, să le sece sămânţa. Tocmai într-un astfel de moment, cineva ciocăni vioi la ușa casei Rubinski. Sonia privi speriată spre Leibo, care stătea întins pe pat, apoi spre Perla, care croșeta.

– Deschide, Gretchen, zise cu un aer de ușoară îngrijorare Leibo, dar nu apucă să spună asta, că în pragul locuinţei a și apărut un militar sovietic de vârstă și statură mijlocie, cu mustăţi și gene stufoase, exact ca ale stăpânului casei.

Bărbatul își scoase chipiul, dezgolindu-și cârlionţii încărunţiţi, și-și desfășură buzele cărnoase într-un zâmbet larg.

– Șalom! aruncă vesel musafirul, frământându-și în mâini chipiul militar și iscodindu-i cu privirea pe cei patru locatari rămași cu gura căscată.

– Froiko! strigă uimită Sonia, plesnind a mare poznă din mâinile ei grăsulii. Tu ești, ștrengarule!

– Eu, în carne și oase, viu și nevătămat, precum vedeţi, zise el și se făcu imediat nevăzut în braţele moi ale pupăcioasei sale cumnate.

– Mare e puterea lui Dumnezeu, mă Froiko, zise ateul Leibo Rubinski după ce trecură primele momente ale întâlnirii cu sărutări, îmbrăţișări, exclamaţii de încântare și lacrimi. Am rămas ambii în viaţă! Așa o năpastă am trecut-o! Pe unde ai umblat? Ce-ai făcut în toţi anii ăștia? Ce noroc te-a adus aici? Ce noroc! Ce bucurie! Ia loc, povestește, sper că n-ai venit așa, pentru un minut. Trei ani, mă Froiko! îngână Leibo, clătinând din cap.

Froiko se așează lângă frate-său, pe laviţa de nuc. În vechea sobă de teracotă maronie ardea vesel focul. Lemnele trosneau răspândind în camera luminată de soarele primăvăratic un miros plăcut de rășină arsă.

– Ei, acum ne vom vedea mai des. Am revenit la vechiul meu loc de muncă și chiar azi am fost numit într-un post de mare răspundere.

Toată casa lui Leibo se umplu de exclamaţiile unei nemărginite bucurii.

– Asta ţi-e fata…, o întrebă el pe Perla, uitându-se cu neîncredere la voinica cu umeri de halterofil și statură de baschetbalist ce stătea, cât putea dânsa de discret, într-un ungher al camerei.

– Da, strecură Perla cu emoţia și intonaţia pe care o avea întotdeauna când i se punea întrebarea asta.

– Da…, zise Froiko. Asta da, Gretocika…, adăuga el cu o uimire prost camuflată, îndreptându-și cârlionţii tăpușiţi de chipiu.

– A crescut, interveni Sonia, privind cu drag la singura ei nepoată. Mă ajută și pe mine, și pe Leibo, adăugă ea. Când te-ai dus avea 13 anișori, acuma uite în trei ani ce zdrahon de fată a crescut.

– Zdrahon, da…, căzu imediat de acord Froiko, rotindu-și privirea prin cameră. Da…, făcu el, constatând pentru sine că, în afară de proporţiile Gretei, casa lui frate-său și locatarii ei nu se schimbaseră prea mult în acești trei ani. Eu ce să vă spun, zise dânsul, trăgând aer în pieptul bombat și
așezându-și mâinile late pe genunchi. În iunie patruzeci și unu am primit ordin să rămân în spatele frontului pentru a organiza rezistenţa militară. A fost o treabă riscantă, spuse dânsul cu voce gravă, privindu-l cu seriozitate pe Leibo, dar ordinul este ordin și, într-o organizaţie ca a noastră, nu te joci cu așa treburi. Împreună cu alţi trei tovarăși ne-am ascuns în munţi. Ne-am îndreptat spre un canton forestier de lângă Crasna. Din datele noastre, pădurarul de acolo părea a fi un om de nădejde și așa s-a și dovedit a fi. Mai bine de un an am lucrat la cantonul lui. Munceam pentru mâncare, haine și cazare. Drept locuinţă ne servea o grotă tăinuită nu departe de canton. Am adunat informaţii despre unii și despre alţii, și despre cei vrednici, și despre lichele. O reţea de informatori o aveam dinainte de război, pe unii i-am racolat mai târziu. Doar câţiva oameni de la canton știau de existenţa noastră. Iar în noiembrie patruzeci și doi, pădurarul ne-a dus pe cărări numai de el știute până la Răstoaca, la graniţa poloneză. Acolo, lângă Cosău, am și început formarea unui detașament de partizani care a operat în Pocuţia și Bucovina. Avem multe isprăvi, zise el, îndreptându-și spetele. Am fost și rănit, dar am trecut peste toate, adăugă el cu mândrie, umflându-și pieptul pe care străluceau câteva decoraţii.

Așa a și ajuns Froiko Rubinski până la gradul de maior NKGB,[83] râse el satisfăcut, bătându-l pe umăr pe Leibo. Spune-mi, bătrâne, voi ce-aţi făcut? Povestește-mi, adăugă dânsul, redevenind pe neașteptate serios. Ce s-a întâmplat cu mama, cu Berta, cu familia lui Haim?

Leibo se schimbă la faţă și oftă adânc, ferindu-și privirea.

– Păi, ce să-ţi spun, Froiko, zise el, trecând pe neașteptate de la ucraineană la idiș. Poveste cunoscută și comună pentru alţi zeci sau

chiar sute de mii de evrei din Bucovina și Basarabia. Au fost urcaţi, într-o după-amiază de octombrie, într-un tren și duși până la gara Mărculești, nu departe de Bălţi. De acolo au mers pe jos, în coloană, spre Transnistria. Trebuiau să ajungă la Berșad. Mama a murit după câteva zile de drum, undeva lângă Râbniţa, iar Berta a murit cu puţin înainte de a ajunge la destinaţie. Tasea Bergman ne-a scris mai târziu despre toate astea. Haim a murit de tifos în ianuarie anul trecut. Lucra la o carieră de piatră de lângă Odesa. Despre Rahela n-am nicio veste și nici cu copiii nu știu ce s-o fi întâmplat, adăugă el, stăpânindu-și cu greu lacrimile. Am rămas în viaţă doar noi doi, mă Froiko, zise dânsul, strângând cu afecţiune braţul fratelui mai mic.

Femeile tăceau. Niciuna din ele nu vorbea idiș, dar înţeleseră și-așa prea bine ce-i vorbise Leibo lui frate-său. „Limba oficială” a casei a fost, până într-un neguros 11 noiembrie 1938, germana. Totul s-a schimbat în seara acelei zile când Leibo reveni acasă cu faţa întunecată de necaz de la frate-său Haim și a zis răspicat în ucraineana lui graseiată: „De azi înainte, să nu mai aud niciun cuvânt în nemţește în casa asta”. Sonia s-a mirat mult, dar nu cuteză să întrebe nimic. După felul cum arăta Leibo, ea înţelese că s-a întâmplat ceva terifiant. Ziua de 11 noiembrie[84] niciodată nu era așteptată cu drag în casa lor, dar nicicând n-a fost un 11 noiembrie mai posomorât ca acela când Leibo află despre cele petrecute cu o zi mai devreme în Germania lui dragă. Atunci s-a și transformat „germanul de rit mozaic” Leibo Rubinstein în „evreul laic” Leibo Rubinski.

– Tu cum de-ai scăpat așa de ieftin? se interesă Froiko după o pauză prelungită.

Leibo strânse din umeri.

– Se zice că a intervenit primarul Traian Popovici și că, datorită lui, o parte din evreii din oraș au scăpat de lagăre și deportări. Despre mine i-a vorbit personal cineva la care lucra Perla. Mi-am păstrat și locul de muncă la depou, zise el, privindu-și bătăturile

mari de la mâinile butucănoase. Poate că și faptul că-s însurat cu o ucraineancă o fi jucat vreun rol, adăugă dânsul.

– Cantonul despre care vorbeai era al lui Arhip Skawronski? întrebă cu un tremur în voce Perla.

– Întocmai, zise surprins Froiko, uitându-se iscoditor spre nepoată-sa. De unde știi asta?

– Nu știam. Am ghicit mai curând. Sau poate am intuit. Ce coincidenţă, zise ea, zâmbind trist. Și eu am fost găzduită acești trei ani de familia Skawronski. Am lucrat ca bonă a fetiţei protoiereului Filip Skawronski, fiul pădurarului la care ai stat dumneata. Niște oameni foarte de treabă. Ei au fost cei care au intervenit atunci pentru tata.

– Mă bucur să aud asta, zise Froiko fără prea mult chef. Deci și fiu-său e om de nădejde, constată el ca pentru sine. Și unde-i acum protoiereul Skawronski? Din câte știu, era însurat cu fiica baronului Randa? întrebă el și fornăi ca un cal nărăvaș.

Perla își mușcă buza de jos. Privea pierdută când la Froiko, când spre geam, de parcă acolo ar fi existat răspuns la această întrebare. Intuitiv, simţea că nu e bine să-i spuna lui Froiko că Filip și Marta s-au refugiat. Nici chiar părinţilor nu le spuse nimic.

„La ce bun să-i spun asta? Mai bine sa rămână în continuare cu impresia că sunt așa cum zice el, oameni de nădejde”, se gândi Perla.

– Când s-a apropiat frontul, s-au dus la taică-său, la canton, zise ea tărăgănat. Au un copil mic și au considerat că va fi mai sigur să aștepte trecerea frontului acolo decât în oraș.

– Nu s-au refugiat deci, mormăi Froiko, sorbind zgomotos un ceai oferit de Sonia. Pe de o parte, e lăudabil, pe de altă parte însă, e imposibil să nu apară întrebări… Oricum, le va veni greu, oftă dânsul, căutând înţelegere în ochii Soniei. Toţi cei care au origini germane sunt deportaţi în partea asiatică a ţării ca potenţiali adversari ai regimului. Nu zic, adăugă dânsul, desfăcându-și braţele,

printre ei s-ar putea nimeri și oameni onești, antifasciști, dar circumstanţele ne îndeamnă să fim duri și necruţători. Acum vom fi mult mai intransigenţi cu dușmanii poporului decât în patruzeci. Prea multe cozi de topor ne-au scăpat atunci, ticăloși care-n patruzeci și unu salutau reîntoarcerea românilor. Acuma cu toţii vor fi trași la răspundere. De altfel, vă ziceam, adăugă el pe un ton conspirativ, că una din sarcinile care ne-a fost pusă în vara lui patruzeci și unu era și colectarea informaţiei despre comportamentul localnicilor și relaţiile lor cu forţele de ocupaţie. N-am stat degeaba tot timpul ăsta, spuse el, făcând ștrengărește din ochi.

– Le datorăm mult oamenilor ăștia, Froiko, zise tânguit Leibo. Eu poate că le datorez chiar viaţa. Dacă o să poţi face ceva pentru ei, ajută-i.

Froiko strâmbă nemulţumit din nas.

– Eh, Leibo. Nu suntem aici la târg. Omenirea e în flăcări. Ticăloșii ăștia au curmat milioane de vieţi. Au lăsat toată Europa în ruine, iar tu îmi vii acuma cu rugăminţi personale. Le înţeleg pe toate, dar nu-i așa de ușor să separi grâul de neghină. Nu mă pot pune eu cu regimul, Leibo. S-ar putea nici pentru oamenii ăștia să nu fac nimic și nouă să ne facem rău.

Toţi tăcură. Perla își făcu de lucru pe lângă cartofi, zicându-și în sinea ei că decizia familiei Skawronski de a pleca a fost cât se poate de înţeleaptă.

– Ei, lasă, lasă, zise împăciuitor Froiko, bătându-l pe umăr pe Leibo. Nu merită să-ţi faci atâta inimă rea pentru fiica baronului Randa. La urma urmei, și sovieticii sunt oameni. Și nu mai dau ei chiar așa cu ranga în stânga și-n dreapta. Mai fac și ei distincţie între ticăloși, mai puţin ticăloși și oameni de treabă care se nimeresc întâmplător printre ei. Mai vedem ce putem face. Să auzim acum ce faceţi voi. Ia zi-mi, Gretocika, tu ce ai de gând să te faci, se interesă Froiko, încercând să revină la teme mai plăcute.

Fata își săltă umerii laţi.

– Sobară, zise ea nesigură, privind cu teamă spre maică-sa, care fu de-a dreptul șocată să afle vocaţia Gretei.

Sonia, care aranja tacâmurile pe masă, se dovedi a fi la curent cu visele fetei și râse cu poftă când văzu uimirea ce se putea citi pe feţele tuturor.

– Ei, așa zice ea acuma. Moș Avrian lipoveanul, un vecin de-al nostru, e sobar, și dânsa de mică stă mai mult pe lângă el. Lui tare i-e draga de Greta. Zice că-i foarte pricepută și omenoasă și chiar îl mai ajută la câte ceva. El e sobar tare bun.

– Nu doar câte ceva, zise fata mai hotărâtă cu vocea ei guturală. Ultimul cuptor pe care l-a clădit la Roșa l-am făcut mai mult eu, și gospodina a zis că-i foarte bun.

Soarele mergea spre apus și razele sale arzătoare se revărsau galeș prin perdelele brodate cândva de Berta Rubinski. Sonia puse masa pentru cinci persoane – cartofi fierţi, salată de varză murată cu ceapă, ochiuri. De la moș Avrian au adus chiar și o jumătate de litru de horilcă, iar într-un borcănaș ce trona în centrul mesei, Perla a pus un bucheţel de toporași din grădina lor. Era o masă de sărbătoare.

– Ei, ce să mai întindem vorba, zise vioi Leibo, îndată ce femeile încheiară pregătirile pentru cină. Cred că ești lihnit și tu de foame.

– Tii, cât pe ce să uit, zise chicotind voios Froiko și ridică sacul de voiaj de pe podea. Am aici cadouri pentru voi.
Salam, conserve de pește, vodcă, pâine de secară… Conservele-s americane.

Leibo își șterse fruntea cu dosul palmei și privi plin de admiraţie la aceste neașteptate daruri.

– Poate că nu trebuie, Froiko. Tu cu ce rămâi? gânguri Sonia, sorbind din ochi bunătăţile răsfirate pe masă.

Froiko rânji mulţumit și se așeză pe taburetul ce scârţâi amenințător sub povara greutăţii lui.

– Luaţi, luaţi. E pentru voi. De mine nu vă faceţi griji. Mă descurc eu, pufni el satisfăcut, urmărind pe sub sprâncenele stufoase bucuria nedisimulată a celor din casa lui frate-său.

Leibo umplu trei pahare cu horilcă.

– Să închinăm sănătoși, zise el cu vioiciune. Azi e zi de mare sărbătoare. Pentru victorie! Pentru stârpirea definitivă a ocupanţilor și pentru pace veșnică!

Sonia, Leibo și Froiko ciocniră și-și duseră paharele la gură. Horilca lipoveanului Avrian fu unanim apreciată de privirile încreţite ale celor trei meseni.

– Da, n-ar strica să avem la fiecare cină câte-un păhărel din ăsta, zise Leibo.

– Vom avea, Leibo, fii pe pace. Pe toate le vom avea. Nu mai e mult. Luăm Berlinul, zdrobim fascismul. Apoi va veni și rândul capitaliștilor din alte părţi. Exemplul nostru e molipsitor. Nu mai rabdă el, muncitorul american sau englez, jugul burghezilor așa ca până acum. Războiul ăsta le-a deschis ochii tuturor. Noroade întregi de pe tot întinsul Pământului s-au pus în mișcare, însetate de libertate.

Leibo dădu aprobator din cap, molfăind cu nesaţ un cartof fiert. Azi comunismul părea, într-adevăr, să fie undeva pe aproape, după gardul lui Avrian lipoveanul.

– Și unde trăiești? se interesă Sonia după ce Froiko le ţinuse câteva lungi prelegeri despre lupta contra dușmanilor poporului și viclenia acestora, despre minunile ce-i așteaptă în comunism și, bineînţeles, despre greutăţile meseriei lui.

Froiko continua să mănânce zgomotos salata de varză murată și părea să nu fi acordat nicio atenţie întrebării puse de cumnată-sa. Apoi strecură ca printre altele:

– Am primit o locuinţă… În centru. Acuma-s multe locuinţe libere. Avem de unde alege.

– Foarte bine, zise visătoare Sonia. Trebuie să fie vreo casă boierească, cu balcoane și grădină…

– Formidabilă, mormăi el fără chef și râgâi voinicește. În curând, toată lumea o să aibă case ca-n vis. Eh, e deja târziu, zise el, bătându-și genunchii cu palmele sale mari. O-o-o, e trecut de unsprezece, făcu el, plescăind uimit din limbă după ce se uită oţărât la cadranul ceasornicului de buzunar. Nici n-am simţit cum a fugit vremea.

– Pleci? întrebă surprinsă Sonia. Păi cum așa? Ţi-aș fi așternut patul în cealaltă cameră… E cald… Am mai fi vorbit…

– Nu, nu. Trebuie să plec. Am promis că voi fi la… Disciplină militară, zise el, ridicându-se ca o vijelie. Avem atâtea de făcut. Dar nu vă faceţi griji. Acum o să vă fiu un oaspete frecvent.

– Ţi-ai găsit vreo muierușcă, poate, făcu șugubăţ Sonia. Hai, mă Froiko, că ai ajuns la cincizeci de ani și tot flăcău…

Au ieșit cu toţii să-l petreacă.

– Ce noapte încântătoare, zise Sonia, trăgând adânc aerul proaspăt în pieptul ei încăpător.

– Și niciun avion inamic, sau măcar vreun proiectil aruncat aiurea, adăugă râzând maiorul Froiko Rubinski, proaspăt șef de secţie la NKGB-ul regional. E prima noapte de pace în Cernăuţiul sovietic, zise el mulţumit. Ei, pe curând. Mai trec eu zilele astea pe la voi. Trebuie să vedem cum o aranjăm pe Perla, adăugă el grav după ce intră pufăind în mașină.

Toată casa lui Leibo Rubinski a stat pironită lângă portiţă, sfredelind cu privirea în tăcere întunericul nopţii până ce zgomotul mașinii lui Froiko se pierdu undeva în vale.

Noaptea era senină și caldă. Perla mai zăbovi puţin afară. De prin grădinile Stâncii mirosea molcomitor a fum și a muguri desfăcuţi. Un vânt ușor aducea în valuri dinspre pădurea Ţeţinei și alte mirosuri îmbietoare ale primăverii timpurii. Mugetul războiului amuţi subit și o liniște asurzitoare cuprinse orașul învăluit de

întuneric. Se uită cu nesaţ la cerul presărat cu miriade de stele: bolta părea mai aglomerată ca oricând.

Atunci când trase de ușa casei, orologiul din turnul primăriei tocmai bătu miezul nopţii. Dangătul lui adormitor plutea vibrând peste străzile pustii, peste casele pustii, peste grădinile pustii ale Cernăuţiului, tulburând pentru câteva clipe tăcerea înţepenitoare în care se adâncise orașul. Era, precum zicea și Froiko Rubinski, prima noapte a Cernăuţiului redevenit sovietic.

XIII

Doctorul Șveţ a stat și el, împreună cu familia, timp de patru zile în beciul casei lor din strada Aviator Gagea. Vara trecută, soţie-sa făcuse rezerve serioase pentru iarnă – murături, zarzavaturi, borcane cu dulceaţă, slănină, jumări. În decursul celor câteva zile, o bună parte din aceste provizii se topise. Întâi au fost nevoiţi să le facă parte soldaţilor germani. Mai apoi au fost vizitaţi și de cei români. E adevărat că se purtaseră relativ civilizat, adică n-au luat nimic cu forţa, ci s-au interesat dacă stăpânii n-au nimic împotrivă să împartă și cu ei câte ceva din belșugul ce se zgâia de pe poliţele pivniţei.

După cum și era de așteptat, doctorul Șveţ nu cutezase să aibă nimic împotrivă, deși, atunci când doi soldăţei tineri și smoliţi, cu accent oltenesc, își îndreptară mâinile spre niște borcane în care se vedeau apetisante bucăţi de carne în untură, dânsul se încumetă să le amintească că-s în Postul Mare. Băieţii au râs cu poftă, dar și-au retras mâinile de pe borcane. Au rugat-o
pe stăpână să le dea ea ce-o trage inima, „așa ca-n post”.

Gestul a mișcat-o profund pe mămoasa doamnă Șveţ, care le-a arătat că are o inimă pe măsura celor 125 de kilograme ale ei, dându-le mai mult decât ar fi luat ei singuri. Doctorul urmărea neputincios, cu gura căscată, risipitoarea dărnicie a soţiei, regretând amarnic faptul că făcuse apel la tradiţiile de Postul Mare.

– Ce ţi-o stat, dragă, izbucni el revoltat, bineînţeles, după ce soldaţii părăsiseră ospitaliera pivniţă.

– Hai lasă. Sărmanii copii. Departe de casă, de ai lor. Hrăniţi prost. Ne facem o pomănă cu ei, zise doamna Șveţ, gâfâind satisfăcută.

– Da împarte și tu pomenile cu mai mult spirit echitabil, că mâine ţi-or veni alţii și nu-i avea ce le da.

Doctorul cobise. În zorii zilei de 30 martie au primit, într-adevăr, și vizita ostașilor eliberatori. Numai ucraineana doctorului Șveţ i-a salvat de o devastare totală. Eliberatorii au ţinut neapărat să facă o vizită și prin casă, luându-și și niște „suvenire”.

Când familia își părăsi „reședinţa de război” și doamna Șveţ făcu inventarierea pierderilor suferite după trecerea oștirilor învinse și victoroase, bilanţul fu deprimant.

– Dacă, Doamne ferește, nemţii mai întorc o dată frontul, atunci ne putem alătura unei șatre, conchise bocind doamna Șveţ.

În după-amiaza primei zile de aprilie, plictisit la culme de prelungita ședere acasă și obosit peste măsură de flecăreala și văicărelile necontenite ale soţiei, doctorul Șveţ găsi curajul pentru a face o escapadă în oraș. Invocă necesitatea vizitării unor pacienţi, motiv care nu o prea convinse pe soţie-sa, care știa că mai toată clientela lui se refugiase, iar despre problemele celor care poate mai rămăseseră prin oraș nu putea ști, oricum, nimic.

– Ia-ţi pardesiul. E încă destul de frig. Și ia și umbrela. S-ar putea să plouă, că mă frământă toate mădularele, îi zise ea bosumflată când el tocmai se pregătea să iasă.

Doctorul Șveţ făcu primii pași pe strazile Cernăuţiului sovietic, privind suspicios în toate părţile. Cerul era acoperit, dar era destul de cald.

„Va ploua, într-adevăr”, se învoi în sinea lui cu nevastă-sa doctorul și-și scoase pardesiul.

Poate că ar fi fost bine să facă, așa ca-n dimineţile de altădată, o scurtă plimbare prin grădina botanică, care se găsea la doi pași de casa lor, dar nu era sigur că plimbatul prin grădina botanică, într-un oraș în care se mai auzea zgomotul luptelor, ar fi fost o acţiune conformă cu ceea ce se cheamă bun-simţ, așa că porni agale în direcţia catedralei. Puţinii trecători pe care-i întâlni mergeau grăbiţi și-și fereau temător privirile. Remarcă în treacăt că toţi sunt singuri. Nu văzu niciun grup, nicio pereche, de nicăieri nu auzeai nicio

vorbă. Oamenii încă nu știau cum trebuie să se comporte cu noua putere și care sunt regulile pe care aceasta le aduce, de aceea considerau că e mai potrivit să stea toți pe la casele lor. Era mai bine și pentru ei, și pentru case.

Pășea timid, privind cu răsuflarea întretăiată orice uniformă sovietică pe care o observa. Când ajunse aproape de biserica romano-catolică Inima lui Isus, văzu un grup mai mare de militari sovietici, inclusiv un camion din care câţiva civili, după toate probabilităţile, localnici, descărcau ceva.

„Să nu devin acuși forţă de muncă gratuită. Pe oamenii ăștia tot așa i-o fi «recrutat». Mai ajung și pe la săpat tranșee până diseară. De ce n-am stat, păcatele mele, acasă?”

I se făcu frică. Simţi cum inima îi joacă sub cămașa de in. Câteva picături de sudoare rece i se prelinseră pe la subsuori. Decise însă să meargă mai departe, fără a coti și fără a schimba ritmul pasului.

„S-ar putea să le par suspect dacă o iau pe altă stradă ori dacă grăbesc pasul. E mai cu cap să merg liniștit mai departe și să trec chiar pe lângă ei. Poate nu chiar pe lângă ei, ca să nu creadă că vreau să spionez ce și unde descarcă sau să nu-u-u… Voi trece privind într-o parte, de parcă nici nu i-aș observa. Și dacă mă opresc? Ce le spun? Că mă plimb? Cine se plimbă acum?! Ba nu! Merg cu treabă. Chiar sunt grăbit. Sunt doctor și vreau să văd niște pacienţi. Ce pacienţi? Marta Skawronski, bunăoară. Ei nu au cum să știe că ea s-a refugiat. Da, merg la familia Skawronski, care locuiește pe strada … Cum Dumnezeu botezaseră rușii în patruzeci strada Iancu Flondor? Lenin? Nu, Lenin era cea de la vale de Piaţa Unirii. Mai bine le spun «fosta stradă Iancu Flondor». Sau, și mai bine, le zic că merg la doamna Filigger, adică la tovarășa Iolanta Filigger, care e bătrână și bolnavă. Și locuiește pe o stradă cu nume neutru de copac. De fapt, chiar ar fi foarte drăguţ din partea mea să trec pe la bătrâna Filigger…”

Tot cugetând astfel și trăgând cu coada ochiului la grupul de peste drum, se pomeni cu nasul afundat într-un perete de lână ţepoasă și jilavă, de la care duhnea a tutun ca de la o tutungerie. Inima doctorului se opri în loc, ca și respiraţia.

– Cetăţene, mai atent, se răsti la el în rusă un bariton profund de undeva deasupra capului.

Peisajul din faţa ochilor doctorului se lumină brusc, mai exact, simţi că se luminează, deoarece nasul nu-i mai atingea peretele cela de postav, care nu dispăruse, ci doar se îndepărtase puţin. Da, peretele se îndepărtase, pentru că doctorul Șveţ încremenise pe loc, cu mâna la inimă, gata, gata să cadă în leșin. Peste câteva fracţiuni de secundă văzu că peretele e, de bună seamă, mobil și se poate deplasa datorită celor două cizme imense ca ale unui monument al eroilor. Nu auzea nimic altceva decât un piuit strident ce nu venea de afară, dar care era atât de puternic că, probabil, putea fi auzit de oricine din jur. Privirea i se ridică involuntar, lent, ca într-o peliculă de film rulată cu încetinitorul. Sus era un cap. O căpăţâna mare, roșie, ce purta o șapcă militară imensă. Altădată și-ar fi permis să creadă că e cea mai caraghioasă pălărie pe care a văzut-o și că i-ar fi mers mai curând rolul de umbrelă de plajă decât acela de chipiu, acum însă, nici chiar în stare de semiconștiinţă, nu putea să-și permită gânduri ce conţineau aprecieri atât de obraznice. Avea în faţa lui un domn… Desigur, nu un domn, ci un tovarăș, ofiţer. Da, un tovarăș locotenent-colonel, judecând după epoleţi, care avea cam doi metri în înălțime și cam tot pe-atâta în lăţime.

– Cine suntem și încotro ne îndreptăm?

Vocea asta care răzbătu prin acel chinuitor piuit avea o altă sursă decât capul de sub șapca-umbrelă, care nu vorbea, ci doar se holba supărat la el.

– Cetăţene…

Întoarse capul, mai exact, capul se întoarse în regim automat și abia acum observă că alături mai erau doi ofiţeri tinerei. Unul din ei

îi cerea actele. Doctorul își reveni puţin. Își săltă zăpăcit pălăria în semn de salut și se prezentă în ucraineană, pe cât putu de răspicat și de deslușit, învingând cu greu împotrivirea limbii amorţite și spasmul care-i cuprinsese laringele:

– Doctorul Șveţ Grigorii Axentievici! Ucrainean. Din ţărani. Am onoarea!

– Acte aveţi? întrebă mai domol unul din cei doi tineri ofiţeri.

– Desigur. Cum să nu! răspunse el, scotocindu-și cu înfrigurare buzunarele în care pusese documentele sovietice eliberate în septembrie patruzeci. Ce bine că a fost atât de prudent și le-a păstrat, tot așa cum a pus și acum într-un loc tăinuit tot felul de acte românești. Mai știi? Câte nu se pot întâmpla!

– Încotro ne îndreptăm? întrebă matahala cu chipiu-umbrelă, care-i examină fără prea mare luare-aminte documentele.

– Nevoi, dom… tovarășe ofiţer. Pe strada … î-î-î, strada Pinilor, chiar lângă Palatul Mitropoliei, o bătrână tovarășă actriţă, singuratică, pacienta mea… N-am văzut-o de-o săptămână… Foarte, foarte bolnavă. Tare bună actriţă. Ucraineancă și ea ca și mine, bineînţeles.

Matahala îi întinse actele.

– Liber. Și fiţi mai atent. Uitaţi-vă pe unde mergeţi. Așa puteţi da jos pe cineva. Sau duceţi lipsă de pacienţi? glumi el.

– Să am iertare… î-î-i, tovarășe ofiţer, zise doctorul cu o mină umilă dar mult mai luminat la faţă.

Își revenise aproape deplin și-și permise să se gândească că tonajul lui, spre deosebire de cel al matahalei cu chipiu-umbrelă, nu prezenta un pericol chiar atât de mare.

– Înţeleg că cetăţeana la care mergeţi e pensionară, spuse unul dintre ofiţerii mai tineri.

– Pensionară ucraineană antifascistă. Așa e.

– Aici am deschis o cantină mobilă pentru alimentarea civililor nevoiași din orașul eliberat. Pâine, terci, un ceai. De mâine vor mai

fi trei mașini ca să putem acoperi mai multe cartiere. O puteţi informa.

– Mulţumesc, desigur… tovarășe… î-î-î… locotenent major. Ce bucurie și ce bine pentru… orașul eliberat! Tovarășa… tovarășa… desigur, va profita neapărat. Cum să nu.

Se poticni când vru să pronunţe numele Iolantei Filigger. Nu era chiar ucrainean ca sonoritate și la ce bun să genereze discuţii suplimentare?

Așadar, acel camion deservea o cantină mobilă și, deși își iuţi semnificativ pasul, doctorul aruncă o privire mai iscoditoare în direcţia camionului și a grupului respectiv, iar la prima cotitură o luă, mai exact o zbughi, la dreapta. De ce la dreapta? Pentru a ajunge la Iolanta Filigger ar fi trebuit ca din Piaţa Ghica Vodă s-o ia la stânga, pe Cuza Vodă. Și, de altfel, strada pe care locuia bătrâna nu se chema strada Pinilor, ci Poteca Molizilor. Dar aceste detalii toponimico-botanice nu mai aveau nicio importanţă. Doctorul trecuse cu brio examenul de foc al întâlnirii cu militarii ruși, mai bine zis, cu ostașii sovietici eliberatori. Decise totuși să nu o ia din nou spre stânga pentru a nu stârni curiozitatea unor eventuali filatori.

„Pot merge întâi pe la apartamentul Skawronski. Văd ce și cum, și de acolo mă îndrept spre bătrâna Filigger.”

Copleșit de gânduri, se pomeni chiar la ușa blocului de pe Iancu Flondor. Nici n-ar fi observat asta dacă n-ar fi fost strigat de cineva de la geam. Era croitorul Nicu Hodobenchea.

– Ce, tovarășe doctor, nici nu mai daţi bineţe oamenilor? Încotro vă îndreptaţi? Nu cred că cetăţeanul protoiereu e acasă. Parcă vă pupaseţi cu baroneasa în ușă acum o săptămână? Hi-hi-hi. Aveau mașina încărcată vârf. Aţi și uitat? Cred că acuma-s pe la Constanţa. Iar dumneata n-ai apucat să pleci sau te-au reţinut circumstanţele?

Doctorul Șveţ privi buimăcit la tipul care-i rânjea obraznic din geam. Nu schimbase cu el până acum decât banale formule de salut.

În românește, desigur. De unde și până unde i se adresa acum individul ăsta în ucraineană, și încă cu un discurs așa de ciudat?

– Ziceţi că au plecat la Constanţa? Eu nu știu ca ei să fi plecat altundeva decât la Crasna, dovadă fiind și faptul că veneam să le fac o vizită. Trebuiau să revină…

După ce constată că, printr-o preafericită suită de circumstanţe, lacătul apartamentului Skawronski nu fusese spart, porni spre casa Iolantei Filigger. Pășea mai sigur. Era deja un pieton cu experienţă prin Cernăuţiul sovietic și-și putea permite să privească mai cu luare-aminte prin jur.

O găsi pe doamna Filigger slăbită și răpusă de răceală. Era palidă, cu obrajii trași, îmbătrânită parcă cu vreo zece ani. În timpul luptelor pentru oraș a stat în casă. O aripă a Palatului Mitropolitan fusese dărâmată de obuze, dar, în linii mari, cartierul mitropoliei nu suferise mult de pe urma bombardamentelor și a luptelor de stradă. Cocheta vilă în stil Wiener Secession a bătrânei Filigger era neatinsă. Asta nu însemna că linia frontului a trecut chiar pe neobservate peste Poteca Molizilor.

Nu. Doamna Filigger îi confirmă că și dânsa a primit vizitele, uneori repetate, ale reprezentanţilor tuturor părţilor beligerante, care au deposedat-o, fără exces de protocol, nu doar de modestele rezerve alimentare, dar și de unele lucruri aparent mai puţin comestibile, cum ar fi parfumurile. Din aceste motive bătrâna Filigger nu doar că nu era parfumată, dar era și aproape leșinată de foame. Îi destăinui, cu o voce abia deslușită, că în ultimele două zile nu mâncase decât dulceaţă de gutui.

La poarta vilei Filigger creșteau doi gutui bătrâni, cu ramurile încâlcite ca niște sălcii plângătoare, care dădeau în fiecare toamnă o recoltă frumoasă de globuri aromate, galben-aprinse, care erau transformate într-o inegalabilă dulceaţă, apreciată și așteptată de toţi invitaţii casei. Nu se știe de ce, dar frăţiile militare care au frecventat-o pe bătrână în ultima săptămâna n-au fost în măsură să

aprecieze această creaţie culinară, așa că dulceaţa de gutui fu unicul bun comestibil care-i mai rămăsese.

Era foarte bucuroasă să-l revadă pe doctor, chiar dacă acesta nu avea nimic demâncare cu el. Grigore Șveţ îi vorbi despre cantina mobilă, dar ea nu părea în stare să ajungă singură până acolo, în timp ce doctorul nu părea deloc încântat să se mai regăsească în compania generosului grup de ostași eliberatori de care tocmai scăpase. Atunci își aminti că în apropiere, pe strada Mitropolit Silvestru, locuiește unul din pacienţii săi, proprietarul unui atelier de fotografie.

– Numai dacă au rămas în Cernăuţi. Îi rog să-mi ofere măcar ceva. Pe urmă, mă socotesc eu cu ei.

Se întoarse după vreo trei sferturi de ceas. Din fericire, fotograful rămăsese la Cernăuţi și-i oferi doctorului puţine crupe de mei, câţiva cartofi și o bucată de slănină. La acea oră, era o avere, iar pentru bătrâna Filigger era o pomană de nepreţuit.

Ea aprinse focul în soba de teracotă și-n casă se răspândi mirosul cald și uleios al fumului de lignit. Patefonul învârtea, scârţâind ritmic, un disc cu Carlos Gardel.

Doctorul stătea în jilţul din sufrageria luminoasă a vilei Filigger și urmărea distrat, în tăcere, mișcările bătrânei care tăia cu o nebănuită dibăcie bucata de slănină în cele mai subţiri felii pe care le văzuse vreodată.

Iolanta Filigger luă cu grijă și admiraţie păgână patru felioare aproape străvezii de slănină și le puse la fiert, pe un aragaz portabil, împreună cu un pumn de crupe de mei. Mirosul, oarecum tolerabil, de fum de lignit fu stârpit nemilos de izul agresiv și ameţitor de gaz lampant, care inundă repede și victorios camera.

– Suntem în post, zise dânsa, dar Dumnezeu e bun și mă va înțelege.

– Uitându-ma la ce se întâmplă în lume, am senzaţia că Dumnezeu a ieșit la pensie. Dumneavoastră aţi ţinut deja preţ de

câteva zile un post negru. Nu vă faceţi griji. Ca medic, chiar vă îndemn să mâncaţi în zilele următoare măcar ceva de origine animală, iar acum ar fi bine să vă odihniţi. Eu plec imediat.

– O nu, nu. Nu vreau să plecaţi așa de repede. Nu sunt o gazdă bună azi, dar chiar vă rog să mai staţi cu mine. Știţi, eu sunt deprinsă să vorbesc mult. Toată viaţa am vorbit mult. Așa mi-a fost meseria. Acum însă am tăcut șapte zile în șir. N-am scos nicio vorbă. N-am vorbit nici chiar când eram vizitată, rând pe rând, de soldaţi din ambele tabere. Răgușeala asta din voce nu e atât din pricina răcelii, cât din cauza că n-am vorbit atâta vreme.

După ce-și mâncă terciul, doamna Filigger își mai reveni.

– Niciodată n-am avut așa o senzație de foame, recunoscu ea stânjenită. Azi dimineaţa nici nu aveam puteri să mă ridic din pat. Mă gândeam că nu mai rezist decât vreo zi-două. Simţeam un gust persistent, dulce-pipărat, în gură și cel mai mult nu voiam să dau cu ochii de borcanul cu dulceaţă de gutui. Nu știu ce-aș fi făcut dacă n-aţi fi trecut pe la mine. Ce drăguţ din partea dumneavoastră. O să trec și eu astă-seară pe la Eucaprinia. Sărmana e absolut singură. Oare ce-o fi făcând?…

– Dacă e nevoie, pot să vă însoţesc, se oferi politicos, dar nu foarte insistent doctorul.

– O, nu, mulţumesc. Cred că aveţi cu ce vă ocupa. Voi merge singură. Locuiește prin apropiere. O să-i duc dulceaţa de gutui. Oricum nu voi mai mânca cât voi trăi dulceaţă de gutui. Vreţi să vă cânt ceva la pian? zise ea deodată, ca și cum ar fi fost înseninată de o idee genială.

Doctorul o privi surprins. Nu înţelegea de unde a luat bătrâna Filigger că el ar fi așteptat să i se cânte ceva la pian.

– Da… De ce nu? îi răspunse el ezitant. Cum se chema piesa aia pe care aţi interpretat-o la noi acum o săptămână împreună cu Marta? Vă mai amintiţi? La cina de rămas-bun. Era ceva de Beethoven.

– Ah, da. Era un fragment din Sonata XVII. De fapt, nu se interpretează la patru mâini, ci la două, dar Martei îi plăcea să-l cântam la patru mâini. Și nici nu e prea potrivit cu vremea de-afară, zise ea zâmbind, acolo e vorba de viscol, iar noi de-abia am ieșit din iarnă și afară tocmai s-a sfârșit o ploaie de aprilie. Ia priviţi, ce nesimţit de vesel cântă primăvara, zise ea deschizând un geam.

În cameră pătrunse un val de aer proaspăt, în care se simţea acea moliciune specifică aerului de primăvară timpurie. Mirosea a pământ dezgolit, a ploaie. Printre crengile înmugurite ale copacilor se zbenguiau stoluri zgomotoase de vrăbiuţe, ciripitul cărora se intersecta cu gâlgâitul sonor al apei care se mai scurgea prin ulucele de la colţurile caselor și cu povestea emoţionantă a unui graur neobosit ce-și găsise loc în dudul de lângă geam. Primăvara, într-adevăr cânta.

Bătrâna trase adânc aer în piept, își trecu mâna prin părul des și cărunt, apoi se aplecă asupra pianului. Degetele-i alunecară peste zebra claviaturii și, pe neașteptate, camera fu inundată de un torent de sunete vii, hotărâte și curate, din care se ţesea imaginea combativă și încordată a viscolului beethovenian. Doctorul Șveţ zisese mai mult din politeţe că ar vrea să asculte ceva și spusese absolut la nimereală piesa asta. Nu era chiar un meloman, nu prea avea habar de muzică, dar știa că doamnei Filigger îi plăcea să cânte pentru public și nu-l costa nimic să-i satisfacă acest mic capriciu.

„Sunt singurul spectator al primului concert al Iolantei Filigger în Cernăuţiul sovietic”, își zise surâzând doctorul.

Doamna Filigger cânta cu multă însufleţire, uitând cu desăvârșire de prezenţa doctorului, de vremea de afară, de război. Fruntea ușor transpirată îi strălucea și doar în ochii semideschiși se deslușea o notă de necruţătoare melancolie. Dar doctorul Șveţ nu-i vedea privirea și era amuzat de accesul de euforie al bătrânei. La un moment dat avu senzaţia că însăși iarna ţâșneste odată cu muzica de

sub degetele ei lungi. Cine-ar
fi bănuit că terciul din crupe de mei poate deștepta atâta abnegaţie în interpretarea lui Beethoven?

– N-am mai cântat la pian de la petrecerea de rămas-bun pe care aţi oferit-o pentru Marta, zise ea, apropiindu-se de geam. Niște soldaţi ruși, ultimii patru care au intrat pe aici și care mi-au luat parfumurile, mi l-au cam dezacordat. Nu aţi remarcat? Da, e dezacordat. Unul din ei, un asiatic după felul cum arăta, s-a jucat la el vreo cincispreze minute. Apoi au cântat la opt mâini. Era un adevărat infern sonor. Credeam că, dacă mai zăbovesc puţin, mor de suprasolicitare auditivă.

Doctorul, desigur, nu remarcă defectele sonore ale pianului. Se ridică din jilţ, își îndreptă spinarea și veni și el lângă geamul deschis. De după nori se arătă soarele. Stolul de vrabiuţe își găsi alt teren de joacă, dar graurul îi dădea în continuare zor cu cântatul.

– La ce vă gândiţi? se interesă bătrâna.

– La război. Când credeţi că se va termina?

– Cred că s-a sfârșit deja. Poate că e mai corect să ne întrebăm când va începe pacea, dar mă tem că suntem mai departe ca oricând de ea.

– Dumneavoastră de ce n-aţi plecat? Nu vă este frică? Mai ales că aveţi un nume german? Sunteţi parţial nemţoaică, nu?

– Unul Dumnezeu știe ce sunt. M-am născut și am crescut la Timișoara. Bunicul după tată era neamţ, romano-catolic, iar bunica era dintr-un sat de ucraineni greco-catolici de lângă Lugoj. Din partea mamei însă bunicul era român, greco-catolic, iar bunica unguroaică, romano-catolică. De asta vorbesc în egală măsură și nemțește, și românește, și ungurește, și în ucraineană mă descurc destul de bine. Am fost botezată la biserica greco-catolică. Câtă vreme a fost Imperiul, mă consideram nemţoaică. Când au venit românii, m-am transformat automat în româncă, iar când, în

patruzeci, sovieticii m-au întrebat ce naţionalitate să-mi pună în acte, am zis că-s ucraineancă. Așa mi s-a părut că e mai bine.

Doctorul zâmbi înţelegător.

– Și unde să plec? Am șaptezeci și trei de ani. Nu mai am pe nimeni în afară de doi nepoţi de la soră, în Ungaria, cu care facem schimb de cărţi poștale de sărbători. Dânșii au casele lor, familiile lor, nevoile lor. Iar dumneata, doctore? Nu era cazul să pleci?

Peste faţa pistruiată a doctorului trecu o umbră de necaz.

– Unde? Și de ce? Am cumpărat casa asta și tot ce-i în ea cu atâta greu. S-o las așa și să plec? Nu mai sunt nici tânăr, nici în puteri. Iar soţia, după moartea lui frate-său pe front, e singurul copil pe care-l mai au socrii mei. Ține mult la părinţi, vrea să fie lângă ei. Și părinţii mei sunt deja în vârstă. E drept că mai am patru surori, așezate pe la casele lor în Bănila Moldovenească, dar eu sunt singurul fecior la părinţi. Poate doar pentru Agata ar fi trebuit să plecăm, adăugă el gânditor, după o pauză. Pierde un an de liceu. Era o elevă foarte bună. Mai ales la matematici. Directorul mă implora s-o las să se refugieze împreună cu liceul. Fata voia să plece. Vă daţi seama. Acolo erau toate colegele, toate prietenele ei, profesorii… Maică-sa n-a vrut. Cum s-o lase așa să plece singură în lume? Și noi cu cine rămânem?

La întoarcere, doctorul hotărî să coboare spre gară și să urce pe strada Regina Maria înspre Piaţa Unirii. Era curios să vadă ce s-a ales din această parte a orașului, care, se pare, suferise cel mai mult. Spre deosebire de centrul orașului, cartierele din vecinătatea gării erau, într-adevăr, făcute zob și doar scheletul gării mai stătea în picioare. Ici-colo mai vedeai câte-o casă ciuruită de obuze. În mod inexplicabil, scăpă aproape nevătămat doar un imobil în stil neobrâncovenesc din faţa gării.

Doctorul înainta gârbovit la deal, pe Regina Maria. Aici, războiul făcuse mai puţine ravagii. Unele case erau practic neatinse. Pe la uși mai atârnau firmele românești ale unor prăvălii, restaurante,

ateliere, farmacii. Toate închise, firește. Stăpânii lor erau acum, în cea mai mare parte, refugiaţi
undeva prin Oltenia sau Banat. Își ridică privirea spre etaje, acolo unde vechii proprietari își aveau locuinţele. Erau pustii. Întreg bulevardul, care cândva era un furnicar, epicentrul agitaţiei din oraș, era acum mort. Nici chiar peisajul ruinelor din zona gării nu producea o impresie atât de apăsătoare ca imaginea corpului fără viaţă al centrului orașului. Desigur, aici vor veni în curând alţi locatari, dar ei vor fi locuitorii unui alt oraș. Cernovţiul sovietic nu va fi nicidecum același oraș ca Cernăuţiul românesc, tot așa cum nici Cernăuţiul românesc nu rămăsese ceea ce a fost, până-n optsprezece, Czernowitzul austriac, chiar dacă ruptura nu a fost nici pe departe atât de categorică, atât de brutală.

XIV

Marta își reveni repede, dar starea lui Filip rămânea îngrijorătoare. Timp de două zile și două nopţi, Marfina și mătușa Chilina vegheaseră neostoit lângă patul lui. Uneori venea și Marta, deși mai era slăbită și suporta greu drumul până-n sat și înapoi. O neliniștea faptul că Filip e atâta vreme inconștient. Protoiereul avea două răni adânci. Probabil că îi fusese atins plămânul, dar asta nu putea explica starea prelungită de inconștienţă, de aceea Marta se gândea că ar putea avea și o contuzie. Se temea să nu fie vreun hematom cerebral, dar și de eventualitatea dezvoltării unei cangrene la picior. Nici nu voia să-și imagineze una ca asta, o amputare pe care,în acel moment, nici n-ar fi avut cine s-o facă. Toţi medicii, și chiar felcerii, veterinarii sau farmaciștii de prin împrejurimi, se refugiaseră. Îngrijirile făcute de un felcer pensionat, pe care-l
adusese fratele Marfinei de la Storojineţ chiar în seara aceea blestemată, nu i se păreau îndestulătoare.

Protoiereul și-a recăpătat conștiinţa abia după două zile, la o oră de noapte târzie. Se mișcă în pat gemând, după care deschise ochii și se uită cu o privire rătăcită prin camera luminată sărăcăcios de un opaiţ. Nu-și putea da seama unde e. Apoi își opri privirea asupra mătușii Chilina, care scâncea tânguios lângă patul lui. O recunoscu. Printr-un efort de voinţă, își mișcă buzele învineţite, încercând să întrebe ceva.

– Marta este, răspunse bătrâna la întrebarea intuită. Și Marta, și copiliţa, zise ea smiorcăind și netezindu-i fruntea rece. Toţi sunt teferi, numai tu, sărmănelul…

El părea să n-o mai audă. Un zâmbet chinuit îi fulgeră în colţul gurii și el închise din nou pleoapele.

Fu cuprins de o stare de somnolenţă delirantă. În memoria încâlcită îi reînviau leneș și nepăsător imagini amestecate din trecut.

Prin ceaţa tulbure a timpului îi apăreau chipuri, locuri, impresii: colegii de facultate îi aduc un disc cu două tangouri; trenul cu care pleacă familia Iosif face prea mult fum; inima stă să-i sară din loc la un examen de doctorat; își strânge carnetul de notiţe într-o sală a bibliotecii universitare; plânge îndesat lângă patul Martei în seara zilei de 28 iunie 1940; lăptăria de la colţ trebuie să se deschidă în câteva minute; diaconul Camil îi vorbește despre năpasta ce-a dat peste fiu-său; plaja din Bad Burnas e acoperită de mii de pescărușI…

Grija, grija pentru Iuliana îl readucea mereu la viaţă. Chiar și prin negura delirului simţea povara unei datorii pe care-o avea. Mecanisme nevăzute ale creierului nu lăsau ca viaţa să părăsească trupul lui sleit. Își reveni din nou a doua zi dimineaţa. Între timp, Chilina îl trimisese pe Fedot la canton după Marfina și Arhip. Veni și Marta.

– Aici sunt românii sau rușii? întrebă el abia deslușit, printre lamentaţiile maică-sii.

– Românii. Încă-s românii, îi zise Marta.

Se așeză lângă el pe pat, strângându-i mâinile moleșite.

– Se zice că rușii ar fi intrat în Cernăuţi…

– Pleacă… Plecaţi imediat…, șopti el și-n ochi i se putea citi o groază obscură.

Apoi, pleoapele i se închiseră iar, obosite. Au crezut că a murit, dar Marta îi verifică pulsul. Era slab, dar mai era în viaţă.

– Ia mai terminaţi cu răcnetele astea, că-mi chiuie-n urechi, tună pe neprins de veste vocea lui Arhip. E viu. O să-și revină. Are inima tare. E băiat puternic.

Pădurarul se ridică de pe scaun și veni lângă pat. Privi cercetător câteva clipe la fiu-său, apoi se întoarse brusc, ca lovit de-un gând, spre Marfina.

– M-auzi?! Ajut-o să-și facă bagajele, îi zise el, arătând cu capul spre Marta. Mă duc să-i spun lui moș Chiril să înhame caii. O s-o ducă până la Suceava.

Marta privi lung și inexpresiv spre soacră-sa. Colţurile gurii îi zvâcniră într-un zâmbet scurt și dispreţuitor:

– Eu nu plec nicăieri, zise ea ferm, scăpând o notă răutăcioasă în glas. Dacă trebuie să plec de la canton, e altceva. O să mă mut cu traiul la cineva în sat.

Se înscăună o tăcere de mormânt. Pădurarul își încordă privirea. Bărbia îi tremură ușor. Marfina se uita înlemnită la cei doi. Ce-o fi acum?

Dar nu se întâmplă nimic. Pădurarul mai privi o dată spre Filip, parcă cumpănind ceva, și ieși din casă.

Din acel moment, Marta și Arhip, care, oricum, practic, nu comunicaseră niciodată, evitau să dea ochii unul cu altul. Și Marfina, la rândul ei, făcea tot posibilul ca cei doi să se vadă cât mai rar cu putinţă.

Pe la amiază, Filip se trezi din nou. Marta era lângă el, cufundată în lectură. Cel puţin așa părea.

O privi atent, fără să se miște, printre pleoapele întredeschise, dar ea, oricum, îi simţi deșteptarea. Degetele ei lungi îi alunecară peste obraz.

– Toată noaptea ai căutat-o pe Iuliana, îi zise ea, mângâindu-l pe gât.

El nu zise nimic. S-au privit un timp în tăcere, apoi mâna lui vlăguită lunecă pe genunchiul ei. Un zâmbet necăjit traversă ca o umbră faţa ei rumenită de emoţie. Se ridică, ferindu-și privirea. Își stăpânea cu greu tulburarea.

– Trebuie să mănânci ceva. Ţi-am gătit o zeamă de porumbel. Încă e caldă.

Îl hrăni ca pe un copil, apoi îi schimbă pansamentul.

La atingerea atentă a mâinilor ei, Filip fu copleșit de un sentiment de disperare amestecată cu un triumf prostesc. Îi părea rău că nu-i dă ascultare și nu pleacă, dar totodată undeva, în adâncul sufletului, era mulţumit. Ce altă probă de devotament ar

mai fi putut solicita? Era clar că Marta e gata să rămână alături de el în Bucovina, chiar dacă aici ar fi venit rușii.

De fapt, condiţionalul nu-și mai avea rostul, pentru că trupele sovietice erau la numai câţiva kilometri de Crasna. Repeziciunea cu care nemţii s-au retras, în Podolia și Bucovina, din calea rușilor a fost de-a dreptul surprinzătoare.

A doua zi l-au adus pe Filip la canton. Protoiereul dădea primele semne clare de întremare: mâncase, vorbea mai deslușit. Dar, în noaptea de sâmbătă spre duminică, starea lui se agravă din nou. Marta era disperată. Cu orice preţ, trebuia găsit un medic. De oriunde și oricât ar fi costat serviciile lui.

Porni cu noaptea-n cap, împreună cu moș Chiril, spre Radăuţi în speranţa că va găsi acolo, la spitalul german de campanie, vreun doctor sau, cel puţin, vreun felcer și că-i va reuși să-l convingă să meargă cu ei la Crasna.

Era o naivitate, desigur. Nu putu să găsească pe nimeni. Doctorul Hoffman, medicul-șef al acelui spital, fu foarte draguţ, dar nu putea s-o ajute cu nimic.

– Să trimit pe cineva la așa distanţă când avem aici sute de răniţi?! Îmi pare foarte rău, baroneasă, îi spuse el cu delicateţe, dar nu am cum s-o fac! Vă înţeleg perfect, dar nu vă pot ajuta.

Totuși, bătrânul doctor, care se dovedi a fi un neamţ bucovinean, născut la Augustendorf, i-a dat tifon, spirt, vată, tinctură de iod, seringi și chiar analgezice.

– Este tot ce pot face pentru dumneavoastră, baroneasă. Ducem și noi o lipsă cronică de preparate, de alimente, de personal… Mare nenorocire războiul ăsta. Mi se rupe inima de ce mi-e dat să cunosc. Sunt lucruri care, atunci când le vezi, te fac să regreţi că nu ești orb. Dumneavoastră vorbiţi de suferinţele unui singur om, dar eu zilnic mă uit neputincios la durerea și disperarea a sute de oameni. În trei ani de război prin mâinile mele au trecut mii de răniţi. Mii, doamnă, și pe o mare parte din ei nu i-am mai putut ajuta cu nimic!

La despărţire, doctorul Hoffman i l-a recomandat pe un coleg de breaslă din Rădăuţi, cu care se cunoșteau de ani buni.

– Dânsul e un generalist minunat. A rămas în oraș, pentru că-i cam bătrân. Nu știu dacă o să-l puteţi îndupleca să meargă, dar e singura soluţie pe care v-o pot propune.

Doctorul Krușelinski o privi cu ochii săi mici, negri, ca două porumbrele, își trecu mâinile prin barba deasă de lipovean și clătină din cap cu regret în privire. Era onorat s-o primească în casă pe nepoata baronului Waldburg, pe care îl cunoscuse, dar…

– Nu știu ce pot face, doamnă Skawronski. Teamă mi-e că nimic. Am șaptezeci și nouă de ani și nu mai practic medicina de ceva vreme. Nu mă mai pot deplasa la distanţe mari, iar Crasna nu numai că nu-i chiar după deal, precum ziceţi, dar mai e și lângă linia frontului. Altădată aș fi riscat. La rugămintea unei doamne atât de distinse, aș fi riscat. Dar altcineva n-ar cuteza să facă așa un drum spre un loc atât de expus. Nici nu-mi dau seama cum de mai rămâneţi acolo?!

Domnul Krușelinski îi dădu tot felul de sfaturi privind îngrijirea lui Filip, apoi își desfăcu neputincios braţele:

– Mai mult nu pot face nimic.

Au ajuns la canton noaptea târziu. Marfina și mătușa Chilina îi așteptau. Își făceau griji, căci drumurile erau pline de primejdii. Au sperat că Marta va izbuti să vină cu vreun doctor. Fură tare dezamăgite să afle că s-a întors singură. I-au spus că starea lui Filip era parcă ceva mai bună, dar că, oricum, uneori pare a fi inconștient.

Sfaturile doctorului Krușelinski și doctoriile domnului Hoffman i-au prins bine Martei. Peste câteva zile, starea protoiereului se îmbunătăţise și dânsa își făcea deja planuri ca duminică să meargă cu el la Rădăuţi. Doctorul Krușelinski i-a promis că, dacă i l-ar aduce pe Filip, el ar face tot ce poate pentru a-l pune pe picioare.

Între timp, linia frontului ajunsese în preajma Crasnei. Printre ţărani creștea neliniștea. Unii dintre ei încercau să-și facă adăposturi mai de nădejde pentru familiile și bunurile lor, sperând că, în curând, războiul se va muta pe alte meleaguri, în timp ce alţii acceptară resemnaţi iminenţa refugiului. Porni al doilea val de agitaţie pe șoseaua ce ducea dinspre Storojineţ la Rădăuţi. În martie plecaseră orășenii, administraţia, preoţimea și intelectualitatea. Acum plecau mai cu seamă ţăranii.

Arhip nici nu voia să audă despre plecare, dar, atunci când un obuz căzu în curtea cantonului, celor care înclinau să creadă că plecarea din zonă, vremelnică, desigur, ar fi soluţia potrivită li se alătură și pădurarul. Îl ogoi primarul, care-l înștiinţă pe un ton enigmatic că, din surse de mare încredere, dânsul știa că românii ar fi pregătit o contraofensivă și că în curând rușii vor fi aruncaţi peste Prut sau chiar peste Nistru.

Numai că din veștile auzite la radio se putea deduce că situaţia militară a puterilor Axei nu lăsa loc pentru prea mult optimism. Rușii se apropiau vijelios de Odesa, în timp ce anglo-americanii se mișcau cu greu, dar hotărât spre Roma. Guvernul fascist al lui Mussolini se refugiase lângă Milano, mai departe de front. La Kohima, pe îndepărtatul front indian, aliaţii au zădărnicit ultimele încercări disperate ale japonezilor de a redresa situaţia lor militară. Cerul Europei era în mod vădit stăpânit de aliaţi. După orașele italiene, și orașele germane au devenit ţinta unor pustiitoare raiduri aeriene ale aviaţiei anglo-americane. Ultima victimă – Frankfurtul. Mii de morţi și răniţi și orașul prefăcut în zgură. Veacuri de istorie au ars în câteva ore. Cel mai mare și mai bine păstrat oraș în stil gotic din lume devenea o amintire. Printre pierderi se număra și casa în care se născuse Goethe.

Apoi veni și rândul orașelor românești. La 5 aprilie, locatarii cantonului lui Skawronski au aflat despre devastatorul bombardament întreprins cu o zi mai devreme de aviaţia anglo-

americană asupra Bucureștiului și Ploieștiului. Bilanţul încă nu putea fi făcut, dar era clar că și aici e vorba de mii de victime, preponderent civili. La Ploiești, ţinta bombardamentelor a fost triajul feroviar, care era cel mai important nod de cale ferată din ţară, precum și rafinăriile care prelucrau petrolul extras în zonă. Dar nu au fost ocolite nici cartierele civile învecinate. Zeci de tone de bombe au căzut peste străzile orașului, distrugând imobile civile și ucigând sute de oameni, iar zona triajului feroviar, unde se aflau bateriile apărării antiaeriene românești, a fost bombardată uniform, fiind transformată într-un câmp de moloz. În București, pierderile umane au fost și mai mari; or, aici au fost vizate multe cartiere civile. Cele mai grav lovite au fost zona Gării de Nord, cartierele Giulești și Crângași și zona aeroportului Băneasa.

Au urmat trei zile de așteptare încordată, presărate cu știri și informaţii contradictorii, iar în noaptea de 7 spre 8 aprilie vuietul războiului se înteţi, semn fără tăgadă că frontul s-a mișcat din loc, dar nu îndărăt, spre lunca Prutului, cum promitea primarul Crasnei, ci spre sud-vest, în adâncul Carpaţilor. Era clar că schimbarea puterii este iminentă. O chestiune de ore.

– Se întorc rușii, zise moș Chiril, privind îngândurat la geamul prin care se vedea silueta întunecată a munţilor luminaţi de văpaia războiului.

Filip se uită iscoditor, căutând ochii Martei. Simţea cum i se strânge inima de durere. E vina lui. E numai vina lui. Din cauza ezitărilor și tărăgănărilor sale, a egoismului lui imbecil, sunt acum în pragul unui dezastru.

Ea își feri tăcută privirea. Continua să cureţe cu grijă rana, punând un nou pansament, așa cum o instruise doctorul lipovean. Se vedea, mai exact, se simţea că-i este frică. Era clar că se uită cu durere cum ultima posibilitate de a pleca devenea tot mai puţin reală, cum calea de retragere i se subţia vertiginos. Când Filip

încercă s-o consoleze, mângâindu-i mâna, văzu că ochii îi sunt umeziţi de lacrimi.

– Încă mai poţi…

– Nu, replică ea, întrerupându-l energic. E, oricum, prea târziu.

Vocea îi suna sigură, deși ochii ei cenușii-violeţi îi trădau șovăirea.

Au avut parte de aceeași noapte neliniștită ca și toţi locuitorii satelor din împrejurimi. Spre zori, cei care reușiseră să aţipească au fost treziţi de bubuitul puternic al artilieriei. Nu era clar de unde și încotro se trage, dar, pesemne, luptele sa dădeau chiar în Crasna.

Dimineaţa era rece, dar însorită. După o noapte nedormită Marta ieși în pridvor să mai ia o gură de aer proaspăt. Pădurea era încă desfrunzită, dar caisul de lângă prag își desfăcuse primele flori. Pe drum se vedea urcând grăbit un drumeţ solitar. Era Toader, un văr de-al Marfinei. Venea să vadă ce fac cei de la canton. Le-a spus că românii s-au retras din sat în zori. În Crasna intrau rușii.

În după-amiaza acelei zile de 8 aprilie, chiar în ajunul Floriilor, gospodăria lui Arhip Skawronski fu inspectată operativ de un grup de cercetași sovietici. Pesemne că „locaţia” le plăcuse, pentru că, spre seară, pădurarul a trebuit să accepte încartiruirea la canton a câtorva ofiţeri și a unui pluton întreg de cercetași. Ofiţerii au fost „dislocaţi” la etaj, iar sergenţii și ostașii de rând au fost daţi pe mâna lui moș Chiril, care i-a repartizat prin hâjurile cantonului.

Din acest moment, viaţa dădu în clocot în casa lui Arhip Skawronski. Proviziile rămase la vedere prin podurile, hambarele și pivniţele cantonului se mistuiau cu un spor netăgăduit sub privirile indignate ale mătușii Chilina.

– Dacă mai benchetuiesc așa o zi-două, rămânem, fato, cu fundul pe gheaţă, îi spunea ea tânguios Marfinei, urmărind prin fereastra bucătăriei zaiafetul care s-a încins în curtea cantonului chiar în Duminica Floriilor.

Mai marele acestei vesele companii, un ofiţer zdravăn și spătos de vreo patruzeci de ani, apreciase înalt măiestria bătrânei în producerea palincăi, spunându-i pădurarului cu vocea lui dogită că astfel de calităţi merită apreciate cu ordinul „Slava” de clasa I.

Cu toate astea, relaţiile dintre mătușa Chilina și oastea petrecăreaţă din hâjurile cantonului nu erau deloc univoce. Deseori bătrâna, mânată de curiozitate, se furișa neobservată ca o hermelină spre „apartamentele” cercetașilor sovietici. Nu înţelegea nicio boabă rusește, dar, oricum, îi plăcea să stea pitită discret și să asculte cum vorbesc. Sau cum cântă. Unul dintre ei, un băietan sprinteior și mlădios cu părul de culoarea inului, tare bine mai cânta la acordeon! De el îi plăcea mătușii Chilina. Era frumușel și-i părea mai omenos. Zicea că-l cheamă Arcadi. Ei, pentru acest Arcadi, bătrâna era dispusă să mai scoată pe furiș una, alta de prin bucătăria cantonului și chiar să fure ţuică din „rezervele strategice” ale pădurarului.

Dar erau și unii, cum ar fi uzbecul Kunai, bunăoară, pe care ea nu-i avea deloc la inimă.

– Simt eu că-i om hain, fato, îi zicea ea Marfinei, pentru care toţi găzdașii ei erau o apă și-un pământ.

Zilele treceau, iar speranţele localnicilor că frontul se va mișca și ei vor scăpa în curând de oaspeţii lor zurbagii nu se adevereau. Apărarea româno-germană se întărise, oprind ofensiva Armatei Roșii pe crestele Carpaţilor, chiar lângă Crasna. Pentru a face faţă situaţiei pe frontul de est, în ultimele zile ale lui martie, Antonescu a aruncat în luptă ultima sa rezervă, armata a patra. Și Berlinul, speriat de posibilitatea unei păci separate între București și Moscova, întărise substanţial grupul de armate „Ucraina de Sud”. Asta a făcut ca, la începutul lui aprilie, ofensiva sovietică în România să fie oprită pentru câteva luni.

Dar, chiar dacă vâlvătaia războiului pârjolea necruţător colinele și văile Bucovinei, venise primăvara și satul reînvia odată cu natura.

Stelele mai torceau în bezna bolţii timpul, dar ţăranii își luau în spate uneltele și desaga cu merinde și ieșeau, cu privirile pogorâte în pământ, la muncă, în câmp. Se răsfirau în lumina primelor raze ale soarelui ca niște flori negre prin peisajul verde-albastru, și-și porneau cuminţi munca poruncită de Dumnezeu. Puteau fi loviţi în orice clipă de vreun obuz, dar nu era vreme de pierdut și, la sigur, Hristos era pe undeva, alături de ei. Războiul se va trece, puterea se va schimba, și poate nu o singură dată, dar ei vor rămâne aici, cu rodul muncii lor, la vetrele lor, cu grijile lor.

Și pe ogorul cantonului lui Skawronski lucrările de câmp erau în toi. Colea, pe o parcelă mai expusă la soare, mătușa Chilina și moș Chiril puneau în pământ bobul și fasolea. În ajutor le venise și Arkadi cu încă un soldat din Kuban. Veneau și ei de la sat și le era atât de dor de pământ! Vorba și râsul lor se împletea, în adierea vântului, cu cântecul păsărilor din pădure și cu cotcodăcitul stăruitor al găinilor din curte. În altă parte, Arhip sădea tufe de agriș. Mai multe dintre tufele bătrâne îngheţaseră iarna trecută. Marfina era și ea ocupată până peste cap: se apropie Sfintele Paști și toate gospodinele își împrospătează casele. Pe unde mai dau cu var ori mai cârpesc cu lut o crăpătura ivită peste iarnă în vreun perete, șterg geamurile, vopsesc ușile și ferestrele. Iar ei au o cogeamite casă.

Marta s-a oferit s-o ajute, dar Marfina a îndemnat-o să stea lângă Filip și să-i poarte de grijă Iulianei. Dar ea nu voia să stea acum în camera aia semiobscură, cu aer închis, îmbibat cu iz de iod. Era dornică să vadă puhoiul de viaţă de afară, să aibă în preajmă narcisele înflorite, să urmarească cum se joacă-n prag pisicile, cum își mângâie vacile viţelușii. Voia să primească această baie de viaţă pe care i-o oferea primăvara.

Iar Filip se mulţumea cu compania Iulianei, care nu se mișca de lângă el. Își spuneau povești. Repertoriul lui nu era prea bogat și era nevoit să-i repete aceleași istorii de câteva ori pe zi, dar asta nu

împiedica deloc ca ele să fie ascultate de fiecare dată cu aceeași ureche proaspătă. Când obosea, rolurile se schimbau. Ea se așeza lângă el pe pat și-i reda poveștile pe care tocmai le auzise. Toate se amestecau în imaginaţia ei într-un mod de-a dreptul halucinant: capra cu trei iezi ieșea cu motanul încălţat să culeagă floricele purpurii; în timpul acestei îndeletniciri aveau s-o cunoască pe Scufiţa Roșie. Lupul îi prindea, dar venea Făt-Frumos și-i elibera. Nu se știe de ce, Făt-Frumos se căsătorea cu capra. În orice caz, iezii erau marii câștigători ai acestei istorii complicate: erau extaziaţi să aibă, în sfârșit, un tată, cu care mergeau în fiecare dimineaţă la biserică. Făt-Frumos, după cum se putea înţelege, era preot. Filip adormea cu un surâs liniștit, iar ciripitul potolit al fetiţei continua, istoria vieţii eroilor ei căpătând întorsături dintre cele mai neașteptate. O ţinea așa până adormea și ea, ghemuindu-se lângă el ca un pui de fiară. Apoi se trezeau și ciclul reîncepea.

Iuliana ieșea afară doar pentru a-i culege lui taică-său flori. Prin curte găsea mai cu seamă podbal, pe care-l strângea cu multă sârguință. Apoi venea fuguliţa la Filip cu câte un mănunchi de floricele galbene, având sentimentul că, de fiecare dată, se producea ceva inedit. El le primea necontenit cu aceleași exclamaţii mișcătoare de bucurie. Prin toată odaia puteai găsi bucheţele ofilite de podbal.

– Iar, puicuţo, strângi buruieni din astea, îi zise dojenitor Marfina, care tocmai își aduna periile de var după o zi de muncă.

– Sunt floricele… Pentru tata…, spuse ea, privind mai întâi cu jale la bucheţelul galben, atât de aspru criticat, apoi cu îngrijorare la mișcările bunică-sii, după care o zbughi iute în casă.

Seara, toţi locatarii cantonului reveniseră de la muncile lor obosiţi, dar și fericiţi. Gospodinele au întins în curte masa cea mare și au mâncat împreună. Doar Filip cu Iuliana au cinat separat. Chiar și Arhip se alăturase acestei companii gălăgioase, ciocnind, din când în când, câte un păhărel cu ofiţerii sovietici. Mătușa Chilina le-a

pregătit rușilor o strachină mare de turte cu mac. Marta se învrednici și ea de un cadou neașteptat – „ofiţerul cel mare” i-a dăruit un pachet de cafea veritabilă.

S-au culcat târziu, deși încă multă vreme de undeva se auzea cântecul acordeonului lui Arkadi.

Marfina era frântă de oboseală, dar nu putea nicidecum adormi. O frământau zeci de gânduri: despre starea lui Filip, despre ce fac Vlad și Tudor, despre tot ce-i așteaptă odată cu venirea rușilor.

Trecuseră patru zile de când se schimbase puterea. Tare s-a mai temut pentru Marta, dar parcă, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu s-a legat nimeni de ea. Poate o fi totul bine? Numai Filip…

Încercă să alunge orice gând și să aţipească, dar nu trecu mult timp și-și ridică întrebător capul de pe pernă.

„Ce s-o fi auzind așa afară? Parcă-i o nuntă de motani! De unde, Dumnezeule, atâta motănărit pe-aici, că noi n-avem decât trei?”

Se apropie de geam. Afară se pornise vânt și luna se ascunsese după nori. Doar ici, colo mai licărea câte-o steluţă printre oazele de cer senin.

„Ia te uită, ce brusc s-o schimbat vremea! Iar luminiţele acelea galben-verzui ce-o fi? se întreba pădurăriţa. Ar putea fi pisicile cu pricina… Ba nu. Dumnezeule mare și bun! Curată minune! Sunt cucuvele. Atâtea câte n-am văzut într-o viaţă. Și mieunatul ăsta înfricoșător nu-i altceva decât un cor de cucuvele!”

Crezu că are vedenii, că o chinuia în miez de noapte necuratul. Dar nu, uite că în cerdac sta și privea într-acolo și Marta, iar de prin curte se auzeau descântecele mătușii Chilina.

Își aruncă un suman în spate, că nopţile erau încă reci, și ieși grăbită afară.

– Am stropit cu agheasmă prin ogradă, îi zise mătușa Chilina, făcându-și cu pioșenie semnul crucii. Mare nenorocire trebuie să se întâmple. De când trăiesc n-am văzut atâta păsăret din ăsta adunat laolaltă. Și când te gândești, draga mătușii, că azi e Miercurea Mare!

Iar atunci când, câteva ore mai târziu, Toader urcă la canton și le povesti cu însufleţire ce se întâmplă prin împrejurimi, despre faptul că rușii ar pregăti „evacuarea” satelor românești din zonă, pe motiv că ar fi prea periculos să se găsească în preajma liniei frontului, mătușa Chilina fu cuprinsă de un fior de misticism: zicea ea că se va întâmpla ceva nemaipomenit! N-a cântat a bine cârdul ăla de cucuvele!

– Au tras în mulţimea adunată în centrul satului. O fost mare prăpăd. L-o omorât și pe moș Ion al lui Vasile Pleșca, și pe Nicolai Pitilică, și pe Auruţa Mitric. Da, oftă el, s-o tras chiar și-n muieri.

– Și unde vor să vă evacueze? se interesă Marta.

– Unde?! Știut lucru unde. În Siberia. Cică acolo-i mai de nădejde pentru noi! Lumea din sat e hotărâtă să se opună. Oamenii zic că n-au decât să ne împuște pe toţi dacă vor să scape de noi, dar din casele noastre nu ne ducem nici în ruptul capului. Vom pune mâna pe arme și vom lua calea codrilor dacă se va ajunge până la asta.

Mătușa Chilina asculta și dădea afirmativ din cap, dusă pe gânduri.

„Semnele anilor cei de pe urmă, chibzuia dânsa. Oare nu scriu Sfintele Scripturi despre faptul că-n vremurile de apoi neamurile vor fi amestecate și presărate prin lume?”

Marta primi aceste vești cu îngrijorare. Avea dreptate Vlad când spunea în scrisoarea de acum două luni că revenirea rușilor în patruzeci și patru nu va fi totuna cu venirea lor în patruzeci. Trebuiau să se aștepte la ce-i mai rău. Dacă Filip s-ar simţi mai bine, ar risca să treacă linia frontului, urmând acele poteci tăinuite din inima munţilor. Poate doar copilul să-l lase în grija socrilor. Dar Filip era încă slab și-i era teamă ca nu cumva, până se va face bine, frontul să se îndepărteze. Acum, cel mai important era să-l vadă pus pe picioare. Numai că, deși trecuseră mai bine de două săptămâni, rănile se vindecau greu.

Dar ce-i mai rău era înainte. În după-amiaza acelei zile, bunurile cantonului fură supuse unei minuţioase „inventari-eri” de către noile autorităţi. Și animale, și provizii, și inventar agricol, și nutreţ. De multe lucruri au trebuit să se despartă. Vite, păsări, precum și saci cu cartofi, crupe și făină, care nu fuseseră puse în locuri ferite, au mers, petrecute de bocetele Marfinei și ale mătușii Chilina, spre Crasna, în curtea lui Ioachim al lui Ștefan Braha, unde se afla comenduirea sovietică. Arhip privea cu ură neputincioasă din cerdacul cantonului la acest cortegiu al lui Noe. Știa el că așa va fi. Și ar fi fost și mai rău dacă ofiţerul ăla viguros, cu voce de clopot, care o îndrăgise pe bătrâna Chilina, n-ar fi intervenit în apărarea casei pădurarului.

Bineînţeles, Arhip a dus din timp multe produse în locuri numai de el știute. Firește, prevăzător cum era, Arhip lăsase ceva și pe lângă canton. Nu era cazul să trezească suspiciunea autorităţilor, oricare ar fi fost ele. Acum însă regreta acest lucru. El se aștepta ca întâi să ofere darurile cuvenite celor învinși, dar, spre surprinderea lui, nici românii, nici nemţii nu-și făcură apariţia pe la canton. O fi fost mare graba. Toader spunea că nemţii erau așa de grăbiţi că au uitat undeva prin apropiere un spital de campanie cu tot cu răniţi.

„Mare păcat, zicea în sinea lui Arhip. Dacă ascundeam totul, aș fi putut să le spun rușilor că m-au curăţat românii.”

Spre deosebire de nemţi și români, rușii au avut tot timpul la dispoziţie. Și ce fericit era măgarul ăla de căpitan care a condus operaţiunea de „inventariere”!

– În sfânta zi de Miercurea Mare! Să cari de la gospodăria omului totul! Sub ochii lor. Să-i lași fără… Chiar în Săptămâna Patimilor! se tânguia Chilina, spărgând tăcerea ce-i copleșise pe locatarii „autohtoni” ai cantonului.

Fără a scoate o vorbă, Arhip se ridică, aruncă o privire piezișă spre icoana Sfântului Neculai, luminată de flacăra pâlpâitoare a candelei, și ieși cu pași greoi în pridvorul casei.

– Și ce va fi mai departe? se întrebă Marfina, uitându-se în gol.

Marta oftă, trecându-și mâna peste faţa îmbujorată de emoţie. Chiar atunci, undeva în inima munţilor, au început să tragă ritmic tunurile. Trupul ei firav fu electrocutat de un fior.

„Frontul e încă atât de aproape”, se gândi ea și-n ochi îi renăscu o umbră de speranţă.

XV

Orașul revenea treptat la un fel de normalitate. Firește, conform unor „norme” noi. Se deschideau magazinele, a reînceput să funcţioneze poșta, se curăţau drumurile afectate de luptele de acum două săptămâni. Frontul se îndepărtase la vreo treizeci de kilometru, deși noaptea se mai auzeau tunetele lui mânioase.

Era Duminica Floriilor, dar, de data asta, Iolanta Filigger n-a fost la biserică. Se va duce neapărat în Vinerea Mare. Azi însă are să primească musafiri. Pentru prima dată de când s-a instalat noua putere. A fost ieri la piaţă și a luat, în schimbul unui ceaun și a unui șal, trei păstrăvi de toată frumuseţea. Îi va servi prăjiţi, dar va face și o zeamă de pește, așa cum știe ea. Îi plăcea să gătească. Deși, până-n patruzeci, a dus o viaţă îndestulată și avea chiar un grădinar și o menajeră, a gătit întotdeauna singură.

Invitaţii micii petreceri de Florii erau Eucaprinia și familia Șveţ. Nu credea că doamna Șveţ va face așa un drum, în schimb, doctorul i-a promis că va veni neapărat. Și într-adevăr, îndată ce scoase de la foc acea zeamă de pește, la poartă sunară Eucaprinia și Grigore Șveţ.

Au venit ambii cu câte un mic cadou.

– Știu că vă plac lucruri din astea, zise doctorul. E un disc cu Pola Negri. Nou-nouţ. L-am luat pentru Marta, în ianuarie, când am fost în Polonia, la Stanisławów[85] la funeraliile unui coleg de facultate, dar ea avea înregistrarea asta.

– Ce frumos! Eu nu o aveam. O vom asculta chiar acum.

– Cum altfel, făcu veselă Eucaprinia. Iar eu ţi-am adus o sticlă de rom. De rom veritabil, de Guadelupa. Îl cumpărasem chiar pentru mine, acum patru ani. L-am luat atunci pentru Paști, dar nu l-am consumat. N-aș vrea să mor și să nu-l beau.

„Acum patru ani… Martie 1940”, străfulgeră prin mintea celor de faţă. Pe atunci, Europa încă nu intrase cu adevărat în război și

toţi mai sperau că Londra și Parisul vor ajunge în curând la pace cu nemţii…

Priviră cu tristeţe la sticla cu conţinut maroniu, martor al vremurilor bune, apuse, se pare, pentru totdeauna.

– Doamna Skawronski o fi ajuns deja în Spania, își dădu cu părerea Eucaprinia, sesizând melancolia din ochii doctorului.

– Miercuri trebuie să ia vaporul spre Argentina.

– E așa de frumos azi, încât mi-am permis să întind masa în foișor, interveni Iolanta, invitându-și cu un gest oaspeţii să avanseze în grădină.

– Da, bineînţeles, ai avut o idee bună, se bucură Eucaprinia, sorbind cu privirea covorul firav de iarbă nouă.

Pe sub gardul înalt de piatră înfloriseră narcisele, iar lângă foișorul de lemn, acoperit cu trandafiri căţărători, își cernea cochet petalele alb-roz un cais în floare.

– Ce fel de sărbătoare fără muzică, zise Iolanta, plasând patefonul pe pervazul unui geam deschis ce dădea în grădină.

– Firește, se învoi Eucaprinia. Azi ascultăm ceva mai puţin sofisticat, dragă. Mai întâi, cadoul domnului doctor. Admirabilă Pola Negri! Ce voce!

Grigore Șveţ schiță o mină de total acord.

– Se zice că ar avea origini ţigănești, continuă ea. Pe urmă, să ne pui numaidecât Carlos Gardel. Tangoul acela inegalabil, *Tomo y obligo*.

Iolanta puse discul cu Pola Negri și ieși din casă cu câteva pleduri pe braţ:

– În caz că ne va fi răcoare. Am fi putut servi masa în casă, dar m-a cuprins așa un dor ciudat de a mânca în foișor. Imediat vine și zeama de pește.

– E destul de cald, nu-ţi face griji, o susţinu Eucaprinia. Uite ce vesel zumzăie albinele.

În timpul mesei au vorbit necontenit, încercând cu febrilitate să alunge gustul rece al singurătăţii devastatoare ce rătăcea în aer. S-au dedat amintirilor, în speranţa că ele ar putea să încălzească întrucâtva cadavrul înţepenit al realităţii. Viitorul era evitat cu o prudenţă mutuală. Băteau grăbiţi în retragere îndată ce se apropiau de el. Căutau cu înfrigurare momente vesele din trecut, râzând prefăcut. Aveau un râs trist.

Se fereau și de prezent. Cei doi invitaţi făceau apel la el doar pentru a lăuda abilităţile gastronomice ale gazdei, care îi asculta satisfăcută, moţăind sub pledul de angora cu un pahar de grog în mână. Altădată ar fi preferat să bea acel rom cu puţin suc de lămîie verde, dar mergea și grogul.

Era o minunată după-amiază de primăvară. În grădină mirosea plăcut a narcise și a flori de cais, iar Carlos Gardel cânta cu multă inimă *La ultima copa.* Desigur, cei trei nu-și beau acum ultima cupă de șampanie, ci luau câte un pahar aromat de grog cald, ca să facă faţă răcorii plăcute a unei după-amiezi de aprilie. Doctorul Șveţ era deseori cu gândurile aiurea și nici nu-și dădu seama când înghiţi al cincilea pahar de grog, moleșindu-se de-a binelea.

Între timp, culorile cerului se întunecară și cei doi oaspeţi își convinseră în unison primitoarea gazdă că ar fi vremea s-o părăsească.

– N-o să uităm niciodată seara asta, zise Eucaprinia sprijinindu-se de braţul tot mai nesigur al doctorului. Deși „niciodată”, în cazul nostru, Iolanta, înseamnă, oricum, o perioadă mult prea scurtă ca să mai poţi uita ceva. Suntem la anii când la fiece ocazie deosebită te gândești involuntar că „asta ar putea fi pentru ultima oară”.

Toţi trei tăcură o vreme, apoi Iolanta clătină din cap și strânse cu afecţiune mâinile micuţe ale Eucapriniei, ascunse ca întotdeauna în mănușiţe albe:

– Atunci să ne gândim că a fost bine. A fost și bine. Și azi, și-n toţi acești ani pe care ne-a fost dat să-i trăim.

Câteva zile mai târziu, în Vinerea Paștelui, Iolanta Filigger se porni dis-de-dimineaţă, așa cum își programase din vreme, la biserică. Hotărâse să ţină toată ziua post negru.

Biserica greco-catolică la care obișnuia să meargă se dovedi, din nu se știe ce motive, închisă. Poate că preotul plecase și nu mai avea cine să oficieze slujba, sau o fi fost altceva la mijloc. Bătrâna nu se întristă prea tare; atunci când nu găsea o biserică greco-catolică, intra fie în una romano-catolică, fie în una ortodoxă.

– Ăsta-i avantajul uniaţilor, glumea ea deseori pe tema dată. Nu suntem nici romano-catolici și nici ortodocși, dar, dacă trebuie, putem fi și una, și alta.

Se ridică pe strada Iancu Flondor și intră în catedrala ortodoxă, pe care o găsi deschisă. Nu-și amintea când a fost pe aici ultima oară, în orice caz, cu mulţi ani în urmă.

Lume era puţină, câteva femei cu copii și niște bătrâni, oameni simpli, judecând după îmbrăcămintea sărăcăcioasă, care vorbeau, mai bine zis, se șușoteau între ei prin unghere în ucraineană. Unii o priveau cu o curiozitate fățișă și nu întotdeauna prietenoasă, din care pricină, la un moment dat, bătrâna nu se simţi în apele ei.

„De ce, Dumnezeule, se holbează așa la mine?! se indignă ea în sinea ei. Cu adevărat, la biserica noastră era alt public. De unde s-au luat brusc oamenii ăștia? Pe unde stăteau ascunse aceste feţe ciudate încă acum o lună?”

De la catedrală trecu pe la familia Șveţ, deși era cam departe și o dureau picioarele, dar doctorul promisese că-i va face rost de ouă, drojdii, făină și alte bunătăți de felul ăsta. Poimâine e Paștele și încă nu s-a pomenit ca Iolanta Filigger să nu aibă pe masă un cozonac copt de ea și ouă vopsite cu mâna ei. Cât încă mai poate. Ar fi vrut să-l răsplătească cu ceva pentru toate darurile astea. Luase cu ea un set din șase linguriţe vechi argintate, dar doamna Șveţ nici nu voi să audă de așa ceva. Femeie inimoasă și darnică, doamna Șveţ.

„O să-mi fac un cozonac. Și-o învârtită cu brânză. Și-am să vopsesc ouă. Pe urmă mai văd ce pot face. O s-o iau, chiar de mâine seara, pe Eucaprinia la mine, ca să nu stea nici ea singură, nici eu. Vom merge împreună la biserică. Poate la biserica lui Filip?”, se gândi ea și coti pe Poteca Molizilor.

În același moment, observă un automobil de culoare kaki, parcat lângă poarta casei de alături. După toate probabilităţile, era o mașină militară. Până acum trei săptămâni, acolo locuise un arhitect, un domn în vârstă, văduv, foarte bogat și solitar. Plecase în ultimele zile ale lui martie la fiică-sa, la București. Nu știa ce făcuse cu casa, deoarece domnul arhitect nu era o fire prea sociabilă și nu întreţineau decât relaţii pur oficiale, dar, în ultima zi a lui martie, adică imediat după ce se instalase administraţia sovietică, observase că în casă ardea lumina. Văzu apoi, în veranda de la etaj, o doamnă de cel mult 35 de ani și pricepu că era noua locatară. Era o doamnă foarte neprietenoasă. Iolanta Filigger o întâlnise într-o dimineaţă în poartă și-i dăduse bineţe în ucraineană. Ea nici nu-i răspunse, iar după ce se îndepărtă puţin, s-a întors în direcţia bătrânei și scuipă cu dezgust. Doamna Filigger fu de-a dreptul uluită, dar nu zise nimic. De atunci o evita pe dezgustătoarea vecină, care uneori lipsea toată ziua, alteori era acasă zile întregi.

„Lucrează în ture”, deduse doamna Filigger.

Iar miercuri fu populat și parterul casei arhitectului. Venise o familie – doi copii foarte neastâmpăraţi, acompaniaţi de o doamnă tânără și o alta în vârstă. Îi auzi vorbind rusește.

Doamna Filigger înainta încet. Răsucea în mâini un bucheţel de busuioc și încerca să ghicească la cine ar fi putut veni mașina asta. Apoi observă că cel care stătea în mașină vorbea prin geamul deschis cu vecina nepoliticoasă, care se rezema cochetă de poarta casei arhitectului. Într-un moment, avu senzaţia că se discuta despre ea; or, îndată ce fu observată de vecina nepoliticoasă, aceasta se schimbă la faţă, ţintind cu degetul arătător, ca o bădărancă, în

direcţia bătrânei. Un tânăr în uniformă militară își scoase capul din mașină și privi iscoditor înspre doamna Filigger.

Bătrâna se opri în loc, puse torbiţa jos și-și sterse fruntea transpirată. Nu se simţea în apele ei. Ce s-o fi întâmplat?

Tânărul ofiţer văzu că bătrâna nu se grăbea să avanseze și-i ieși în întâmpinare. Nu mai era nicio îndoială: ea era scopul vizitei acestui ofiţer de cel mult treizeci de ani.

– Locotenentul Arapu, se prezentă el în românește. Sunteţi cetăţeanca Filigger?

– Întocmai, strecură ea.

– O să va rog să mă urmaţi.

– Încotro?

– Nu va faceţi nicio grijă. Aici, vă rog, o împinse el ușurel din spate spre una din ușile automobilului, care se deschise în faţa ei.

La intrare în mașină, bătrâna ezită din nou, ochii îi jucau în lacrimi, o înjughia la inimă.

– Ce s-a întâmplat? Unde mergem? Pot să știu? întrebă ea cu vocea tremurândă.

Dădu cu ochii de vecina nepoliticoasă, care urmărea cu neprefăcută curiozitate și bucurie răutăcioasă cele ce se întâmplau în stradă. Ofițerul o împinse din nou, de astă dată mai puţin formal. Apoi închise ușa în urma ei.

Coridoarele NKVD-ului regional, pentru că acolo fu adusă Iolanta Filigger, nu erau foarte animate, dar ceva nedeslușit te făcea să crezi că în spatele șirului de uși se ascunde o lume străină și ostilă. Mirosea înţepător a clor și a fum de ţigară. Dintr-un birou se auzi un râcnet sfâșietor, la auzul căruia bătrânei i se duse inima-n călcâie. Privi întrebător înspre tânărul ofiţer care-o conducea, dar el mergea impasibil, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit.

– Aici, vă rog, îi spuse el, deschizând o ușă proaspăt ferecată în metal, încă nevopsită și fără nicio inscripţie pe ea.

Era o cameră îngustă în care stăpânea același miros de ţigară și clor, la care se mai adăuga un iz ameţitor de vopsea și cauciuc ars. Singurul geam, deși destul de mare pentru o încăpere atât de mică, nu reușea să asigure necesarul de lumină, care parcă era înghiţită de cenușiu-albastrul unor dulapuri metalice montate în perete și de cafeniul rece al podelei de teracotă.

Iolanta se uită împrăștiat prin încăperea goală. De după o ușă laterală se auzeau râsetele și pălăvrăgeala unor femei.

– Zinaida Vasilievna, strigă locotenentul și ciocăni ușor în acea ușă.

– Vin, vin, răspunse în rusă o voce de dincolo.

– V-am adus ceva de lucru. E la tema tovarășului Rota.

O tânără în uniformă de miliţian apăru în ușa întredeschisă, mestecând cu gust și cu mult zgomot un măr cam veștejit. O privi câteva secunde fără interes pe bătrână, frecându-și galeș fundul disproporţionat de mare de ușă. Iolanta constată involuntar că fusta militară pe care o purta Zinaida Vasilievna era prea strâmtă și cam scurtă.

– Of, tovarășe locotenent, zise tânăra miliţiană cu acea cochetărie constructivistă caracteristică epocii și împrejurărilor. Tocmai mă așezasem cu fetele să beau un ceai. Nu vrei să mai stai tu cu baba asta?

Râseră ambii cu poftă de o glumă atât de inspirată.

– Grăiești moldovenește? zise ea adresându-i-se în română Iolantei Filigger.

Bătrâna clămpăni ca un pește din gură, apoi dădu afirmativ din cap.

– Bine, tovarășe locotenent. Ești liber. Mă ocup mai departe eu de dânsa.

Au ieșit ambii pentru câteva minute în coridor, apoi miliţiana reveni cu ciotul de măr în mână și o privi mai cu luare-aminte pe bătrână.

– Ești nemţoaică, Filigger?

Bătrâna neagă cu tărie din cap, tot mutându-se de pe un picior pe altul.

– Evreică?

Urmă iarăși o negare mută, care fu, oricum, trecută cu vederea.

– Ce ai acolo? întrebă miliţiana, arătând cu ochii la sacoșa primită de la familia Șveţ.

– Produse alimentare, zise cu vocea șuierând de emoţie bătrâna.

– Să vedem.

Privi cu atenţie la conţinut, după care puse sacoșa deoparte.

– Bine. Asta rămâne aici. Arată buzunarele.

Bătrâna se supuse umilă.

– Leapădă trenciul.

Îl luă și-i mai verifică o dată minuţios buzunarele.

– E nemţesc? întrebă ea, uitându-se la o etichetă din interior.

– Unguresc.

– Galea! Adu-mi, te rog, cheile de la dulapul 3. Și o foaie.

De după ușă se ivi o altă tânără miliţiană, machiată pe cât de generos, pe atât de neinspirat.

– Vai, Zina, de unde ai luat păpădia asta? se hlizi ea, privind-o cu o milă batjocoritoare pe Iolanta.

– Pune, te rog, trenciul ăsta în dulapul 3, făcu acră de plictiseală Zina. Trebuie s-o verific și să i-o duc lui Rota. Cred că și protocolul o să-l fac eu, că el nu scrie niciodată.

Apoi se întoarse către Iolanta și zise răstit:

– Mâinile sus și crăcănează-te!

Bătrână îndeplini îndată ordinul.

– Nu da, drăguţo, așa din copite că nu mă interesează păsărica ta deloc, se răsti la ea Zina în timp ce o pipăia fără prea multe menajamente. Haide, mergem!

Au urcat cu un etaj mai sus, unde se deschidea un culoar identic. Miliţiana îi aruncă o cătătură scurtă bătrânei și bătu energic la o ușă

de lemn.

– Intraţi, ordonă de dincolo un glas puternic de bărbat.

Zina deschise ușa și pocni din călcâie în faţa cuiva, spunându-i ceva repede în rusește.

– Te apropii, cetăţeană, îi porunci miliţiana românește, cu același accent straniu.

Iolanta Filigger se îndreptă prin norul de fum de ţigară în direcţia indicată. Tot atunci observă și silueta masivă a unui bărbat.

Întrucât era un mare volum de lucru, mai ales cu populaţia vorbitoare de limba română, la începutul lui aprilie 1944 la NKVD-ul regional din Cernăuţi au fost trimiși mai mulţi ofiţeri care cunoșteau româna, cu precădere originari din Transnistria. Printre ei se afla și maiorul Nichifor Penteleevici Rota, un tip de vreo cincizeci și cinci de ani, născut într-un sat de lângă Balta, fosta capitală a RASS Moldovenești. Trecuse prin războiul civil,[86] luptase în brigada de cavalerie condusă de Grigore Kotovski, care devenise idolul lui din toate punctele de vedere, inclusiv cel intelectual. După război, a făcut carieră în NKVD-ul RASS Moldovenești. Anume maiorului Rota i-a și fost încredinţat dosarul bătrânei Filigger, care stătea acum palidă, mai mult moartă decât vie, în biroul încăpător, mai precis, în imensul nor alb-cenușiu de fum de ţigară care învăluia întreg cabinetul.

– Numele matale, cetăţeană, pufni sec, undeva pe la celălalt capăt al norului, vocea de bas a maiorului Rota.

– Filigger, răspunse bătrâna, care obţinuse de la Zina un scaun.

– Familia?

– Nu am familie.

Maiorul Rota se uită ca un zălud la ea.

– Cum adică nu ai familie?

Bătrâna se simţi absolut stânjenită: „De ce adică ar trebui să aibă neapărat și familie?”.

– În statul sovietic, conform legilor, toţi cetăţenii au familie.

Iolanta Filigger fu efectiv șocată de această descoperire. Duse mâna să-și șteargă fruntea transpirată, apoi își frecă intens ochii iritaţi de fum, privind cu ochii largi și mirați când la unul, când la altul din cei doi miliţieni prezenţi.

„Ia auzi!”, se gândi ea.

– Vedeţi… sunt deja cam bătrână… Nu-s vinovată… Acum, sigur am avut o familie. Adică, tată, mamă, o soră. Mai am doar doi nepoţi în… în…

Aici se opri, pentru că nu era sigură dacă-i bine să ai doi nepoţi în Ungaria inamică.

– Nu mai știu pe unde-s nici ei, cu vremurile astea.

– Și numele lui tata matale?

– Filigger, răspunse smiorcăind bătrâna.

Nichifor Rota se opri din fumat, ridicându-și cu neprefăcută surprindere sprâncenele.

– Tot Filigger? se auzi mirat basul lui din inima norului de fum.

– Da, zise bătrâna, nu mai puţin mirată de reacţia miliţianului. Eu port numele lui. Asta e uzanța. Adică, desigur, era…

– Mata vrei să zici că Filigger e și nume de om, și nume de femeie?!

Bătrâna mătăhăi afirmativ din cap.

– A-a-a, făcu miliţianul, ducându-și din nou ţigara la gură și trăgând cu sete din ea. Înţeleg. De fapt, și la noi se întâmplă să fie același nume și pentru om, și pentru femeie. Jenea, bunăoară. Sau Sașa, adăugă el pe un ton mai înţelegător. Filiggerovna e numele după tată, cum se spune corect. Ei, vezi? Ce babă grea de cap! zise el râzând către colega lui. Deci cum s-ar spune într-o limbă mai normală, ești cetăţeanca Filigger Filiggerovna. Numai pe voi vă poate chema așa, se hlizi el fericit.

Dânsa facu un semn aprobator din cap.

– E bun și-așa, continuă el. Filigger Filiggerovna deci. Și familia? Nu se poate să nu ai și familie.

– Adică? întrebă bătrâna, gata,gata să izbucnească în plâns.

– Familia, răcni, pierzându-și răbdarea, miliţianul. Cum dracu vă mai cheamă pe taică-tu, pe tine și pe tot neamul vostru blestemat?

– Michael… Pe tata îl chema… Mihail Filigger, zise bătrâna, plângând. Și pe mine mă cheamă Iolanta Filigger. Și-s născută la 1 mai 1871 la Timișoara, Austro-Ungaria.

– E o încurcătură, tovarășe maior. La ei e ca și la franţuji. Ei zic „nume” la „familie”.[87] Familia ei e Filigger, iar numele e Iolanta. Ei și etajele le socotesc altfel. Când văd o casă cu două etaje, zic că are numai unul.[88]

– Tu de unde știi astea?

– Am făcut franceza și germana la Institutul Pedagogic din Odesa. Apoi am lucrat doi ani ca învăţătoare în regiunea Ternopol, după ce-au plecat de-acolo polonezii. Fiţi sigur. E așa cum vă spun.

– Bine, zise Rota, întorcând pe faţă și pe dos niște hârtii, o scrisoare, după toate probabilităţile. Deci Iolanta Mihailovna. Sună cam de modă veche, dar mai omenește oleacă. Așadar, Iolanta Mihailovna, ascultăm muzica inamicului, continuă el. Ostașii noștri luptă cu fiara fascistă pentru eliberarea patriei, pentru libertatea tuturor popoarelor asuprite, iar dumneata te distrezi ascultând muzică nemţească. Și încă cu geamul deschis, ca să audă toată lumea. Cum să înţelegem asta, cetăţeană Filigger, se răsti el sever. Propagandă fascistă? Pentru asta se dă pedeapsa capitală.

Bătrâna înmărmuri. Nu știa ce să creadă. Privea năucă, fără să scoată o vorbă, la portretul lui Stalin, care se profila la capătul de sus al norului. Și Stalin fuma.

„Fumează… În camera asta e prea mult fum. Ce muzică nemţească am ascultat, și încă cu geamul deschis? Aici ar trebui deschis geamul. De ce oare nu-l deschid?”

Gândurile i se amestecară. Simţi cum își pierde cunoștinţa, dar își reveni.

– Beethoven…, zise ea cu voce stinsă, ca într-un vis, amintindu-și de vizita lui Grigore Șveţ. Da, da, am cântat la pian Beethoven… Sonata XVII…

Rota privi la ea ca la o nebună.

– Ce vrei să spui, cetăţeancă, cu Beethoven? Nu de Beethoven îţi grăiam, ci de muzică nemţească. De fasciști, înţelegi?

Bătrâna mătăhăi afirmativ din cap, dar zise încetișor că nu înţelege. Nu mai pricepea nimic. Nu mâncase de ieri, o durea cumplit capul și o înghimpa tot mai tare la inimă. Ar fi vrut un pahar cu apă, dar se temea să-l ceară. Privea în direcţia carafei, conturul căreia putea fi ghicit prin fumul de ţigară, plescăind sugestiv din buze. Dacă e pedeapsă capitală, atunci să fie odată, numai să nu o chinuie atâta. Iar dacă i-ar mai da înainte de asta și-un pahar cu apă, atunci chiar ar muri împăcată.

– Altă muzică germană decât Beethoven n-am cântat și n-am ascultat în ultima vreme, bâigui obosită dânsa.

– Ce tot vorbești, femeie. Ce are Beethoven cu nemţii?

Miliţiana se frământă pe scaun, iar bătrâna privea cu gura semideschisă la Rota:

„La ei Beethoven nu e neamţ, o fulgeră prin minte. Atunci, dacă nu e neamţ, ce Dumnezeu vor de la mine?”

– Să am iertare, tovarășe maior, interveni miliţiana. Beethoven a fost compozitor german, dar ea a fost chemată pentru niște tangouri.

Rota privi dezaprobator la obraznica lui colegă atotștiutoare. Beethoven nu putea fi neamţ, pentru că, involuntar, chiar ieri auzise cum la radio cântau ceva scris de el. Sau, poate, cânta chiar el. Nu mai ţine minte, pentru că, fiind copleșit de treburi urgente, s-a grăbit, bineînţeles, să închidă radioul. Dar nu putea postul de radio „Maiak” să transmită porcării nemţești atunci când ostașii sovietici mor pe front în încăierarea cu fiara fascistă.

– E neamţ zici? făcu el neîncrezator, scrutând-o cu o privire devastatoare pe miliţiană. Vom verifica asta. Văd că știi cam multe,

tovarășă. Zici că ești din Ternopol, da?

– Nicidecum nu, tovarășe maior! Sunt din raionul Grigoriopol, dar am lucrat ca învăţătoare de limba germană în regiunea Ternopol, după eliberarea ei de sub ocupaţia Poloniei panilor.

– Să trecem la subiect, că nu-i vreme de pierdut. Deci ascultai mata tangouri. Tangouri nemţești, accentuă el, ridicând ameninţător degetul arătător. Cu fereastra deschisă.

Iolanta Filigger încercă să-și aducă aminte când a ascultat tangouri, în general, și, mai ales, cu fereastra deschisă. În ultimele două săptămîni n-a prea ascultat muzică. A pus discuri cu Carlos Gardel și Pola Negri de Florii, când veniseră doctorul Șveţ și Eucaprinia. Tangouri nemţești!

„Pola Negri cânta *Tango notturno…,* își aminti ea. Și geamul era deschis…”

– Carlos Gardel și Pola Negri. Duminica trecută am ascultat cu prietenii în foișorul din grădină tangouri cântate de Gardel și doar o singură melodie, *Tango notturno,* a fost interpretată de Pola Negri… În germană, adăugă ea abia auzit. Dar dânsa nu-i nemţoaică! zise ea hotărât. Aș putea bea un pahar cu apă? riscă dânsa să întrebe.

La urma urmei, pedeapsa capitală e cel mai mare rău care i se poate întâmpla și este deja un lucru ca și promis.

Rota îi împinse carafa cu apă fără s-o privească și s-o asculte, fiind total absorbit de lectura unei scrisori.

Bătrâna sorbi apa dintr-o înghiţitură.

– E… e… ţigancă, continuă ea nehotărâtă, punând paharul gol pe masă.

Rota o privea hăbăuc.

„Nu crede că-i ţigancă, își zise ea. Poate că-ntr-adevăr nu e. Eucaprinia nu era chiar sigură când mi-a zis asta.”

– E, oricum,… poloneză, conchise ea indecisă, privind în jos și netezindu-și genunchii.

De fapt, Rota nu acordase nicio atenţie „aiurelilor” ei de până acum. Îi știe el deja pe dinafară pe toţi potlogarii ăștia. Toţi mint la fel.

Strâmbă a lehamite din nas și citi cu voce tare, arborând o mină obosită, care avea menirea să ascundă greșelile de accent logic sau de citire:

„La 1 aprilie, cetăţeanca Filigger, care, după nume, port și obiceiuri, pare să fie de origine inamică, a primit în casa ei un tip cu înfăţișare la fel de suspectă. Peste puţin timp tipul a ieșit glonţ și s-a reîntors peste o oră, având o pungă suspectă. După ce a intrat cu acea pungă în casa cetăţenei Filigger, prin geamul deschis s-a putut auzi zgomotul nesuferit al unei petreceri burgheze. Și asta în timp ce mii de cetăţeni nevinovaţi mor în fiecare zi sub gloanţele ocupanţilor! Au cântat ceva de modă veche la pian, apoi au pus patefonul, ascultând niște tangouri suspecte, care nu au fost semnalate la radioul sovietic. Făcând un efort am putut deslușI că se cânta, într-adevăr, în limbi străine…”.

– Asta ne scrie o cetăţeancă cu reputaţie ireproșabilă, zise maiorul, oprindu-se din citit și sfredelind-o cu privirea pe Iolanta Filigger. O tovarășă infirmieră militară, cavaler al Ordinului Slava, care, acum două săptămâni, a fost repartizată aici, la spitalul militar din Cernăuţi, și a primit o locuinţă în casa vecină.

Trase adânc un fum de ţigară, închizând ochiul drept, și citi mai departe:

„Știind că orașul acesta a făcut parte dintr-o ţară fascistă și că inamicul a avut grijă să lase răufăcători, spioni și sabotori, posibil sub înfăţișări de femei bătrâne sau oameni neputincioși, mi-am sporit, chiar de la sosire, vigilenţa. Mi-am îndeplinit, astfel, datoria de cetăţean, de comunist și de soldat.

În vederea urmăririi potenţialelor acţiuni antisovietice în care putea fi implicată cetăţeanca Filigger și a depistării contactelor ei cu alţi potenţiali agenţi fasciști, mi-am mutat patul în verandă, chiar

dacă noaptea era cam frig. Așa am putut observa că, opt zile mai târziu, adică la 9 aprilie 1944, tot pe la ora 14.00, cetăţeanca Filigger a fost vizitată de o altă bătrână cu chip de burgheză, însoțită de același tip suspect, pomenit mai sus. Cei doi aveau o înfăţișare enigmatică și vorbeau ceva în șoaptă, pe un ton conspirativ. Peste câteva minute după ce au intrat în casa cetăţenei Filigger, din grădina ei s-au putut auzi deslușit tangouri nemţești însoţite de râsetele neobrăzate ale celor trei. Nu mai încăpea nicio îndoială că erau membri ai unui grup suspect…”

– Ei, ce-aveţi de spus, cetăţeancă Filigger?

Bătrâna își netezi nasul. Pe faţa-i palidă se citea expresia unei uimiri năuce.

– Totu-i adevărat… Adică nu, bolmoji ea. Ce prostii… Ia auziţi! Doctorul Grigore Șveţ, care m-a vizitat, nu e deloc o persoană dubioasă, e un dom… un cetăţean foarte onorabil. E ucrainean… Da, ca și mine… Pola Negri e ţigancă, spuse ea mai hotărât. Și nici Carlos Gardel nu e neamţ. Și-n genere, cânta în spaniolă. Și apoi, Eucaprinia nu are deloc înfăţișare de… de burgheză! Asta ar fi culmea! Dânsa e dintr-o casă bună… E… Nu mai contează. E o tipă foarte bine-crescută! E și foarte bătrână.

– Cum îi cheamă pe ăștia doi, zici?

– Pe cine?

– Pe complicii matale. Grigori cum?… Șved și Caprina? Familia, numele, numele după tată!

– Doctorul Grigore Șveţ și Eucaprinia Samborska, o fostă cântăreaţă. Ce vreţi să spuneţi cu „nume după tată”? bâigui bătrâna, îngrozită de posibilitatea declanșării unei noi dezbateri în materie de onomastică.

– Cum îi chema pe taţii lor?

– Asta n-am de unde să știu.

– Ai notat numele acestor indivizi? întrebă Rota, întorcându-se spre Zina. O să ne dea baba și adresa. Trebuie urgent verificaţi și ei.

– Așa, făcu el, întorcându-se către bătrână și frecându-și agitat mâinile. E ţigan, zici. Dar cântă în spaniolă…

O sfredeli pe Iolanta cu privirea ca și cum ar fi vrut să spună: „Pe mine nu ma iei cu una, cu două”.

– Bine, zise Rota plictisit. Hai, că avem și alte treburi. Facem așa. Baba e reţinută pentru cercetări. Trebuie să analizăm toate detaliile cu cântecele și cunoștinţele ei, că lucrurile-s, într-adevăr, încurcate.

Arboră o mină meditativă, ducându-și o nouă ţigară la gură, apoi îi zise pe un ton neglijent miliţienei:

– Hai, cheamă un băiat s-o ducă jos…

XVI

Era aproape miezul nopţii când închise după sine cu precauţie ușa odăii lui Filip și urcă în camera de la etaj. În întunericul nopţii se auzeau deja bătăile înfundate ale clopotelor de pe la bisericile din împrejurimi. Era noaptea Învierii și toţi cei ai casei plecaseră încă de cu seară la biserica din Ciudeiu. Moș Chiril urma să meargă după slujbă până la Cernăuţi, după doctorul Șveţ. Filip se simţea mai bine, dar Marta își făcea griji pentru rana de la picior, care nu dădea semne de vindecare. Și ofiţerul sovietic, care sforăia acum în odaia vecină, era de părere că ar trebui să-l vadă cât mai repede un doctor.

Grigore Șveţ și-a făcut apariţia la canton abia spre seară. Nu părea deloc fericit de reîntâlnire.

– Ce nenorocire... Da-a...

Le cuprinse pe Marta și pe Iuliana, care-i ieșise cu multă zarvă și bucurie în întâmpinare, exact așa cum, cândva, demult, o făcea și maică-sa.

– Credeam că sunteţi deja undeva departe și, când colo, bătrânul domn mă înștiinţează despre cele întâmplate. Ce neșansă!

Îl găsi pe Filip încă destul de slăbit, dar înlătură orice temeri privind eventualitatea unei cangrene.

– Da-a, ce-i mai rău a trecut, îi liniști el. Se va face bine, da-a. În vreo două săptămâni nici n-o să-și amintească de cele întâmplate.

După ce-i curăţă lui Filip cum se cuvine rana și-i administră un somnifer, doctorul fu invitat la cină. Marfina întinse masa în pridvor, doar pentru el și Marta. În timp ce se delecta cu bucatele de sărbătoare gătite de Marfina, îi povesti Martei despre cele întâmplate în lipsa ei în oraș. Imaginile descrise de el o mai liniștiră, căci, din câte înţelegea, în săptămânile care
s-au scurs de la intrarea sovieticilor în Cernăuţi nu se întâmplase nimic deosebit de grav.

«Poate că, într-adevăr, decizia de evacuare a satelor din zonă, despre care vorbea Toader, a fost luată din raţiuni umanitare?!», se liniștea ea pe sine.

Doctorul își bea în tăcere, cu înghiţituri mici, ceaiul de frunze de schizandră, îndulcit cu miere de albine. Părea calm, dar Marta simţea că ceva îl preocupa.

– Nu se știe niciodată ce-i în capul lor, constată el, urmărindu-i cu privirea pe cercetașii sovietici, care jucau cărţi lângă un șopron. Și-n patruzeci în primele săptămâni nu se întâmplase nimic, iar mai târziu, vă amintiţi cum au început subit să dispară oameni ? Întâi familii mai răsărite de evrei, apoi de români, iar peste câteva luni, chiar în ajunul războiului, veni și rândul unora dintre ucrainenii care avuseseră o poziţie mai bunicică pe vremea vechiului regim.

Tăcu o clipă, privind în direcţia frontului, care, cu lăsarea nopţii, se făcea tot mai auzit.

– Pe unde se duc luptele astea? Se aude ca și cum ar fi undeva în valea Siretului, prin Lăpușna.

– Mai curând sunt lângă pasul Șurdin. Până acolo, în linie dreaptă-s vreo douăzeci și cinci de kilometri.

Își aţintiră ambii privirile spre vârfurile Tomnaticului.

– Credeţi că mai există șanse să treceţi dincolo?

Ea îi zâmbi molatic:

– Acolo e un lanţ montan destul de lung, care se ridică la peste o mie de metri. E complicat... Chiar dacă am merge pe cele mai simple căi, am avea de făcut un drum pe care nici chiar militarii cu pregătire nu l-ar face cu ușurinţă. Pe urmă, nu uitaţi că, aici, din pricina munţilor, frontu-i discontinuu și pădurea-i împânzită de patrule. Apoi, și dincolo, în zona controlată de ai noștri, se pare că nu e mai puţin periculos, din cauza detașamentelor de partizani...

– Și dacă s-ar găsi călăuze ?

Ea ridică din umeri: își pusese nu o dată întrebarea asta.

– Vă pare rău... Regretaţi că n-aţi plecat, constată ea deodată.

Doctorul tăcea, rotind pe masă ceașca goală.

– Apropo, uitasem să vă spun! Am trecut pe la apartamentul dumneavoastră. De două ori. Ușa era întreagă, încuiată. Voi trece și mâine seara. Cred că aveţi vecini noi. Ultima oară când am fost acolo, auzisem pe cineva vorbind în apartamentul domnului Flenchea. Dintre foștii dumneavoastră vecini a rămas doar croitorul acela... î-î-î, d-a-a... Nu-mi place de el.

Marta zâmbi înţelegător:

– Nici mie.

– Filip va reveni la parohie, bineînţeles… Bineînţeles, dacă-ă-ă…

Ea dădu afirmativ din cap.

– Voi trece chiar mâine să-i spun asta diaconului Camil. Cum se va mai bucura! Nu știu dacă a mai rămas vreun preot în oraș. Da, a venit un nou arhiereu, chiar de Florii, da-a. Slujba de Înviere la catedrală au făcut-o în rusă. Numai Camil a făcut slujba în română. Am fost și eu aseară la biserica voastră. Zicea și doamna Filigger că va veni, dar n-am văzut-o. Voi trece și pe la ea când mă întorc. Și pe la bătrâna doamnă Samborska. Sper că nu s-a întâmplat nimic, nu-u...

Doctorul plecă a doua zi, în zori. Promise că va reveni peste două săptămâni, dar n-a fost nevoie. Starea lui Filip se schimba cu repeziciune în bine.

Au decis să revină la Cernăuţi în ultima zi a lui aprilie. Era o duminică ploioasă și mohorâtă. Crestele verzi ale Carpaţilor sfârtecau norii plumburii ce se mișcau greoi, parcă gata, gata să cadă. O ploaie măruntă perdeluia livada cantonului, în care începeau să înflorească vișinii. Dar, chiar dacă tabloul de afară era marcat de culorile sumbre ale acestei ploi aproape tomnatice, Martei îi părea rău să se despartă de canton tocmai acum, când pădurea înverzise, când totul dădea în floare.

N-a avut nimic de zis atunci când Filip i-a spus că-i timpul să se reîntoarcă la Cernăuţi. El avea nevoie de îngrijire mai ca lumea și

nici nu mai puteau lăsa casa nesupravegheată atâta vreme. Și, pe urmă, Filip avea dreptate când zicea că nu mai e nicio diferenţă dacă stau la Cernăuţi sau la Crasna. Noua putere era peste tot. Ochilor și urechilor ei vigilente nu le scăpa nimeni și nimic.

Drumul până la Cernăuţi l-au făcut în trăsura lui Arhip, avându-l pe moș Chiril ca vizitiu. A fost o călătorie învăluită de tăcere, spartă doar uneori de întrebările sau constatările Iulianei și de răspunsurile vesel-prefăcute ale lui moș Chiril. Și, cu cât se apropiau mai mult de Cernăuţi, cu atât mai semnificativă devenea greutatea acestei tăceri.

Când ajunse în oraș, Marta fu cuprinsă de un ciudat sentiment de neliniște. Simţea cum o părăsesc curajul și stăpânirea de sine. Avea impresia că toţi o privesc cu suspiciune, că dă tuturor de bănuit și că toţi descoperă fără nicio greutate cele trei sferturi de sânge german ce-i curgea prin vine. Pe drum au fost opriţi de câteva ori. La intrare în oraș cât pe ce să rămână și fără unul dintre cai, deși moș Chiril avea asupra lui actele doveditoare că sunt caii ocolului silvic, care și-a îndeplinit cu vârf și îndesat datoria în natură faţă de patrie acum câteva săptămâni.

Cernăuţiul producea o impresie apăsătoare. Arăta neîngrijit și gol. Pe străzi și prin curţi se vedeau oameni, dar frica, neîncrederea, suferinţa și pustietatea care se citeau pe feţele lor confereau orașului imaginea unui deșert populat cu stafii. Nu observase stricăciuni mari pe unde treceau. Se putea vorbi mai degrabă despre abandon decât despre distrugeri. Cernăuţii pierduseră aproape două treimi din populaţia de dinaintea războiului – expatriaţi, refugiaţi, deportaţi, arestaţi și uciși în lagărele naziștilor sau în cele ale comuniștilor. Mulţi dintre noii locuitori erau originari de prin târgurile din Bucovina și nordul Basarabiei, atrași de abundenţa locuinţelor libere, pe care, profitând de haosul ce domnea în oraș în primele săptămâni ale administraţiei sovietice, le ocupau fără niciun fel de acte doveditoare. Mai veniseră și câteva sute de familii ale „cadrelor speciale”, menite să servească noua putere.

Marta urcă simțind o emoţie neînţeleasă, născută dintr-un amestec de frică ancestrală și regret devastator, scările ce duceau spre apartamentul lor din Iancu Flondor. Nici nu băgă de seamă cum se pomeni în mijlocul bibliotecii, ţinând în mâini două valize, pe care parcă nu cuteza să le pună jos. Avea impresia că s-a rătăcit subit și-n spaţiu, și-n timp. Simţi o nevoie acută să se prindă, să se agaţe de ceva care-ar scoate-o din această înfricoșătoare derivă.

Trecu vreo jumătate de oră până-și reveni. Auzi ca prin vis scâncetele Iulianei. Abia acum realiză că mai era îmbrăcată în mantou și că nici macar nu-și scosese cizmele.

Se dezbrăcă mașinal. Fetiţa plângea mai departe, fără ca cineva să-i acorde vreo atenţie.

Între timp, Filip se ocupase singur de despachetarea bagajelor și acum trebăluia la bucătărie.

– Ce vrei? o întrebă ea apatic pe micuţa ce-și freca ochișorii obosiţi de plâns.

– Lasă copilul în pace, se-auzi din bucătărie glasul supărat al lui Filip.

Peste o clipă ieși și-i întinse fetiţei o felie de pâine prăjită unsă cu untură de porc.

– Dacă o mănânci, îţi dau și o felie de pâine cu magiun. Vrei pâine cu magiun?

Copilul se opri din plâns. Dădu afirmativ din cap și privi încurcată la felia de pâine, trăgându-și nasul.

– Dar un ceai? Să-ţi facă tata un ceai de mușeţel?

Luă în braţe fetiţa fără să privească în direcţia Martei, care stătea rezemată de perete, lângă ușa bibliotecii, și se retrase în bucătărie închizând ușa după dânsul.

Ea mai rămase o clipă ca suspendată în gol, apoi intră în bibliotecă. Aprinse lampa de gaz și se așeză pe canapea, după care, parcă luminată de un gând genial, se îndreptă spre sertarul unde dosise actele sovietice primite în toamna lui patruzeci. Erau la locul

lor. Când reveniseră românii, în patruzeci și unu, au zis că le-au pierdut. Ce-l apucase atunci pe Filip să spună asta? De ce-a ţinut să le păstreze?

Pentru prima dată și-a amintit de ele în noiembrie patruzeci și doi, atunci când anglo-americanii au debarcat în Maroc, iar rușii au început contraofensiva la Stalingrad. Apoi își aducea aminte de ele tot mai des, pentru ca acum să privească cu disperare la acele documente ca la ultima ei șansă. Erau o probă de loialitate, fie și nesemnificativă, erau dovada acceptării cetăţeniei sovietice în patruzeci, ca și a faptului că nu s-a dezis de ea nici acum.

Copertele se deformaseră puţin, dar nu era grav.

„Marta Maximovna Skawronskaia, născută la 28 august 1921 la Ocna Bucovinei, de naţionalitate româncă”, citi ea în pașaportul cu copertă roșie.

Atunci, în septembrie patruzeci, Filip i-a zis că-i mai bine să facă trimitere la sfertul românesc de sânge decât la cele trei sferturi germane. Nici el nu știa de ce considera că așa-i mai bine; pe atunci, a fi neamţ în URSS era mai „profitabil” decât a fi român.

Deschise și celălalt pașaport: „Filip Arhipovici Skawronski, născut la 12 iulie 1914 la Storojineţ, de naţionalitate ucrainean”.

„Și ce dacă m-am născut în familia baronilor Randa?! Am rupt relaţiile cu ei. O să zic că nu mai știu nimic despre dânșii de ani buni. De altfel, ar trebui să pun la un loc de nădejde toate fotografiile și scrisorile pe care le am. Mai ales pe cele din ultima vreme. O parte ar fi bine chiar să le lichidez.”

Peste un timp se mai liniști. Își facu un ceai tare din frunze de schizandră. Nu mâncase nimic toată ziua, dar nu-i era foame. Se simțea mai curând epuizată, dar emoţiile ce-o copleșeau erau mai puternice decât oboseala.

Nu putea crede că s-au reîntors la Cernăuţi. În casă, totul rămăsese intact, așa cum era cu cinci săptămâni în urmă. Starea de apatie evoluă într-o melancolie acută. În astfel de cazuri se refugia

în relicvele ei – fotografii, cărţi, discuri, scrisori –, tot ce o mai lega de trecut. Îi plăcea, mai ales, să-și plimbe degetele peste scrisorile vechi, să-și acopere faţa cu ele, adulmecându-le cu nesaţ. O îmbăta mirosul lor dulce-obosit, de flori moarte. Mirosul timpului trecut.

Deschise sertarul unde-și ţinea discurile. De-a lungul anilor adunase vreo două sute. Pe unele dintre ele le împachetase în valize, pentru a le lua în Argentina, dar cea mai mare parte rămăsese la Cernăuţi. Scoase la întâmplare un disc „Deutsche Gramophon”. Era concertul pentru vioară și orchestră de Beethoven interpretat de Orchestra Filarmonicii din Berlin.

„E bine”, își zise ea.

Încordarea resemnată a acestei muzici era tot ce-i trebuia în acel moment. Făcu flacăra lămpii mai mică, sorbi ultima înghiţitură de ceai și se înveli cu pledul până-n creștet.

În casă era rece, iar afară cernea necontenit aceeași ploaie mărunță. Stropi purtaţi de vânt ciocăneau discret în geam.

Adormi. Când tristeţea e tot ce mai găsim în realitatea din jur, somnul devine cel mai la îndemână mijloc de evadare.

Se trezi din pricina unor fanfare. Preţ de câteva clipe nu-și putea da seama unde se află. În cameră mirosea puternic a gaz. Deschise geamul și se uită afară. Era o dimineaţă însorită, deși răcoroasă. Coloane gălăgioase de oameni se îndreptau spre Piaţa Unirii, purtând pancarte și drapele purpurii de diferite dimensiuni. Nici n-ai fi zis că era atâta lume în oraș. Pretutindeni răsuna ecoul vocii unui crainic exaltat, chemările căruia erau urmate de un clocot potopitor de exclamaţii: „Ura! Ura-a-a!”

„S-a terminat războiul”, îi străfulgeră prin minte.

Se îndreptă iute spre dormitorul lui Filip, pe care-l găsi călcându-și liniștit pantalonii. Îl privi întrebător, dar el nu-și ridică ochii spre ea.

– Auzi? întrebă ea.

– Știi cumva să vorbești și polisilabic? Ce să aud?

– Auzi ce-i afară? Ce-o fi? Probabil că s-a terminat…

– Nu s-a terminat nimic, o întrerupse el. E o sărbătoare comunistă.

Se retrase rănită în bibliotecă. Aşteptă până plecă Filip şi abia atunci se duse la bucătărie.

La amiază luă un prânz frugal şi ieşi cu Iuliana să facă o plimbare prin oraş. Ar fi vrut să-l viziteze şi pe doctorul Şveţ.

Era 1 Mai, ziua internaţională a muncii. Dimineaţa a avut loc şi o demonstraţie a truditorilor şi reprezentanţilor păturilor sociale aliate. Toţi stâlpii erau generos împodobiţi cu drapelele URSS şi RSS Ucrainene. Placarde mari de pânză roşie atârnau de-a lungul străzilor centrale: „Totul pentru front, totul pentu Patrie, totul pentru victorie!”, „Patria Sovietică salută călduros Cernăuţiul eliberat!”, „Trăiască marea familie a popoarelor sovietice!”, „Slavă clasei muncitoare!”, „Slavă luptătorilor din spatele frontului!”. De pe un gigantic panou purpuriu din Piaţa Unirii, în spatele căruia se ascundeau ruinele unor clădiri distruse în timpul luptelor din martie, oraşul eliberat era analizat cu luare-aminte de privirile triumfător-contemplative ale cvartetului Marx-Engels-Lenin-Stalin.

Marta avea deja experienţa Cernăuţilor sub regim sovietic. Îşi amintea de stresul pe care-l avusese în acea zi de sfârşit de august patruzeci când ieşise pentru prima dată afară după ce-o născuse pe Iuliana. Era aniversarea ei: împlinise 19 ani. Încă era destul de slăbită şi se sprijinea de braţul lui Filip, care ducea şi căruciorul fetiţei. Făcură o plimbare scurtă, până în grădina publică. Acolo, Filip a servit-o cu o îngheţată glazurată cu un strat subţire de ciocolată. Ea se uita uluită împrejur în timp ce se plimbau agale. Pierduse reperele. Parcă erau aceleaşi clădiri ca şi acum două luni, aceleaşi străzi, aceiaşi copaci, dar totul arăta altfel. Inscripţiile româneşti fuseseră înlocuite cu altele ruseşti sau ucrainene. Denumirile străzilor fuseseră schimbate. Circulau alte tipuri de maşini. În magazine apăruseră mărfuri ciudate, care le substituiseră

în totalitate pe cele cu care era obișnuită. Mai târziu înţelese că nu avea niciun rost să vizitezi mai multe magazine, pentru că toate arătau la fel, miroseau la fel și-ţi propuneau aceleași mărfuri. Dacă la alimentara din Piaţa Unirii s-a adus pește afumat, înseamnă că astfel de pește afumat s-a adus și la alimentara de lângă gară, poate că și la cele din Storojineţ sau Hotin, sau chiar din Lvov, Chișinău ori Riga. La drept vorbind, acel pește afumat, ca și un fel de lapte acru, numit „chefir”, și niște dulciuri albe și moi, care se chemau „zefir”, erau singurele inovaţii lăudabile din viaţa cotidiană a Cernăuţilor, dar erau totuși prea puţine pentru a spune că s-ar fi produs o îmbunătăţire. Și dacă îţi venea pofta de acel fel de pește și nu-l găseai la o alimentară, nu avea rost să deschizi ușile altora – dacă ceva lipsea, atunci lipsea de peste tot. Dar nu în asta consta marea schimbare pe care-o simţise atunci, ci în oameni. Și nu era vorba despre cei veniţi, ci despre localnici, oameni pe care-i știa de ani buni. Era aceeași metamorfoză inexplicabilă ca și-n cazul caselor. Erau oameni cunoscuţi, purtau haine pe care obișnuiau să le poarte și altădată, dar, în același timp, ceva insesizabil le dădea o alură nouă, necunoscută și străină. Mergeau altfel, priveau altfel, vorbeau altfel, mai bine zis, nu mai vorbeau. Aceasta chiar era una dintre schimbările esenţiale: cei care știau doar românește preferau să tacă. Pe străzile orașului se vorbea în ucraineană, în rusă, în idiș și se tăcea în română.

Acum, după două ore de plimbare, descoperi un tablou și mai dezolant. Oamenii tăceau în toate limbile. Răspundeau scurt și nepoliticos la orice întrebare, ferindu-și privirile și grăbindu-și pașii. În Piaţa Unirii intră în două magazine inaugurate în cadrul programului prilejuit de ziua internaţională a muncii. Primul pretindea să comercializeze mărfuri industriale, al doilea purta pretenţiosul nume de „gastronom”. Ambele erau prevăzute cu câte două vânzătoare grosolane și late în spete, care răspundeau oţărât la întrebările curioșilor ce le pășeau pragul. Mărfurile erau inutile și

răruţe, presărate discret pe rafturile împodobite copios cu afișe lucioase de hârtie, de pe care o „Patrie-mamă” cu priviri de neurastenică își chema feciorii la datorie.

– Săpun? se interesă Marta în ucraineană.

Cele două vânzătoare o învăluiră cu niște căutături pe lângă care privirile „Patriei-mamă” erau ocheade de înger. Întrebarea li se părea tot atât de deplasată ca și portul și manierele aproape antediluviene ale clientei.

Le zâmbi încurcată, cerându-și nu se știe de ce scuze, și încă în română. Ieși grăbită de acolo, simţind în spate privirile zeflemitoare ale celor două vânzătoare-eliberatoare. Trecu pe lângă o farmacie. Era deschisă, dar nu fu deloc interesată să-i cunoască interiorul. Porni agale spre doctorul Șveţ. Traversă grădina botanică, unde găsi toate însemnele specifice ale barbariei vremurilor noi. Băncile fuseseră stricate și folosite, după toate probabilităţile, pentru încălzirea locuinţelor. Glastrele de fontă dispăruseră, lăsând ca amintire doar soclurile văduvite din piatră șlefuită. Havuzul din centrul grădinii era acum o groapă de gunoi, care la orice adiere de vânt difuza un miros greţos de stârvuri. Blocul administrativ părea intact, până și geamurile erau întregi, dar ușa spartă de la intrarea principală anula primele impresii. Serele fuseseră devastate cu o cruzime inexplicabilă. Era clar că cineva s-a delectat distrugând cu o meticulozitate malignă sticlele. Printre scheletele metalice și cioburile de cristale verzui mai stătea singuratic în picioare doar un minunat palmier *Livistona chinensis.* La vederea lui, fu cuprinsă de un sentiment de năvalnică bucurie, ca la întâlnirea unei vechi cunoștinţe pe străzile unui oraș străin. Se opri locului și privi cu compasiune la coroana răsfirată a frumoasei plante, căutând parcă s-o consoleze. Un vânt molatic răspândea ba mirosuri împletite de flori de liliac și hoituri, ba frânturi dintr-un celebru vals de Șostakovici, interpretat cu o supărătoare lipsă de vocaţie de o fanfară militară.

– Me-e-rgem, insistă Iuliana, tragând-o de mână.

De vreo jumătate de oră, copilul dădea sistematic de știre că-i obosit și i s-a făcut foame. Renunţă deci să-l viziteze pe doctorul Șveţ, făcând cale întoarsă.

Filip încă nu era acasă. Pregăti o salată de ridiche neagră cu ceapă și prăji repede niște cartofi. Cele două ore de plimbare le obosiseră de-a binelea pe amândouă, așa că după prânz au adormit buștean. Se trezi peste vreo trei sferturi de oră din cauza unor bătăi în ușă. Ceasul de perete tocmai anunţase solemn ora șase.

„Cine-o fi aflat că suntem acasă? Și-o fi uitat Filip cheile?”

Ascultă încordată ritmul și tonalitatea bătăilor. Avea de mică o deprindere ludică de a tălmăci sensul ascuns în sunetele de percuţie. După intensitatea bătăilor în ușă sau după ritmul pașilor, ghicea starea de spirit a celui care le genera. Nu dădea greș aproape niciodată. Ajunsese într-un fel inexplicabil să ghicească după vibraţiile sonore ale telefonului cine e la celălalt capăt al firului sau ce fel de veste, plăcută ori nu prea, i se va comunica. Bătăile astea repezi și nehotărâte nu-i plăceau.

Constată cu surprindere că la ușă era fiica doctorului Șveţ.

– Agata!

Fata stătea buimăcită, de parcă nu s-ar fi așteptat ca cineva să fie acasă. Marta remarcă imediat că era îmbrăcată cam neglijent și nu avea o înfăţișare prea fericită.

– Intră, draga mea, nu sta în prag.

Fata intră șovăitoare, vizibil fâstâcită, cu ochii pironiţi în podea. Era o fire foarte sfioasă și ieșea extrem de rar în lume. Marta nici nu-și amintea ca ea să fi intrat vreodată în apartamentul de pe Iancu Flondor.

– Ia loc, zise Marta, arătându-i spre un fotoliu din bibliotecă. Te servesc cu o cafea? Sau, poate, cu un ceai? Ceaiul e veritabil, dar cafeaua e din orz…

– Cafea, strecură nepăsătoare Agata, ferindu-și privirea. Am venit să văd… Veneam în fiecare zi să văd dacă sunteţi acasă.

Marta o privi întrebător. Intonaţia cu care-i vorbea nu-i plăcea. O presimţire neplăcută se transformă rapid în convingerea că se întâmplase ceva grav.

– Plecaţi! Plecaţi, cât mai repede! Unde știţi! strigă ea ca o apucată și începu să plângă.

Un fior rece o trecu pe Marta din creștet până-n tălpi. Vocea isterică a fetei o scotea din minţi. Se așeză uimită în fotoliul de alături, iar Agata reluă povestirea, cu același glas stins ca la început:

– Tata… E… E… Tata e arestat.

Era tulburată și vorbea intermitent.

– Pentru Dumnezeu! Cum adică arestat? De ce? Când?

Simţea că i se învârte capul. I se uscase în gură. Tâmplele îi palpitau cu putere, iar inima i se strânse ca prinsă într-un clește.

– Și voi? Tu? Maică-ta?

Agata plângea, mătăhăind neajutorată din capul cu plete neîngrijite.

– Mama… Suferă… Foarte mult. Mai cu seamă din pricina mea, adăugă ea, cutremurându-se de plâns.

– Îmi pot închipui.

Asculta, îngrozită, istoria întâmplărilor recente din viaţa familiei Șveţ. Fata i-a spus că și Iolanta Filigger a fost arestată. Eucaprinia Samborska, de asemenea. Taică-său trecuse după Duminica Învierii pe la Iolanta Filigger și găsise în casă pe altcineva, niște locatari noi, care abia se instalau. Văzu prin camere obiectele ei, în cuier îi atârnau hainele, dar
nou–veniţii habar n-aveau despre ce-i întreba doctorul și cine era Iolanta Filigger. A mers atunci la doamna Samborska, unde găsi niște tipi de la nu știu ce serviciu al sovietului orășenesc, care inventariau obiectele din casă. Încercă să afle unde e locatara, dar în curând se pomeni intervievat chiar el. Îi era deja a scăpării.

– Nu se știe nimic despre cele două doamne, spuse Agata. Iar a doua zi dimineaţa au venit și după tata.

Făcu o pauză, apoi continuă:

– Noi ne gândim să plecăm. Graniţa României controlată de ruși încă nu-i închisă de tot. Unii mai pleacă, mai ales spre Suceava și Botoșani. Se duc mai cu seamă evreii, care se întorc din lagărele transnistrene. Trebuie să plecaţi și dumneavoastră. Să plecaţi numaidecât de aici!

– Da, desigur… Dacă mai e posibil… Voi vorbi despre asta cu Filip. Dar voi? Voi de ce nu v-aţi dus?

– Nu pot pleca doar eu cu mama. Ea… Ea e… E complicat, zise fata încurcată. Aşteptăm să vină bunicii cu căruţa.

Vestea despre arestarea doctorului Șveţ și a bătrânelor Filigger și Samborska o mâhnise și o îngrijorase mult pe Marta. Își dădea bine seama că pot avea și ei aceeași soartă. Era numai o problemă de timp.

„Dacă se mai poate pleca… Trebuie să verificăm… Poate că nu-i încă totul pierdut.”

Filip a venit târziu. Avea un aer preocupat. Ascultă încordat relatările Martei despre soarta prietenilor ei, ascunzându-și stăruitor privirea. Știa deja despre toate câte se întâmplaseră. După felul cum arăta, se putea deduce că știa chiar mai mult.

Nu manifestă optimism atunci când veni vorba despre eventuala trecere a noului hotar cu România:

– Știu. Mai pleacă oamenii. Dar nu-i chiar așa de simplu precum zici. Se fac demersuri. Unii s-au dus fără probleme. Alţii, la o zi după ce-au depus acel demers, au dispărut. Au plecat, dar nu la Botoșani.

O privi o clipă pe sub sprâncene, apoi, parcă selectând cuvintele potrivite, adăugă:

– Și, pe urmă, nu uita că la Botoșani sunt tot sovieticii. Camil zice că unii dintre bucovinenii plecaţi la Dorohoi sau Siret au fost

pescuiţi și transportaţi direct spre Răsăritul Depărtat.

Vorbele lui o indispuseră. Pentru scurtă vreme își recăpătase speranţa că lucrurile ar putea reveni la normalitate, că ar mai exista o șansă, fie și mică de tot, să ajungă în Argentina, dar uite că…

Chipul palid i se întunecă. O mânie neputincioasă puse stăpânire pe ea. Era gata să-i reproșeze că nu o susţine, că nu o înţelege, că e chiar fericit de impasul în care se află. Erau imputări derizorii, absurde. Conștientiza asta, dar avea nevoie de un culpabil. Și oare, mergând la origini, nu el era vinovat de toate?

Totuși, prima săptămână din luna mai a trecut fără niciun fel de peripeţii. Asta o mai liniști. Poate că, într-adevăr, imediat după ocuparea orașului, noile autorităţi au manifestat un exces de zel? Oare nu așa au făcut și românii după ce au revenit, în iulie patruzeci și unu?!

Vineri seara s-au dus la Crasna. Filip hotărî că-i mai bine ca Iuliana să stea la canton până se mai așază lucrurile. Îi propuse și Martei să rămână, dar dânsa se împotrivi.

– Ce rost are să mă ascund la canton dacă vestea despre faptul că nu ne-am refugiat a făcut deja înconjurul orașului?

Iniţial era pornită nici să nu meargă la Crasna. Invocă diferite pretexte, prea multe pentru a fi și adevărate.

Filip nu insistă. Îi spuse indiferent că e liberă să facă așa cum găsește de cuviinţă. Nepăsarea lui o atinse.

Peste câteva minute se apropie de ușa întredeschisă a salonului și-l anunţă că și-a revăzut intenţiile. Va merge la Crasna.

– Cum vrei, draga mea.

După revenirea la Cernăuţi era complet destabilizată. Suferea de o insomnie severă, slăbise și devenise și mai irascibilă. Până în primăvara asta, Filip n-o văzuse niciodată plângând. Nici nu credea că e capabilă de așa ceva. I s-a părut dintotdeauna aidoma unui ghem de nervi oţeliți, plin de voinţă și îndârjire, dar, în ultimele zile, o auzise de câteva ori plângând. Mai ales noaptea, după ce se

lăsa întunericul. Își aprindea lampa în bibliotecă și plângea. Era sigur că are în faţă fotografiile din trecut, din lumea ei. Lumea ei pierdută, cea fără el.

Nu căuta s-o liniștească. Nici n-ar fi putut, și atunci era mai bine să dea impresia că nu-i aude plânsul ăsta de pui de lup istovit. Uneori îl frigea la inimă privindu-i chipul ofilit, alteori asta îl enerva. Devenise și el capricios și iritabil. Îl obosea șuvoiul necontentit al acestor reproșuri nerostite. Nu putea nici el să-și găsească prea repede somnul. Singura-i mângâiere era Iuliana. Erau nedespărţiţi. O găseai tot timpul în preajma lui. O lua cu el la biserică, mergeau în oraș, făceau cumpărături. El îi gătea micul dejun, o culca, o scălda, îi spăla hăinuţele. Uneori, Filip avea impresia că Marta uitase cu desăvârșire de existenţa ei și asta-l supăra cel mai mult. Îl durea mai ales când vedea privirea pierdută și întrebătoare a fetiţei, care stătea șovăielnică, cu degeţelul în gură, la ușa camerei unde se găsea Marta. Nu îndrăznea să între, iar când maică-sa o întreba absentă dacă vrea ceva, ea dădea negativ din cap, zâmbindu-i vinovată: nu voia nimic. Atunci venea Filip, o lua în braţe și o ridica sus, până la tavan. Îi plăcea să fie ridicată sus. Uita pe dată de toate și râdea vesel, în cascade de hohote. Acum, ceva îi spunea că trebuie s-o ducă cât mai repede la Crasna, mai departe de oraş, dar şi de ei. Despărţirea se impunea. Dacă CEVA avea să li se întâmple, atunci cel puţin Iuliana să rămână pe mâini sigure, în afara primejdiei.

XVII

S-au întors la Cernăuţi duminică seara. Filip ţinu morţiș să ia mașina, care, până atunci, a stat, parţial dezasamblată, străjuită vag de niște clăi de strujeni, în curtea lui Fedot al Chilinei. Marta privi sceptic această intenţie:

– Ne expunem inutil!

Cuvintele ei n-au provocat decât o grimasă aproape dispreţuitoare, dar pronosticul se adeveri în curând. Până au ajuns în oraș, au fost verificaţi de câteva ori: o mașină nemţească, cu numere de înmatriculare românești, și încă condusă de un civil, nu putea să nu intereseze o pereche de ochi curioși și să nu trezească întrebări.

Martei i se ducea inima în călcâie de fiecare dată când vedea o uniformă militară lângă drum. Se temea cumplit. Auzise la radioul românesc despre tot felul de isprăvi ale Armatei Roșii pe la Suceava și Botoșani. Avu senzaţia că au mers nu două ore, ci o veșnicie.

Filip nu se uita în direcţia ei, dar ea știa bine că îi urmărea cu coada ochiului orice mișcare, fiece tremur al mușchilor feţei. Ar fi putut jura că, ori de câte ori erau opriţi, în privirea lui licărea jubilarea: era mulţumit.

Ea s-a ţinut bine, dar ochii îi jucau în lacrimi.

Seara au petrecut-o într-o tăcere desăvârșită, în camere diferite, evitând cu grijă orice întâlnire. Filip a trebăluit o vreme, afișând un aer de mulţumire, la bucătărie. Și-a prăjit cartofi, a mâncat, apoi și-a făcut un ceai.

În realitate, nu se simţea deloc în apele lui. Era tulburat și iritat. În adâncul inimii, îi era rușine de ceea ce făcea, și asta îl enerva și mai avan. Ar fi vrut să intre în bibliotecă și s-o invite la cină. Aproape că se decisese s-o facă, dar ceva-l oprea. Aștepta să iasă ea, și atunci să-i zică pe un ton cât mai firesc, fără a privi în direcţia ei: „Dacă vrei, poţi să vii să mănânci și tu. Am prăjit cartofi.”

Ar fi fost bine ca ea să-i raspundă negativ, pe un ton absent, care i-ar fi trădat supărarea. Era tot de ce avea el nevoie: aceasta l-ar fi îndreptăţit.

Dar îndărătnicia Martei era de nezdruncinat. A stat în tot acest răstimp în bibliotecă, ghicind după sunete îndeletnicirile protoiereului. A auzit când a pus cartofii în farfurie, a numărat tacâmurile. Aștepta că, din clipă în clipă, el va deschide ușa și-i va zice, fără să privească în direcţia ei: „Dacă vrei, poţi să vii să mănânci”.

Ea, desigur, o să-i mulţumească sec…

Numai că ușa nu se deschise. Filip a cinat în singurătate, și-a băut ceaiul, apoi și-a călcat pantalonii. Pe la zece a stins lumina și s-a culcat.

Abia atunci, în locul supărării și indignării, veni sentimentul de jale, o copleșitoare jale de sine, impregnată cu o neliniște periculoasă. O durere sfâșietoare ca ecoul unei fericiri pierdute îi cuprinse inima. Trebuia să-l pedepsească. Nu putea să-i ierte tot ce i-a făcut, toţi acești cinci ani de zbucium și privaţiuni. I-a oferit acestui preot posac tot ce-a avut – demnitatea, numele, tinereţea, familia, prietenii. Iar el? Ce i-a dat el în schimb, în afară de frustrările lui prost camuflate, de încercările permanente de a-i dovedi ceva, de dorinţa bolnăvicioasă de a o stăpâni până la anihilare completă? Acum era convinsă că până și acea explozie care a zădărnicit plecarea lor în Argentina n-a fost o întâmplare, ci un matrapazlâc
de-al lui, parte a unui scenariu. Era sigură că el n-a vrut să plece niciodată nicăieri. A cedat în ultimul moment doar pentru a o face mai apoi să sufere și mai cumplit.

Zeci de scenarii ispititoare îi încolţeau în mintea înfierbântată de mânie. Se va sinucide și-i va lăsa o lungă și distrugătoare scrisoare de adio. Va deconspira acolo toată nimicnicia lui, îi va spune cele mai dureroase lucruri pe care le intuiește despre el, îl va asigura că-i

va fi năluca plină de reproșuri a tuturor nopţilor. Apoi, chiar în momentul când se desfăta cu imaginea tabloului acestei lovituri melodramatice, renunţa și pornea să dezvolte scena unui deznodământ mai potrivit.

De ce s-ar sinucide? Nu. Nu o va face. O să-i aplice o lovitură mai dureroasă, mai neașteptată. Va fugi. Savura aievea uimirea neţărmurită de pe chipul lui. Îl și vedea cum intră dimineaţa în bibliotecă sub acoperirea vreunui pretext banal și, când colo… Ea nu-i, iar pe masă găsește un răvaș. Scrisoarea era nelipsită și din acest scenariu. Lucrurile trebuiau explicate. Așadar, a fugit. Spre Crasna. Acolo va trece linia frontului, pe poteci, pe căi tăinuite. Va înfrunta toate pericolele și va ajunge acolo unde s-au pornit. În Argentina, la Mar del Plata.

Adormi îmbrăcată. Nici n-a auzit când Filip a plecat de acasă. Când s-a trezit, ceasul a bătut ora nouă. A stat o vreme întinsă în pat. Nu avea niciun chef să se ridice, dar nici nu-i mai era somn. Dormise suficient de mult și totuși era epuizată, stăpânită de un fel de moleșeală bizară și de un sentiment acut de inutilitate.

„De ce n-am plecat cât mai puteam s-o fac? De ce n-am urcat în trăsură, mânată de supărare și dispreţ, cu fruntea ridicată sus, atunci când a zis taică-său să mă ducă la Rădăuţi? De ce n-am făcut-o? Cuprinsă de durere, de necaz, cu ochii în lacrimi…”

Aceste întrebari căzute ca din senin o treziră. Se ridică puţin și-și așeză capul mai comod pe pernă. Nu putea găsi niciun răspuns. Analizându-și post-factum comportamentul din ultimul timp, ajungea invariabil la concluzia că-i nebună, în orice caz iraţională.

„E pueril… Că doar nu pot pretinde că am făcut-o din… Din dragoste?”

Fu parcă luată prin surprindere de această constatare.

„Și dacă nu din dragoste, atunci, DE CE?”

Un zâmbet bolnăvicios îi însenină faţa: dacă ar fi plecat, el ieșea învingător. Ar fi rămas în ochii lui ca o ticăloasă măruntă, cu ifose

de fetiţă romantică, care uită de toate principiile și valorile etalate și-și lasă soţul muribund, fugind pripită din faţa primejdiei tocmai atunci când tragedia e gata să atingă piscurile disperării.

Ceasul bătu ora zece. Simţea o durere ostenitoare de cap, ca după o beţie. Își duse mâinile la tâmple, masându-le, apoi își trecu degetele prin părul des, ce-i cădea vâlvoi peste umeri. Mai făcu un efort de voinţă și se îndreptă spre baie. Tocmai când se spăla pe dinţi, privindu-și absentă chipul obosit în oglindă, cineva sună la ușă.

A fost un zbârnâit scurt și tăios, care risipea fără tăgadă orice îndoială privind posibilele erori. Sunetul însuși răspundea cu anticipaţie oricăror întrebări șovăitoare: este căutat anume apartamentul Skawronski. Ba mai mult, în acel sunet se conţinea atât siguranţa că a fost auzit, cât și certitudinea că destinatarul apelului e, în mod negreșit, de cealaltă parte a ușii.

Acum se trezi de-a binelea. Se repezi spre vizetă, atacată de un acces neclar de panică. Pe palier erau doi tineri, îmbrăcaţi în civil. Stăteau nemișcaţi, cu chipuri inexpresive, așteptând cu o indiferenţă deconcertantă să li se deschidă ușa.

Știa că nu au greșit apartamentul. Știa că nu au nevoie de Filip…

– Cetăţeana Marta Maximovna Skawronskaia?

Cel care puse întrebarea era un individ zvelt cu trăsături neobișnuit de ascuţite. Colegul lui era mai îndesat și părea să fie ceva mai în vârstă.

Ea dădu afirmativ din cap. De uimire, își pierdu pentru o clipă darul vorbirii. Inima îi bătea năvalnic, gata să-i sară din piept.

– Direcţia Regională a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului. O să vă rugăm să ne urmaţi.

– Înainte de a ști unde anume trebuie să vă urmez, aș putea să văd actele dumneavoastră doveditoare? spuse ea cu voce gâtuită.

Era un pas inutil. Un gest involuntar venit din disperare, menit să obţină un răgaz, o pauză de gândire. Nu era nevoie de nimic

pentru a se convinge că cei doi erau cu adevărat de la NKGB.

Kaghebiștii făcură un schimb de priviri, dar își scoaseră documentele așa cum li se ceru.

Se uită la cele două carnete cu o privire rătăcită. Simţea că-i fuge pământul de sub picioare și-n acel moment îi reveni în memorie un crâmpei din planurile de aseară, un pasaj dintr-o scrisoare pe care o ticluise în gând.

– Pot să las un bileţel?

Kaghebistul mai scund clătină negativ din cap, arborând o grimasă de falsă decepţie.

– E necesar să iau ceva cu mine?

Își auzea deslușit bătăile inimii și simţi cum îi tremură tot mai tare genunchii.

– Nu, zise impasibil tipul mai zvelt. Aveţi la dispoziţie cinci minute ca să vă îmbrăcaţi. Doar atât.

Zicând asta, el avansă în antreu, uitându-se împrăștiat prin casă. Tovarășul său mai scund închise ușa și se rezemă de perete, urmărind cu atenţie mișcările Martei.

Ea reculă.

– Cinci minute…, repetă pe un ton incolor kaghebistul.

Ea se gândea la scrisoarea pe care n-a reușit s-o scrie, dar și la răvașele lui Fabian, pe care nu le-a mai distrus. Își luă mecanic geanta și trenciul din cuier.

– Pot… Sunt gata.

Tipul mai în vârstă îi deschise cu o galanterie prefăcută ușa.

O ameţeală moleșitoare o cuprinse de cum a ieșit pe palier. Sub șocul impresiilor, în primele minute nu realiză până la capăt ce se petrecea în realitate. Abia după ce auzi în spate clinchetul lacătului automat de la ușa apartamentului, avu pentru o clipă o imagine clară și generală, mare cât o viaţă de om, despre tot ce se întâmpla cu adevărat.

Nici n-a reţinut când și cum a ajuns pe bancheta din spate a unei mașini înfierbântate de soare, în care mirosea puternic a benzină și a piele încălzită. Senzaţiile olfactive erau singurele care o agăţau de realitate. Nu-și dădu seama nici încotro și nici cât a mers. Au fost poate câteva minute, dar s-ar putea tot atât de bine să fi fost și câteva ore. Nu avea nicio idee despre cum s-a pomenit într-o încăpere prost iluminată, cu geamuri mici, încătușate cu zăbrele vopsite în culoare albastră închis. Acolo mai erau câteva femei. Una dintre ele o întrebă ceva. Ce-o fi întrebat-o femeia aia? Era bătrână, tânără? În ce limbă i-a vorbit? Nu realiza nimic. Totul i se părea extrem de
dificil – să vorbești, să gândești, să înţelegi.

Veni un moment când constată că dincolo de geamul cu zăbrele albastre s-a făcut noapte. Avea uneori oaze de relativă luciditate, în care îi revenea mereu, ca un motiv dintr-un rondo, imaginea neclară, acoperită parcă de un nor lăptos, a unui bec chior, încătușat și el în gratii de culoare albastră. Răspândea o lumină gălbuie, slabă, și un zumzet obositor ca un bâzâit neogoit de bondar. Mirosea înţepător a vopsea.

De când era aici?

În starea asta de nemișcare, parcă înţepenise și timpul. Înțelegea asta ori de câte ori ajungea în acele faze de limpiditate pe care le întâlnea periodic conștiinţa ei deconectată de la lume.

De când au arestat-o n-a mâncat și n-a băut niciodată. O preocupa doar o întrebare: CÂND? Când se va sfârși? CUM se va sfârși părea să nu mai aibă nicio importanţă. Chiar dacă disperarea la care ajunsese era vecină cu nebunia, înţelegea bine că aici nu era o varietate prea mare a acelui „cum”. Un interogatoriu, apoi…

De fapt, chiar acel interogatoriu nu-i lăsa mintea în pace și întrebarea „când” se referea chiar la el: acolo era deznodământul.

Și dacă nu o vor întreba nimic? E cu neputinţă să discuţi cu atâta lume. Și despre ce să discuţi? Ce ar avea ea să le spună autorităţilor

sovietice? Că planificase să ajungă în Argentina? Că saluta venirea lor sau plecarea românilor?

N-a fost așa și, chiar dac-ar fi fost, nimeni n-ar fi cre-zut-o.

Să jure că abia așteaptă sfârșitul războiului? Asta da, așa era. Ar fi dorit ca acest măcel inutil să se termine cât mai repede. E clar, oricum, cine pierde și cine câștigă. Dacă acest lucru îi este clar ei, de ce oare nu e clar și pentru cei de la Berlin sau Tokyo?

Dar e puţin probabil ca cineva să discute cu ea pe aceste teme și să-i aprecieze în vreun fel punctul de vedere.

Despre ce o vor întreba atunci? Despre trecut? Despre care trecut? Cel de până la patruzeci sau cel de după patruzeci și unu? Îi interesează pe ei ce a făcut în ultimii patru ani?

Orice ar fi, trebuie să-și păstreze calmul. Da, calmul. Demnitatea. E singurul lucru pe care nu i-l pot lua.

Ore în șir își imagina discuţiile pe care avea să le poarte cu cei care o vor interoga. Apoi cădea din nou în stările acelea apăsătoare de semiveghe când toată greutatea existenţei o strivea sub puterea ei.

În mod surprinzător, nimeni nu-și amintea de ea. Într-o noapte, una dintre acele femei cu care împărţea camera a fost ridicată din așternut și dusă undeva. Nu a mai revenit.

Unde a fost dusă? Și cine era?

Începu să regrete că nu-i acordase nicio atenţie. Se pare că tocmai ea îi vorbise atunci, în prima zi.

În zori a fost scoasă o altă deţinută. O doamnă în vârstă. Nu se știe de ce, Marta avea impresia că era vorba de stareţa unei mănăstiri romano-catolice. Auzise cu adevărat asta sau părerea era rodul vreunei alunecări a minţii ei?

Dimineaţa, camera începu să fie recompletată. Mai întâi au adus o femeie de vârstă mijlocie, cu părul grizonat, tuns scurt. Peste ceva timp au mai adus o tânără înaltă și extrem de slabă, cu părul rar, ce-

i luneca neglijent peste faţa ca de ceară. Acum erau patru. Camera era completă.

Aceste schimbări o deșteptaseră. Își aminti de Iuliana. Curios, dar nu se gândise la ea niciodată în ultimele zile. Simţi o împunsătură de angoasă și de autoreproș de cum făcu această constatare.

De fapt, nu s-a gândit la nimeni. Nici chiar la ea.

Ridică capul și o căută cu privirea pe cea mai veche colegă de cameră:

– Mă auziţi? Doamna aceea în vârstă care… pe care au scos-o mai devreme de aici era călugăriţă?

Femeia o privi mirată, de parcă cel mai neașteptat lucru era s-o audă vorbind, apoi, după o scurtă ezitare, dădu afirmativ din cap:

– Era stareţa unei mănăstiri a bernardinelor din Pocuţia.

Marta se uită mai atent la interlocutoarea ei, o tipă îndesată, de vreo cincizeci de ani, cu ochi albaștri și părul roșietic adunat într-un coc. Privirea îi alunecă peste mâinile butucănoase de ţărancă. Se vedea de la o poștă că-i o femeie simplă. Și, atunci, ce căuta aici, într-un arest al NKGB?

– Și… dumneavoastră?

– Sunt, adică am fost, poștăriţă.

Femeia surprinse nedumerirea din ochii Martei și adăugă:

– Am fost pârâtă că, chipurile… Sunt bănuită că am lucrat pentru Siguranţă.

Îi surâse vag drept răspuns și recăzu în acea stare, deja obișnuită, de semiconștienţă. Zilele de foame și neliniște nu trecuseră fără urmări.

Peste un timp auzi din nou zumzetul becului și frânturi din discuţia colegelor de cameră. Femeia cu părul grizonat era evreică și revenise recent dintr-un lagăr transnistrean. Era învinuită de „colaborare cu ocupanţii”.

Mai trecuse o zi. Cel puţin, avu această senzaţie. Altminteri, pierduse șirul zilelor, care nu mai avea nicio importanţă în acele împrejurări. Era ca și cum lumea se conjuga doar la trecut. I se părea că ajunsese la marginea timpului, de unde vedea doar trecut și un prezent ce pâlpâia neclar, gata să se mistuie în bezna eternităţii. Și eternitatea era, și ea, doar „la timpul trecut”.

De fapt, dispăruse nu doar timpul, dar și o dimensiune a spaţiului: lumea devenise plată și imobilă.

Simţea că adoarme. Știa și ce va visa.

În irealitatea hilară a lumii din jur, visele erau tot ce-i mai rămânea, iar dânsa a fost dintotdeauna o visătoare.

În aceste zile, cel mai adesea visa marea… Acum, se pare că era undeva în vacanţă, împreună cu maică-sa, cu Ana și Vanda Wolczinski. La Lagosta…

Dar, peste câteva clipe, totul s-a schimbat. Erau la Balcik, într-un hotel nou. Ce păcat că nu au luat de data asta în chirie camere de la turcul acela gras și mustăcios care știe să facă cea mai bună halva din lume! Era ceva în neregulă cu acel imens hotel, desprins din proiectele lui Cazimir Iosif: avea pereţii din sticlă transparentă. Toţi se vedeau unii pe alţii și nu puteai fi niciodată deplin în intimitate, nici chiar atunci când mergeai la toaletă… Avea o problemă și cu scările. La un moment dat, își dădu seama că de la etaj nu poţi coborî decât mergând pe muchia foarte periculoasă a unui perete. Doar așa ajungeai la scări, care apoi se întrerupeau într-un mod ciudat. Clădirea era mare și înaltă și trebuia să sari peste un hău ca să ajungi de cealaltă parte. Ameţea de frică când se gândea la adâncimile de sub picioare, dar trebuia numaidecât să sară, era vital să atingă cealaltă parte a scării…

Dar ce e cu zarva asta? Și cum poate, nitam-nisam, în plină noapte, să apară pe cer soarele ăsta roșu?

Era noapte. O noapte locuită de o liniște ciudată. Acum constata că voia nu să coboare în vestibul, ci să urce în odaie, pentru că de

acolo, de sus, o chema maică-sa. Era și Iuliana cu ea. Iuliana o striga pe nume. Ce bizar, ea nu zicea „mami”, ca de obicei, ci „Marta, Marta”. Ea însă era jos, împreună cu Eucaprinia Samborska. Încercau să urce, dar nu era cu putinţă să sară așa de sus ca să ajungă de cealaltă parte a scărilor.

Soarele ăsta lumina foarte straniu. Nu a văzut un soare atât de mare niciodată. Și nici atât de roșu. A răsărit pe neprins de veste din adâncurile mării pentru că era cutremur. Totul se cutremura. Toate mădularele i se zgâlţâiau…

Se trezi. Chiar în faţă îi lumina orbitor o lanternă. De ce se gândea în momentul ăsta tocmai la Eucaprinia?

Cineva zbiera ceva în rusă, scuturând-o cu putere. Stătu nemișcată o frântură de secundă pentru a se dezmetici care dintre cele două versiuni ale evenimentelor în curs era vis și care era realitate. Soarele sau lanterna? Ultima, bineînţeles. E ridicată pentru interogatoriu.

Sau, poate, pentru altceva?

Își trecu mâna prin părul răvașit, apoi își frecă cu putere ochii. Era ameţită, dar nu și speriată. Nu are rost să-ţi fie frică de fatalitate. Ce-i drept, inima îi bătea cam tare, dar nu pentru că i-ar fi fost teamă, ci pentru că a fost luată prin surprindere.

Încotro merg? Cât o fi ora? Nu putea fi dimineaţa. Colegele ei de cameră dormeau. Văzuse ca prin negură căutătura speriată a tinerei slăbănoage. Cine era fata asta cu ochi triști ca o dragoste neîmpărtășită?

Își aminti de Agata. O fi plecat?

Au urcat niște scări, după care au ieșit pe un coridor învăluit de o lumină chioară. Individul care o conducea fluiera ceva încet. Câţi ani să fi avut? Nu i-a văzut faţa. S-au oprit. Deci, dincolo de această ușă…

Abia acum se trezise de-a binelea, deși în faţa ochilor îi mai bântuiau imagini din acel vis apăsător.

– Am onoarea să mă prezint, spuse în română o voce de bărbat la spatele ei. Sunt căpitanul Ivan Mihailovici Mahov.

Marta înclină în mod automat capul. De buimăceală uitase cu desăvârșire toate scenariile pe care și le făcuse mai devreme. Își aţinti privirea asupra unui ceasornic de perete. Pendulul lui se clătina ritmic, scoţând un sunet obosit. Reîntâlni TIMPUL. Era trecut de ora trei. Mai precis, era trei și zece minute. În proiectele pe care le imaginase, interogatoriul nu urma să se producă la o oră atât de nepotrivită. Era prima neconcordanţă.

Mahov o privea, trăgând adânc în piept fumul unei ţigări ieftine. Îi surprinse privirea aţintită asupra ceasornicului, dar crezu că se uită la portretul lui Dzerjinski, care atârna mai sus:

– Acela e tovarășul Felix Edmundovici Dzerjinski. Unul dintre liderii Revoluţiei din octombrie.

Zâmbi zeflemitor, plimbându-și cu obrăznicie privirea peste ea.

– Bucuroasă de cunoștinţă, răspunse dânsa abia deslușit.

Ea însăși fu surprinsă de acest răspuns, pe care-l găsi absolut idiot, dar și de vocea asta stinsă și lipsită de vlagă care parcă nici nu-i aparţinea. De câte zile nu vorbise? S-ar putea să fie o săptămâna?

– Cu dumneavoastră, desigur, adăugă ea, încercând să schiţeze un surâs dezinvolt.

Mahov îi zâmbi larg:

– Plăcerea e a mea. Vă rog să vă așezaţi.

Tăcu o clipă, apoi continuă, încruntându-se brusc și dând capul pe spate:

– Cetăţeană Skawronskaia, cred că știţi de ce sunteţi aici, sau aveţi nevoie de explicaţii suplimentare? Apropo, preferaţi să vorbim moldovenește sau în ucraineană?

Marta se frământa pe scaun, privindu-l așa de parcă ar fi fost extrem de surprinsă de această întrebare.

„În imaginaţia mea, interogatoriul, dar și ofiţerul, erau altfel. Mă orientasem după cei doi indivizi care m-au arestat. Mai era o versiune în care eram interogată de un ofiţer în vârstă, un tip dur, dar nu mi-am imaginat că ar putea fi și un idiot de genul ăstuia.”

– Castelul Waldburg, unde am copilărit, e într-un sat ucrainean, spuse ea, privind în gol, ca și cum ar fi putut găsi pe undeva fie acei ani, fie acele locuri. Am învăţat ucraineana jucându-mă cu copiii ţăranilor din sat. Când aveam zece ani, știam să vorbesc foarte bine, în dialect firește, în ruteană. Știam și cântece de-ale lor… Colinde. Sunt foarte frumoase colindele huţulilor…

Se opri, ducându-și mâna la ochi, de parcă ar fi vrut să alunge acele imagini.

„Ce puternică-i aici lumina. De ce-i vorbesc eu despre toate astea? Ah, da… Mă întreba dacă vorbesc ucraineana…”

– Înainte de război, am făcut și cursuri serale… Înţeleg excelent, dar vorbesc și scriu cu unele greșeli, zise ea într-o ucraineană aproape perfectă.

Tăcu câteva secunde, cercetându-și preocupată mâinile alb-vineţii, apoi continuă pe un ton apatic, de astă dată în română:

– Prefer să vorbim românește.

Urmară alte secunde de tăcere. Mahov își îndreptă spatele și se așeză pe scaun, fără a-și lua ochii de la ea.

– Nu, nu știu de ce mă aflu aici. Și nici unde mă aflu.

El o urmărea fără să clipească din ochi. Nu zicea nimic. Privirea nu-i exprima nimic, mai exact, era greu să spui ce putea însemna – dispreţ, simpatie, ură, frică, uimire, decepţie… Poate toate la un loc.

Tăcerea devenea opresivă. Marta nu se simţea în apele ei.

– De când sunt aici? întrebă ea mai mult pentru a curma liniștea.

– De trei zile, zise Mahov, stingându-și ţigara.

„Numai trei zile. Puteam jura că a trecut o săptămână”.

Urmărea pierdută cum vârful degetului arătător al kaghebistului se rotea cu putere și îndemânare peste capătul fumegând al ţigării.

„S-a stins. Nici nu s-a fript. Nu l-a durut. Așa mă va strivi și pe mine… Cu poftă. Cu putere. Fără nicio emoţie.”

– Chiar așa, nu aveţi habar de ce vă aflaţi la Direcţia regională pentru securitatea statului? pufni el deodată, rânjind ironic.

Marta ridică din umeri. Începea să-și revina, să-și adune gândurile. Prin geamul deschis intră un cărăbuș. Se avântă greoi spre becul în jurul căruia roiau câţiva fluturi minusculi.

„E luna mai, dar nopţile încă-s răcoroase, se gândi ea. A ce miroase? A flori de castani?”

– Nu.

„Au înflorit deja castanii!? E cam repede. Aleea cu castani din parcul castelului Waldburg… Ce frumoasă era când înfloreau! Și-n grădina publică sunt mulţi castani… Prin ce zonă a orașului mă aflu? Ce era aici anterior? Mobilierul ăsta e dezgustător. De unde l-o fi găsit? Oh, tipul ăsta așteaptă
să-i raspund ceva! Știam doar ce trebuie să-i spun! Am repetat discursul ăsta de-atâtea ori! Ce Dumnezeu e cu mine? Trebuie să-mi țin cumpătul.”

– N-am făcut parte din niciun partid politic. N-am simpatizat naţional-socialismul, cum n-a făcut-o nimeni din familia mea. N-am fost o adeptă a regimului lui Antonescu. N-am salutat declanșarea războiului și cel mai mult mi-aș dori să-l văd cât mai curând încheiat. Ce să vă mai spun? Că am intervenit pe lângă autorităţile române pentru niște evrei? Am făcut-o nu din raţionamente politice, ci etice. Pentru mine, domnule ofiţer, contează calitatea oamenilor și nu viziunile lor politice, originea etnică ori socială. În viaţă m-am ciocnit cu oameni de nimic din familii foarte bune și oameni extraordinari ce proveneau din familii simple. Am putut găsi deopotrivă ticăloși și oameni de treabă și printre nemţi, și printre evrei, și printre români. Să vă recunosc că am fost prea lașă pentru a-mi exprima public dezacordul cu multe dintre lucrurile care s-au întâmplat în ultimii ani? Așa a fost. Am făcut și eu ceea ce au făcut

alte zeci de milioane de indivizi ca mine: am preferat să tac, să nu văd, să nu mă interesez. Lașitatea e cel de-al unsprezecelea păcat capital, pe care Moise a uitat să-l scrie în porunci. Poate că tocmai din lașitate.

La început, Mahov ascultă această pledoarie cu oarecare nedumerire, care fu treptat înlocuită cu o ironie usturătoare. După ce Marta, îmbujorată de emoţie, își termină discursul, el aplaudă, bătând rar din palmele lui mari și grele:

– Mișcător!

O podidiră de rușine și necaz lacrimile, dar se stăpâni, îndreptându-și cu îndârjire privirea spre ochii lui mărunţi și persiflanţi.

Mahov își schimbă brusc expresia feţei și-și îndreptă spatele, arborând o mină rece.

„Vrea să pară sever. Nu are cum să fie. E genul de tip mișel, care poate fi crud, dar nicidecum auster.”

– Avem date sigure, cetăţeană Skawronskaia, că și-n 1940, și acum, aţi rămas în Cernăuţi pe post de agent al serviciilor secrete germane. Fraţii dumneavoastră sunt ofiţeri în armata germană, nu-i așa?

– Unul dintre fraţii mei e, contrar voinţei lui, înrolat în armată și trimis pe front, obiectă ea. Ca și alte milioane de tineri ca el. Nu s-a înrolat în Wehrmacht ca voluntar.

– Dar nici n-a renunţat la gradul de ofiţer.

– E doar un locotenent major, observă ea cu voce stinsă.

Considera că, prin coborârea lui Fabian în grad, și-ar ușura cumva situaţia, dar Mahov nu se lăsă impresionat:

– Deci nu negaţi faptul că fratele dumneavoastră e ofiţer fascist?

– Ce vreţi sa spuneţi cu „ofiţer fascist”?[89] El e în armata germană, nu în cea italiană, și nu e membru de partid, obiectă ea, prefăcându-se nedumerită.

– Oh, să lăsăm aceste subtilităţi. Servește, oricum, regimul. Regimul naţional-socialist, sau nazist, dacă nu vă place termenul „fascist”. Trebuie să recunosc că nu sunt un cunoscător fin al acestor curente și al deosebirilor dintre ele.

Rosti cuvântul „fin” apăsat și cu vădită ironie, de parcă ar fi atribuit acel adjectiv unui alt substantiv, dintr-o conversaţie pe care o purta în paralel, la nivel de subconștient.

– Și nici nu despre asta vorbeam, continuă el, fixând-o obraznic cu privirea, ci despre aceea că nu tăgăduiţi faptul că aveţi un frate în armata inamică, un frate cu care, știm bine, sunteţi în legătură.

Marta tăcu. Abia acum observă pe masa lui Mahov scrisorile lui Fabian. Inima îi tresăltă neliniștită. Acele scrisori, în mâinile astea străine… O dureau atât de mult!

– Deci…, continuă Mahov, ridicându-se și aprinzându-și cu nepăsare afișată o nouă ţigară. De ce aţi rămas la Cernăuţi, iată întrebarea? De ce nu aţi plecat?

„Asta mă întreb și eu”, se gândi ea.

A fost o clipă când era gata să-i facă o mărturisire, să-i spună că s-au pornit să plece, dar soţul i-a fost rănit în drum, chiar în satul de baștină. Asta i-a și reţinut, altminteri, acum erau deja în Argentina. Dar, în momentul în care a vrut să-i facă aceste inutile destăinuiri, îl văzu pe Filip purtând-o în braţe pe Iuliana. Pentru o fracţiune de secundă le simţi atât de clar prezenţa, încât tresări de surprindere. Văzu cum el îi șoptește ceva Iulianei, care aţipea cu fruntea transpirată, lipită de obrazul lui. Răsuflarea li se amesteca. Au rămas ei doi… Ar fi vrut să întindă mâna, să-i prindă, dar ei dispărură subit, lăsând în locul lor alte zeci și zeci de imagini, care, deși se contopeau, rămâneau distincte și clare: balul dat de contele Sereţki, cununia, lebedele de pe Schlossteich, plaja din Bad Burnas…

Deodată, își dădu seama că era geloasă pe fiică-sa. Abia acum, la un interogariu al NKGB-ul, realiză asta… Privi mirată la Mahov, ca și cum ar fi vrut să-l întrebe ce are de făcut.

Simţea tot mai tare greutatea pleoapelor. Ascultă o clipă cu un interes spontan freamătul frunzelor de afară.

– Și de ce ar fi trebuit să plec? Dacă aliaţii, oricum, câștigă războiul, atunci ce mai contează unde mă aflu?

– Dacă?! Aliaţii! surâse larg Mahov. Mai aveţi îndoieli în privinţa finalului acestui război dezlănţuit de compatrioţii dumneavoastră? Și vreţi să mă faceţi să cred că vă este absolut totuna dacă nimereaţi pe mâna noastră ori a britanicilor?

Marta ridică din umeri. De fapt, nu i-ar fi fost chiar totuna, dar mai avea vreo importanţă?

– Compatrioţii mei!? Credeam că l-am dezlănţuit împreună…[90]

– Nu e deloc momentul potrivit să vă arătaţi mai deșteaptă decât sunteţi, cetăţeană Skawronskaia. Pe mine nu mă impresionaţi cu chestii din astea. În situaţia dumitale, m-aș gândi foarte bine, DAR FOARTE BINE, la ce și cum spun.

Era agasat. Marta aruncă o privire fugitivă spre sursa acestor ameninţări: „Își iese foarte repede din fire. E fragil, cum s-ar zice. Ce tip parșiv trebuie să fie! Părul ăsta roșietic, ochii șterși, privirea inexpresivă…”

– Sunteţi basarabean?

Mahov o privi ușor mirat și schiţă un zâmbet scurt cu buzele lui subţiri, de un roz-gălbui palid:

– Nu. Sunt din Ucraina, din regiunea Nikolaev, dar satu-i moldovenesc. De ce vă interesează asta?

Marta săltă din sprâncene, vrând parcă să spună: „Nici eu nu știu de ce am întrebat”. Poate pentru că-n învălmășeala asta obositoare de gânduri își amintise în treacăt de o afirmaţie făcută odată de Perla: „Rea e lumea prin Basarabia, dar fricoasă”.

– Vorbiţi foarte bine românește. Credeam că sunteţi basarabean.

Mahov rânji. Era vădit măgulit, deși, bineînţeles, n-ar fi vrut ca asta să se vadă atât de ușor.

– Am absolvit facultatea la Tiraspol. De fapt vorbesc moldovenește, adăugă el, ridicând, de astă dată pe un ton jucăuș, degetul arătător.

„E cam complexat tipul.”

– Dar dumneavoastră nu mi-aţi răspuns la întrebare. De fapt, eu pun întrebări aici, zise el mai binevoitor, dar cu același rânjet periculos.

– Aici sunt acasă, domnule ofiţer. Aici m-am născut, am crescut. De aici sunt părinţii mei, bunicii mei, străbunicii mei. E patria mea. Înţelegeţi? N-am venit aici cu tancurile și nici n-am fost parașutată de vreun avion german.

Ivan Mahov, deși nu era un tip prea subtil, înţelese aluzia și simţi nevoia să modifice sensul întrebării.

– Să lăsăm discuţiile despre patrie pentru altă dată. Știm prea bine în ce context istoric au ajuns străbunicii dumneavoastră, ca și restul nemţilor, în Bucovina. În schimb, pentru moldovenii și ucrainenii din Bucovina și Basarabia, revenirea trupelor sovietice a însemnat dezrobire. A fost un moment așteptat. Oamenii ăștia au suferit mult, spuse el cu o mâhnire extrem de greţos jucată. Nu însă și dumneavoastră și alţii ca dumneavoastră. Cred că nu vreţi să mă convingeţi că nutriţi simpatie pentru puterea sovietică?

Marta se uită cu neîncredere la portretul lui Stalin:

– Am avut prea puţin timp la dispoziţie ca să-mi fac o impresie despre acest proiect social. Pot să vă zic doar că nu-mi plac regimurile bazate pe frică și constrângere. Frica cetăţenilor faţă de putere e întotdeauna direct proporţională cu frica puterii faţă de cetăţeni.

Mahov o fixă cu o privire inexpresivă:

– În societatea socialistă, vă asigur, nu putem vorbi de „frică”, ci doar de „respect”.

– Sunt categorii diferite: frica e instinct, iar respectul e sentiment. Asta e și problema, domnule ofiţer: societatea bazată pe

sentimente o numim civilizaţie, iar cea bazată pe instincte se cheamă turmă.

– Hm… Să înţeleg deci că aţi rămas din curiozitate? Să descoperiţi din interior subtilităţile „civilizaţiei comuniste”?

– V-am explicat deja motivele pentru care sunt la Cernăuţi.

– Nu le consider suficient de convingătoare, ca să nu zic DELOC. Patetismul la care faceţi apel nu e nici convingător, nici plauzibil. Cineva care s-a născut într-o familie de baroni germani, are familia în Germania fascistă și fratele ofiţer în Wehrmacht trebuie să aibă motive temeinice pentru a rămâne în URSS după retragerea ocupanţilor. Pentru oricine este evident că există un alt motiv și am vrea să știm care e.

Marta își muscă convulsiv buzele.

Mahov o privi iscoditor și se așeză mai aproape de ea. Un zâmbet periculos îi licări în ochii șterși. Nu făcea nicio mișcare, uitându-se la ea ţintă, ca un prădător înainte de saltul decisiv.

Ea era tetanizată de privirea asta încărcată de o nesimţire distrugătoare. Se ghemui instinctiv, strângându-și mașinal picioarele sub scaun. Simţea că urma să audă ceva traumatizant și aștepta începutul acelei fraze cu ochii aproape închiși de presiune, dar, tocmai în acel moment, cineva bătu sfios la ușă.

El se ridică iritat în întâmpinarea unui ofiţer tânăr, șontorog, care învălui cu o privire cercetătoare mai întâi încăperea, apoi pe Marta. Îi șopti ceva lui Mahov în rusă, fără a-și lua privirea de la ea. I s-a părut ei sau, într-adevăr, ochii șontorogului exprimau o mâhnire îngrijorătoare?

Mahov i-ă răspuns scurt, pe un ton vădit agasat. Tânărul dădu cu indiferenţă afirmativ din cap și se făcu îndată nevăzut după ușă.

Era, în mod cert, destabilizat de discuţia cu șontorogul. Își aprinse cu un gest nervos o altă ţigară. Faţa îi ardea.

– Am toată noaptea înainte, constată el cu vocea subţiată de agresivitate. Sunt de gardă, cum s-ar zice.

Privi rătăcit biroul, cautând parcă să recupereze o idee importantă ori să alunge vreun gând neplăcut.

– Deci unde ne-am oprit?

– Acea stareţă romano-catolică, doamna care a stat cu mine în cameră, ce-i cu ea? se interesă alarmată Marta, încercând să împingă discuţia pe tărâmuri cât mai îndepărtate de locul unde se oprise.

Mahov o privi surprins, apoi strâmbă indiferent din nas:

– Nu știu. Nu înţeleg despre cine vorbiţi.

Făcu o pauză, exalând un colac de fum albăstriu, apoi zise nepăsator:

– Urmăresc doar dosarele mele. Numai tovarășul Rubinski are acces la toate dosarele.

Rostind numele superiorului său, Mahov o fixă cu o privire ciudată, parcă așteptând o reacţie anume, dar Marta nu acordă nicio atenţie spuselor lui. Stătea ghemuită pe scaun și-și plimba anevoie privirea obosită peste podeaua de lemn, vopsită în tonalităţi ruginii. Nu avea de unde să știe nici cine e tovarășul Rubinski, nici, cu atât mai mult, că tocmai acesta îl rugase prietenește pe căpitanul Ivan Mahov „să facă ce poate în cazul Martei Skawronski”.

Froiko avea încredere deplină în Mahov. S-au cunoscut încă înainte de război, la niște cursuri de perfecţionare la Odesa. Cu toate acestea, Ivan Mahov n-a putut să nu raporteze „celor de sus” despre „rugămintea tovarășului Rubinski”. Expediase de urgenţă la Kiev un mesaj detaliat în care, printre altele, menţionase că Froiko Abramovici Rubinski, de naţionalitate evreu, fost cetăţean român, fost sergent al armatei imperiale austriece, rămas în perioada 1941-1944 în spatele frontului, pe teritoriul controlat de autorităţile române și germane de ocupaţie, îi este un prieten apropiat și drag.

„Transmit această informaţie cu inima frântă, dar rugămintea pe care mi-a adresat-o prietenul și superiorul meu nu
poate să nu-mi trezească niște semne de întrebare și chiar

îngrijorare, mai ales că, din câte cunoaștem, fratele lui Froiko Abramovici, Leibo Abramovici Rubinski, a lucrat, în perioada 1941-1944, la depoul central din Cernăuţi, deservind mașina militară antonesciană, iar nepoata sa, Perla Leibovna Rubinskaia, a fost o colaboratoare a sus-amintitei Marta Maximovna Skawronskaia, fiica baronului german Randa.”

Nu se știe cum ar fi evoluat lucrurile dacă la Kiev mesajul lui Mahov n-ar fi fost trimis spre examinare urgentă bătrânului și experimentatului colonel Boris Rogatin, care cunoștea câte ceva și despre Froiko Rubinski, dar și extrem de multe lucruri despre Ivan Mahov. Și, pe urmă, mai era ceva ce nu știa nici Marta, nici Mahov: ordinul ei de arest fusese dat chiar de Froiko Rubinski, care își calculase foarte bine acţiunile – numai așa putea face ceva pentru Marta fără a nimeri el însuși în vizorul aparatului NKGB.

Unul dintre cele trei telefoane negre de pe biroul lui Mahov lansă un zbârnâit nervos. El se uită o clipă cu o umbră de neliniște la aparatul ce tremura febril.

– Vă ascult, tovarășe maior…

Expresia feţei kaghebistului s-a schimbat de câteva ori în decurs de un minut.

– Întocmai, tovarășe maior…

Își șterse fruntea cărămizie care lucea de transpiraţie.

– Am înţeles, tovărășe maior.

Puse receptorul și aruncă o privire curioasă în direcţia ei, ca și cum ar fi vrut să ghicească în ce măsură își dădea ea seama cu cine și despre ce a vorbit.

– Trebuie să plec urgent…, zise Mahov, ridicându-se tulburat de la masă. Continuăm discuţia mai târziu.

Așa se încheiase primul ei interogatoriu. Nu putea ști că tot ăsta avea să fie și ultimul.

A fost condusă în celulă, iar peste câteva ore, în zori, fu din nou ridicată din așternut și adusă în biroul lui Mahov. Îl găsi pleoștit,

trăgând mecanic fumul din același fel de țigări ieftine. Era vădit indispus de ceva. Îi făcu Martei semn cu mâna să ia loc pe scaunul deja cunoscut, apoi eliberă santinela, care aștepta la ușă, și scoase dintr-un sertar o foaie de hârtie, pe care i-o întinse fără s-o privească:

– Scrieți aici tot ce știți. Tot ce credeți că poate să vă ușureze soarta.

Se ridică apoi brusc de pe scaun, strivi cu putere țigara într-un ghiveci și deschise geamul.

– Vă dau treizeci de minute, adăugă el, ducându-și mâinile la spate.

O oră mai târziu a fost scoasă din cameră pentru a treia și ultima oară. Fu condusă într-o curte interioară și îndemnată să urce într-un camion acoperit, în care ședeau înghesuiți vreo douăzeci de femei și bărbați. Îi examină cu o privire fugară în speranța că ar putea recunoaște pe cineva. Priviri tot atât de furișate se îndreptară spre ea. Santinela a strigat „gotovo”[91] și ușa s-a închis, aruncându-i în beznă.

Au mers destul de mult, pe niște drumuri împletticite. Nimeni nu scotea o vorbă. Abia când s-au oprit, o voce de bărbat constată: „Miroase a locomotivă, ne-au adus la gară”.

Într-adevăr, ajunseseră la gară. Au coborât unul câte unul, la strigare. Jos îi aștepta un grup de militari în uniforme NKVD, care îi luau în primire de la ofițerul NKGB ce-i însoțise până la fața locului. Marta și încă o femeie de vreo 35 de ani au fost separate de restul grupului, care a fost mânat, sub supravegherea a trei miliției, în direcția depoului.

Mai marele peste acel grup de enkavediști aruncă o privire oțetită și-i spuse ceva unuia dintre miliției, arătând cu capul înspre Marta și colega ei. Miliția nul, un bărbat tuciuriu și mărunțel, cu înfățișare de caucazian, își ridică mâna la chipiu, apoi se-ntoarse

spre ele și zise răstit, împingând-o pe colega Martei cu patul automatului: „poșli, vperiod”.[92]

Femeia se poticni ușor, scăpând un abia auzit „bydło”,[93] apoi își ridică capul sus și porni în direcţia indicată de miliţianul smolit, strângându-și cu putere buzele vineţii. Marta mergea alături, împleticindu-și cu greu picioarele. Oboseala și emoţiile se manifestau tot mai insistent. Era sleită de puteri. Nu-și punea niciun fel de întrebări despre destinaţia spre care se îndreptau. Un singur gând i se mai mișca apatic prin mintea înnegurată: ce e cu Filip și Iuliana. „I-au reţinut oare și pe ei? De ce nu l-am întrebat pe Mahov?!”

O cuprinse o panică nestăpânită. Se temea pentru tot ce li s-ar fi putut întâmpla, se condamna pentru toate suferinţele pe care le-ar fi putut avea din pricina ei. Copilul ei… De-atâtea ori privit cu nepăsare…

Amintirile astea o chinuiau cel mai dur. Simţea pentru prima oară în viaţă o vină atât de cumplită, o vină pe care niciodată n-o va putea ispăși. Starea asta o apăsa atât de mult, încât credea că-și iese din minţi. Toate simţurile îi erau încordate până la refuz. Era pe punctul de a cădea la pământ și a da frâu liber torentului de emoţii năvalnice ce o sfâșiau pe dinăuntru, dar chiar atunci i se păru că vecina i-a șoptit ceva.

Își reveni imediat, ca dintr-un somn adânc. Abia acum realiză că plângea: lacrimi sărate îi ardeau ochii și-i curgeau șiroaie pe obraji. Vecina îi mai șopti o dată, privind cu îndărătnicie sălbatică înainte: *„Nie płacz”*.[94]

Suna ca un ordin. Și ea încetă să mai plângă. Pe căi nevăzute, voinţa polonezei i se transmise și ei, de parcă le-ar fi unit un jet nevăzut de energie. Disperarea și gândurile negre se risipiră pentru un timp, lăsând în locul lor priveliștea pașnică a unei zile de mai.

Abia acum observă că liliacul de lângă calea ferată a dat în floare, iar prin grădinile din apropiere își scuturau florile gutuii.

Aproape de amiază, Marta Maximovna Skawronskaia a fost predată altei santinele și urcată într-un tren. Vagoanele erau vechi și ticsite de lume, dar cel în care au fost repartizate Marta și colega ei poloneză avea avantajul de a fi fost cândva chiar un vagon de pasageri. Cel puţin, avea geamuri, care, chiar dacă erau cu zăbrele, puteau fi deschise.

Poloneza sări sprinten înăuntru, apoi o ajută și pe Marta să urce, după care o luă de mână și-și croi drum printr-o înghesuială infernală. Era cald și, chiar dacă multe geamuri erau deschise, mirosea greu a emanaţii umane. Asta o făcu pe Marta să-și dea seama că poartă neschimbat de câteva zile aceeași rochie de satin albastru și că, în tot acest răstimp, nu s-a spălat niciodată.

S-au oprit la mijlocul vagonului, lângă un grup mare și tăcut de călugăriţe romano-catolice. Erau vreo patruzeci. Colega Martei le vorbi ceva în poloneză și ele s-au înghesuit, fără să privească spre cele două nou-venite, facându-le puţin loc pe băncile jerpelite de lemn.

S-au așezat una în faţa celeilalte. Abia acum, Marta simţi că-i apare sentimentul de frică. Își strânse cu putere pumnii și privi întrebător spre colega ei, parcă cerându-i sprijin. Chipul polonezei se mai descreţi. Îi surâse părintește, facându-i un semn încurajator din ochi, apoi îi întinse mâna:

– Jadwiga, se prezentă ea, apoi adăugă ceva în poloneză.

Marta îi zâmbi pierdută, îndreptându-și cu mâna o șuviţă rebelă de păr castaniu ce-i aluneca pe frunte, apoi îi spuse în ucraineană că înţelege doar puţin poloneza.

– Purtaţi un nume polonez, îi zise Jadwiga, de astă dată în ucraineană, de aceea am crezut că sunteţi tot poloneză. Noi suntem acum vânatul preferat al noii puteri.

– Sunt și alţii… Și mai vânaţi…

Poloneza o privi atentă.

– De fapt, sunt nemţoaică. Din Bucovina, se grăbi ea să specifice.

O umbră trecu repede peste faţa polonezei.

– Ce păcat…

Marta se trase involuntar îndărăt.

– Mă refer la război, concretiză Jadwiga. La toate suferinţele și distrugerile astea inutile, care par să nu mai aibă capăt.

– Da, se învoi Marta.

Un nod îi stătea în gât. Pentru prima dată, se simţea incomod să vorbească despre război. Căuta parcă o justificare.

– Aveţi dreptate… Mă refer la nume… Soţul meu zicea că stră-străbunicul său ar fi fost un soldat fugar din armata poloneză, care s-a stabilit în munţii din nordul Moldovei. Zicea că familia lor ar fi, de fapt, originară din Latgalia[95] și că acel strămoș al său o fi fost frate cu tatăl viitoarei împărătese Ecaterina I a Rusiei. N-o să credeţi, dar m-am uitat în Brockhaus[96] și am constatat că numele de fată al Ecaterinei I era ca și al meu, Marta Skawronski! Și s-a născut, cu adevărat, într-o familie de ţărani polonezi din Latgalia.

– Eu sunt din Colomeea. Printre străbunicii mei, împăraţi n-au fost la sigur.

Ambele au râs împăciuitor.

Jadwiga era o femeie înaltă și spătoasă. Avea o frunte lată și pometi proeminenţi ca ai unei statui aztece și părea dură ca o stâncă.

– Am fost proprietara unei farmacii. M-au reţinut pentru că frate-meu, un preot romano-catolic, a oficiat în toamna lui patruzeci și unu un *Te Deum* în memoria victimelor masacrului de la Lvov, apoi a scris despre acele evenimente un articol larg mediatizat de presa germană.[97]

– De ce nu v-aţi refugiat?

– Unde? Unde se poate refugia acum un polonez? Dar dumneavoastră?

Marta strânse din umeri:

– Aveţi ceva împotrivă dacă trecem la per tu?

Jadwiga mătăhăi cu însufleţire din cap.

Între timp, trenul se urni din loc. Ritmul roţilor, la început încet, deveni apoi tot mai energic și mai apăsat. Iată și fluieratul locomotivei.

– Dintotdeauna sunetul ăsta m-a deprimat, zise Marta. Acum știu și de ce.

Tuc. Tuc. Tuc-tuc. Tuc-tuc, tuc-tuc. Prin geamul cu zăbrele se vedeau casele scunde din valea Prutului. Trenul ignoră mica gară din Sadagura, ca și pe cele din Lehușeni, Noua Suliţă și Mămăliga. Se opri pentru o jumătate de oră la Lipcani. Prin geam apăreau și dispăreau, ca într-un caleidoscop, case, păduri, poduri, gări: Varticăuţi, Romîncăuţi, Secureni, Ocniţa… În lumina sângerie a asfinţitului se vedea Nistrul, râu care curge și pe fostul domeniu al baronului Waldburg din nordul Bucovinei. Acolo, malul e tot așa de stâncos ca și cel de aici. Iată și gara din Vălcineţii Otaciului, ultima gară din România, mai exact, din ceea ce fusese până nu demult România. Acuși vor trece podul în Podolia.

Inima îi ticăia ca un ceas care o ia razna. Undeva, într-un colţ al vagonului, un grup de femei începu să îngâne cu jale:

Cân-tă cu-cul ba-tă-l vi-na, de ră-su-nă Bu-co-vi-na,

Cân-tă cu-cul sus în munţi, de ră-su-nă-n Cer-nă-uţi…

Treceau podul. Roţile băteau sacadat. Zeci de perechi de ochi urmăreau cu o jale nemărginită apele tulburi ale Nistrului. El rămânea pe loc, ca și soarele, care apusese în acel moment, îndeplinindu-și cu pedantism inert o rânduială stabilită de miliarde de ani. Undeva, acolo, pe unde-și căuta el culcușul, rămaseră Cernăuţii, și cantonul din Crasna, și castelul Waldburg, și visele unei fete cu ochi violeţi…

XVIII

– Lele Marfină! Lele Marfină! strigă un alto puternic în curtea cantonului.

– Ce-i, fato, ce ţi-o venit de strigi așa, zise mătușa Chilina, care se ivi de undeva de prin grajd, cu o lopată mânjită de bălegar în mână.

Era Regina, fiica cea mare a lui Ferdinand ţiganul, fierar cunoscut prin împrejurimi.

– Hristos o înviat, lele Chilină, și să am iertare. Am o veste de pe front pentru leliţa Marfina.

– Of, bată-te Dumnezeu, fato. Cu-adevărat o înviat. Ce veste-o fi asta de te-au trimis tocmai pe tine cu ea?

– Nu știu, lele. Eu, acuma de când s-au înturnat rușii, sunt poștăriţă, și cantonul lui Skawronski e-n postata mea. Dar eu nu-s obligată să vin până aici. Și-ncă pe jos. Trebuia să văd când venea lelea sau conu' pădurar prin Crasna și să le-o dau în mână, dar am văzut că-i veste de pe front și-am zis: ia să-i duc neîntârziat leliţei Marfina răvașul. Știam că, dac-o fi ceva de bine, m-a milui și pe mine cu te miri ce.

– D-apoi cum să nu, făcu mătușa Chilina, privind neîncrezătoare la plicul pe care-l flutura fata. Mai urcai tu altfel până aici dacă nu știai asta?!

– Ce-i, mătușă? Cine strigă așa? zise cu dojană Marfina, care se arătă în ușa casei cu o faţă boţită ce trăda fără tăgadă faptul că ocupaţia de până acum a pădurăriţei a fost un pui de somn. A, tu eşti, Regino. Ce vrei?

– Hristos a înviat și sărut dreapta, leliţă Marfină. Să nu fie cu bănat că te-am rupt de la treabă, dar am venit să-ţi aduc o veste de pe front, de la Tudor al matale. Am urcat…

Fata nu-și mai termină discursul. Era ea nepoata neîntrecutei vrăjitoare Venera, dar, cu toate talentele ei, nici nu observă când și

cum se făcu plicul în mâinile Marfinei.

– Da vezi să fie al tău, zise Chilina, iţindu-se cu neprefăcută curiozitate după umărul Marfinei.

„Că de la neamul lor te poţi aștepta la tot felul de glume”, se gândi ea în sinea ei, urmărind-o cu suspiciune pe bruneţica asta zveltă, care arunca în jur priviri iscoditoare de hermelină.

Marfina desfăcu repede scrisoarea: era răvașul ei, de la băiatul ei, scris de mâna lui. „Dragii mei…”, atât apucă să citească, că mai mult fu cu neputinţă. Ochii i se umplură cu lacrimi, și ea, folosindu-se de lipsa lui Arhip, dădu frâu liber bocetelor. Întregul canton fu astfel înștiinţat de faptul că pădurăriţa primise o veste de pe front. Bună sau rea, urma să se vadă din conţinutul bocetului, își zisera lucrătorii cantonului, care se adunară, care și de unde, să asiste la tulburătoarea scenă. Se liniștiră de cum au văzut că mătușa Chilina asista calmă, pe post de spectator și ea. Era deci o scrisoare ordinară de pe front.

– E de la băiat, nu? întrebă, cu discreţia cuvenită în astfel de cazuri, unul dintre lucrători.

Chilina dădu tăcută din cap.

– E bine? Ce scrie? întrebă un altul.

Bătrâna ridică din umeri:

– Acum o adus-o fata asta, zise ea, arătând cu capul spre Regina. Hai, ogoiește-te, Marfinuţo, că te-o duré capul de-i răcni așa. Și la ce bun să mai bocești dacă totu-i bine și băiatu-i teafăr?

Marfina se mai potoli, făcu cu ochii înlăcrimaţi o inventariere a auditoriului și se așează smiorcăind la masa din faţa casei ca să citească scrisoarea. Mai bine zis, s-o buchisească, pentru că Marfina nu era mare meșteră la citit. Toată lumea o sorbea din priviri, încercând să ghicească după mimica feţei ei conţinutul răvașului.

– Aoleu, făcu ea după vreo trei minute de lectură. D-apoi aici numai primele cuvinte și cele de la urmă sunt scrise cu buchii, da-n rest e scris rusește!

Atât audienţa cunoscătoare de buchii, cât și cea necunoscătoare, care-n treacăt fie spus era cu mult mai numeroasă, tăbărî deasupra pădurăriţei să vadă acel nemaipomenit răvaș scris și cu buchii, și rusește.

– D-apoi clară treabă, Marfino, făcu moș Chiril. E scris rusește, pentru că el e-n armata moscalilor. Că n-avea să scrie cu buchii românești!

– Și de ce nu? Și cum să știu eu ce-a scris el aici? făcu supărată Marfina.

Regina urmărea satisfăcută discuţia.

– Aș putea să vi-l citesc eu, dar…

– Sigur că da, fato, izbucni Marfina, privind-o pe poștăriţă cu un amestec de bucurie și nemulţumire. Păi ţi-aș fi pus, oricum, ceva în desagă. Mai încape vorbă?! Da tu poţi citi rusește? făcu ea, privind-o cu neîncredere.

– Da cum să nu, zise cu mândirie fata. Am umblat în anul acela când o venit prima dată rușii la școală și așa mi-o plăcut învăţătura, că, atunci când o venit iar românii, am mai făcut două clase și jumătate.

Tot cantonul privi cu încântare și ușoară invidie la tânăra ţigăncușă, cunoscută prin împrejurimi pentru faptul că imita cu desăvârșire vocea Mariei Tănase. Iată însă că fiica lui Ferdinand ţiganul se dovedi a fi și o mare erudită.

Așa aflară cei de faţă, șezând pe băncile meșterite la repezeală de sub umbrela imensului castan din curtea cantonului, că Tudor al lui Arhip pădurarul a ajuns sublocotenent și că are pieptul plin de decoraţii rusești, că a stat aproape trei ani în Leningradul blocat, iar acum frontul s-a mișcat și-i undeva în regiunea Pskovului. Fiecare alineat cerea o pauză de gândire, care se făcea anunţată de un scurt bocet, ce începea numaidecât cu „Of, băiatul mamei…”, după care urmau calificative pozitive din cele mai variate. Unele mai aproape

de adevăr, altele mai puţin, dar astea erau, cu înţelegerea cuvenită, trecute cu vederea.

„Vă îmbrăţișez, dragă mamă și dragă tată, și pe tine, Filip, și pe mătușa Chilina cu moș Chiril. Sper că toţi sunteţi bine și sănatoși. Și transmiteţi plecăciuni de la mine tuturor, dar mai ales bunicii Sanda, pe care sper s-o prind cu zile, și mătușii Axenia cu badea Toadre, și Dochiţei mătușii Chilina, și la toate neamurile, și la toţi cei de la canton.

Al vostru Tudor, 1 mai 1944.”

Se lăsă liniște. Apoi, Marfina se ridică brusc de pe banca de scândură nestrujită, o chemă cu privirea pe fiica lui Ferdinand ţiganul ca să-și recapete scrisoarea, care fu sărutată cum se cuvine, după care își adună mâinile după cap și trase bocetul de concluzie. Lucrătorii se împrăștiară în tăcere, fiecare la locul lui. Mătușa Chilina scoase dintr-un buzunar niște seminţe de bostan și se așeză, pusă pe treabă, mai la umbră. Doar Chiril și Regina stăteau nemișcaţi la locurile lor. Regina își aștepta răsplata, dar moș Chiril ar fi putut pleca să-și vadă de treburi.

– Ian cată aici, fată hăi, că nu mă pot dumeri, zise moș Chiril, așezându-se mai aproape de Regina. Tu acum ne-ai citit și pe loc ne-ai și tălmăcit ceea ce era scris acolo?

– Nu. Doar am citit ce era așternut pe hârtie de conu’ Tudor.

– Da, făcu scărpinându-se la ceafă moș Chiril. Ceva nu se leagă aici. Cum vine asta? Scris rusește, dar cuvintele-s românești? Tu nu încurci acolo ceva?

Mătușa Chilina se opri și ea din mâncat seminţe. De bună seamă, ceva nu se lega. Numai dacă rușii ăștia n-au inventat ceva nou.

– Numai buchiile-s rusești, moșule, dar cuvintele-s românești. Pricepi?

Nu, moș Chiril nu putea pricepe așa ceva. El știa că evreii aveau buchiile și limba lor. Și nemţii aveau buchiile și limba lor. Limba nemţilor parcă semăna cu cea a evreilor, dar scrisul era asemănător

cu cel românesc, numai că buchiile erau mai necăjite. Rușii aveau limba lor și scrisul lor, ca și românii. Le putea deosebi pe toate din vedere. El, care credea că fiecare cuvânt are buchia lui anume, nu putea înţelege cum buchia aia putea să sune și ca un cuvânt rusesc, și ca unul românesc.

„A naibii chestie și buchiile astea”, își zise bătrânul și porni clătinat spre grădina de zarzavaturi.

Mătușa Chilina îl urmări cu privirea, ronţăind seminţe de bostan: „Nu-i chiar prost moșneagul meu. Că bună întrebare i-a mai pus ţigăncii ăsteia.”

– Vrei și tu oleacă? zise ea, întorcându-și privirea spre fată.

– Da niște seminţe de răsărită din aia tărcată nu-i avea, leliţă?

– Ei, aia-i pentru untdelemn, fato. Nu-i de scuipat. Dar uite că-ţi dau niște sâmburi de bostan, că din ăștia chiar avem mulţi. Și-s tare buni pentru burtă. Știi?

Regina nu știa asta, dar acceptă oferta bătrânei și se așează lângă ea. Mătușa Chilina își plimbă cu neobrăzare privirea peste fiica ţiganului Ferdinand: „Frumoasă fată. Cui Dumnezeu i-o fi semănând, că maică-sa și taică-său sunt sluţi de încheagă apa. Precis c-o fi făcut-o mă-sa cu altul, cu vreun ţigan din ăia focoși din Galiţia, care, pe vremea Majestăţii Sale Împăratul, erau hoţi de cai vestiţi în toată Împărăţia”.

– Da tu, fato, cum de ai ajuns așa școlită?

– Păi, lele, știi că, atunci când o venit rușii, i-o băgat pe toţi cu de-a sila prin școli. Eu nu tare voiam, că noi, ţiganii, în meseriile noastre, nu avem nevoie de multă carte. Da tata o zis că și ce dacă-s ţigancă, dar, dacă statul e gata să mă-nveţe, de ce să n-o fac?! Nici nu știi cum ţi-o prinde bine, mi-o zis.

– Da chiar, de bună seamă, se învoi Chilina.

– Și acolo am dat de gust. Mai ales istoria și geografia mi-au plăcut mult, zise fata, mâncând visătoare seminţe de bostan.

– Ian cată, făcu Chilina, strivind între dinţi o sămânţă de bostan și analizând-o mai cu luare-aminte pe fata ţiganului Ferdinand.

– Știi mata care-i capitala Braziliei, lele?

– Ei, făcu dojenitor bătrâna, care nici nu era prea sigură ce-o fi Brazilia asta – împărăţie, târg ori altceva. Cum putem cunoaște noi asta?! Numai unul Dumnezeu din cer poate ști așa ceva, adăugă ea cu severitate.

– Ba nu, lele. Asta găsești pe orice hartă și-n orice manual de geografie. E Rio de Janeiro.

Bătrâna o privi cu uimire și neîncredere.

– Ei, aș, chiar așa! Tu nu căta, fată, la moscalii ăștia, că ei mai spun și de la ei, făcu, ușor vexată, Chilina. Filip spunea că ei zic că nici Dumnezeu nu-i pe lume.

– Da, confirmă fata. Asta mi-au spus-o și mie la școală.

– Păi, vezi, făcu satisfăcută bătrâna. Tu mai bine zi dacă n-o mai tras mă-ta cărţile. Cu războiul ista ce-o mai fi oare? Când se mai întorc românii înapoi?

– Nu, lele, că nu zic nimica cărţile așa. Trebuie să-i pună-n palmă cineva un bănuţ, ori te miri ce. Ș-apoi încă n-a trecut Ispasul, lele, îi reproșă ea indignată.

– Că bine zici, făcu bătrâna, care nu-și dăduse seama că aceste rigori își au locul și pe la fierarul Ferdinand în casă.

– Mătușă, mai ai de răsluit seminţe cu fata lui Ferdinand? strigă supărată Marfina. Pe la vacile acelea nu mai treci azi?

Bătrâna scuipă speriată în lături și-și băgă în grabă restul seminţelor în buzunarul pestelcii. Și Regina se ridică galeșă și-și scutură poalele fustei multicolore, de care atârnau coji lipicioase de seminţe de bostan. Aruncă apoi o privire întrebătoare în direcţia Marfinei, care venea cu mâna goală spre ea.

– Da tu, Regino, poţi și scri sau numai citi?

– Și scriu, și citesc, lele. Și rusește, și românește, zise ea cu mândrie, punându-și mâinile în șolduri.

– Am să te rog să treci mâine, să-i scriem un răvaș lui Tudor. N-o să-ţi pară rău că-i face drumul ăsta, se grăbi ea să-i spună.

– Bine-ar fi să nu-mi pară rău nici azi.

– Că bine zici, pufni Marfina, aruncând pe sub sprâncene o căutătură nu tocmai satisfăcută în direcţia fetei. Haide că-ţi gătesc o desagă. Îţi dau nișteva fasole, iar mâine ţi-oi da oleacă de untdelemn și nișteva făină de păpușoi.

– Dă și nișteva brânză, leliţă, din aia sărată, cu cheag de oi, că nu mai suntem în post. Și poate și câteva oușoare, că ai multe.

– Of, brânză ţi-oi da mâine. Oleacă ţi-oi da, zise Marfina, dând a lehamite din mână.

Seara, când Arhip se întoarse de la Storojineţ, unde au fost chemaţi la o reuniune toţi pădurarii din raion, Marfina îi dădu scrisoarea. Pădurarul o citi pe îndelete, în timp ce lua cina.

Da, băiatul lui, Dumnezeu păzească-l, nu-l face de râs. E ofiţer! Și ce dacă e numai sublocotenent? Mai e timp. Băiatu-i tânăr, războiul e-n toi. Deci nu în zadar a depus el azi cerere de intrare în partid. Până acum, s-a ferit de politică, dar intuiţia ţărănească îi spunea că n-o greși dacă i-o da ascultare lui Froiko. Ehe, evreul ăsta știe cum se dreg lucrurile. L-a asigurăt că așa o fi mai bine și pentru el, și pentru toţi ai lui. A făcut-o bună azi, când i-a pus secretarului trei al comitetului raional de partid cererea, în faţa tuturor pădurarilor din raion. Froiko a zis că-l va propune și pentru nu știu ce medalie, pentru faptul că-i ajutase în timpul „ocupaţiei”.

„N-ar fi rău”, se învoi Arhip, scobindu-și dintre dinţi resturile cinei.

– Marfino, strigă el, știind că muierea stă acum sub ușă și ascultă, năravi iscat dintr-un feleșag prost.

Femeia se înfăţișă cât ai clipi din ochi.

– Ia adu aici un păhărel de rachiu de prune.

– O să-i scrii lui Tudor? zise ea scâncit, punându-i paharul dorit pe masă.

El dădu afirmativ din cap, ducând rachiul la nas. Bun rachiu știe să facă baba Chilina! Nu găsești prin împrejurimi așa bunătate.

– Am să-i scriu și eu.

Arhip nu-i răspunse: fiecare cu scrisorile lui. El are de scris un răvaș serios. Băiatul trebuie pus la cale ce și cum are a face. Nu trebuie scăpat din mâini ca ceilalţi doi.

– Da vezi ce scrii, mârâi el.

Păi, la asta se și gândea Marfina de câteva ore bune. Ticluise ea în gând o scrisoare, care putea trece și drept epos. Atât doar că nu știa de-i bine ori nu să spună anumite lucruri, cum ar fi întâmplarea cu Marta, sau că astă-iarnă le-a scris Vlad, sau că …

– Nu cumva să te ducă mintea să scrii ceva de noră-ta și de Vlad al tău, c-o să înfunzi pușcăria. Dar și mai bine ar fi să-mi arăţi mie ce-ai scris, ca să nu intrăm în vreo belea.

Da… Asta modifica serios conţinutul scrisorii. Ce să-i faci? Arhip știe mai bine ce trebuie spus și ce nu. O să-i scrie despre ea, despre canton, despre rudele din Crasna, despre Filip. O să treacă sub tăcere întâmplarea cu Marta. Ba nu. Nu poate să nu spună chiar nimic. O să-i scrie că… Că a disparut. Da. Într-o zi a dispărut. Așa i-o fi spus Filip. Iar fetiţa e la ei.

Toată noaptea s-a frământat în așternut tot alegând cuvintele potrivite și căutând să-și amintească dacă n-a scăpat ceva important. Stătea înţepenită și privea în întuneric. Afară începuseră să cânte piţigoii. „Deci, conchise dânsa, e trecut de ora unu.”

Au urmat apoi pitulicile, după care, pe la trei, veni rândul ciocârliilor. Noaptea trecea, iar dânsa n-a închis un ochi. Ar fi vrut să se mai întoarcă în așternut, când pe-o parte, când pe alta, dar se temea să nu-l supere pe Arhip: simţea că nu doarme nici el. Lui îi era bine! Putea sta de veghe, rămânând nemișcat în pat, ore în șir, pe când ea se agita și simţea nevoia să se zvârcolească. Să nu se fi

culcat la etaj?! Dar iată că liniștea nopţii e spartă de trilul ondulat al mierlelor. Cântecul lor e preluat de ecou și dus prin văile și costișele Carpaţilor. Asta înseamnă că nu va mai trece mult și pădurea se va deștepta sub ropotul clocotitor al melodiilor împletite a mii și mii de alte păsări, iar la geamul ce dă spre răsărit se vor arăta numaidecât genele roz ale zorilor.

XIX

De mult n-a fost biserica protoiereului Filip Skawronski atât de neîncăpătoare ca-n ziua de Ispas a anului 1944. Părintele veni mai devreme decât obișnuia. A stat mai bine de o oră în cuhnia parohiei, privind în gol și netezind uitat, cu o mină ciudată, veșmintele de sărbătoare pe care i le-a adus Gafiţa. Atunci când diaconul îl anunţă că-i vremea să înceapă slujba, părea că s-a trezit dintr-un somn adânc. L-a măsurat cu o privire distrată, apoi se ridică și îmbrăcă fără grabă straiele de sărbătoare. A stat câteva minute îngenuncheat, cu fruntea lipită de crucifixul de eben, și abia apoi a ieșit în ograda ce forfotea de lume. Trecu prin mulţime, răspunzând absent la saluturile oamenilor, care remarcau în șoaptă că părintele nu arată prea bine: era livid, slăbise și îmbătrânise subit cu câţiva ani. Pe chipul lui pământiu sticleau bolnăvicios doi ochi încadraţi de rame vineţii.

Și-a dres glasul când s-a apropiat de altar, dar, oricum, vocea lui, odinioară atât de puternică și pătrunzătoare, părea vlăguită, parcă gata să dispară cu totul în orice moment. Vorbea silit, fără suflet, ferindu-și cu grijă privirea înfricoșătoare de sinucigaș. A fost un moment când s-a poticnit, oprindu-se pentru câteva secunde, apoi își reluă cu mai multă însufleţire predica, aruncând, din când în când, căutături fugare spre ungherul din stânga intrării în biserică. Nu se știe ce întrezărise protoiereul în semiobscuritatea de acolo, dar enoriașii cu mai mult spirit de observaţie băgară de seamă că, ori de câte ori privirea lui Filip Skawronski aluneca peste acel ungher, el se bâlbâia ușor, pierzându-și parcă firul gândurilor.

Filip remarcă imediat faptul că, după chip și comportament, cei câţiva indivizi care se ţineau alături lângă intrare nu erau credincioși veniţi să asculte slujba de Înălţare. Unde mai pui că bărbaţii capabili să ţină arma în mâini, așa ca ei, erau acum luaţi în

armată, de unde se putea deduce că acei tipi nu puteau fi decât dintr-o instituţie anume, deja bine cunoscută de protoiereu.

„Au venit să se asigure de ceva? Urmăresc pe cineva? Pe cine? Și dacă au venit chiar după mine? Nu se poate. Dacă le trebuiam, le-ar fi fost mai ușor să mă găsească acasă sau pe drum, după slujbă. Aici e prea multă lume. Și apoi n-a trecut nicio săptămână de când am vorbit cu Froiko Rubinski. Mi-a dat asigurări că va face tot ce-i stă în puteri ca să-i ușureze Martei soarta… M-a minţit? La ce bun? El a fost cel care m-a chemat. Am discutat mai bine de-o ora în parc, la o bere…”

Continua mașinal predica, asaltat de noi și noi presupuneri, stăpânindu-și tot mai greu tulburarea.

„Poate s-a întâmplat ceva? O fi făcut Marta vreo trăsnaie? Nu-i deloc exclus. Ar fi putut avea un moment de instabilitate nervoasă. I se întâmpla tot mai des. Dacă-i așa…”

Protoiereul nu era singurul care observase prezenţa intrușilor. O rumoare străbătu biserica de la un capăt la altul: „NKVD-ul”, șopteau abia auzit oamenii, pironindu-și cu îndărătnicie ochii în amvon.

La auzul acestor șoapte, părintele se poticni din nou. Nu se putu abţine și mai scăpă o privire în direcţia cu pricina.

Ei stăteau nemișcaţi, rezemaţi de perete, cu mâinile în buzunare. Deodată, protoiereul se opri, înghiţi în sec și zise cu vocea tremurândă, dar neașteptat de puternică:

Iubiţi creștini! În ziua de Ispas îi pomenim pe toţi cei căzuţi pentru libertatea noastră…

Lumea prinse a fremăta, abia stăpânindu-și emoţiile. Cei câţiva securiști, care priveau până adineaori cu obrăznicia nedisimulată a stăpânilor de destine la protoiereul descumpănit, care abia se ţinea pe picioare de frică, urmăreau buimăciţi uluitoarea schimbare la faţă a acestuia.

…Dreapta credinţă ne-a dat putere de a îndura veacuri de prigonire și înţelepciunea de a supravieţui ca neam. Și chiar de n-am avut forţa vrăjmașilor noștri, cugetul ne-a fost mai puternic.

Securiștii își reveniră, croindu-și cu coatele drum spre amvon. Feţele le erau crispate de supărare.

– Hristos s-a înălţat, zise părintele Filip, binecuvântând mulţimea.

– Cu-adevărat s-a înălţat, repetară două sute de oameni din biserică și din curte, urmărindu-i cu privirea pe securiștii ce se postaseră demonstrativ în faţa amvonului.

Protoiereul coborî în mulţimea care-l impresură imediat ca un zid, parcă răspunzând unei chemări neauzite. El remarcă cu coada ochiului neliniștea ce apăru pe chipurile securiștilor. Ce trebuia să facă acum? Ce putea face? Îi era clar că întâlnirea e, oricum, inevitabilă, de asta decise să-i înfrunte cu demnitate, să fie chiar el cel care va face primul pas. Schimbând câte o vorbă cu unii și blagoslovind pe alţii, se îndreptă cu o hotărâre străpunsă uneori de îndoială spre cei doi securiști care rămăseseră nemișcaţi tot timpul într-un ungher de lângă intrare. Unul era scund, chel și bondoc. Avea cel mult vreo 35 de ani. Altul era un șaten înalt, ușor cocoșat și cu faţa ciupită de vărsat. Ceva îi spunea că tocmai dânșii erau principalii din acel grup mai special care asista la slujbă. Se apropie de ei, facându-le un semn cu mâna celor din mulţime să rămâna pe loc.

– Căpitanul Graci Valeri Stepanovici, Direcţia Regională Cernăuţi a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului, se prezentă în ucraineană cât putu de discret individul mai înalt.

„Deci nu e NKVD-ul”, constată Filip.

– E colegul meu, adăugă lunganul, arătând spre bondocul chel. Iar dumneavoastră sunteţi cetăţeanul Skawronski Filip Arhipovici?

Filip dădu afirmativ din cap: știa bine ce vrea să însemne această întrebare și prologul cărui tip de discuţie este. Curajul părea să-l

părăsească din nou. Simţi cum i se preling pe sub sutană picături reci de sudoare. Se uită îndărăt, căutându-l cu ochii pe diaconul Camil.

Căpitanul Graci îl sfredeli pe protoiereu cu o căutătură cercetătoare, analizând cu privirea furișată incinta bisericii, după care spuse, ca printre altele:

– O să vă rugăm să ne urmaţi. După ce vă terminaţi toate treburile, desigur.

I-a zis asta destul de politicos, cu același glas șoptit.

Filip încuviinţă din cap, apoi se uită din nou, descumpănit, înspre mulţimea ce se strângea compact în jurul diaconului, urmărind în tăcere, de la oarecare distanţă, discuţia celor trei. Întâlni ochii negri ai lui Camil, care-l scrutau întrebător. Cu certitudine, era nevoie doar de-un semn și diaconul i-ar fi venit în ajutor. Știa bine că și ceilalţi oameni l-ar fi urmat neîntârziat pe Camil. Asta înţelegeau și cei câţiva securiști care au stat lângă amvon și care acum se apropiau cu băgare de seamă de ieșire, călcând de parcă ar fi mers pe un teren minat, cu privirile încordate, aţintite spre mulţimea taciturnă.

– Nu-l luaţi! N-are nicio vină! răcni cu voce isterică o femeie care-și făcu pe neprins de veste apariţia în ușa bisericii, îmbrâncindu-l cu puterea eruptă a unei nebune pe bondocul ce se postase la intrare.

Era Gafiţa. Tocmai așeza masa de prăznuire când cineva i-a spus că au venit să-l ia pe părintele Filip.

Făcu, clătinându-se, câţiva pași înainte, apoi, părăsită de puteri, se sprijini de o coloană, îmbrăţișând-o cu ambele mâini. Își lipi faţa de piatra rece, uitându-se cu un amestec de ură și umilinţă la securiștii zăpăciţi, care-și duseră instinctiv mâinile spre arme, apoi căzu, mai bine zis, alunecă în genunchi:

– N-are nicio vină, bâiguia ea. E preot… E sărbătoare. E așa o sărbatoare mare!

Bondocul se îndreptă spre ea, probabil, cu intenţia de a o ridica, dar mulţimea se desprinse din loc, făcând câteva mișcări amenințătoare spre cei doi ofiţeri.

– Potoliţi-va! le porunci Filip, care-și recăpătase stăpânirea de sine. Liniștește-te și tu, Gafiţo. Ridică-te! Nu vă faceţi griji. Nu se întâmplă nimic. Dumnezeu e mare! El e cu noi și totul va fi bine.

Se lăsă din nou liniște. Un sentiment molipsitor de alarmă puse stăpânire pe cei prezenţi. Stăteau prinși de o încremenire nefirească, de parcă ar fi avut nevoie de un imbold din afară pentru a se pune iarăși în mișcare.

Inima protoiereului sălta ca un râu de munte. Acum era înspăimântat. Se temea de ce i se putea întâmpla lui, dar și acestor oameni. Deși nu, probabil că nici nu era capabil să gândească închegat la ceva anume. În astfel de momente, avem mai curând simţuri decât gânduri, și Filip Skawronski simţea doar frică. Se temea, mai ales, de necunoscut. Asta i-a și dat curajul să facă primul pas; or, ce-i curajul dacă nu chiar frica supremă – frica de frică? Își încleștă degetele umede de transpiraţie și-i făcu un semn cu capul căpitanului Graci. Dacă vocea nu l-ar fi părăsit, ar mai fi zis: „Să mergem”.

Ieși fără a se uita în ochii oamenilor, de parcă s-ar fi temut că asta l-ar fi încurcat și mai mult. Tremura. Mulţimea îl urmă tăcută până la poarta bisericii.

– Ţine-te tare, părinte, strigă diaconul Camil, înainte ca ușa mașinii să se fi închis după el.

Când urcase în mașina NKGB-ului, Filip Skawronski era sigur că nu pornește într-o călătorie scurtă. Care va fi destinaţia? Karelia, unde erau duși acum la munci forţate sute de români bucovineni? Ce putea face el acolo? După rănile primite acum două luni, nu era apt de muncă. Vreun lagăr în Siberia, unde poate că au dus-o și pe Marta?

„Nici n-ar fi rău dacă lucrurile ar lua așa o întorsătură, se gândi el, urmărind prin geam cum lunecă pe alături pereţii portocalii ai bisericii greco-catolice. Ar fi chiar bine dacă aș ajunge acolo unde e Marta.”

Mașina sălta hodorogind pe caldarâmul prăfuit al străzii Române, apoi coti brusc la stânga și, peste câteva minute, se opri în faţa sediului direcţiei regionale a NKGB. Fu condus într-un cabinet de la etaj, un birou aproape vid, dominat de portretul lui Dzerjinski. I se oferi un scaun chiar în mijlocul încăperii și fu lăsat să aștepte. Peste un sfert de oră își făcu apariţia un ofiţer de statură medie, de vreo 45 de ani, cu un dosar în mână. Era Ivan Mahov.

Intră fără să spună nimic, fără măcar să privească în direcţia lui Filip, și se așeză la masă, singura masă din acel birou. Deschise apoi dosarul și începu să-l răsfoiască, uneori mai concentrat, alteori frunzărind aproape dezinteresat niște scrisori. Deși era la oarecare distanţă, Filip recunoscu scrisul lăbărţat al lui Nicu Hodobenchea.

– Deci, cetăţene Skawronski…, zise într-un târziu Mahov, săltând brusc capul și închizând cu o mișcare tot atât de abruptă dosarul de pe masă.

Se priviră preţ de o secundă. Filip ridică din umeri, fără să zică nimic. La urma urmei, nu el era cel care iniţiase această întrevedere.

– Cred că știţi cu ce ne vom ocupa?

– Judecând după cum arătaţi… cu nimic bun.

Mahov se uită la el cu o umbră de zâmbet batjocoritor, apoi își scărpină bărbia lată:

– Nu arăt bine?

– Arătaţi sugestiv.

Kaghebistul privi mirat-întrebător, așteptând câteve clipe dezvoltarea subiectului.

– Fumaţi?

Filip dădu negativ din cap.

Mahov se lăsă pe speteaza scaunului, urmărindu-l cu o privire în care se simţea o ironie ludică.

– Cum vă merg treburile? întrebă el pe un ton dulceag-zeflemitor. Ce vă mai scrie nevasta? E bine?

Ochii congestionaţi ai protoiereului zvâcniră neliniștiţi:

– Încă n-am primit nicio scrisoare de când a plecat, ripostă el cu voce stinsă.

Simţea cum îi urcă sîngele la cap și încep să-i tremure din nou mâinile.

– Cred că ştiţi asta, mai zise el, ca și faptul dacă o duce bine sau nu. Speram s-o aud de la dumneavoastră.

Mahov surâse cu ochii aţintiţi asupra dosarului. Acum, uitându-se la șatenul îmbrăcat în sutană care ședea pierdut în faţa lui, avea certitudinea că-l supraapreciase: era și el ca și toţi ceilalţi – curajos numai până la întâlnirea cu NKGB-ul. Trebuie să vadă de unde a izvorât acel curaj aparent de care i-a vorbit adineaori Graci – din nebunie, dintr-un soi de idealism exaltat, din extenuare?

– Da. O femeie excepţională, cetăţeanca Skawronskaia, chicoti el. Am avut ocazia s-o cunosc. Iar dumneavoastră, Filip Arhipovici, văd că sunteţi un om de-al nostru. Așa scrie aici, în dosarul dumneavoastră, făcu el, zâmbind ironic.

Protoiereul nu spuse nimic. Interveni o pauză aproape teatrală. Mahov se ridică, plimbându-se agale în jurul mesei. Desigur, Filip își dădea bine seama la ce făcea aluzie Mahov: nenorocita aia de hârtie semnată în august patruzeci. Dar care era rostul ei în noile condiţii?

– Sunteţi dintr-o familie de oameni simpli. Relativ simpli, accentuă Mahov, uitându-se la protoiereu cu un aer sfidător. Aveţi un frate sublocotenent în armata sovietică. Decorat. Aţi avut o colaborare frumoasă cu organele noastre de stat între patruzeci și patruzeci și unu. Știm despre poziţia civică a dumneavoastră și a familiei dumneavoastră în timpul ocupaţiei. Păcat…, zise el.

– Ce e păcat, cetăţene căpitan? se interesă Filip.

– Ştiţi bine la ce mă refer. Nu la predica de azi. Asta noi o înţelegem. O criză de nervi, adăugă el, întinzându-şi buzele subţiri într-un zâmbet pişicher.

Filip roşi, dar îşi stăpâni cu un efort suprem mânia ce-l învăluia.

– Ma refer la soţia dumneavoastră, continuă kaghebistul. Dacă nu era ea, nu aveau să apară niciun fel de probleme.

– Şi… ce probleme pot apărea acum, se interesă cu glas întretăiat de emoţie Filip.

Mahov îl masură lung şi insistent cu privirea, zâmbindu-i cu subînţeles, apoi îşi îndreptă ochii şireţi şi mărunţi ca de purcel spre tavan şi zise:

– Marta Maximovna e de origine germană. Da, ştiu, zise el grăbindu-se să anticipeze intervenţia lui Filip, se dă drept româncă. Astfel a fost trecută şi-n actele noastre după eliberarea din patruzeci, dar ştiţi prea bine că nu-i chiar aşa.

Îşi aprinse o ţigară, apoi continuă tărăgănat, urmărind clăbucii de fum plumburiu:

– Dacă ar fi fost dintr-o familie oarecare, atunci poate că nici n-am fi acordat atenţie acestor detalii. Noi, comuniştii, nu suntem adepţii teoriilor rasiale şi nu umblăm după nimeni să-i detectăm cu lupa originea etnică. Credeţi-mă, avem cu ce ne ocupa, mai cu seamă în zilele de azi. Dar, atunci când provii dintr-o familie germană de frunte din Bucovina, când ai părinţii stabiliţi în Germania, când fraţii ţi-s ofiţeri în Wehrmacht, iertaţi-mă, nici chiar un regim politic atât de îngăduitor ca al nostru nu poate trece cu vederea astfel de date ale problemei. Avem tot temeiul să fim circumspecţi. Americanii, deşi se dau mari apărători ai drepturilor omului, au internat în patruzeci şi unu în lagăre de concentrare zeci, dacă nu chiar sute de mii de cetăţeni de origine germană, japoneză şi italiană. Şi au făcut-o fără prea multă politeţe, din câte cunoaştem.

– Eu sunt un utilizator de noţiuni simple, cetăţene căpitan. Dacă mi se incriminează ceva, atunci vă rog să-mi spuneţi exact de ce anume mă fac culpabil sau ce anume se cere de la mine.

Mahov îl privi întrebător, de parcă ar fi vrut să găsească în ochii protoiereului un plus de conţinut la cele spuse.

– Bine. Mă bucur că-mi cereţi să mergem pe scurtătură, zise el, surâzând șiret. Uitaţi-vă care-ar fi soluţiile problemei dumneavoastră. Prima ar fi să divorţaţi.

Pentru câteva secunde, se lăsă tăcerea necesară pentru ca ambele părţi să-și analizeze poziţiile.

– Vă găsiţi o altă soţie…, continuă Mahov pe un ton degajat.

Se ridică, făcu câţiva paşi spre geam, apoi se întoarse brusc spre protoiereu, privindu-l cu un usturător dispreţ.

– Ce ziceţi de Perla Leibovna Rubinskaia, vă cunoașteţi bine, nu-i așa?

Filip tresări de uimire.

– E evreică, zise el, mușcându-și buzele.

Era primul lucru care-i venise pe limbă.

– Sunteţi antisemit? se interesă Mahov cu o bunavoinţă agasantă, revenind la masă.

Filip clătină din cap:

– Nu. Sunt preot ortodox.

– Asta nu-i o problemă. Doar prima dumitale soţie era romano-catolică? Tehnic vorbind, o evreică se convertește mai ușor la ortodoxie decât un evreu, nu-i așa? zise el, amuzat de propria glumă.

Filip roși, și asta-l descalifică definitiv în ochii lui Mahov.

– Dacă nu vă place tovarășa Rubinskaia, așa și spuneţi.

Filip oftă. Încercă să spună ceva, apoi renunţă. Încă nu putea înţelege ce vor să însemne toate astea – o glumă, o înscenare sau, pur și simplu, își bat joc de el.

– Parcă spuneaţi că asta ar fi prima soluţie. Deci aveţi și alte oferte, în afară de cele matrimoniale…

În vocea protoiereului se simţi o iritare prost ascunsă.

– Da. Există, consimţi Mahov pe un ton placid.

Kaghebistul mai făcu o pauză teatrală, jucându-se indolent cu stiloul, după care își ridică privirea spre protoiereu și adăugă apăsat:

– O strânsă colaborare cu noi.

Își ţintui victima cu o privire devoratoare, apoi se ridică iar de pe scaun și începu să se plimbe cu mâinile duse la spate.

– În ultimele săptămâni, în munţii din regiune apar noi și noi grupări bandite ști, care atacă unităţile armatei sovietice, organizează diversiuni, distrug bunuri, asasinează activiști ai organelor sovietice și de partid. Chiar în împrejurimile Crasnei, unde locuiesc părinţii dumneavoastră, operează banda unui oarecare Ciocălău. Nici în Cernăuţi lucrurile nu-s simple. Agenţii lăsaţi de fosta putere sunt infiltraţi peste tot. Avem elemente de sabotaj pretutindeni: la fabrici, la depou, în spitale.

Mahov se opri locului și-l privi ţintă pe protoiereu.

– Nu sunteţi un om prost, Filip Arhipovici. Cred că vă daţi seama cine pierde și cine câștigă în acest război. Noi de-aici nu mai plecăm. Anul patruzeci și unu nu se va repeta. Sper că nu contaţi pe miracole?

Protoiereul nu-i răspunse. Mahov surâse cu un dispreţ ucigător, apoi continuă deodată pe un ton mai aspru:

– O să-i strivim ca pe niște gândaci pe toţi cei care numai se vor gândi să ni se opună. Chiar dacă va fi vorba de milioane. De zeci de milioane. Avem puterea, rosti el cu înverșunare. Toată puterea!

– Aveţi forţa. Doar Dumnezeu are toată puterea, cuteză să-i replice Filip.

Faţa lată a căpitanului fu înmuiată de un rânjet cinic.

– Astea-s poezii. Eu nu văd nicio diferenţă între forţă și putere. Ești băiat mare, Filip Arhipovici. Ai apucat să faci și-un copil.

Despre puterea lui Dumnezeu o să le îndrugi babelor, iar noi vorbim ca doi bărbaţi, nu?

Protoiereul simţi că-l cuprinde un val periculos de revoltă. Era cât pe ce să-și piardă stăpânirea de sine și să-i spuna că și-ar dori chiar tare mult să poată vorbi ca doi bărbaţi, dar…

Nu-i spuse nimic. Se stăpâni la timp, rămânând cât putu de distant și de politicos.

– Și despre ce vorbim? se interesă el.

Mahov îl privi cu atenţie, apoi râse sinistru.

– Despre dumneata, Filip Arhipovici, zise el cu subînţelesuri în privire.

Făcu o pauză, apoi continuă pe un ton mai grav:

– Noi am aprecia colaborarea dumitale în deconspirarea grupărilor antisovietice despre activitatea cărora în zonă sunt sigur că aveţi deja suficiente informaţii.

Filip se uita buimac la Mahov. Desigur, știa câte ceva despre grupările antisovietice de partizani din Carpaţi, atât românești, cât și ucrainene. Cunoștea și unii simpatizanţi de-ai lor de prin Cernăuţi, Storojineţ sau Crasna. Dar cum? Cum putea el să facă una ca asta? Cum puteau să-i ceară așa ceva?!

– Am vrea, de asemenea, să știm ce gândesc enoriașii dumitale, continuă Mahov, remarcând cu satisfacţie paloarea de pe faţa protoiereului. Sunt în cea mai mare parte români, nu?

Fără să-și dea seama, Filip dădu afirmativ din cap. Simţea un junghi puternic în inimă. Înţelegea deja care va fi preţul căsniciei sale cu Marta, preţul evitării exilului sau, și mai rău, a lagărului.

Ivan Mahov îl privi zeflemitor drept în ochi: „Muierea aia era mai încăpăţânată”.

– Bine. Excelent. Ce frumos e că ne înţelegem de minune. Am să vă rog doar să semnaţi un angajament. Un nou angajament, mai bine zis, adăugă el, afișând un zâmbet larg pe buzele lui sidefii.

– E nevoie de un nou angajament?

– Da, e nevoie. Timpuri noi. Circumstanţe noi, zise mieros și cu batjocură neascunsă Mahov. Atunci vă tocmiseţi cu NKVD-ul, acum discutăm despre relaţia dumneavoastră cu NKGB-ul.[98] E vorba și de angajamentul de a nu părăsi teritoriul orașului fără știrea noastră, dar și de alte lucruri. Înţelegeţi, nu?

Filip dădu afirmativ din cap. Voia să scape cât mai repede, să semneze orice și să scape de compania asta teribilă.

– Dar… Marta? cuteză el să-ntrebe cu voce stinsă în momentul în care-și îndrepta ezitant mâna tremurândă ca să aplice semnătura pe angajamentul de cooperare cu NKGB.

– La ce vă referiţi? A-a-a, râse satisfăcut Mahov. Nu vă faceţi griji. Totul va fi bine. Există chiar șanse să revină, adăugă el cu cruzime, privindu-l cu un nedisimulat dispreţ.

Protoiereul se gândi că, dacă i-ar da individului ăsta vreo doi pumni, l-ar prăpădi, dar nu cuteză să facă nimic. Ochii îi jucau în lacrimi. Își mușcă buzele, înfigând cu putere necalculată peniţa în foaia de hârtie pusă în faţa lui de Mahov.

– Am studiat dosarul ei cu atenţie, zise cu gravitate Mahov, sorbind din ochi mișcările nervoase ale mâinii protoiereului. Nu putea fi catalogată ca și colaboraţionistă, deci n-am expediat-o într-un lagăr, ci în exil, ca să spun așa. Ca și pe etnicii germani din alte regiuni ale ţării, ca pe un element în care statul sovietic nu poate avea încredere în aceste momente cumplite. Puteţi s-o urmaţi dacă doriţi. E dreptul dumneavoastră garantat de Constituţia URSS. Dreptul la unitatea familiei. Dar nu e și o obligaţiune, mai adăugă el, bătându-l pe umăr pe protoiereu, care tocmai își pusese semnătura așteptată.

– Pot pleca?

– Cum să nu? Sunteţi omul nostru, îi răspunse hlizindu-se Mahov.

Rămase nemișcat mai bine de un minut, ca și cum ar fi cântărit veracitatea situaţiei, apoi se ridică cu un aer parcă stupefiat, parcă

mefient, îndreptându-se spre ușă. Nu s-a uitat în urmă niciodată, dar simţi cum îl frige la ceafă surâsul sardonic al căpitanului Mahov.

Când părăsi sediul NKGB, își dădu seama că nu-i mai era frică de nimic și nici rușine. Asta era mai îngrijorător. Ura era singurul sentiment pe care-l simţea în mod cert și manifest. Îi ura pe rușii care au venit și pe românii care plecaseră, ura cerul iertării și pământul păcatului, îi ura pe Camil și pe Gafiţa pentru fidelitate, îi ura în egală măsură pe Mahov și pe Marta, dar, mai ales, se ura pe sine.

Rătăci ca un bezmetic prin oraș câteva ore. Într-un târziu, își dădu seama că se îndrepta cu pas grăbit undeva anume. Era pe strada Română – picioarele îl duceau la biserică. Întuneca. Cu siguranţă, trecuse de ora nouă. Peste orașul încălzit de soarele de mai se lăsa o răcoare amorţitoare. Mirosea dulceag a flori de salcâm.

„Uite că din atenansă se aud voci. E cineva acolo!”

Împinse portiţa și constată, surprins, că în ogradă mai erau vreo duzină de oameni.

– Părintele! strigă Gafiţa. Ce minune, Doamne! S-a întors părintele!

Toţi își îndreptară privirile spre poartă, unde stătea pironit, cu privirea abătută, părintele protoiereu. În ochii oamenilor licări și bucurie, dar și mirare. Mai rare cazurile când cei luaţi de miliţie ori securitate reveneau. Și încă în aceeași zi. Protoiereul surprinse această uimire în ochii enoriașilor adunaţi aici, fără îndoială, din cauza lui. Oamenii se sfătuiau ce aveau a face și, când colo, iată-l la poartă și pe protoiereu.

– Ai venit, părinte? întrebă diaconul Camil, parcă pentru a se convinge că-l au în faţă anume pe Filip Skawronski.

El dădu afirmativ din cap, fără a-și ridica privirea spre ei.

– Venit.

Și, ca și cum ar fi răspuns la întrebarea ce-i frământa pe toţi – „Da cum de-ai venit?” –, adăugă:

– Nu mai am voie să ies din oraș fără acordul lor.

– Și asta-i tot?! întrebă neîncrezător Camil.

Surprinderea trădată de intonaţia cu care vorbi diaconul îl făcu pe Filip să roșească, lucru neobservat de cei de faţă din cauza întunericului. Se așează pe o bancă, ignorând pentru câteva clipe exclamaţia lui Camil. Își frământă apăsat genunchii cu dosul palmelor, pironindu-și privirea în pământ. Lumea făcu un semicerc in jurul lui.

– Marta…, rosti el înfundat. M-au întrebat de relaţiile ei cu familia Randa. Mi-au zis că n-au nimic cu familia noastră. Știau de faptul că am ascuns în subsolul bisericii pe acei evrei în patruzeci și unu, știau de legăturile lui tata cu detașamentele de partizani din Carpaţii Pocuţiei. Doar…

Nu se mai putu stăpâni: scoase un sunet ciudat, asemănător cu geamătul unei fiare rănite, și-și acoperi faţa cu mâinile.

Nimeni nu și-a imaginat vreodată să-l vadă plângând pe protoiereu. Era un barbat atât de stăpânit, atât de zgârcit la sentimente. Chiar și atunci când era un puști se ferea să plângă de faţă cu cineva, dar acum era scuturat de un plâns înfundat, întretăiat uneori de sughiţuri scurte și înecăcioase. Asta îi ului pe cei prezenţi, care, după un minut de nehotărâre, au început să-l liniștească. Era clar: de părinte nu aveau niciun temei să se lege, n-aveau pentru ce-l reţine. Și oare nu era așa?! A rămas aici în patruzeci, nu s-a dus de la baștină nici acum, vine dintr-o familie de oameni simpli, ei bine, de oameni foarte gospodari și înstăriţi, dar, la origine, oricum, ţărani. Unde mai pui că are și un frate în armata rușilor. Iar biata Marta? Păi, ea, sărmana, a fost deja dusă undeva, unul Dumnezeu știe unde. Oare nu-i de ajuns?!

– I-o fi zis să se lepede de ea, șopti Gafiţa, clătinând dezaprobator din cap. Ce tartori! se indignă femeia, făcându-și semnul crucii. Doamne mă iartă, că-i sărbătoare mare, dar cum de-i mai ţine Dumnezeu pe faţa pământului?

Se vede că Gafiţa avea dreptate, pentru că plânsetul părintelui se înteţi, aducând mai curând a urlet înăbușit. Toţi îl priviră compătimitori. Mare jale. Mare prăpăd în toată Bucovina. Trebuie făcut ceva, că orice răbdare are o limită. E bine că parintele s-a întors. Le mai dă și el vreun sfat. Acum, firește, nu-i momentul potrivit ca, la necazul omului, să vii cu probleme din astea. Dar e și mâine o zi, și poimâine. Părintele e om cu cap pe umeri. Și cu caracter. Ăsta nu se lasă bătut cu una, cu două. I s-a aruncat lui taică-său. Și cine nu cunoaște caracterul pădurarului din Lunca Crasnei?

Filip se mai liniști, dar se vedea că nu se simte în largul lui. Ar fi dorit să rămână singur, faţă-n faţă cu propria suferinţă. Îl irita tăcerea diaconului, dinspre care pluteau atâtea semne de întrebare, și mai cu seamă privirea lui iscoditoare, pe care o simţea și prin întuneric.

N-a protestat atunci când Camil s-a oferit să-l conducă acasă, deși, în acel moment, n-ar fi vrut să rămână nicio clipă între patru ochi cu el. Au mers tăcuţi, ţinându-se la oarecare distanţă unul de celălalt. Pe lângă biserica armeanească îi opri o patrulă de noapte. Diaconul se neliniști. N-avea asupra lui niciun fel de acte, iar Filip nici nu catadicsea să le răspundă rușilor la întrebări. Stătea ca un zălud și se uita la cer. I-ar fi putut reţine cu ușurinţă. Noroc că cei doi miliţieni, care erau cam chercheliţi, păreau să fie în căutarea altui gen de distracţii în acea noapte.

Diaconul răsuflă ușurat, uitându-se cu reproș spre Filip.

– Au toată puterea, șopti protoiereul cu o notă străină în voce, iar într-o lume materială, puterea e tot.

Camil nu-i răspunse. Nu-i plăceau prea multe din cele câte se întâmplaseră azi. Parcă știa ce anume nu-i plăcea, dar alunga cu înverșunare gândul acela. Nu era posibil.

Și totuși, până-n acea zi, diaconul și-l închipuise cu totul altfel pe Filip Skawronski. Se mai întâmplase ca, în cei câţiva ani de când

lucrau împreună, între el și protoiereu să se fi iscat mici neînţelegeri. Cui nu i s-ar fi întâmplat? Părintele protoiereu nu era cheie de biserică. Avea un caracter nesuferit. Era uneori ilogic și de neînţeles, iar îndărătnicia lui l-ar fi scos la hat pe oricine. Îi plăcea să intre în conflict deschis și cu ierarhii bisericii. De cele mai multe ori, pentru niște fleacuri. Bunăoară, cu doi ani în urmă, constatase nitam-nisam, în timpul unei predici, că Hristos, spre deosebire de Zarathustra sau Moise, n-a lăsat nimic scris: „Moise a lăsat *Tora,* Zarathustra a lăsat *Avesta,* iar Hristos nu ne-a lăsat niciun cuvânt scris de mâna lui, deși trăia în vremea când Vergiliu scria *Eneida*". Surprinzător, dar publicul, care părea să asculte toate astea cu gura căscată, nu avu nicio emoţie, semn clar că nu auzise sau nu înţelesese nimic din cuvintele astea „frumoase și streine" spuse de părinte, dar el, Camil, mai nu scăpă candela din mâini. Bineînţeles, „frământările academice" ale protoiereului Skawronski au ajuns repede și la urechile mitropoliei. Era cât pe ce să fie răspopit, dar nici chiar atunci nu dădu ascultare mitropolitului, care-l îndemna să retracteze în faţa sinodului cele spuse. O ţinea una și bună că nu greșise cu nimic și că n-a făcut decât să-și exprime uimirea asupra unui fapt atât de important trecut cu vederea și de biserică, și de istorici. L-au salvat enoriașii, pentru care abilităţile scriitoricești ale Mântuitorului contau prea puțin și care, conduși de la spate de Camil, au asaltat Palatul Mitropoliei, forţându-i pe ierarhi, în cel mai adevărat sens al cuvântului, să-l lase pe păstorul lor în pace. Mitropolitul se învoise cu bucurie. Ţinea la protoiereu și-i trecea adesea cu vederea acest fel de păcate. „Marile virtuţi cresc deseori la umbra unor vicii", le spunea el cârtitorilor, celor care-i cereau înlăturarea lui Filip Skawronski din biserică.

Dar acum era altceva. Îl cunoștea prea bine pe Filip ca să nu înţeleagă că-i tăinuiește ceva. Și ce i-ar fi putut ascunde? Diaconului i se făcea rău numai la gândul ce ar fi putut sta în spatele tăcerii perturbante a protoiereului.

Trebuia să facă lumină. Pentru prima dată în viaţă nu-i putea suporta prezenţa. El a trăit întotdeauna cu cărţile pe faţă. Se legase atât de mult de Filip. Îi era ca un frate și, tocmai de aceea, nu putea suferi toate gândurile astea care-l asaltau din întuneric. Îl conduse până la apartament, îl ajută să descuie ușa, apoi plecă fără a scoate barem un cuvânt. Dar mâine, mâine sau poimâine, îi va vorbi numaidecât…

Și Filip răsuflă ușurat când închise ușa după el, deși, după arestarea Martei, revenea acasă fără nicio poftă. Ori de câte ori urca scările, în memorie îi revenea imaginea acelei seri când, deschizând ușa, găsise apartamentul cufundat într-un întuneric și-o tăcere prevestitoare de rău. Nu se știe ce anume l-a făcut să înţeleagă, din prima clipă, că s-a întâmplat ceva cumplit, ceva ireparabil. Nu vedea nimic, nu auzea nimic, dar un al șaselea simţ i-a destăinuit pe dată totul. Aprinse cu înfrigurare o lumânare și deschise cu răsuflarea întretăiată ușa bibliotecii: hârtii, cărţi și fotografii împrăștiate pe jos, sertare deschise, obiecte răsturnate. Era clar…

De atunci, nu mai avea chef de nimic. Nu putea nici dormi, nici mânca, nici chiar gândi, iar în seara asta realiză că nu mai putea nici măcar trăi. Ăsta a fost primul gând care-i veni în minte ca o fatalitate seducătoare. Înţepeni pentru câteva clipe locului, ascultându-și amuzat răsuflarea alarmată. Nu s-a temut niciodată de moarte.

„E ciudat că oamenii se tem de moarte și nu de viaţă; or, e nevoie de mult mai mult curaj pentru a trăi, decât pentru a muri. Să moară pot toţi… Și câţi știu să trăiască?”

El, bunăoară, n-a știut. Abia acum conștientiza asta. Poate pentru că nu s-a întrebat niciodată despre așa ceva? S-a ferit și el, instinctiv, ca și restul lumii, de astfel de autointerogări, considerate a fi periculoase? Acum însă îi este clar: a venit timpul plecării.

Se apropie de geam, proptindu-și privirea în cer, de parcă ar fi așteptat să-i vină de acolo un sfat, vreun semn. O aprobare? Privi cu

o mirare copilărească la chipul translucid al lunii. Martei îi plăcea luna. Poate că și dânsa se uită la cer chiar în acest moment?

Deschise geamul. Un val de aer răcoros, impregnat cu respiraţiile intense ale sfârșitului de mai, năpădi în cameră, stingând lumânarea. Dinspre cer nu venea niciun semn. Se mai uită o dată la discul ciuntit al lunii. Ar fi vrut să spună ceva, să transmită ceva prin ea…

Nu. N-a vrut să spună nimic. E o nebunie să vorbești cu luna.

Se îndepărtă de geam și intră în baie cu un pas nesigur, de parcă l-ar fi dus cineva de mână. Aprinse o altă lumânare și se opri în faţa oglinzii. Urmări cu stupefacţie vreo câteva secunde ochii acelui somnambul care-l priveau de dincolo. Acela era el?!

Simţi nevoia să plângă, dar nu putea. Era și inutil. Schiţă un zâmbet constatator. Pe undeva, regreta că nu venea nimeni: ar fi fost bine ca, în acel moment, să bată cineva la ușă… Dar nu avea cine s-o facă.

Un impuls incisiv îl mâna cu îndârjire să se grăbească, să-și înfrângă nehotărârea. Sub presiunea lui, își îndreptă degetele neascultătoare spre briciul de pe poliţă. Îl desfăcu. Nu. A fost altfel: el s-a deschis singur. Flacăra lumânării se oglindea, zvârcolindu-se ca o salamandră pe lama lui rece. O mișcare și…

„Ce-a fost asta?”

Ar fi putut jura că alături de el s-a auzit un strigăt, un ţipăt sfâșietor de copil. A fost atât de puternic și de pătrunzător, încât scăpă briciul din mână. Se uită înspăimântat la vizaviul înfricoșător din oglindă și făcu doi pași îndărăt,
rezemându-se de perete.

„Cum am putut?… Chiar de Înălţarea Domnului, eu, faţă bisericească, tată al unui copil, fiu a doi părinţi încă vii, să ma gândesc la una ca asta?!”

Deschise robinetul și-și băgă capul sub șuvoiul de apă rece. Își șterse cu mișcări repezi faţa cu șervetul ţeapăn de cânepă, evitând

cu grijă să dea ochii cu imaginea din oglindă.

„Ce stupizenie!”

Intră cu pas hotărât în bucătăre și căută o sticlă de coniac, cumpărată de Marta pentru ultimul revelion. O roti în mâini cu o privire absentă. Simţi răcoarea și jocul lichidului din ea. Nu era un amator de băuturi tari: cea care se alinta câteodată cu un pahar de coniac sau armagnac era Marta. Avea certitudinea că era doar un act de snobism, vreo deprindere apucată de la maică-sa ori de la Vanda Wolczinski, dar, în ultimele lor săptămâni împreună, începuse să-și revadă convingerile. Să fi fost el cauza?

„Ce să-i faci, nu toate căsătoriile iscate din dragoste sunt și fericite. Ba chiar dimpotrivă, cred că, de cele mai multe ori, se întâmplă contrariul. Vine-o vreme când dragostea dispare și… Și dacă-n locul ei nu-i ceva mai bun, atunci apare nefericirea. Sau ura.”

Deschise sticla, îi mirosi conţinutul, apoi își alese un pahar potrivit și-și turnă puţin. Avea un gust amărui, cu interferenţe dulcii. Îl dădu peste cap, apoi își mai turnă unul și veni în bibliotecă.

„Ura, da. Dintre toate sentimentele omenești, ea vine cel mai repede și pleacă cel mai greu.”

Se feri să aprindă lampa: lumina îi făcea rău, scotea la iveală prea multe lucruri, de regulă, inutile sau chiar nocive. Știa bine și fără lumină unde e canapeaua ori paharul.

„Dar Marta… Marta s-a măritat din dragoste ori din teribilism? M-a iubit ori am visat că mă iubește? Cel din visele ei eram eu sau vreo imagine lipsită de concreteţe?”

Își mai turnă un pahar, dându-l cu repeziciune peste cap. Constată că nu-i place deloc băutura asta. Ce-o fi găsit Marta în ea?

„Și dacă nu m-a iubit? Uneori credeam că mă urăște… Alteori aveam senzaţia că-i sunt indiferent. Nu, indiferent nu-i eram eu, ci Iuliana. Pe mine doar mă detesta. Și asta numai uneori, atunci când

cobora din visele și amintirile ei. Eu nu-i apăream doar ca prezent – eram chiar PREZENTUL. REALITATEA!”

Era cuprins de o oboseală lichefiantă, dar somnul nu-i venea nicicum. Adormi abia spre dimineaţă. Avu un somn intermitent, din pricina unor vise chinuitoare. Era un motiv ce-i revenise de câteva ori în acea noapte: diaconul Camil care se pierdea în întuneric. Îi auzea deslușit pașii. Nu-i vedea faţa, ci numai spatele lat, pe care l-ar fi recunoscut dintr-o mie. Se mistuia în noapte, fără să rostească un cuvânt, fără să privească îndărăt. Nu se întâmpla nimic altceva, dar știa exact că, din acel moment, dispărea ceva esenţial, poate chiar EL, cel de până acum. Era ceva curios și neclar: cel care pleca era Camil, dar cel care dispărea… era el.

Îl trezi telefonul. Zbârnâitul lui strident îl făcu să tresară. Deschise ochii, rătăcind cu privirea prin camera inundată de lumina amiezii.

Telefonul încetă să mai sune. Câteva clipe nu se putu dumeri de ce stă îmbrăcat în sutană, întins pe canapea alături de o sticlă goală de coniac. Făcu un efort nesigur de a se ridica, dar simţi că-i vuiește capul. Îl încerca o durere apăsătoare în tâmple. Dădu cu ochii de paharul răsturnat pe podea și-și frecă fruntea.

„Coniacul… Din pricina slujbei de Ispas…”

Se uită la ceas. Era trecut de unsprezece. Se ridică din pat, ţinându-și capul între palme. Durerea se transforma într-o stare apăsătoare, un cocteil de apatie și deznădejde.

„Cine-o fi sunat?”

Era împrăștiat și cuprins de o tulburare lăuntrică placidă.

„Nu mai are nicio importanţă. Nimic și nimeni nu mai contează…”

Privirea îi căzu pe fotografia Iulianei de pe peretele din dormitor. Se opri o clipă locului, apoi întinse mâna spre chipul radiind de fericire al fetiţei blonde, care-l privea cu o dragoste dezinvoltă.

Degetele îi lunecară peste sticla rece.

„Nimeni?! Ce gânduri nenorocite-s astea? Iuliana are importanţă! Marta are importanţă! Părinţii și fraţii mei au importanţă! Enoriașii… Altminteri, dacă nu avea nimeni nicio importanţă, l-aș fi trăsnit ieri pe individul acela în moalele capului cu primul scaun la îndemână. Era cu unul mai puţin. Muream și eu, cu siguranţă, dar era o moarte utilă. Dacă nu știu să trăiesc cu folos, măcar să fi avut abilitatea de a muri util. Dar e cazul să mor? Nu, nu! Trebuie să trăiesc! Poate nu mai am pentru CE, dar am pentru CINE!”

Făcu o baie cu apă rece, după care bău un ceai, îmbrăcă o cămașă curată și se pregăti să iasă în oraș. Chiar așa, să se plimbe prin orașul lui. La urma urmei, era un om liber, nu? Parcă așa i-a spus ieri chiar și idiotul acela de Mahov.

„Dar în privinţa puterii avea dreptate: puterea și forţa înseamnă același lucru! Cum de nu mi-am dat seama că oamenii văd lumea cu urechile! Diferenţele dintre putere și forţă le simţim doar noi, europenii, și numai din pricina amăgitoarelor subtilităţi lingvistice, moștenite de la greco-romani, iar el a fost educat în rusă, o limbă în care amândouă se definesc cu un singur cuvânt: sila.”

Înainte de a ieși, își plimbă privirea prin casă, încercând să-și amintească ceva. În momentul când duse mâna spre lacăt, cineva bătu discret la ușă. Era Perla Rubinski. Purta o bluză nouă și ea însăși parcă întinerise.

– Am sunat acum o oră de la serviciu. N-a răspuns nimeni… Și ieri am sunat, zise ea ferindu-și privirea. Am vrut să știu dacă… Totul e bine?

Ar fi vrut să se apropie de el, să-i întindă cel puţin mâna, dar fu cuprinsă de o sfială neașteptată.

– Da… Da, e bine. Vă rog… Vă rog sa intraţi.

– Dacă nu deranjez.

– O, nu. Deloc! Tocmai mă porneam… Nu, nu mă deranjaţi deloc. Chiar mă bucur.

Îl examină cu atenţie: nu se schimbase deloc în bine în cele două luni. Observă îndată că șchiopătează și că slăbise mult. Avea o privire obosită ce trăda cu prisosinţă necazurile prin care trecea.

– Mi s-a spus că aţi fost rănit și… Și că…

Se opri, înghiţind un nod. Îi venea greu să-i vorbească. Ce să-i spună ea bărbatului ăsta strivit de soartă? Cu ce-l poate ajuta? Să-i vorbească? La ce ar servi cuvintele ei?

– Așa e, zise Filip, stăpânindu-și cu greu emoţiile.

Apoi, parcă pentru a se scuti reciproc de următoarea întrebare adăugă cu vocea frântă:

– Și Marta e… E dusă. Au dus-o.

Perla dădu din cap în semn că știe.

Atâtea săptămâni s-a gândit la întâlnirea asta, și-a făcut planul discuţiei, și-a pregătit cuvintele de consolare, dar acum era completamente dezarmată. Își regreta profund vizita. O găsea banală. Făcu mașinal un pas înapoi, spre ieșire.

– O, nu, protestă energic protoiereul, trezindu-se parcă dintr-o înţepenire. E vina mea, adăugă el și râse isteric. Iertaţi-mă! Nici nu v-am poftit să intraţi. Vă ţin la ușă.

Ea se învoi în tăcere, dar fără prea mult chef.

– Nu stau mult. Eram în trecere, căută ea să-și explice apariţia, analizând cu un interes necalculat ambianța atât de familiară a salonului apartamentului Skawronski. Și Iuliana?

– E la Crasna, la părinţi.

O privi încurcat câteva secunde.

– Vă pot face un ceai?

Perla dădu din cap în semn că nu avea nimic împotrivă. Acum, așezată în acel fotoliu atât de bine cunoscut, își reconsideră regretul de care fusese cuprinsă în primele minute ale vizitei. Ba chiar găsi că era de mult cazul să treacă pe aici.

Protoiereul se întoarse peste câteva minute, aducând două ceșcuţe cu ceai de schizandră și o farfurioară cu dulceaţă de scorușe. Le așează atent pe masuţă, fără ca ridice capul.

Perla îl urmărea cu o privire tandră.

– Îmi era dor de… ceaiul ăsta, zise ea cu o notă ușor șăgalnică în voce.

El nu-i răspunse. Se așează în fotoliul de vizavi și-și înmuie buzele în ceaiul fierbinte:

– Și-acum, cu ce vă ocupaţi?

– Oh, făcu ea, luminându-se la faţă. Am o mulţime de treburi. Noile autorităţi au decis să deschidă o școală de muzică și am fost numită director. Localul e într-o fostă sinagogă dezafectată, unde se cere o reparaţie capitală. E nevoie și de învăţători… În fine…

Tăcu subit, de parcă-i pierise glasul. Își dădu seama că scăpă prea multă însufleţire în voce.

Ceasul mare de pe perete bătu de două ori.

– Nu am nicio veste de la Marta, zise el cu voce stinsă.

Își ridică ochii cenușii, cercetând-o cu o căutătură obosită și rugătoare.

Ea se cutremură sub greutatea acestei priviri. Ochii ăștia mândri și reci… Nici n-ar fi bănuit că-s capabili de așa o privire.

– Puteţi să mă ajutaţi să aflu ceva despre ea?

Ar fi putut jura că-i auzea deslușit bătăile inimii.

– Desigur. Voi încerca numaidecât să fac asta.

Au stat câteva minute în tăcere, apoi Perla se uită la ceas, ca și cum ar fi descoperit că era vremea să plece.

– Vă las.

El nu răspunse nimic.

– O să… Dacă aveţi nevoie, pot să mai trec, zise ea repede.

El clătină din cap, ca și cum ar fi vrut să zică: „Bineînţeles”, apoi se ridică, urmând-o spre ieșire.

– Știţi…, spuse el, aruncând o privire ciudată.

Ea înţepeni ca paralizată. Ce voia să-i spună? Ce să însemne surâsul ăsta sinistru?

– Eu cred… Cred că putem trece la per tu, nu?

Perla își simţi inima rotindu-se în piept ca elicea unui avion. Își duse mâna la frunte și dădu cu hotărâre afirmativ din cap:

– Da, desigur. De ce nu…

– Știţi… Știi, zise el fără să dea nicio importanţă gesturilor ei confuze, zilele astea am înţeles un lucru extraordinar. Anume extraordinar, da… Pentru mine, ca preot…

Înghiţi în sec și se uită rugător în ochii ei cu o privire de nebun, la vederea căreia femeia se retrase instinctiv.

– Forţa…, șopti el aproape fascinat, cu același zâmbet înspăimântător. Biblia nu e deloc explicită în privinţa ei. Mi-am dat seama de asta aseară… De fapt, nu contează.

Se opri brusc, ezitând parcă să spună ce-ar fi avut de zis. Amândoi se cufundară într-o tăcere inconfortabilă.

– Voiai să spui ceva, zise ea, urmărindu-l cu neliniște.

– Da, desigur. Voiam să spun… Am înţeles de unde se ia acea energie care pune în mișcare lumea. Cred c-am înţeles, adăugă el cu gura întredeschisă într-un surâs extatic: din confruntarea „forţei” cu „inteligenţa”. Până acum a câștigat doar forţa. PU-TE-REA, îi șopti el rar și apăsat. Ea stă la baza tuturor legilor naturii. Ea e: FUN-DA-MEN-TUL.

Perla îl urmărea cu un amestec de stupoare și disperare. Ochiul stâng îi zvâcnea într-un dans burlesc.

– Nu vă… Nu te înţeleg. Nu pricep nimic. Ce importanţă au toate astea?! exclamă ea speriată, facând un efort extrem pentru a-și stăpâni emoţia din voce. Te simţi bine?

Câteva secunde nu primi niciun răspuns.

– Da, bine, strecură el. Mă simt minunat. Astea-s doar așa, gânduri…

Apoi adăugă pe un ton neutru:

– De fapt, voiam să spun că putem trece la per tu.

Ea nici nu reacţionă de uluială.

– Marta…, continuă el, surprinzându-i mirarea. Nici Martei nu-i plăceau descoperirile mele filosofice. Zicea că filosofia nu-i un accesoriu ce mi se potrivește.

Un râs isteric îi transfigură pentru o clipă faţa.

– Dacă poţi afla ceva despre ea…, zise el, schimbând brusc tonul. Oricum… Sper că o să mai treci.

Ea nu răspunse nimic. Se uită nehotărâtă câteva clipe la bărbatul grotesc și straniu care încă semăna atât de mult cu ceea ce fusese până mai ieri Filip Skawronski. Pentru un moment, fu cuprinsă de un sentiment neașteptat de dezamăgire. Apoi își înfrânse șovăiala și făcu un pas spre el, privindu-l cu o tandreţe ce nu i se potrivea deloc.

– Voi face tot ce pot, fii sigur de asta, șopti ea, apropiindu-se mai mult decât s-ar fi cuvenit de faţa lui lividă.

Se opri în așteptare, dar el rămase neclintit, cu spatele proptit de perete. În lumina slabă ce pătrundea dinspre bucătărie, chipul lui părea o mască mortuară. Își mișcă vag buzele uscate, respirând greu, apoi își șterse cu o mișcare bruscă sudoarea de pe frunte, ferindu-se parcă de ceva:

– O să aștept.

XX

Trecuseră o sută de zile de la Lăsatul Secului. Venise vara. Era o amiază caldă și frumoasă de duminică, Duminica Mare.

La poarta casei Șveţ de pe Aviator Gagea, mai exact a fostei case Șveţ de pe fosta stradă Aviator Gagea, o femeie masivă ședea de dimineaţă pe un taburet de bucătărie. Când vedea un trecător, îi dădea bineţe cu un zâmbet lat, clătinându-și capul în semn de aprobare pentru orice s-ar spune. Dacă se opreau, îi întreba ce le fac copiii, cum îi mai merge doamnei sau domnului, iar dacă erau gata s-o mai asculte, atunci le spunea că ea se odihnește puţin, așteptând-o pe fiică-sa, care trebuie să vină de la liceu. Le spunea cu mândrie că e foarte bună la matematici, ceea ce-i mai rar pentru fete.

Dar nu erau mulţi cei care s-ar fi oprit să stea de vorbă cu ea. Știau deja mai toţi că-i nebună. „Grăsana cea nebună”, așa-i ziceau și locatarii de la etajul fostei ei case, care o alungau de la poartă. Sub numele ăsta începură s-o cunoască și trecătorii mai frecvenţi, care erau, în bună parte, alţii decât cei de acum trei luni. Erau însă și unii care știau că „Grăsana cea nebună” e soţia doctorului Șveţ, care, la sfârșitul lui aprilie, fusese condamnat la zece ani de lagăr cu confiscarea averii. A fost dus la tăiat păduri undeva în Republica Komi, iar soţie-sa, când au venit s-o scoată din casă, a înnebunit. Acum, în fosta casă Șveţ locuia altcineva, două familii. La etaj stătea un inginer de vreo 50 de ani cu soţia, erau veniţi din Reazan, iar la parter locuia o tânără asistentă medicală cu doi copii. Ucraineni, de prin regiunea Poltava. Tinerei femei i se făcuse milă de biata doamnă Șveţ și-i permisese să locuiască la demisol, ba chiar i-a dat și niște lucruri din casă, în schimb, locatara de la etaj, soţia inginerului, era de-a dreptul revoltată de generozitatea vecinei de la parter și încerca să găsească la sovietul orășenesc vreo „soluţie finală”:

– E nebună! Să fie dusă la un ospiciu! Iar căţeaua ei e deja mare. Trebuie să muncească, nu să se adăpostească prin curţile oamenilor, se indigna dânsa.

De fapt, Agata, fiica cea roșcată a doctorului Șveţ, lucra. Se angajase până una-alta conductor pe o rută de tramvai. Îi părea rău că-i dăduse ascultare, atunci în martie, maică-sii și nu se evacuase la Craiova împreună cu liceul. Taică-său nu se prea împotrivea, dar doamna Șveţ a vrut să-și aibă singurul copil în preajmă, mai ales că era fată. Dacă Agata ar fi insistat să plece, atunci poate că și părinţii s-ar fi urnit din loc și nu s-ar fi ajuns la acest deznodământ tragic. Acum însă aștepta zi de zi căruţa unui dascăl de prin părţile Securenilor, bunicul ei, care s-o ia pe biata maică-sa acasă, acolo de unde plecase cu 17 ani în urmă atunci când se măritase cu un doctor pistruiat din Cernăuţi. Poate că va merge acolo, la ţară, și Agata, deși ea ar fi vrut mai mult să plece la Suceava. Acolo, chiar dacă intraseră rușii, tot România rămăsese. Bătrânii se opuneau: nu se mai simţeau în puteri să înceapă totul de la capăt și nici nu voiau să-și lase gospodăria la bătrâneţe. Ce rost avea să mai plece acum când tot ce-a fost mai rău s-a întâmplat?! I-au scris răvaș că vor veni după maică-sa, iar ea, Agata, dacă vrea, poate pleca. E-n zorii vieţii. Îi va fi greu singură-singurică acolo, după hotar, o biată pribeagă printre străini, dar, cu ajutorul Domnului, își va croi drum.

„Oricum, la Cernăuţi, cu noua putere, nu mă așteaptă nimic bun.”

Așa cugeta în acea clipă Agata, care se îndrepta spre casă, venind de la biserica lui Filip. Îi aducea maică-sii
într-un pacheţel de hârtie de ziar, primele cireșe din acel an. Era Duminica Mare și trebuia s-o bucure măcar cu ceva.

La mii de kilometri de Cernăuţi, doctorul Șveţ îi da zor, lovind cu toporul în tulpina tare ca oţelul a unui brad semeţ din taigaua uralică. Făcea asta de câteva săptămâni: câte 13 ore pe zi. Și-n tot răstimpul ăsta, în mintea lui amorţită se zvârcolea ca un șarpe pe

jăratic un singur gând: ce-o fi cu Agata. La ea se gândea și acum. Mai erau și amintirile, care-l înţesau și-l sfâșiau ca o turmă de bestii infernale: amintiri despre copil, despre casă, despre toţi cei care i-au fost dragi. Și nu le putea nicidecum alunga. Când începeau să vină, năvăleau în valuri potopitoare, dinspre cele mai îndepărtate unghere ale vieţii, dinspre cele mai frumoase clipe trăite cândva. Se furișau ca niște șacali chiar și-n puţinele ore de somn, necăjindu-l, spulberându-i orice iluzie de liniște, înghiţind cu o voracitate satanică orice umbră vagă de speranţă. Numai moartea l-ar fi putut scăpa de calvarul ăsta. Știa că va muri aici și nu se temea de asta: după ce cunoști prea multe ipostaze ale vieţii, moartea îţi apare într-o altă lumină. La Inta[99] nu moartea, ci viaţa purta veșminte negre.

Aici, la Inta, era de mult trecut de amiază, dar soarele nu se arătase deloc, după cum n-o făcuse nici în zilele precedente. De vreo săptămână nu mai era nici zi, nici noapte, ci doar o seară fără de sfârșit, udată de o ploaie rece, mocănească. După opt ore de lucru necontenit, oamenii nu-și mai simţeau mădularele, dar chiar și așa se considerau mai norocoși decât alţi zeci de mii de deţinuţi care aveau neșansa să lucreze la minele de cărbune. Colegii doctorului Șveţ se cutremurau înfioraţi numai gândindu-se la ce-i așteaptă după finisarea tuturor construcţiilor din orășelul minier. Calea ferată era deja terminată și multe brigăzi de deţinuţi care lucraseră până nu demult lă tăiatul pădurii au și fost repartizate în mine. Unii au și murit. Se zvonea că, zilnic, în minele de la Inta ar pieri cam 100 de deţinuţi: unii de extenuare, alţii de tuberculoză, dar cei mai mulţi din pricina tifosului.

Era murat până la piele. Pe faţa lui pistruiată curgeau șiroaie nestăvilite de sudoare, care se contopeau cu stropii de ploaie și cu lacrimile sărate, slobozite pe neobservate de ochii injectaţi. Lovea cu o nebănuită putere în trupul viguros al bradului, de parcă ar fi dat nu în ceva, ci în cineva, într-un cineva fără suflet, fără milă, fară simţ.

– Să se aleagă din ţara voastră ceea ce s-a ales din casa mea! Să vă bucuraţi de victoria voastră cum m-am putut bucura eu de copilul meu! blestema abia auzit, dar din adâncurile inimii doctorul.

Păcat greu blestemul în zi de Duminica Mare, dar se zice că se-mplinește numaidecât. Și de la asta îi era oarecum mai ușor. Parcă și lucra mai cu spor.

Locatarii cantonului forestier de lângă Crasna se îndreptau spre foișorul din curte pentru cina de sărbătoare, că doar e Duminica Mare și ei sunt ortodocși evlavioși. Mătușa Chilina tăia felii plăcintele fierbinţi, așezându-le în grămezi mari pe două talgere de lemn. Mirosuri calde de pâine coaptă și plăcinte se răspândeau în bătaia vântului prin toată curtea. Dar și mai tare mirosea schizandra. Tocmai înflorise, acoperind întregul foișor cu petale mărunte, albe și lucioase ca de ceară. Aveau un iz puternic și condimentat de lămâie și scorţișoară. Miroseau până și frunzele, care răspândeau aroma lor răcoroasă prin toată curtea la primele adieri de vânt.

„În alte primăveri, Marta le culegea pentru ceai”, suspină mătușa Chilina, adulmecând „mireasma asta împărătească”.

Ideea de a îmbrăca foișorul din curte cu liane de schizandră a fost a Martei. Ea a și adus de la grădina botanică în cea dintâi primăvară a căsniciei ei cu Filip planta asta ciudată și străină ca și dânsa, sădind-o în curtea cantonului.

Anul ăsta înflorise pentru prima dată. Bătrâna știa că prima floricică se desfăcuse chiar în zorii Duminicii Mari.

„Atâta a vrut și Marta s-o vadă înflorită!”

Pe masa din lemn de brad nestrujit erau tacâmuri pentru cinci persoane: Marfina cu Arhip, mătușa Chilina cu moș Chiril și micuţa Iuliana, care acum se stabilise cu traiul la bunici. N-au vrut s-o lase cu taică-său la oraș. Cine să-i poarte acolo de grijă?

Era o fetiţă cumincioară și deșteaptă, dar cam singuratică și tristă pentru vârsta ei. Vorbea bine, învăţase pe dinafară chiar și

Somnoroase păsărele, pe care o recita cu multă implicare emoţională la solicitarea mătușii Chilina. Se ţinea toată vremea din urma bătrânei. Cu ea și vorbea. De faţă cu ceilalţi se clătina jenată și zâmbea cumva rugător, strângân-du-și guriţa pungă. Se schimba doar când venea Filip: îi alerga, împiedicându-se de bucurie, în întâmpinare și-l striga cu voce de clopoţel. Despre Marta nu pomenea niciodată și toţi ai cantonului credeau că a și uitat-o, dar Chilina, care urmărea cu luare-aminte ce face copilul, știa că nu-i așa. O zări de câteva ori alergând spre un cuier pentru haine din verandă. Venea acolo și privea uitată la ceva cu o durere tulburătoare în ochi. Într-o dimineaţă, se furișă după ușa de la bucătărie să vadă ce face: știa ea că are copilul o taină. Fetiţa veni, privi o clipă la hainele atârnate pe cuier, își scărpină cârlionţii aurii, apoi întinse mânuţa și netezi cu jale halatul pe care-l purtase cândva Marta, murmurând încet, chemător: „ma-ma”…

Deși era zi liberă, Perla Leibovna Rubinskaia nu avea când sta acasă. Peste 24 de zile, cu ocazia celei de-a patra aniversări a alipirii Basarabiei și Bucovinei de Nord la Uniunea Sovietică, în oraș va fi deschisă o nouă școală de muzică. Era mult de lucru. Trebuia pregătit și un mic concert festiv, și instrumente erau de adunat, și pereţii trebuiau înfrumuseţaţi cu portretele marilor compozitori. Cu instrumentele era mai ușor. Din astea se găseau destule printre lucrurile confiscate din casele fugarilor sau ale dușmanilor poporului. Își făcea griji doar de reparaţie. Șeful secţiei orășenești de învăţământ i-a spus foarte răspicat că acţiunea trebuie organizată „la nivel”. E, de fapt, pentru prima dată când la Cernăuţi va fi sărbătorită ziua de 28 iunie, și deschiderea școlii de muzică ocupa un loc aparte în agenda festivităţilor. Oaspetele de onoare al evenimentului va fi primul secretar al comitetului regional de partid: tovarășul Zlenko în persoană! Froiko a atenționat-o, spunându-i că tovarășul Zlenko e un om foarte „principial”:

– Nu tolerează lucruri făcute a lehamite.

Așa că Perla urmărea personal cum decurg lucrările de renovare în clădirea școlii, ba chiar uneori intervenea în ajutorul femeilor. Azi, muncitoarele erau cam nărăvașe. Se uitau la ea chiorâș, bolborosind ceva fără întrerupere și căutând tot felul de pretexte pentru a chiuli. Nu le recunoștea! Nu putea înţelege ce se întâmplă, până când una dintre femei, o ucraineancă durdulie ce scăldase toată ziua o perie de paie într-o căldare cu var, i-a zis-o pe șleau:

– Mai așteaptă și mătăluţă oleacă, *pani*[100] directoare, măcar până o să iasă popa din biserică, după slujbă, că numai păgânii dau cu var de Duminica Mare.

– Da chiar așa, ziseră într-un glas celelate femei, lăsând fără ocolișuri mâinile în jos și instrumentele de lucru la o parte.

N-a putut face nimic. I-a smuls femeii peria din mână și a început să dea cu var chiar ea. Se zice că exemplul personal însufleţește cel mai bine. Asta i-a spus și tovarășa inspectoare, care tocmai trecuse pe la șantier, dar, în cazul dat, aceste șiretlicuri psihologice n-au ținut. Muncitoarele au chiulit cu aceeași dezinvoltură mai departe, râzând pe înfundate de ţăcănita asta de directoare.

Întâmplarea o scoase din sărite, dar își reveni repede:

„Las’ că vă arăt eu vouă. Serbaţi, ţărănoaicelor, serbaţi! Mâine, câteva dintre voi vor fi scoase ca găinile din coteţ și încărcate prin vagoane. O să am eu grijă de asta. Gogoșica aia guralivă va fi prima. Și-apoi vom mai vedea. O să mă rugaţi să vă dau de lucru și-n noaptea de Paști.”

Dar nu muncitoarele o preocupau cu adevărat pe Perla Leibovna și nici măcar faptul dacă tencuiala proaspătă va reuși să se usuce conform planului prezentat de tovarășa inspectoare, ci Filip, pe care a promis să-l viziteze mai spre seară. În ultima săptămână, trecea zilnic pe la el. În primele zile căuta diverse pretexte: că nu arăta prea bine în seara precedentă și-și făcuse griji pentru starea lui,

apoi, că obţinuse o raţie suplimentară de pâine, ori că cineva-i dăruise niște săpun de rufe și s-a gândit că poate are nevoie.

Nu se înșelase: avea nevoie. Și atunci se oferi să-l ajute la spălatul rufelor, tot așa cum o făcuse altădată, doar că fără plată. Apoi îl ajută să le și calce. În numai câteva zile, redeveni un element firesc și indispensabil al cotidianului lui. I-a promis că va veni și azi.

Dimineaţa trecuse pe la ei Froiko Rubinski. A adus-o cu mașina până la serviciu. A întrebat-o cum îi merg treburile, cum se împacă cu tovarășa inspectoare, iar la despărţire i-a dat un plic plumburiu și i-a zis:

– Știu c-o să-l vezi și azi pe preotul acela… Te privește…

Perla roși.

– E de la nevastă-sa, continuă el, uitându-se la plic. A ajuns azi dimineaţa. Poșta de genul ăsta trece întâi pe la noi și se poate rătăci lesne pentru mai multe săptămâni prin vreun birou de control. Am rugat băieţii s-o verifice neîntârziat. Nimic special.

După o pauză scurtă, dar jenantă, adăugă:

– Cred c-o așteaptă. Să i-o dai.

Bineînţeles, n-a putut răbda până seara. S-a dus la Filip chiar atunci, ca pe aripile vântului, dar când a ajuns în faţa ușii apartamentului Skawronski, n-a avut curajul să intre. A stat vreo două minute pe palier, cuprinsă de îndoieli, apoi a coborât la parter și a aruncat scrisoarea în cutia poștală.

Era mai bine așa. N-ar fi putut să-l vadă… Și, probabil… nici el n-ar fi vrut ca ea să fie de faţă. Asta o durea cel mai mult…

„Oare a citit-o deja?”, căuta ea să ghicească.

Era curioasă să știe ce i-a scris Marta, deși, atunci când alergase într-un suflet la el, nici nu-i trecuse prin gând să deschidă plicul. Voia să-l prindă acasă. Să-i aducă știrea. Să fie ea cea care i-a adus-o! Abia mai târziu se surprinse asupra gândului că ar fi vrut să citească scrisoarea. Acum se întreba dacă e bine să-i spună că ea a fost cea care i-a adus-o ori nu. Își imagina diferite scenarii de

conversaţii, dar, până la urmă, renunță la toate. Era mai bine să nu spună nimic, ci doar să dea subtil, cât se poate de indirect, de înţeles că ei îi datorează această scrisoare primită atât de devreme.

Va trece pe la el și azi. Dacă n-ar trece, ar fi un semn nepotrivit. Și-ar da seama imediat de ce n-a trecut. Ba chiar ar putea s-o suspecteze că a citit răvașul! Se cutremură la gândul ăsta, revoltându-se pentru faptul că Filip ar fi în stare să creadă așa ceva despre dânsa.

Știa că, fiind o mare sărbătoare creștină, Filip se va reţine la biserică. Dar seara…

Atât doar că era duminică și, dacă-n alte zile se putea lesne ascunde după pretextele oferite de tot felul de treburi casnice, azi nu prea știa ce-ar fi putut face în compania unui preot solitar tocmai venit de la liturghie. Adica știa, dar nu… Nici nu cuteza să dezvolte acest gând.

„O să-i propun să facem ordine în bibliotecă!”

Își zicea de mult că în cărţile alea era nevoie de o sistematizare, dar biblioteca era în sfera de influenţă aproape exclusivă a Martei. Acum însă ar putea să aplice acele îmbunătăţiri. Unde mai pui că unele dintre cărţile adunate acolo ar trebui puse în locuri mai dosite, dacă nu chiar înlăturate. Chiar ieri tresărise când, privind distrată titlurile de pe unul dintre rafturi, dăduse cu ochii de *Der Geist des Faschismus.*[101] Se grăbise să-l treacă în spatele altor cărţi, deși nici acolo nu-i era locul.

„Au vreo două mii de cărţi. Toate trebuie verificate, apoi așezate cum se cuvine. Așa e! Treaba asta s-ar putea să ne ia chiar câteva duminici”, conchise satisfăcută Perla Leibovna, pipăind cu degetul tencuiala umedă din încăperea care, în curând, avea să fie cabinetul ei.

Sonia era, în acea zi, în Kamianeţ-Podilskîi ei natal. Nici nu-i venea să creadă! După patruzeci și unu de ani! Tabăra pionierească ce purta numele eroului revoluţionar Kudrin a invitat-o la

deschiderea sezonului 1944 pe ea – „cunoscuta revoluţionară” Sonia Zaharovna Rubinskaia, „membră a legendarului grup Kudrin”. Cu câteva săptămâni mai devreme, în ziarul republican pentru pionieri, nepoata acestei neînfricate luptătoare, Greta Savcenko, scrisese cu mândrie un articol despre bunica ei. Însăși Sonia Zaharovna n-ar fi suflat nimănui nicio vorbă despre „faptele ei vitejești”. E modestă, cum se și cuvine unei adevărate comuniste. Părea chiar surprinsă să audă din gura directoarei taberei pionierești că toate câte le făcuse ea pe atunci cu Paşka erau acţiuni ce meritau a fi înscrise cu litere de aur în istoria mișcării revoluţionare.

– Iar acum, copii, o invităm pe neînfricata luptătoare pentru dezrobirea proletariatului, Sonia Zaharovna Rubinskaia, să ne vorbească despre acele vremuri eroice, martor și făuritor al cărora a fost și dumneaei.

Pionierii ascultau cu gurile căscate, expuși atacurilor neîncetate ale ţânţarilor ce veneau în pâlcuri bine închegate dinspre Smotrici, isprăvile din tinereţe ale acestei grăsulene. Despre însuși Kudrin nu le-a prea vorbit, dar despre „un alt membru marcant al grupului”, care era „inima și sufletul companiei”, și anume despre Paşka Podgornâi, zis *Zveriok*,[102] aflară multe, atât de multe, încât instructoarele de pionieri se întrebau alarmate dacă era potrivit ca tânăra generaţie să aibă chiar informaţii exhaustive despre toate îndeletnicirile și calităţile acestui „erou”.

Greta Savcenko se întorcea acasă de la comitetul orășenesc al komsomolului, privind cu mândrie la carnetul de komsomolist. Azi a fost admisă în rândurile tineretului leninist. I-au pus tot felul de întrebări despre cum a fost viaţa în perioada ocupaţiei burghezo-moșierești române, despre suferinţele poporului truditor, despre cum va arăta lumea în comunism… Ei, aici ea a fost neîntrecută. Le-a povestit cuvânt cu cuvânt tot ce auzise în ultimele săptămâni de la unchiul Froiko: că toate lumea va fi școlită, toţi vor fi prieteni, nu vor mai fi nici războaie și nici hoţi, fiecare casă va avea un doctor;

dar bolile vor dispărea, bani vor fi câţi vrei, dar de ei nu va avea nimeni nevoie, pentru că vânzătoarele îţi vor da, oricum, tot ce-ţi poftește inima, că toate hârburile astea din centrul orașului vor fi dărâmate și-n locul lor vor fi ridicate case noi, luminoase, înalte, frumoase… Toate una ca una.

„Un lucru e rău, se gândea acum Greta, ronţăind cu înfrigurare niște seminţe, că-n casele astea, zice unchiul Froiko, nu vor mai fi sobe. Va fi ca și cum doar o sobă pentru tot orașul.”

Pe asta ea o înţelegea mai puţin: „Sobele le-ar fi putut lăsa, e mai omenește parcă să ai soba ta”.

Leibo stătea cufundat în gânduri pe oslonul din faţa casei, cu Biblia împrumutată de la moș Avrian pe braţe. Nu mai pusese mâna pe Sfânta Scriptură de când era copil. Trecuse o viaţă de om de când micul Leibo asculta cu gura căscată istoria alungării lui Adam și Eva din Eden, povestea cutremurătoare a lui Cain și Abel sau întâmplările din casa lui Lot, povestite cu mult har si imaginaţie de rebe Menahem. Acum, recitind Cartea Facerii, își aducea aminte fiecare detaliu al acelor zile. Își aminti deslușit până și intonaţia rabinului: „Avraam a născut pe Isaac, Isaac a născut pe Iacov, Iacov a născut pe Iuda și pe fraţii lui…”.

Cartea Facerii i se păru prea lunga și-n plus, în linii mari, știa despre ce-i vorba, așa că se opri la cea a Esterei. Citise cu răsuflarea întretăiată povestea vieţii Esterei, soţia lui Artaxerxe, regele Persiei; și pe cea a faptelor demne de toată lauda ale lui Mardoheu Iudeul.

Uite așa. Aproape că-și trăise viaţa, dar nu citise niciodată până la capat măcar o singură carte din Biblie! Cunoștea pe dinafară lucrarea lui Engels despre provenienţa familiei, a proprietăţii private și a statului, dar habar nu avuse că Purim, sărbătoarea pe care o aștepta cândva atât de mult micul Leibo, se trage din istoria descrisă în Cartea Esterei.

Ultimii ani aduseseră prea multe schimbări în viaţa lui: se născuse evreu, crescuse german, trăise ca internaţionalist

comunist… Apoi începu un reflux intempestiv. Într-o zi i s-a spus că el, născut într-o familie de rit mozaic, nu avea cum să fie neamţ, chiar dacă vorbea germana mai bine decât toţi ţăranii din cele două Hute. Așa redevenise evreu. Un comunist evreu. În starea asta îl găsise prima venire a sovieticilor la Cernăuţi.

Ceva însă nu mergea. Noul regim privise cu suspiciune carnetul lui de membru al Partidului Comunist Român, făcându-l să aștepte luni bune primirea în rândurile PCUS. Ba-l mai invitase și pe la NKVD. Astfel, fără să-și dea seama, devenise un evreu comunist.

La prima vedere, s-ar părea că între un comunist evreu și un evreu comunist nu e nicio diferenţă, dar gramatica nu-i matematică, și schimbarea locului „factorilor” modifică puţin și rezultatul.

Mai dăunăzi află că mai mulţi evrei dintre cei care scăpaseră ca prin urechile acului în patruzeci și unu au fost culeși noaptea de NKVD, urcaţi în tren și transportaţi spre răsărit… Anume. Spre răsărit… Așa cum se întâmplase și-atunci, în toamna aia sinistră din patruzeci și unu…

A umblat năucit trei zile-n șir, iar azi, când rămase singur acasă, strânse cu mâna tremurândă toate cărţile lui Marx, Engels și Lenin, păstrate cu sfinţenie zeci de ani, în pofida tuturor pericolelor… Le aruncă în cuptorașul din grădină. Privi cu ochii înlăcrimaţi cum para focului mânca una după alta foile îngălbenite de vreme. Așteptă până se convinse că flăcările au devorat ultima pagină, după care se îndreptă cu pas domol spre casa lui Avrian lipoveanul.

– Avriane, nu mi-i împrumuta Biblia ta pentru o vreme? zise el cu ochii aţintiţi în prag. Vreau să citesc Tora.[103]

Lipoveanul îl privi bănuitor, apoi zise glumeţ, mângâin-du-și chelia lucitoare:

– Vrei să citești la bătrâneţe Biblia? Să ţi-o imprumut, zici? He-he, mă Leibo, cum să ţi-o împrumut, mă? E cartea voastră, adăugă el, aducându-i repejor un tom gros cu coperta neagră, cam slinoasă.

Îl privi ștrengărește cu ochii lui mici și căprui și-i zise:

– Fii atent, Leibo, să nu treci și la Noul Testament. Ce-i acolo ne privește numai pe noi, creștinii.

Din acea zi, Leibo Rubinski rămase numai evreu.

Nicu Hodobenchea nu mai exista. Dispăruse exact așa cum, cu un sfert de veac mai devreme, se întâmplase cu Nikolaus Hodobenck, un tânăr demobilizat din armata lipsită de glorie a ultimului împărat al Austriei. În locul lor acum era Mykola Axentievici Hudobenko, cetăţean sovietic cu toate actele în regulă. La 1 iunie, tovarășul Hudobenko a fost numit director adjunct la casa de deservire socială, care se va deschide festiv la 28 iunie, cu prilejul sărbătoririi celei de-a patra aniversări a revenirii nordului Bucovinei la trupul Ucrainei Sovietice. Chiar în aceeași zi, el va împlini 45 de ani. Ce coincidenţă frumoasă! Așa a spus și tovarășa Gaiman, de la executivul orășenesc.

Este extraordinară această tovarășă, venită tocmai din Baku. Micuţă, uscăţică, pierdută parcă în costumașul pătrăţos de postav brun, dar câtă energie, cât devotament cauzei, câtă sârguinţă în tot ce face! Să te tot miri de ea. Se pare că e fată bătrână. Așa se întâmplă cu multe tovarășe prea dedicate unor cauze nobile, constată Mykola Axentievici, care aștepta la o coadă fără de capăt să-și vadă odată schimbată o cartelă vineţie de carton pe trei sferturi de pâine maronie.

De fapt, nici lui în viaţa personală lucrurile nu-i merg la fel de bine ca în activitatea profesională sau pe tărâmul activităţilor obștești. Soţie-sa bocește necontenit după maică-sa și frate-său, recent arestaţi de NKVD. Dânsa suspectează faptul că autorul denunţului care ar fi putut servi drept temei pentru arestarea apropiaţilor ei ar fi fost chiar el…

Va trebui să facă ceva… Patru copii, desigur… Dar nici așa nu mai poate continua. Sunt situaţii când nu mai contează nici rudele, nici prietenii. E vorba de astfel de valori sublime cum ar fi datoria

de cetăţean. Așa i-a spus chiar Flora Lvovna Gaiman, atunci când a aflat despre fapta lui.

„Ah, această tovarășă Gaiman…”, se gândi el incitat, verificând ceva cu un chef foarte moderat prin buzunarele pantalonilor.

Eucaprinia Samborska a fost împușcată într-o temniță a NKVD chiar în noaptea de Paști, pentru că „tulburase liniștea”, intonând un imn pascal împreună cu alți deținuți din celulă.

Iolanta Filigger fusese expediată într-un lagăr din regiunea Perm, la care însă n-a ajuns niciodată. A murit în tren. A stat tăcută timp de două zile, ghemuită într-un ungher al marfarului încărcat peste poate cu nefericiţi ca și dânsa. Privea cu neîncredere la toată lumea, ca un căţeluș speriat. Nu mâncase nimic, nu băuse nimic, nu schimbase cu nimeni o vorbă. Nu s-a clintit o dată din loc, iar a treia zi dimineaţa, vecinii din vagon constatară că e moartă…

Amanda Iosif îi dădea zor cu andrelele, așezată pe un scaun în una din sălile pustii ale muzeului Brukenthal. Ironia soartei. Ajunsese supraveghetoare de sală în palatul străbunicilor ei pe linie maternă. Nu era prea multă lume dornică să vadă comorile celui mai mare muzeu al României de la acea vreme, așa că avea tot timpul la dispoziţie și pentru a depăna amintiri, și pentru a lucra un ornament mai fin. Avea un salariu foarte modest, dar, până la urmă, ieșea din situaţie cu croitul și croșetatul. Era o meșteriţă dibace și făcea lucruri iscusite. Altădată din plăcere, acum din necesitate.

Din păcate, domnul Iosif nu lucra nicăieri, ba se mai și împrietenise pe neașteptate cu paharul. I se propusese un loc de profesor într-un liceu german din Sibiu, dar el refuză supărat oferta rudei Amandei:

– E înjositor! exclamă el. E scandalos! Ce ofensă! Un profesor universitar de talia mea! Cu publicaţii în trei ţări! Să ajung un simplu profesor de liceu…

Așa că, până la urmă, cea care trebui să întreţină casa fu Amanda.

Ce să-i faci? „Domnii” ieșiţi din „lumea simplă” suportă uneori mai greu „căderea” la condiţia de „om simplu” decât „domnii din domni”.

Vanda Wolczinski avea de trei zile un nepoţel. Ajunsese cu bine în Portugalia. Ginerele ei, un tânăr măsliniu cu privire de dihore, îi găsi o casă frumoasă de ţară, cu opt hectare de vie, așezată într-un loc retras de pe coasta dintre Setubal și Sines, chiar pe malul oceanului. De câte ori venea la Setubal, trecea pe la poștă să verifice dacă nu a primit vreo scrisoare. Aștepta de mai multă vreme o scrisoare din Argentina. Avea acolo o nepoată de la vară, proaspăt stabilită. Erau deja mai bine de două luni de când trebuia să se fi pornit din Cernăuţi într-acolo. Cine știe, poate scrisoarea ei s-a pierdut sau poate că, prinși cu treburile acomodării pe loc nou, încă n-au apucat să-i scrie.

Vanda, în schimb, i-a scris mai multe scrisori, pe care le-a și pus în plicuri, dar nu-i știe încă adresa și nu le poate expedia. I-a povestit atâtea lucruri în cele șapte scrisori! Despre cum s-a despărţit de Bucovina, despre cum a plecat din România, despre peripeţiile din Istanbul, despre călătoria pe mare, despre Aneta și, desigur, despre noua ei casă și despre plaja asta nemaipomenit de largă și pustie, acoperită cu granule mari de nisip roz.

Respectiva nepoată a Vandei Wolczinski era o îndrăgostită de mare. „O romantică incurabilă, Marta. Nu seamănă deloc cu maică-sa”, mai constată o dată Vanda, privind cu dragoste la tânăra chipeșă cu părul des, lăsat peste umeri, care o urmărea veselă din acel trecut aproape ireal surprins într-o fotografie de familie.

XXI

Slujba de Duminica Mare din anul 1944 a fost ultima la care Filip a fost asistat de Camil. Cu două zile mai devreme, fără a i se uita în ochi, diaconul l-a anunţat că se mută la o altă parohie. N-a spus de ce. Nici Filip n-a avut curajul să-l întrebe: nu era deloc meșter în ale actoriei. Strecură un „cum ţi-e voia” abia deslușit și se grăbi să dispară din preajma fostului prieten.

După încheierea slujbei, curtea bisericii forfotea de lume. Enoriașii făcuseră un praznic, care era și un fel de masă de rămas-bun pentru diacon și soţia lui. Oamenii au fost darnici și au adus tot ce aveau mai bun, întinzând o masă frumoasă și neînchipuit de bogată pentru acele vremuri. Gafiţa se ocupa cu multă sârguință și tragere de inimă de ultimele aranjamente. Femeie tare vrednică, dăscăliţa. Ca și diaconul Camil, pe care enoriașii îl îndrăgiseră mult. Tocmai de asta, pentru cei mai mulţi dintre ei, noutatea veni din senin.

– Oare ce s-o fi întâmplat? se întrebau nedumeriţi oamenii.

– O fi găsit dascălul un loc mai bun? Poate că-i luat undeva preot?

– E vreo mișcare a noii puteri, care a vrut să-l separe de părintele protoiereu, ca să-i slăbească parohia, afirmau alţii.

Prea puţini erau cei care observaseră înstrăinarea ce se strecurase între protoiereu și diacon, dar chiar și ei puneau asta pe seama plecării lui Camil. Acum, trebuiau să-și caute un dascăl nou. Nu era un lucru ușor. Majoritatea clericilor se evacuaseră în România. Unele parohii rămăseseră și fără preoţi, și fără diaconi.

Părintele protoiereu nu putea să lipsească de la praznic, deși se vedea de la o poștă că petrecerea nu-i prea ticnea. Nu regreta deloc plecarea lui Camil, așa cum credea mai toată lumea, care punea indispoziţia părintelui pe seama despărţirii lor. Gestul diaconului îl durea doar. Și-l irita. Îl răneau până la insuportabil privirile lui

bănuitoare, tăcerea încărcată de înţelesuri. De asta în ultima vreme se și ferea de el. Mai bine zis, se evitau reciproc și făceau asta cu multă îndemânare.

Cele câteva ore cât a durat petrecerea, Filip a stat ca pe ace. Se temea să nu-l trădeze sentimentele, dar mai ales îi era frică să nu spună ceva Camil: îi fugea inima în călcâie ori de câte ori taciturnul diacon deschidea gura. Cea care destindea atmosfera era dăscăliţa. Tânguielile și flecăreala ei au umplut cu prisosinţă spaţiul fonic al petrecerii, camuflând golul creat de tăcerea grăitoare a diaconului și protoiereului. Dăscăliţa le-a vorbit celor adunaţi și despre noua lor parohie, o biserică foarte veche, de lemn, rămasă și fără preot, și fără diacon. Nu era departe de aici, așa că se vor revedea, cu siguranţă. Îi va aștepta pe toţi cu mare drag, chiar dacă bisericuţa lor nu-i așa de încăpătoare și frumoasă ca cea a părintelui Skawronski. Apoi l-a bocit pe Filip și chiar pe „biata Marta”, pe care, în treacăt fie spus, n-o prea înghiţise până acum. Îi pregăti protoiereului la despărţire o desagă cu merinde și-i plânse pe umăr de parcă ar fi plecat nu la o parohie vecină, ci la capătul lumii.

Filip se despărţi de Camil cu o răceală stânjenitoare: doar o strângere scurtă de mână. Niciun cuvânt, nicio privire. Tăcerea asta ar fi spus mai mult decât orice discurs, dar umbrele serii au ferit-o de ochi străini.

Se răsuci încet pe călcâie, fără a privi în urmă, spre lumea care mai rămânea așezată la masa din ogradă, și porni grăbit spre casă, săltând nervos desaga cu bucate de la praznic. Acum își făcea singur demâncare, așa că pomana dăscăliţei îl va scuti pentru o seară de efortul de a găti. Nu era chiar un bucătar iscusit, dar anumite bucate, cum ar fi borșul ucrainean, îi reușeau destul de bine. La dereticat și la spălatul rufelor îl ajuta Perla. Își propusese serviciile și Gafiţa, dar, din pricina noilor lui relaţii cu Camil, se văzu silit să-i respingă oferta, așa că, acum, Perla Rubinski trecea zilnic pe la apartamentul de pe Iancu Flondor. E adevărat că se simţea

incomodat de generozitatea ei puţin cam agasantă și uneori nu știa cum să procedeze. Îi oferi bani, dar ea refuză categoric, ba chiar se arătă vexată. I-a zis că tot ce face pentru el e din pură plăcere.

Fără să-și dea seama, protoiereul se apropia tot mai mult de ea. Nu din cauza că i-ar fi plăcut ca femeie, cu toate că, pentru anii ei, Perla Rubinski nu era de lepădat: avea o siluetă de invidiat, o pereche de sâni bine sculptaţi, un gât foarte feminin și un ten proaspăt și sănătos. Aceste detalii nu-i scăpaseră nici mai înainte, dar abia acum le remarcase într-un fel anume. Poate pentru că nu se uitase la ea niciodată cu ochii unui bărbat? Uimitor, dar nici Marta n-o trata cu acea temere instinctivă a soţiei ce-și vede soţul în preajma unei surse de ispite. Dar iată că, de la o vreme, el aștepta în fiecare seară ora când îi va suna la ușă. Doar din pricina acelui trecut comun? Doar pentru că era pentru el un fel de punte mnemonică spre acele vremuri când era alături Marta?

„Poate că și Perla e cuprinsă de aceleași nostalgii? se gândea el, deși avea un sentiment tot mai clar că e vorba de altceva. De unde i-o fi venit lui Mahov ideea aia năstrușnică s-o iau de nevastă?”

O strânsoare de fier îi cuprinse pieptul de cum își aminti de individul ăla sordid. S-au întâlnit din nou alaltăieri seara, la numai câteva ore după ce Camil i-a zis că-și schimbă parohia. Filip i-a prezentat prima notă informativă, în care „era rugat” să se refere la unele cunoștinţe de-ale sale, inclusiv la diacon și la alte feţe bisericești rămase în oraș sau în fostul judeţ Cernăuţi. Nu încăpea îndoială, părintele a fost cât se poate de moderat în tot ce-a scris, dar…

Se simţi înfiorător de umilit. Azi dimineaţa i-a fost rușine să se uite în ochii Gafiţei și ai paracliserului. Apoi și Camil… Nu mai avea îndoieli în privinţa faptului că bănuielile diaconului căpătaseră greutatea unei convingeri.

„Încă din seara de Ispas, după ce semnasem hârtia aia, diaconul mă urmărea cu o privire ciudată. Cum de-a înţeles? Ce anume m-a

trădat?”

Amintirile despre Camil îl chinuiau cumplit și-n același timp îl enervau la culme: „Dac-ar ști prin ce trec… Dacă ar cunoaște ce răspundere îmi asum atunci când îl menajez atâta în raport… E nedrept să creadă ceva rău despre mine”.

Privi cu reproș spre torbiţa primită de la Gafiţa. Se simţi și mai prost. Avea sentimentul că-i pălmuit public, că acele alivenci învelite cu grijă de mâinile dăscăliţei într-un șervet de cânepă, l-ar acuza în gura mare de faţă cu toţi trecătorii: „Soţia lui Camil îţi poartă, cu vrednicie creștinească, de grijă, iar tu, ca un Iuda, scrii rapoarte la securitate despre diacon”. Îi venea să arunce pe jos acea pomană cu miros cald și ademenitor.

„Voi face o pomană familiei Rubinski. O voi bucura diseară pe Perla. Sunt câteva suflete în casă…”

Se opri în loc, de parcă ar fi cântărit această idee, apoi coti mașinal pe strada Petrovici, la capătul căreia se vedea silueta bisericii armeano-catolice.

Era o seara uscată și neobișnuit de caldă pentru un început de iunie. Puful de plop plutea alene prin văzduhul toropit al amurgului. Aveai senzaţia că pereţii caselor emanau căldură ca niște sobe înfierbântate. Protoiereul pipăi din curiozitate tencuiala unei clădiri, dar privirea îi lunecă spre colţ, unde cineva acoperise cu vopsea ruginie plăcuţa pe care era indicat numele românesc al străzii și scrisese alături, direct pe perete, cu litere mari și lăbărţate: „ul. M. Lomonosova”[104] .

Încercă să-și amintească cine a fost acest Lomonosov.

„Auzisem ceva de el. La liceu, sau la facultate? Se pare că era scriitor. Un scriitor rus. O fi avut ceva cu Cernăuţiul?”

Ridică nedumerit din umeri și porni agale la deal. Nu avea niciun chef să ajungă prea repede acasă. Ar mai fi stat la biserică, dar…

„Perla va veni mai târziu”, constată el pentru sine și tot atunci observă că ușa bisericii armeano-catolice e deschisă. Nu se știe de ce, fu intrigat să constate asta. Se cunoștea cu preotul armean de pe când era doctorand. Locuise în gazdă la o mătușă de-a acestuia, doamna Miroyan, ea însăși soţie de preot, dar nu-l văzuse de multă vreme. Erau simple cunoștinţe, nimic mai mult. Armeanul era cu numai câţiva ani mai în vârstă decât el, deși lăsa impresia că era bătrân. Făcea parte din acea categorie de oameni, întâlnită frecvent printre preoţi și universitari, care parcă niciodată n-ar fi fost cu adevărat tineri. Un tip foarte inteligent, de altfel. Se spunea că era cel mai bun cunoscător de aramaică din România. Se pare că și doctoratul și-l luase în filologie clasică.

Încercă să-și amintească când schimbase ultima oară o vorbă cu păstorul miop al comunităţii armeano-catolice din Bucovina:

„Da, era cu câteva săptămâni înainte de Crăciun, imediat după reuniunea celor trei de la Teheran.[105] Ne-am întâlnit întâmplător aici, la poarta bisericii. Ţinea într-o mână un ziar, iar în alta ducea o pungă croșetată, plină cu jucării multicolore pentru pomul de Crăciun. Mi-a zis că le-a luat să-și împodobească un brad din faţa casei și tot felul de alte lucruri inconsistente pe care le spunem unor oameni pe care-i cunoaștem suficient de bine pentru a-i putea ocoli fără jenă, dar nu îndeajuns pentru a le spune ceva concret. Ah, da, îndepărtându-se, mi-a mai spus că ne așteaptă vremuri grele, de cumpănă de epoci. Vin lucruri neplăcute, așa a și spus, fluturând din ziar. M-am gândit că nu-i deloc original în preziceri.”

Se opri la poarta străjuită de statuile sfinţilor apostoli Petru și Pavel, apoi, împins de un impuls ciudat de curiozitate, avansă în curtea bisericii.

„Bizar. Parcă de mai multe săptămâni aveam sentimentul că biserica e închisă. Greșisem deci. Poate că n-o fi plecat nici armeanul? Dar de ce nu se văd nicăieri lumini?”

Se opri din nou. De astă dată, în prag. Nu trecuse de mulţi ani pe aici, deși era la doi pași de casa lor. A fost de câteva ori când își făcea doctoratul, însoţind-o pe doamna Miroyan. Deci asta era: amintirile.

Escaladă cu privirea turnurile de cărămidă ce se profilau în lumina difuză a serii târzii. Frumoasă biserică! Poate că-i cea mai frumoasă din Cernăuţi.

„Nu. Cea mai frumoasă e a noastră, își ripostă el cu mândrie. E și mai nouă."

Un căţel slăbănog și roșcat, care-i ieși în întâmpinare, strecurându-se iute prin ușa întredeschisă, îl făcu să tresară. Câinele îi făcu agitat înconjurul, uitându-se cu o teamă grăitoare la pantofii negri ai protoiereului, dar și cu vădită speranţă la torbiţa cu merinde ce se clătina seducătoare.

Urmări cu o tăcere buimacă eforturile persuasive ale căţelului, apoi împinse ușa masivă de lemn încrustat și făcu câţiva pași înainte, învăluind cu privirea incinta pustie. Aprecie, de cum intră, semiobscuritatea răcoroasă din interior.

– Alo! E cineva?

Nu-i răspunse nimeni.

Pe moment, căzu pradă unei stări inexplicabile de anxietate. Căţelul, care-l urma îndeaproape, îl privi mirat, dojenitor parcă.

„Foarte ciudat. Întuneric. Ușa e deschisă…"

Privirea i se mai obișnui cu lumina zgârcită din interior. Cercetă cu atenţie incinta pustie, dominată de umbre. Frumoasele vitralii erau intacte, candelabrul mare de bronz atârna neatins, chiar și scaunele erau pe loc, lucru de-a dreptul neobișnuit pentru vremuri când ţi se șterpelește totul de sub nas.

„Căţelul ăsta are o privire foarte inteligentă. Nu e un maidanez. Ce rasă e? Schnauzer?"

– Te-au lepădat stăpânii, zise el aplecându-se. S-au dus și de tine au uitat?

Căţelul dădu vesel din codiţa ciuntită, gudurându-i-se la picioare.

– Ești băiat bun, zise protoiereul, mângâindu-i spinarea. Și deștept. Să-ţi dau ceva?

Îi aruncă o bucată de alivancă și urmări distrat neașteptatul ospăț al căţelului, apoi se așeză pe o bancă. Simţi din nou acea oboseală periculoasă care-n ultima vreme apărea ori de câte ori se înfrupta cu gustul neliniștitor al serenităţii.

„Era o slujbă de Înviere când intrasem aici întâia oară, cu doamna Miroyan. Mă mirase faptul cât de puţină lume se adunase. Erau poate vreo 50 de oameni, răsfiraţi în grupuri mici. Vorbeau, mai bine zis, șopteau între ei în poloneză: s-au scurs sute bune de ani de când își uitaseră limba. Biserica și o memorie, în parte rod al ficţiuniii, era tot ce-i ţinea atât de strâns laolaltă. Toţi se cunoșteau între ei, așa cum se întâmplă de obicei în toate comunităţile foarte vechi, foarte mici și prea diferite de mediul în care au ajuns. Doamna Miroyan s-a ostenit să mă prezinte tuturor, chiar și renumiţilor prăvăliași Vartparonean și Hlebnikean, vitrinele cărora ţineau tot regatul la curent cu ultimele evoluții ale modei la Viena, Paris ori Londra. Nu impresionasem pe nimeni. Toţi mă urmăreau cu acea șovăire și neîncredere cu care e întâmpinat un intrus în mediul intim al acestor comunităţi ce găsesc în claustrofilie un analgezic pentru agonie. Mda… Iar ultima dată… Ultima dată am fost aici cu Marta, la funeraliile doamnei Miroyan. Era pe la sfârșitul lui august… August treizeci și nouă…”

Fu răpit acestor amintiri copleșitoare de lătratul chemător al căţelului, care o zbughise iute undeva, îndată ce înfulecă bucata de alivancă. Acum era chiar deasupra capului protoiereului, pe balconul corului. Își scoase capul printre pilaștri și-l privea agitat și parcă implorator.

Filip se uită în jur. Avu pentru un moment sentimentul că alături ar mai fi cineva și chiar simţi aţintită asupra sa privirea ascunsă a

cuiva. Un fior rece îl trecu din creștet până-n tălpi. Câinele mai lătră odată, invitându-l insistent la balcon.

Protoiereul se desprinse nesigur din loc și se îndreptă spre ușa laterală, unde intuia că se aflau scările. Caţelul îl întâmpină ţopăind ca un ied în ușa balconului.

Nu era nimeni. În lumina indecisă a amurgului, toate formele căpătau o alură hipnotizantă de incoerenţă și echivoc. Lângă pereţi erau dispuse dezordonat câteva scaune. Unul dintre ele era răsturnat. Se apropie să-l ridice, trezind un roi de muște adormite, care se adăpostise pe el.

„Ciudat…”

Observă că, lângă acel scaun, în partea de jos a peretelui, se profilau în semiobscuritate câteva pete mari, întunecate. Se aplecă, scrutând cu luare-aminte acea porţiune a peretelui. Era alb, curat, proaspăt văruit. Acele pete, ca și stropii ruginii, proiectaţi ca niște stele pe tencuiala văruită, păreau să fie de dată recentă. Un gând sinistru îl furnică prin toate ţesuturile.

„Muștele…”

Tot atunci observă câțiva ciorchini mici de muște ce stăteau nemișcate pe unul dintre scaune. Le alungă cu mâna și-și încruntă privirea.

„Solzi? A curăţat cineva pește la balconul pentru cor?”

Luă unul în palmă, apropiindu-l de dâra de lumină ce mijea tot mai apatică prin sticlele viu colorate ale rozetei. Erau niște solzi cam neobișnuiţi – prea mari și prea tari –, dar, îndată ce făcu această constatare, se cutremură ca lovit de trăsnet, zvâcnindu-și braţele în aer și făcând câţiva pași îndărăt: nu erau ce crezuse. Nu erau solzi. Ţinuse în palmă o unghie. O unghie umană.

Înţepeni pentru o clipă în poza asta de condamnat la împușcare, apoi își lăsă încet mâinile, rezemându-se de balustrada balconului. Își roti, cuprins de groază, privirea. Își dădea deja seama de ceea ce se întâmplase cu doar câteva zile mai devreme la acel balcon. Intuia

și cine au fost protagoniștii scenei. Victima, la sigur, era chiar parohul miop. Ar fi putut jura că auzise toate astea de la căţelul care se delecta acum în voie cu toate bunătăţile câte erau în punga dată de Gafiţa.

„E ceva cu căţelul ăsta… Ce anume? De ce, văzându-l, m-am gândit involuntar la preotul armeano-catolic? Nu cumva… Oare nu cumva asta îmi spunea atunci când ne văzusem ultima dată la poarta bisericii, ceva despre un căţel pe care l-a primit în dar? Da, da. Anume așa a fost. Ce curios că, de fapt, n-am auzit asta atunci, iar acum mi-am amintit că exact așa mi-a spus. Mai vorbea ceva despre fetiţa care i l-a dat. Eu făcusem vreo doi pași, depărtându-mă de el. Mă grăbeam, iar dânsul, văzându-mă copleșit de alte preocupări, și-a întrerupt istorisirea și mi-a fluturat din acel ziar, zicându-mi la despărţire despre ce fel de vremuri ne așteaptă.”

Ieși din biserică sub stăpânirea unei tulburări convulsive. Aproape că înnoptase. Contrastul inadmisibil dintre zbuciumările lui lăuntrice și liniștea năucitoare de afară îl făcea să perceapă lumea din jur prin prisma unui spectru de lumini cu totul nou. Era ca și cum vedea cu un al șaselea simţ. Aflase astfel, fără a ridica barem privirea din pământ, că cineva l-ar urmări din geamurile de la etajul casei de vizavi. Inima îi dădu în clocot, strivită de povara acelei priviri iscoditoare. Rătăci o vreme, purtat de inerţia picioarelor, printr-un păienjeniș de hudiţe laterale pustii. Ajunse nu se știe cum la capătul de sus al străzii Iancu Flondor, chiar la intrarea în fosta casă a comunităţii germane. Se uită câteva secunde ca năucit când la geamurile întunecate, când la sculpturile grotești ale cavalerilor medievali de pe faţadă, care atârnau neputincioși deasupra numeroaselor inscripţii antigermane și antiromânești înșirate pe tot peretele parterului. Toate treceau mult peste limita decenţei. Unele erau însoţite de desene, care serveau drept material ilustrativ.

Nu-și putea explica de ce tocmai inscripţiile astea l-au readus la realitate. Doar pentru că făcuse un efort să deslușească, la lumina

semiobscură a lunii, literele rusești? Sau poate că și-a făcut efectul sexualitatea debordantă, fățișă sau ascunsă, răspândită de acele desene și inscripţii? Își îndreptă spatele și se uită în jur. Nu era nici ţipenie de om. Nici chiar patrulele de noapte nu se vedeau. Unde și unde, prin geamuri se aprindeau lumini estompate de portiere grele. Frontul era foarte aproape, ceea ce păstra pericolul unor bombardamente, de astă dată germane. Abia acum descoperi alături prezenţa coteiului preotului armean și înţelese că acesta îl urmase cu fidelitate tot timpul. La început, câinele se ţinuse la oarecare distanţă, apoi, văzând lipsa oricărei reacţii adverse, prinse curaj. Îl îndemnă să vină mai aproape. Căţelul sări de două ori pe loc, lătrând vesel, dar ezită să se apropie prea mult.

„Voi câștiga greu încrederea acestui martor mut al cruzimii speciei mele”, își zise protoiereul.

Avea certitudinea că Perla a fost pe la el. Vedea aievea cum bate nedumerită și alarmată la ușă, cum stă pe palier cu urechea aplecată, încercând să intercepteze vreun sunet venit din apartament. Era sigur că l-a așteptat. Poate o oră sau chiar mai mult. Asta deșteptă în el un sentiment de milă și, totodată, de indiferenţă aproape răutăcioasă. Era prizonierul unor trăiri absolut contradictorii, așa cum se întâmplă întotdeauna în momentele de surescitare emoţională. Era ca și cum toate simţurile, toate pornirile, s-ar fi deșteptat simultan, împletindu-se până la o confuzie deplină. Îi venea greu s-o plaseze pe Perla într-o categorie temporală anume. Făcea parte din trecut, alături de Marta, era o frântură din acei ani pe care, din perspectiva momentului, îi aprecia ca tot ce-a fost vreodată mai bun, dar era și parte a prezentului, un element al coșmarului în care îl aruncase propria lui îndărătnicie. Aici era „colegă de scenă” cu Froiko Rubinski, sau cu Ivan Mahov. Când o avea alături, își amintea instantaneu atât de Marta, cât și de căpitanul NKGB, și asta-l făcea să simtă și mai acut trepidaţiile suferinţei.

„Un bădăran propulsat de forţa întâmplării. Ăștia-s eroii zilei de azi! Mai că își dă aere de divinitate. Zice c-au venit aici pentru vecie. S-a mai vedea. Totu-i trecător!”

Un surâs afectat îi străbătu faţa: efemeritatea părea să-i fie singura consolare.

Mergea fără grabă pe strada pustie, ascultând zgomotul propriilor pași pe caldarâmul lustruit de arșiţa de peste zi. N-a fost niciodată senzitiv, mai cu seamă atunci când era vorba de suprafaţa lucrurilor, dar acum, la vederea străzii pustii, fu cuprins de un sentiment ciudat de irealitate. Iancu Flondor, altădată artera agitată, plină de vervă, forfotă și viaţă a celui de-al treilea oraș al României, era acum ca un bocet transpus în limbaj pictural. Schimbarea asta îl durea profund. Știa că numele acestei suferinţe e nostalgie, dar n-a bănuit că manifestările ei pot fi atât de crunte.

„Acolo era cofetăria lui Grosu, unde se vindea cea mai bună baclava din toată Bucovina, iar în acel demisol, deasupra căruia mai atârnă firma *Flori și cactuși,* era florăria preferată a Martei. De-acolo i-am cumpărat primul buchet de irișsi, pe care i l-am dus pe furiș la biblioteca universitară.”

Turbulenţele sentimentale prin care trecuse în ultimele luni îl schimbaseră, făcându-l pe neașteptate extrem de sensibil la amintiri. Abia acum înţelegea originea acelor inexplicabile plonjări în trecut ale Martei.

Se opri în faţa clădirii impozante a unei foste bănci, parterul căreia era, până nu demult, ocupat de librăria lui Niedermayer. Era cel mai mare magazin de cărţi din oraș, un oraș în care odinioară aveai mai multe librării decât cafenele și restaurante. Găseai aici vitrine cu cărţi englezești și franţuzești, cărţi în idiș și poloneză, în română și ucraineană, și, bineînţeles, în germană. Aveai tot ce dorești, ultimele apariţii ale tuturor editurilor mari din Viena și Berlin, Dresda și München, București și Varșovia, Londra și Paris. Domnul Niedermayer era posesorul unui splendid „Buick” cu șapte

locuri. Concura la capitolul „mijloace tehnice de locomoţie” cu baroneasa Augusta Randa și cu extravagantul consul al Regatului Olandei, care ieșea seara la plimbare cu un magnific „Rolls-Royce” decapotabil. Altminteri, toţi trei erau obiectul unor glume maliţioase, venite mai cu seamă din partea studenţimii liberale, care umplea seara terasele tuturor cafenelelor de pe Iancu Flondor. Ei bine, nu chiar ale tuturor: cafeneaua *Europa* și vecina ei, *Casa Râpeanu,* în faţa cărora se găsea acum protoiereul, beneficiau de un public aparte – „lumea subţire” a orașului. *La Europa* o aducea cândva de mânuţă bătrâna baroneasă Waldburg pe nepoţica ei Marta Randa, ca s-o servească cu veritabile delicatese vieneze. La *Casa Râpeanu,* Tania Hlebnikian, fiica bogatului negustor de mode străine, o invita uneori la un ceai pe bătrâna doamnă Miroyan.

Amintirea despre Tania Hlebnikian și doamna Miroyan îl făcu să se cutremure. Retrăi, scrâșnind din dinţi, scena acelei descoperiri destabilizante de la balconul bisericii armeano-catolice. În faţa ochilor i-au apărut unghiile zdrobite, învelite cu sânge închegat, la rădăcina cărora se mai vedea carnea uscată. Nu cercetase înadins toate astea. Nici nu apucase să le vadă bine și, totuși, ce imagine clară avea acum în faţă! Ce i-au făcut bietului preot? Ce s-a întâmplat cu el? Dar cu doctorul Șveţ, cu Iolanta Filigger, cu Eucaprinia Samborska? Sunt morţi? Sunt vii, în vreo temniţă, în vreun lagăr, ca și alte milioane sau, poate, chiar zeci de milioane ca ei?

„Se aude că în trenurile care se duc spre răsărit ar muri zilnic de foame și extenuare sute de nefericiţi. Cândva, aceste lucruri cutremurătoare vor fi scoase la iveală, dar nimeni nu va fi în stare sa înţeleagă tot grotescul lor. Trecute prin filtrul timpului, lucrurile arată întotdeauna altfel: incredibilul poate deveni banal, banalul poate ajunge senzaţional, trădarea se poate transforma în eroism, iar răsplata poate apărea drept crimă…”

Se uită cu compasiune la cățelul care mergea alături. Lucru decis: tot ce putea face în amintirea nefericitului său coleg și a doamnei Miroyan era să adăpostească această nostimă vietate roșcată, care s-a dovedit a fi un tovarăș atât de credincios.

– Cum te cheamă, baiete? Cum să-ţi spun? Ce zici de „Tom”?

Cățelul îl privi cu ochii lui fosforescenţi, mârâind satisfăcut.

– Așadar, e decis. Te vom numi Tom.

Era trecut de ora zece când împinse ușa impunătorului imobil *Art Nouveau* de pe strada Olga Kobâleanski, numită altădată Iancu Flondor. Cățelul o zbughi înăuntru, lătrând vesel. Deși era duminică, verifică dintr-o pornire inerţială cutia poștală: inima îi tresăltă ușor. Era ceva acolo. Își scoase repede mica lanternă de buzunar, îndreptând-o spre plicul de culoare cenușie. Pe verso era o adresă: RSS Uzbecă, RASS Karakalpakă, or. Muinak, un număr, probabil un cod poștal, Skawronskaia Marta Maximovna.

Nici nu-și puse întrebarea cum de ajunsese plicul în cutia lui poștală într-o zi de duminică. Îl deschise pe loc și răsuflă ușurat, deși buzele îi mai tremurau de emoţie: era scrisul ei, semnătura ei. Urcă în grabă scările, căutând cheile prin buzunare cu o nerăbdare nervoasă. Își aruncă sacoul pe cuier și-și lăsă pantofii, fără barem să-și dezlege șireturile. Aprinse cu înfrigurare lampa din bibliotecă și desfăcu scrisoarea pe birou, netezind-o apăsat cu palma.

Era un răvaș lung, scris mărunt cu un creion bine ascuţit, pe o foaie de caiet împăturită în patru. Îl citi cu răsuflarea întretăiată, sorbindu-l dintr-o înghiţitură, ca pe o cană cu apă rece într-o zi toridă, numai că, de emoţie, nu înţelese mai nimic din cele scrise: era ca un diluviu verbal, o învălmășeală de cuvinte. Îi vorbea despre oameni, evenimente, regrete, vise. Despre ce-i mai vorbea?

O luă de la început. Abia acum constată că la sfârșit era indicată ziua de 21 mai 1944, după care reapărea numele acelei localităţi, Muinak, apoi semnătura ei. Singurul lucru neobișnuit era lipsa oricărei formule de încheiere, specifice scrisorilor ei. Nu era nici

măcar vreun neutru „aștept scrisoarea ta”, sau ceva de genul ăsta. Mesajul se încheia abrupt, ca un șes care se sfârșește pe neașteptate într-o prăpastie. Da, mai era ciudat și faptul că scria în română. De asta, probabil, nici n-a înţeles din prima conţinutul. Marta nu obișnuia să scrie românește, deși, după căsătorie, el impusese româna ca limbă de comunicare în casă. Era prima scrisoare primită vreodată de la propria sa soţie.

Ajunsese acolo de unde-i scria cu două zile înainte de a-i expedia răvașul. Mersese zece zile cu trenul, apoi o zi pe mare, cu vaporul. Zicea că au avut mare noroc să ajungă atât de repede și încă în condiţii „relativ decente”. Un bătrân muzeograf din Petersburg i-a spus că a făcut un drum de 42 de zile!

Acum era în Asia Centrală, pe ţărmul de sud al Mării Aral. A fost repartizată la lucru la un combinat de prelucrare a peștelui. Despre ce anume făcea nu dădea detalii. Nu spunea nici măcar câte ore lucrează. Îi scria, în schimb, că locuiesc în condiţii „destul de bune”, iarăși, fără a-i da informaţii prea desfășurate. Își făcuse doi prieteni chiar din prima zi – Azira, o localnică karakalpakă, șefa ei de brigadă, și domnul Graube, acel bătrân muzeograf din Petersburg. Era neamţ din Ingermanlanda.[106] Jadwiga, o farmacistă poloneză din Colomeea, era o „cunoștinţă veche” – cu ea a făcut tot drumul de la Cernăuţi până acolo. În timpul liber, Jadwiga s-a oferit să-i dea lecţii de poloneză. Avansează repede. Îi mai scria că toţi cei pe care i-a cunoscut în primele două zile erau oameni deosebiţi, atât doar că nu se prea înţelegea cu unii dintre ei – vorbește încă prost rusa. Toţi râd cu poftă de rutenismele ei, dar ea le folosește cu îndârjire, pentru că unele forme rutene ale cuvintelor i se par mai decente decât cele rusești. Lipsa pe care o îndură cel mai greu e Iuliana. Firește, simte și lipsa lui și-i este tare dor de pădurea de la Crasna și de Cernăuţi.

„Știu, n-am fost o mamă exemplară. Și nici cea mai bună dintre soţii. Pentru asta ar fi trebuit să fiu femeie. Mi-am amintit de ce

spuneai odată: există femei și există doamne. Nu toate femeile pot fi și doamne, nu toate doamnele sunt și femei. Atunci nu te-am înţeles. Cred că ţi-am dat vreo replică jignitoare, în stilul remarcilor mele caustice. Recunosc, îmi erai dezgustător atunci când încercai să emiţi judecăţi cu pretenţii sofisticate."

Îl mai ruga să-i trimită o fotografie a fetiţei, una în care să fie și el. Îi spunea că, deocamdată, era în faza de acomodare și nu prea avea despre ce să-i scrie. Acel domn Graube îi spunea că zilele pe acolo nu se deosebesc mult unele de altele. Totuși, ea se bucura nespus că a nimerit tocmai acolo, că are alături marea. Când are liber, chiar dacă-i frântă de oboseală, se duce pe ţărm. Aralul ar fi o mare cu totul deosebită. Îl mai ruga să-i scrie cât mai des, să-i povestească despre Crasna și Cernauţi, despre copil, despre prieteni, promiţându-i că și ea o să-i scrie neapărat în fiecare săptămână.

„Despre care prieteni să-i scriu oare? Despre Perla Rubin-ski și Ivan Mahov? Poate că despre noul meu prieten, Tom?"

Se uită la căţelul care dormea întins la picioarele lui.

„Ceilalţi nu mai sunt: pe unii i-a răpit moartea, pe alţii viaţa."

Își făcu un ceai și se așeză în jilţ pentru a reciti încă o dată scrisoarea, încercând să găsească ceva printre rânduri, ceva ce-i scăpase la prima lectură. Căuta să intercepteze vreun mesaj criptat, ascuns printre nuanţe, vreo aluzie pe care ar pricepe-o doar el. Își dădea bine seama că aceste scrisori sunt citite și analizate înainte să ajungă la destinatar. Cercetă cu mai multă atenţie și plicul cenușiu. Ștampila „Muinak, Poșta URSS, 23 mai 1944" se vedea cât se poate de deslușit. Dar unde-i ștampila poștei din Cernăuţi? Învârti în mâini plicul, dar nu găsi nimic.

„E cu neputinţă să nu fi trecut prin oficiul poștal… Doar dacă… Desigur, doar dacă scrisoarea a fost adusă nu de un poștaș, ci de Perla, care, cel mai probabil, a primit-o direct de la Froiko! Căci aceste scrisori, înainte de a ajunge la destinatar, se verifică. Răvașul e scris în română și e puţin probabil ca NKGB-ul din acea

Karakalpakie să fi avut timp să caute traducători. Probabil, analiza corespondenţei în «limbi exotice» se face, după caz, când în punctele de recepţie, când în cele de plecare. Numai așa se poate explica și termenul scurt în care a ajuns scrisoarea: nu s-a reţinut deloc în punctul de verificare. Îndată ce a fost citită de «structurile abilitate», Froiko mi-a transmis-o prin Perla, fără a face uz de intermedierile poștei.”

Era o confirmare inutilă a faptului că Perla trecuse pe la el. A vrut să-i dea personal scrisoarea? Să-i demonstreze, urmărindu-l atent, cu privirea ei de pisică, că…

Filip se încruntă și dădu din mână, de parcă ar fi dorit să alunge vreo gâză sâcâitoare:

„Prostii. Ce să-mi demonstreze? Pur și simplu, mi-a adus scrisoarea, mi-a făcut un serviciu. Nu eram acasă și a pus-o în cutia poștală.”

Lăsă plicul la o parte și reveni la răvaș. Marta îi scria că ar vrea mult să picteze, că-i stăpânită de o poftă aprigă de a sta aplecată deasupra șevaletului, cu pensula în mână, adulmecând mirosul amestecat de mare și acuarelă.

„Și de ce nu pictează? Nu au voie? Stau undeva închiși? Parcă zice că iese, când e liberă, pe ţărm, că marea de acolo e de un albastru limpeziu și că nu vezi ţipenie de om pe plajă, de unde reiese că nu e chiar limitată în mișcare. Mai curând, nu are cu ce picta.”

Își plimbă privirea peste cele câteva tablouri din bibliotecă, niște copii după Winslow Homer, pe care Marta le făcuse în anul dinaintea războiului pentru a înfrumuseţa apartamentul din Iancu Flondor. Erau și lucrări mai proaspete, printre care două pânze pictate în vacanţa de la Burnas și un tablou mai ciudat, dominat de violet, care se numea Cântecul mării.

Marea era în toate, mai puţin în ultimul. Abia acum observă acest detaliu. Nu era deloc pasionat de pictură și considera ifosele

de pictoriţă ale Martei ca fiind o pisiceală. Uneori făcea chiar glume răutăcioase pe seama acestor „adolescentisme”. Acum îl frigea la inimă când își amintea de acele manifestări nevrotice. Poate că tocmai din acest sentiment de culpabilitate scosese recent din dulap acea pânză violetă, îi găsise o ramă potrivită și o atârnase pe perete. Marta nu o arăta nimănui, deși o împachetase în bagajele pe care și le pregătise pentru Argentina.

Se ridică și luă de pe raft *Micul atlas sovietic* al lumii, pe care și-l cumpărase încă înainte de război. Răsfoi cu atenţie pagină cu pagină, căutând Republica Autonomă Sovietică Socialistă Karakalpakă. Iat-o, la pagina 20, RSS Uzbecă. Privirea îi căzu imediat pe singurul port din sudul Mării Aral, Muinak. Era așezat pe o insulă destul de mare, la marginea imensei delte a Amu-Dariei. Se putea vedea chiar și linia maritimă ce lega Muinakul de portul kazah Aralsk, din nordul mării. Distanţa traseului – 470 de kilometri. Acolo, în gara Aralsk, la cine știe ce oră a zilei de 18 mai 1944, a coborât Marta din tren.

Cum era? La ce s-o fi gândit în acele clipe? La cine? Cine erau nefericiţii alături de care a parcurs acești 470 de kilometri pe mare? Nu-i spunea nimic despre asta, nu scăpa niciun cuvânt despre peregrinările ei. Îi spunea doar că era fericită că au ajuns atât de repede.

Se mai uită o dată cu atenţie la conturul zimţat al ţărmului de sud al Aralului. Acolo, undeva, e Marta. Inima îi tresăltă înaripată, de parcă chiar ar fi zărit-o printre trestiile din deltă.

Reciti pentru a câta oară scrisoarea. Nici acum nu găsi nimic special. Un moment, privi cu circumspecţie la descrierea acelui muzeograf din Leningrad. Zice că-i amintește de taică-său. Dacă-i așa…

În rest, autoarea etala optimism. Era un optimism silit, pentru că nu-și imagina că visul ei era să fie departe de casă, de ai săi și să lucreze la un combinat de prelucrare a peștelui, undeva în fundul

Asiei Centrale. Zicea că mănâncă destul de bine, chiar și delicatese, cum ar fi supa de broască ţestoasă, pentru că la acel combinat s-ar conserva și carne de ţestoase, că are un colectiv prietenos, femei și bărbaţi de cele mai diverse naţionalităţi, veniţi aici din toate colţurile URSS. Filip își imagină pe dată și cum ajunsese acest prietenos colectiv din toate colţurile URSS la acel combinat, fiind sigur că nu erau deloc niște turiști gastronomici, dornici să se alinte cu o supă de broască ţestoasă.

Se gândea să-i răspundă, dar își luă o scurtă pauză pentru meditaţie. În general, nu-i plăcea să scrie: coresponda fără chef, sec și laconic. E mai bine să-i scrie peste câteva zile, după ce va discuta cu Froiko. Nu, mai bine o roagă pe Perla să-l întrebe dacă e posibil să-i expedieze un colet. I-ar trimite hârtie, creioane și acuarele. Ar putea să-i trimită și sevaletul, dar nu prea crede că e posibil. E cam mare.

Își mai făcu un ceai și porni radioul ca să asculte ultimul buletin de știri. Levitan tocmai anunţa solemn că azi, 4 iunie 1944, trupele anglo-americane au preluat controlul asupra capitalei Italiei, orașul Roma, și că rezistenţa antifascistă italiană îi cere regelui Victor Emanuel III, care se făcea responsabil de venirea lui Mussolini la putere, să abdice de la tron. Către acel moment, guvernul lui Mussolini se refugiase deja în nordul ţării, în mica staţiune alpină Salo, transformându-se, după lamentabilul eșec al trupelor italiene pe fronturile africane și mediteraneene, într-o marionetă a lui Hitler.

„Ce surprize ne poate aduce istoria! Roma, prima capitală pe care au pus mâna fasciștii, e și prima capitală europeană scăpată de stăpânirea lor.”

Parcă vedea acea zi frumoasă și senină de octombrie când cumpărase acest aparat de radio. Afară încă era cald și geamul camerei pe care o închiria în Vila Miroyan era deschis. Doamna Miroyan, gazda lui, îi arătă spre teii și arţarii din curte și-i zise cu încântare:

– Uitaţi-vă la ei. Ce galben strident! Ce roșu nestăvilit! Ai impresia că lumea a luat foc!

Filip așeză noua achiziţie pe masa de lucru, iar stăpâna locuinţei se tot agita curioasă în jurul lui, așteptând marea minune – vocea acestei cutii maronii. L-a pus în priză. Mai întâi s-a auzit un bâzâit neplăcut, apoi, peste câteva secunde, a răsunat clar și deslușit una dintre vocile inconfundabile ale epocii, care declama patetic: *Venti milioni di italiani sono in questo momento raccolti nelle piazze di tutta Italia. È la più gigantesca dimostrazione che la storia del genere umano ricordi.*[107]

Milioane de aparate radio din întreaga lume transmiteau discursul lui Mussolini, care anunţa planeta consternată despre declanșarea războiului în Africa Orientală. Unii înţelegeau că acesta e ÎNCEPUTUL. Printre ei se număra și Filip Skawronski, doctorand la Universitatea din Cernăuţi.

Doamna Miroyan l-a privit cu reproș pe deasupra nasului ei lung și coroiat, de parcă ar fi vrut să-i spună că nu era cazul să aducă în casa respectată a văduvei unui prelat armeano-catolic această boxă vestitoare de rău. El a scos mașinal radioul din priză, a strâns vinovat din umeri și i-a spus, cu voce stinsă:

– Se pare că aveţi dreptate. Lumea s-a aprins cu-adevărat. Dar nu din pricina toamnei. Și nici a radioului.

Și cine-ar fi crezut atunci că tot de la acest radiou, nouă ani mai târziu, într-o zi de Duminca Mare, crainicul oficial al lui Stalin îi va vesti lui Filip Skawronski, acum protoiereu, doctor în teologie și proaspăt informator NKGB, despre faptul că aliaţii mărșăluiesc victorioși „prin cetatea de scaun” a Imperiului Fascist, promis atunci cu atâta patos de Mussolini?

Nu avea nicio îndoială că, după Roma, va urma Bucureștiul. Apoi vor mai trece câteva luni, poate un an, și se vor nărui, rând pe rând, toţi îngerii războiului, ca și toate marile lor mituri naţionale, care au împins lumea în acest devastator calvar.

XXII

În ziua când creștinii ortodocși sărbătoreau Sfânta Treime, undeva în delta Amu-Dariei, pe malul Aralului, o tânără femeie privea cum în micul port din Muinak intra, legănată de valuri, o șalupă pescărească. Soarele era la apus, atingând crestele valurilor ce se pierdeau la orizont, un soare imens, de deșert, cu margini tivite în purpuriu. În orele de amurg, cerul albastru-portocaliu, pe care nu zărești cu săptămânile nici zare de nor, e acoperit de cârduri nesfârșite de păsări. Sunt mii, zeci de mii, poate chiar sute de mii, ceva ce nu întâlnești în altă parte. Uneori planează în liniște, rostogolindu-se în spirale, acolo, sus, sus, în înaltul cerului, alteori zboară agitate, la altitudini joase, ţipând tânguitor.

„Ce jale o fi având păsările astea, libere să zboare oriunde și oricând vor?”, se gândi tânăra femeie cu păr castaniu și ochi gri-violeţi.

Venea aici ori de câte ori avea timp liber, mai ales seara. Se așeza pe o buturugă de salcie, chiar lângă malul mării, își ascundea picioarele în nisipul înfierbântat și privea cu aflicţiune undeva în zarea sângerie, spre apus.

Marea… Din acel îndepărtat și ireal 1928, când o văzu pentru întâia oară, visa să ajungă o pictoriţă celebră, așa ca Winslow Homer, ba chiar mai cunoscută decât el. Să devină o neîntrecută cântareaţă a mării! Fusese sigură că așa va fi și, acum câteva luni, mai credea că, din singurătatea coastei argentiniene, unde soarele se duce seară de seară la culcare, va răsări într-o zi și steaua ei…

Recunoscu de departe tusea seacă a bătrânului Graube. Profesorul făcea parte din noul ei cerc de apropiaţi. Era, mai bine zis fusese, istoric al artei. Lucrase la Muzeul Rus din Leningrad. În martie patruzeci și doi a fost deportat, ca și alte zeci de mii de nemţi și finlandezi din Ingermanlanda. Nu l-au salvat nici decoraţiile, nici vechimea calităţii de membru al PCUS, nici titlurile academice, nici

valoarea lucrărilor despre opera lui Briullov. Soţia lui era rusoaică. Când s-a auzit că a început deportarea etnicilor germani din Povolgia și Novorusia, s-a dezis de el, salvându-și astfel casa și onoarea copiilor, care, la rândul lor, au regretat public faptul că au avut nenorocul să aibă un tată cu origini atât de condamnabile. Pentru a-și ispăși cât mai grabnic acest păcat, fecioru-său și-a luat numele de fată al maică-sii și a plecat ca voluntar pe front. Bătrânul îi amintea de taică-său. Erau chiar născuţi în același an și aveau un timbru uimitor de asemănator al vocii. Ce curios... Nu-l iubise cu adevărat pe taică-său niciodată. Poate că nu l-a înţeles? Și acum... Întotdeauna, în marile ceasuri ale destinului, ne revedem cardinal părerile despre lucruri, despre alţii, dar și despre noi înșine. Tragediile pe care le trăim ne fac să privim la toate cu alţi ochi.

Când aveau timp, ieșeau împreună pe malul mării. Uneori stăteau în tăcere, fiecare cu gândurile sale, privind marea și cerul, ascultând cum se întrec în măiestrie ciocârliile. Erau multe ciocârlii pe Tokmak. Cântau zi și noapte, aproape fără întrerupere. Bătrânul Graube îi explicase că aceste concerte interminabile ar fi competiţii nupţiale. Știa o mulţime de lucruri. Era un om de școală veche, cum ar fi zis maică-sa. Poate că și taică-său le știa, dar nu au vorbit niciodată despre ele. Îi povestea despre Rusia de azi și de ieri, despre diferenţa metafizică dintre Petersburg și Leningrad, despre comunism și Hitler. Erau subiecte despre care vorbea cu suflet și durere. Spunea că abia acum, în timpul războiului, deslușise ce anume face ca nazismul și comunismul să fie atât de profund înrudite:

– Necrofilia! Cultul eroului gata să moară oricând pentru o cauză în care doar visele au dreptul să trăiască! Singura deosebire e că naziștii vorbesc de eroul-solitar, iar comuniștii, de eroul-turmă.

Când erau de faţă cu alţii, vorbeau în rusă, iar atunci când se regăseau în doi, treceau la germană. Vorbeau în șoaptă, privind cu grijă în jur să nu-i surprindă nimeni. Îi era dor să vorbească în

germană. Era limba casei părintești, limba trecutului, limba în care a visat...

– Știam că o să vă găsesc aici, zise el, fixând orizontul cu o privire absentă.

Marta dădu afirmativ din cap.

– Am apă. Vreţi?

Ea ridică, fără să-i răspundă, bidonul de aluminiu la gură, înghiţind cu poftă apa sălcie.

– Azi a fost foarte cald, zise el, urmărind-o. Și e abia început de iunie...

Tăcu o clipă, întorcându-și cu același aer absent privirea spre hăţișurile din spatele lor, unde, pe neașteptate, se iscase o ceartă înverșunată între niște păsări de baltă.

– Sunt raţe. Le-o fi speriat vreo nevăstuică ieșită la vânătoare.

Își ridicară amândoi privirea spre cer. Lumina zilei scădea în intensitate. Delta prindea a se agita, schimbându-și și decorul, și actorii. Doi caprimulgi, vestitori tăcuţi ai amurgului, trecură într-un zbor pâlpâitor, pe deasupra lor.

– E atâta pustietate și, totodată, atâta viaţă clocotește pe malurile mării astea, zise Marta, urmărindu-i cu privirea.

Bătrânul clătină afirmativ din cap, apoi, parcă trezindu-se din înţepenire, îi spuse:

– Altminteri, nouă, nemţilor, ne plac mai mult mările nordice.

Îi privi fugitiv, cu coada ochiului, profilul, apoi continuă:

– Aţi auzit vreodată cum cântă marea iarna? Aţi văzut măreţia necruţătoare, tristeţea sediţioasă a mărilor boreale? Marea rece și zbuciumată surprinsă în pânzele lui Baade sau Friedrich, cea care strivește nemilos *Speranţa* între coloane de gheţuri contondente,[108] cea care se lasă pradă furiei într-o *Noapte furtunoasă*?[109] Asta e marea noastră. Aivazovski... E cu totul altceva. Rușii sunt tragici. Doar tragici, ca și elinii, pe care-i urmează inconștient în toate, în timp ce noi, nemţii, suntem catastrofici.

Marta dădu impasibilă din cap: accepta ideea. Ei însă îi plăcea marea romanţioasă, deschisă, luminoasă, poate chiar niţel melodramatică a lui Winslow Homer. Așa arăta marea viselor ei. Așa o văzuse și o simţise la prima lor întâlnire.

Bătrânul își aplecă faţa brăzdată de riduri spre ea și-i zise cu un surâs forţat, fără să-i fi așteptat răspunsul gata să i se desprindă de pe buze:

– Știţi, niciodată n-am fost atât de german ca acum...

Ea scutură nelămurit din cap, de parcă vorbele lui o duceau spre zone prea vulnerabile ale fiinţei ei.

– Nici eu...

Un surâs vag îi stăruia în colţul gurii întredeschise în timp ce umărea cu o privire amestecată de fanatic și de iluminat chipul schimbător al mării.

– Niciodată n-am crezut că Europa va muri în limba noastră.

Bătrânul o privi surprins:

– Ba deloc. Europa doar a înnebunit în germană, dar va muri în engleză. Până una-alta, va mai trăi, deși s-ar putea să rămână o infirmă irecuperabilă. Nu doar pentru că-i va fi lezat trupul, ci pentru că i-a fost atinsă memoria. Asta e... Cred că cea mai regretabilă pierdere din acest război va fi ADEVĂRUL.

17 februarie 2008, Vijnicioara – 17 iunie 2011, Paris

1 Provincie în nord-estul Argentinei.↩
2 Este vorba despre Declaraţia de unire a Bucovinei cu România, adoptată la Cernăuţi la 28 noiembrie 1918.↩
3 Abrevierea rusă a Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne.↩
4 Lev Șestov, *Despre marginile vieţii: apoteoza lipsei de temeiuri*(fr.)↩
5 Neplăcere, scandal (idiș)↩
6 Königsbergul a fost capitala Ordinului Teutonic, apoi a Principatului Prusiei. După reunificarea Germaniei din 1871, a fost capitala provinciei Prusia Orientală. În 1945 a fost anexat, împreună cu nord-estul Prusiei, la URSS și rebotezat Kaliningrad.↩
7 Fondată în anul 1544, Universitatea Albertina din Königsberg a fost una dintre cele mai reputate universităţi europene până în 1945. Aici au activat personalități de referinţă din istoria științei universale, cum ar fi filosofii I. Kant, J. G. Fichte și J. G. von Herder, astronomul F. W. Bessel, fizicianul H. von. Helmholtz, matematicianul C.G. Jacobi ș.a.↩
8 Azi Zadar, Croaţia. Orașul a fost capitala Regatului Dalmaţiei, una dintre provinciile Imperiului Austriac. Între 1919 și 1945, împreună cu o parte a Dalmaţiei, s-a aflat în componenţa Italiei.↩
9 Palatul imperial din Viena.↩
10 Castelaș (germ.)↩
11 Castel (germ.)↩
12 Baie (germ.). În toponimia germană indică localităţile balneare.↩
13 Adresarea protocolară germană către baronesele căsătorite. Echivalentul englez este *High well born baroness* .↩
14 Vals scris de compozitorul argentinian Pedro Datta, foarte popular în perioada dintre cele două războaie mondiale.↩
15 Adresare respectuoasă (germ.)↩
16 Asociaţie muzicală (germ.). Este și denumirea unei renumite săli de concerte din Viena.↩
17 Vulturul negru (germ.).↩
18 Denumirea oficială a Bucovinei în cadrul Imperiului Austriac.↩
19 Regatul Galiţiei și Lodomeriei era denumirea oficială a uneia dintre cele 15 provincii ale Imperiului Austriac între 1804 și 1918. Cuprindea teritoriile care reveniseră casei de Habsburg după scindarea statului polon la finele sec. XVIII.↩
20 Una dintre fostele provincii ale Imperiului Austriac, numită oficial Marchizatul Istriei. După Primul Război Mondial a fost alipită la Italia, iar din 1945 face parte din Croaţia.↩
21 Celebra bazilică Santa Maria delle Grazie din Milano a fost distrusă în urma unui raid al aviaţiei britanice, dar printr-un miracol peretele pe care Leonardo da Vinci a pictat „Cina cea de taină” a rămas în picioare.↩
22 Denumire colocvială a Ducatului Sileziei, una dintre fostele provincii ale Imperiului Austriac. În 1919 a fost împărţită între Cehoslovacia și Polonia.↩
23 Azi Opava, Cehia. Fosta capitală a Sileziei Sudetine.↩
24 În ierarhia titlurilor nobiliare europene ducii stau după prinţul de coroană.↩

25 Azi Lipová-lázně, în Cehia. În secolul al XIX-lea la această staţiune din munţii Sudeţi a luat naștere kriohidroterapia (tratamentul cu băi de apă rece).↩

26 Judecata sângeroasă (germ.). Un faimos restaurant din fosta capitală a Prusiei. Ocupa sălile în care, în Evul Mediu, s-ar fi desfășurat execuţiile și torturile, de unde îi și provenea denumirea. Pe parcursul istoriei sale multiseculare a fost frecventat de personalități remarcabile din istoria și cultura germană (T. Mann, R. Wagner, G. Stresemann, Frederic de Prusia ș.a.), fiind îndrăgit îndeosebi de scriitorul mistic E.T.A. Hoffman, care a locuit la Königsberg.↩

27 Castelul Regal, sau *Ordenschloss,* a fost un monument de referinţă al goticii baltice. Aici și-au avut reședinţa marii maeștri ai Ordinului Teutonic, apoi regii Prusiei. În 1968, din ordinul autorităţilor sovietice, castelul a fost aruncat în aer.↩

28 Iazul castelului (germ.). Lac din partea veche a Königsbergului. Până în 1945 a fost inima zonei de agrement a orașului și epicentrul vieţii nocturne a studenţilor Albertinei. Modul boem și avangardist de gândire și comportament al vizitatorilor localurilor din acest cartier erau cunoscute în vechea Germanie cu numele de *Schlossteichmentalität* (mentalitatea de la Schlossteich).↩

29 Denumirea veche a orașului ucrainean Hmelnițki.↩

30 Regiune geografică cu vegetaţie de tip savană în nordul Argentinei, sudul Boliviei și estul Paraguayului.↩

31 Teatru de operă din Buenos Aires, considerat a avea una din cinci cele mai bune săli de operă din lume.↩

32 Cel mai important ziar de limbă germană din Argentina, fondat la Buenos Aires în 1878. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost o tribună pentru exponenţii viziunilor antinaziste, circulaţia lui fiind strict interzisă de Hitler pe teritoriul controlat de Germania.↩

33 Suntem în patria noastră (germ.)↩

34 Maestru de ceremonii (germ.), funcţie la curţile suveranilor europeni.↩

35 Metropolă mondială (germ.). În ajunul Primului Război Mondial populaţia Vienei se ridica la 2,5 milioane de locuitori, fiind, după New York, Londra, Berlin, Paris și Tokyo, al șaselea ca mărime oraș al planetei.↩

36 Azi Rovinj, în Croaţia.↩

37 Azi Piran, în Slovenia.↩

38 Insulă din arhipelagul dalmat. Azi e numită Cres și aparţine Croaţiei.↩

39 Insulă din arhipelagul dalmat. Azi e numită Lastovo și aparţine Croaţiei.↩

40 „Gian Balila”. Organizaţia tineretului fascist italian în perioada dictaturii mussoliniene.↩

41 În toamna anului 1943, anglo-americanii au declanșat o suită din câteva devastatoare raiduri aeriene asupra Zarei. Acţiunea rămâne în zona controverselor, întrucât orașul nu prezenta vreun interes militar, iar soarta regimului mussolinian, la acea vreme, era deja hotărâtă.↩

42 Lacul Peipsi, sau Ciud, unul dintre cele mai mari lacuri naturale din Europa.↩

43 Azi, Narva Joesuu.↩

44 Rauschen și Kranz (azi Svetlogorsk și Zelenogradsk din regiunea Kaliningrad, Rusia) erau până în 1945 două dintre cele mai cunoscute staţiuni de pe așa-numita Coastă de

Chihlimbar *(Bernstein Kueste)*.↩

45 Om politic eston. În anii 1941-1944 a fost șeful guvernului marionetă instaurat de germani în Estonia.↩

46 După 1945 orașul Brieg a fost atribuit Poloniei, fiind rebotezat Brzeg.↩

47 Oraș vechi (germ.). Centrele istorice ale multor orașe din ţările germanofone sunt numite „Altstadt”.↩

48 Breslau, azi Wrocław (Polonia), a fost, până în 1945, capitala provinciei germane Silezia Inferioară.↩

49 Denumirea istorică a Universităţii din Breslau. Până la război s-a bucurat de un renume mondial, de ea fiind legată activitatea multor laureaţi ai premiului Nobel (M. Born, P. Ehrlich, Th. Mommsen, O. Stern).↩

50 Subregiune istorică în nordul Prusiei, între râurile Pregel la sud și Neman la nord. Azi, parte a regiunii ruse Kaliningrad.↩

51 Înstrăinaţi (fr.)↩

52 Azi Kranevo, în Bulgaria. Până în 1940 era cea mai sudică localitate a României. După război, noile autorităţi bulgare au ridicat pe teritoriul comunei Kranevo renumita staţiune Albena.↩

53 Nicolae Malaxa (1884-1964). Multimilionar român de origine greacă. La uzinele sale s-au produs primele locomotive și automobile din România. A avut simpatii progermane și a sprijinit extrema dreaptă românească. După război a emigrat în SUA.↩

54 Max Auschnitt (1888-1959). Multimilionar român de origine evreiască. A fost unul dintre creditorii regelui Carol II al României și principalul concurent economic al lui Malaxa. După război s-a stabilit în SUA.↩

55 Subhash Chandra Bose (1897-1945), liderul mișcării de independenţă a Indiei și președinte al Congresului Naţional Indian. A contat pe sprijinul Germaniei și Japoniei pentru eliberarea Indiei de sub stăpânirea britanică, dar n-a reușit să declanșeze o revoltă generală antiengleză la începutul războiului. În 1943 a creat, cu sprijin financiar japonez, un guvern indian în exil.↩

56 Amintire (fr.)↩

57 Draga mea Marta, dragă Iuliana (germ.)↩

58 Baroneasa Marta von Randa (germ.).↩

59 Azi Lebedivka, în Ucraina.↩

60 Bătălia de la Korsun-Șevcenkovski (24 ianuarie – 17 februarie 1944), numită uneori și „al doilea Stalingrad”, s-a încheiat cu o înfrângere devastatoare pentru germani și a lansat ofensiva sovietică în sud-vestul Ucrainei.↩

61 Regiune istorică în centrul Portugaliei.↩

62 Denumire dată domeniilor agricole din America de Sud.↩

63 Joseph Schumpetter (1883–1950), economist și sociolog austriac, unul dintre cei mai însemnaţi economiști ai secolului XX.↩

64 Alexander Supan (1847–1920), geograf și geofizician austriac.↩

65 Eugen Ehrlich (1862–1922), sociolog și jurist austriac, fondatorul sociologiei juridice.↩

66 Leopold Gegenbauer (1849–1903), matematician austriac, autorul polinoamelor sferice care-i poarta numele.↩

67 În zilele de 9 și 10 noiembrie 1938 orașele Germaniei au fost scena unui amplu pogrom antievreiesc, cunoscut sub numele de „Noaptea de cristal” și apreciat ca primul pas întreprins de naziști în vederea exterminării poporului evreu. Pretextul pogromului a fost asasinarea diplomatului german Ernst vom Rath de către Herschel Grynszpan, un tânăr antinazist de origine evreiască. În urma tragicelor evenimente din noiembrie 1938 și-au pierdut viaţa 91 de evrei germani. Reacţiile prompte ale comunităţii internaţionale la aceste evenimente au determinat conducerea Reichului german să califice cele întâmplate drept „acte spontane” de supărare ale cetăţenilor, deși era clar că acţiunea a fost orchestrată chiar de putere.↩

68 Unul din cele patru cotidiene de limbă germană care apărea la Cernăuţi până în 1940.↩

69 *Curcubeul* (germ.). Titlul volumului de debut al renumitei poete evreice de limba germană Rose Ausländer, originară din Cernăuţi.↩

70 *Cântă, privighetoare, cântă* (germ.). Titlul unui șlagăr din Germania anilor celui de-al Doilea Război Mondial.↩

71Cântă, privighetoare, cântă
Vreun cântec de-altădată (germ.).↩

72 Cartier rezidenţial din Königsberg.↩

73 *Concert la solicitare* (germ.). Film turnat în 1940 de regizorul Eduard von Borsody. A fost unul dintre cele mai populare filme în Germania nazistă.↩

74 *La revedere, Franziska* (germ.). Film turnat în 1941 de regizorul german Helmut Käutner.↩

75 Cântă, privighetoare, cântă,
Alină-mi inima obosită (germ.).↩

76 Frumușica (rus.)↩

77 Ansamblu instrumental și, totodată, gen muzical tipic pentru evreii aşkenazi din estul și sud-estul Europei.↩

78 Curent tradiţionalist din iudaism.↩

79 Orașul Sadagura, actualmente cartier al Cernăuţilor, a fost până în 1940 un important centru al hasidismului, dinastia ţadicilor de Sadagura, stabilită acum în orașul israelian Bnei Brak, fiind una dintre cele mai respectate în rândul evreilor hasidici.↩

80 Apelativ folosit de evreii credincioși pentru neevrei.↩

81 Rabin hasidic.↩

82 Celebra melodie evreiască *Hava Nagila* („Haideţi să ne bucurăm”) a luat naștere în comunitatea hasidică a suburbiilor cernăuţene.↩

83 Abrevierea rusă pentru Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului.↩

84 La 11 noiembrie 1918 s-a încheiat Primul Război Mondial cu înfrângerea blocului austro-german.↩

85 Azi Ivano-Frankivsk, în Ucraina.↩

86 Este vorba de războiul civil din Rusia, care a urmat revoluţiei din 7 noiembrie 1917.↩

87 În așa-numita limbă moldovenească, la „nume” se spunea „familie”, iar la „prenume” – „nume”.↩

88 În „limba moldovenească”, noţiunea de parter se referea doar la o parte a unei săli de spectacol. Parterul unei case era numit „etajul I”, respectiv „etajul I” era „II” etc.↩

89 În Germania nazistă, noţiunea de fascist se utiliza doar în legătură cu regimul mussolinian din Italia. Naţional-socialiștii germani nu se considerau fasciști, deși recunoșteau înrudirea ideologică a celor două curente.↩

90 În septembrie 1939 Polonia a fost invadată de trupele a trei ţări – Germania nazistă, Uniunea Sovietică și Slovacia.↩

91 E gata (rus.)↩

92 Mergem, înainte (rus.)↩

93 Dobitoc (pol.)↩

94 Nu plânge (pol.)↩

95 Regiune istorică din estul Letoniei actuale. Între 1583 și 1772 a făcut parte din monarhia polono-lituaniană.↩

96 O serie de enciclopedii germane publicate de editura eponimă.↩

97 În ultimele zile ale lui iunie 1941, din ordinul lui Deatlov, șeful Direcţiei Regionale Lvov a NKVD, au fost împușcaţi câteva mii de deţinuţi ai închisorilor din Lvov, preponderent intelectuali, preoţi și militari polonezi capturaţi de sovietici după anexarea Galiţiei în septembrie 1939. Măsura era menită să prevină utilizarea acestor „elemente contrarevoluţionare” de către trupele germane care se apropiau de Lvov în lupta lor contra URSS.↩

98 NKGB-ul s-a separat de NKVD în februarie 1943.↩

99 Oraș situat în apropierea cercului polar de nord, în Republica Komi din Federaţia Rusă. Este un important centru minier. În anii războiului, aici au fost două dintre cele mai mari lagăre de concentrare ale GULAG-ului, majoritatea deţinuţilor cărora erau folosiţi la extracţia cărbunelui.↩

100 Doamnă (ucr.)↩

101 „Spiritul fascismului” (germ.). Titlul unui volum cu lucrări de Benito Mussolini apărut la München în 1940.↩

102 Animăluţul (rus.)↩

103 Tora este numele evreiesc al Pentateuhului – primele cinci cărţi ale Vechiului Testament (Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul).↩

104 Str. M. Lomonosov (rus.)↩

105 Conferinţa de la Teheran a liderilor SUA, URSS și Marii Britanii a avut loc între 28 și 30 noiembrie 1943.↩

106 Regiune istorică în nord-vestul Rusiei, între râurile Narva și Volhov. Principalul oraș al Inghermanlandei este Sankt Petersburgul. Până la cel de-al Doilea Război Mondial, în regiune, alături de ruși, locuiau comunităţi istorice relativ importante de nemţi și finlandezi.↩

107 Douăzeci de milioane de italieni sunt în acest moment reuniţi prin pieţele din toată Italia. E cea mai gigantescă demonstraţie pe care a înregistrat-o omenirea. (it.)↩

108 Aluzie la celebra pânză a lui C.D. Friedrich *Marea înghețată.*↩

109 Unul dintre cele mai renumite tablouri ale lui K.A. Baade.↩